

Sahibi

Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

Yayın Danışmanı
Yusuf Kaplan

Yarı İşleri Müdürü
Veli Kahraman

Yayın Kurulu
 Uğur Altun, Yusuf Kaplan,
 Cevat Özkaya, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
 İbrahimhan Arslan, Mehmet Babacan, Muharrem Balcı,
 Mehmet Bekaroğlu, Ali Buluç, Davut Demirag,
 Feoman Durallı, Abdurrahman Dilipak, İhsan Kabil,
 İbrahim Karagül, Ataycı Mülloğlu, Mehmet Özyaz,
 Zafer Özdemir, Rasim Özdenören, Mustafa Özel,
 Nuri Güner, A. Ali Üral, Hasanlı Yıldırım

Idare Merkezi

Kızıtaşı Cad. No: 56/1 Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 533 72 02-631 13 85
Fak: 534 88 88

www.umran.org
umran@umran.org

Temsilcilikler

vakara: (0312) 435 94 48 İzmit: (0542)
250 75 77 Trabzon: (0462) 321 95 44

Abone Şartları

Yıllık (12 sayı): 30.000.000 TL
Yurtdışı Yıllık: 60 Euro - 50 \$

Umran Yayıncılık
 ırmız San. ve Tic. Ltd. Şti Posta Çekili
 No: 1605252
 Hasan Ak
 Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Hesap
 No: 1020 138 6804

Avrupa İçin Hesap No
Sedat Yıldız

Commerz Bank BLZ: 10040000
Konto No: 8082596
Fiyatı: 2.500.000 TL

Dizgi, İçdüzen: Umran
Kapak Tasarımı: Sezer Erdoğan
Uygulama: Umran
Film Çıkış: Saydam Grafik
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.

Ayda bir yayımlanır

Dünyanın Bunalımını Anlamlandırmak...

Dünyaya bir şeyler söyleyebilmenin yolu, öncelikli olarak dün-
yayı tanımaktan geçiyor. Müslümanlar olarak dünyaya; tanım-
layan, belirleyen ve aktif birer *Ozne* olarak müdahale edebilme-
miz için içinde yaşadığımız *çağın ruhunu* ve çağımızın karşı
karşıya olduğu sorunları çok iyi tanı(ınla)yabilmemiz, anlayabil-
memiz ve anlamlandırabilmemiz gerekiyor. Çağı tanımadan, za-
manın ruhunu kavramadan zamanın içine girebilmemiz ve za-
manın / tarihin yapımına, *reaksiyoner* ve *savunmacı* tavırlara
prim vermeden, *aksiyoner* şekillerde katkıda bulunabilmemiz
imkânsızdır

"Batı'nın Bunalımı" başlığıyla başladığımız dünyamızın temel sorunlarını çeşitli açılardan anlama ve anlamlandırma çabamızı bu sayımızda "Dünyanın Bunalımı" başlığı ile sürdürüyoruz. Sonraki sayımızda ise "İslam Dünyası'nın Bunalımı"nı tartışacağız.

Umran'ın bu sayısı çağımızın yaşayan en büyük düşünürlerinden Jean Baudrillard'la yapılan bir mülâkatla açılıyor. Baudrillard, bu mülâkatta çağımızın ne denli yakıcı ve can alıcı sorunlarla boğuştuğunu; *şiddet* yüklü bir çağ olduğunu ve şiddeti, küresel hegemonik güçlerin hem ürettiklerini, hem de tahrik ettiklerini söylüyor.

Bu ayki açikoturumumuzda, ülkemizin en parlak zihinlerinden Teoman Duralı, Abdurrahman Arslan, Ali Buluç ve Mustafa Özel, bizi dünyamızın düşünsel bunahımlarının nedenleri / temelleri ve muhtemel sonuçları konusunda keyifli ve derinlikli bir yolculuğa çıkarıyorlar.

Wallerstein'ın yazısı, son on yılın en önemli makalelerinden biri. Wallerstein, "belirsizlikler çağı" olarak tanımladığı çağımızda hakim olan *seküler Batılı dünya düzenini* (ve dolayısıyla dünyamızı) hiç de (u)mutlu bir geleceğin beklemediğine dikkat çekerek, bu çok yönlü bunalımdan çıkış yolları üzerinde dikkate değer analizler yapıyor. Rasim Özenören, Dilâver Demirağ ve Yusuf Kaplan, çağımızın bunalımını *medeniyetler ve düşünce tarihi perspektifine* oturtarak çeşitli yönleriyle tartışıyor ve öneriler sunuyorlar.

Gündem sayfalarımızda, 28 Şubat konusu ve düşünce özgürlüğünü neredeyse sıfırlayan 312. ve 159. maddelerde yapılan ve Türkiye'yi en az 50 yıl geriye götürecek değişikliklerle ilgili yetkin analiz ve yorum yazıları yer alıyor.

Kültür-Sanat bölümünde, Hasanali Yıldırım, tüm dünyada ortalağı kasıp kavuran *Yüzüklerin Efendisi* filmi ile "*Harry Potter büyücülük masalı*"ndan yola çıkarak edebiyatta ve sinemada *fantazy*a sorununu değeliyor. İhsan Kâbil, Şubat ayı boyunca gerçekleştirilen *İran filmleri* toplu gösterilerine ilişkin doyuru-cu bir tanıtım ve tartışma yazısı kaleme aldı. Bu bölümdeki diğ-er yazılarımızı da keyifle okuyacağınızı umuyoruz.

Ufuk ve zihin açıcı, daha heyecanlı ve dopdolu yeni Umran'lar-
da buluşmak dileğiyle

GÜNDEM

4

"Çılgınlığı
Globalizm Üretiyor"
JEAN BAUDRILLARD

8

28 Şubat: Talebi Olan,
Vaadi Olmayan Müdahale
CEVAT ÖZKAYA

12

Uyum Yasaları, 312 ve 159
Maddedeki Değişiklikler
MEHMET BEKAROĞLU

14

'Mini Demokrasi'
'Mini Özgürlük'
CEVAT ÖZKAYA

16

Mustafa Erdoğan da
Kıymdan Nasıplı
MUHARREM BALCI

17

CHP, MHP'nin İktidar
Yapısında mı Reenkarne Oldu?
ABDURRAHMAN DİLİPAK

18

Illich'in Okulsuz Toplumuna
mı Dönsek Acaba?
MEHMET ÖZAY

19

28 Şubat'tan 11 Eylül'e Sert
Zayıflık - Uysal Güç
ABDULLAH YILDIZ

içindekiler

DÜNYANIN BUNALIMI

34

AÇIKOTURUM
"Batı Derin Bir Bunalımla
Karşı Karşıya"
Katılanlar: Abdurrahman Arslan,
Ali Buluç, Teoman Duralı,
Mustafa Özel
Yöneten: Yusuf Kaplan

50

Bir Metamorfoz Hikayesi;
İnsanın ve Dünyanın
Bunalımının Anatomisi
YUSUF KAPLAN

58

Küreselleşme, Geçiş Dönemi
veya Belirsizlikler Çağı: Dünya
Sisteminin Uzun Vadeli Analizi
IMMANUEL WALLERSTEIN

69

Kaçış Çizgileri: Küreselleşme
ve Muhalefetin Geleceği
DİLAVER DEMİRAG

74

Batı Entelijansıyası
Bir Yere Gidiyor mu?
RASİM ÖZDENÖREN

80

Batı Medeniyeti Kendi İçinde
Yıkılışının Tohumlarını Taşıyor
JACQUES ATTALI

GÜNDEM

22

Soğuk Savaş Bitti: Şimdi Sıcak
Savaş Dönemidir
NECMETTİN TURINAY

28

Tüm Zamanların
En 'Büyük Oyun'u
İBRAHİM KARAGÜL

KAPAK

Belirsizlikler Çağı DÜNYANIN BUNALIMI

ABDURRAHMAN ARSLAN
ALİ BULAÇ
TEOMAN DURALI
MUSTAFA ÖZEL
YUSUF KAPLAN
JACQUES ATTALI
IMMANUEL WALLERSTEIN
RASİM ÖZDENÖREN
DİLAVER DEMİRAĞ

KÜLTÜR SANAT

EDEBİYAT

92

Düşleyebiliyorum, O Halde
Varım

HASANALİ YILDIRIM

DENEME

95

Ufkumuzu ve Çerçevemizi
Yitirmemeliyiz
ATASOY MÜFTÜOĞLU

FİLM

97

İran Sinemasına Dair
İHSAN KABİL

ŞİİR OKUMALARI

100

Beklenen
A. ALİ URAL

TOPLANTI

101

Umran Okuyucularıyla
Buluşuyor

KİTAP

102

Nebi
NURİ GÜNER

104

İHH: 'Bir Köy
Daha Var'

EK

2015'E DOĞRU GLOBAL TRENDLER

YAZARLAR

Abdurrahman Arslan: Teorisyen.
Jacques Attali: Fransız iktisatçı ve düşünür.

Muharrem Balcı: Hukukçu, araştırmacı, yazar.

Ertuğrul Bayramoğlu: Eğitimci, tarih araştırmacısı.

Jean Baudrillard: Çağımızın en büyük düşünürlerinden.

Mehmet Bekaroğlu: Saadet Partisi Trabzon milletvekili.

Ali Bulaç: Teorisyen.

Cevat Özkaya: Siyaset yorumcusu, yayıncı

Dilaver Demirağ: Ekoloji felsefesi, dinler medeniyetler, düşünce tarihi ile ilgileniyor.

Abdurrahman Dilipak: Akit gazetesini başyazarı.

Teoman Duralı: Türkiye'nin bilge düşünürlerinden; 20'den fazla dil biliyor, boş zamanlarında en çok sözlük okuyor.

İhsan Kabil: Film eleştirmeni, film teorisi üzerinde yoğunlaşıyor.

Yusuf Kaplan: İletişimci, yayıncı, yazar, çevirmen.

İbrahim Karagül: Yeni Şafak gazetesini dış politika editörü ve yazarı.

Atasoy Müftüoğlu: Düşünce adamı, yazar.

Mehmet Özay: Marmara Univ. sosyoloji ve antropoloji masteri yapıyor.

Mustafa Özel: İktisat teorisyeni; Beykent Univ. iktisat doçenti

Ali Ural: Şule Yayınları sahibi ve editörü; öykücü, şair.

Immanuel Wallerstein: Dünya sistemi teorisi'nin 'kurucu babası'.

Hasanali Yıldırım: Öykücü, yazar; edebiyat, sinema, müzik eleştirmeni.

Abdullah Yıldız: Araştırmacı, yazar.

JEAN BAUDRILLARD: “ÇILGINLIĞI GLOBALİZM ÜRETİYOR”

Spiegel: Sayın Baudrillard, siz 11 Eylül'de New York ve Washington'da gerçekleşen eylemleri “mutlak olay” olarak nitelediniz. ABD'yi, dayanılmaz hegemonyası ile kendisini yıkmak için dayanılmaz bir istek uyandıran bir güç olarak tanımladınız ve suçladınız. Şimdi Taliban egemenliği zavallı bir biçimde çöktü. Bin Ladin artık kovalanan bir kaçak. Sözlerinizi geri alıyor musunuz?

Baudrillard: Ben hiçbir şeyi güzel göstermedim, kimseyi suçlamadım ve hiçbir şeyi meşrulaştırmaya çalışmadım. Elçiye zeval olmaz derler. Ben bir süreci analiz etmeye çalışıyorum: Küreselleşme sürecini. Yani sınır tanımayan yayılmacılığı ile kendi imhasının şartlarını hazırlayan bir süreci.

Spiegel: Bu sözlerinizle dikkati, aslında tanımlanabilir suçluların ve teröristlerin bu eylemi yaptığı gerçeğinden başka bir yöne çekmiş oluyorsunuz mu?

Baudrillard: Elbette somut aktörler var, ama terörizm ruhu ve panik psikolojisi, teröristleri aşip çok daha ötelere geçiyor. Amerikalıların savaşı, yoketmek istedikleri görünür bir nesne üzerinde yoğunlaşıyor. Ama 11 Eylül olayını bütün sembolik anlamı ile o kadar kolay ortadan kaldırma imkanı

yok. 11 Eylül'e karşı Afganistan'a atılan bombalar çok kifayetsiz bir eylemlilik.

Spiegel: ABD yine de barbarca bir baskı rejimine son verdi ve Afgan halkına barış içinde herşeye yeniden başlama olanağı sağladı. Meslekdaşınız Bernard-Henri Lévy de olayı böyle değerlendiriyor.

Baudrillard: Durum bana o kadar açık gibi görünmüyor. Lévy'nin zafer havası bana yabancı. O, sanki dünyadaki “kutsal ruh”un araçları gibi gördüğü B-52-Bombardıman uçaklarına alkış tutuyor sadece.

Spiegel: Yani adil savaş yok mu?

Baudrillard: Burada durum çok farklı; çünkü belirsizlikler çok fazla. Savaşlar çoğunlukla adalet güdüsü ile başlatılır, hatta bu hemen her zaman resmî gerekçeyi oluşturur. Ama meşrû bile olsalar ve en iyi niyetlerle bile başlatılsalar, genelde baştaki isteklere göre bitmezler, farklı sonuçlara yol açarlar.

Spiegel: Amerikalılar tartışılmaz başarılar kaydetti. Birçok Afgan'ı şimdi daha iyi bir hayat bekliyor.

Baudrillard: Biraz durun bakalım... Bin Ladin, ölü veya diri, kayıplara karışmış durumda; en önemlisi de bu. Bu durum ona

mitsel bir güç veriyor, böylece doğüstü bir güç ve boyut kazanıyor.

Spiegel: Yani Amerikalılar, Bin Ladin'i veya cesedini televizyonda herkese teşhir edince mi kazanmış sayılacaklar?

Baudrillard: Bu çok tartışmalı bir show olurdu ve o zaman da şehit rolüne bürünebilirdi. Onu teşhir etmek ille de büyüsunü bozmak anlamına gelmiyor. Mesele zaten sırf bir toprak parçasını veya halkı kontrol etmek veya karşıt bir örgütü çökertmekten ibaret değil. Operasyon nerdeyse metafizik boyutlara ulaştı.

Spiegel: Neden Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılmasını, birkaç gözü dönmüş fanatiğin akıldışı bir eylemi olarak, bu basitlikte tarif etmekten kaçınıyorsunuz?

Baudrillard: Bu iyi bir soru, ama bir doğal afetle bile karşı karşıya olsaydık olayın sembolik önemi yine de azalmazdı. Bu olayın insanları bu kadar büyülemesi de zaten bu yüzden. Burada öyle bir şey oldu ki, eylemcilerin iradesini kat be kat aşıyor. Nihai bir düzene, nihai bir güce karşı evrensel bir alerji var. Ve Dünya Ticaret Merkezi'nin kuleleri, bu nihai düzeni en mükemmel şekliyle temsil ediyordu.

Spiegel: O zaman siz bu terörist çılgınlığı, kendisi megalomaniye kapılmış bir sisteme karşı kaçınılmaz bir tepki olarak mı değerlendiriyorsunuz?

Baudrillard: Sistemin kendisi totaliter iddiası ile bu korkunç karşı-saldırımın nesnel koşullarını yaratmıştır. Küreselleşmenin bizzat doğasında var olan çılgınlığın kendisi çılgınlık üretmektedir.

Tıpkı dengesiz bir toplumun suçlu ve psikopat üretmesi gibi. Gerçekte bunlar sadece kötülüğün semptomları, işaretleridir. Terörizm virüs gibi, her yerde. Ev olarak Afganistan'a ihtiyacı yok.

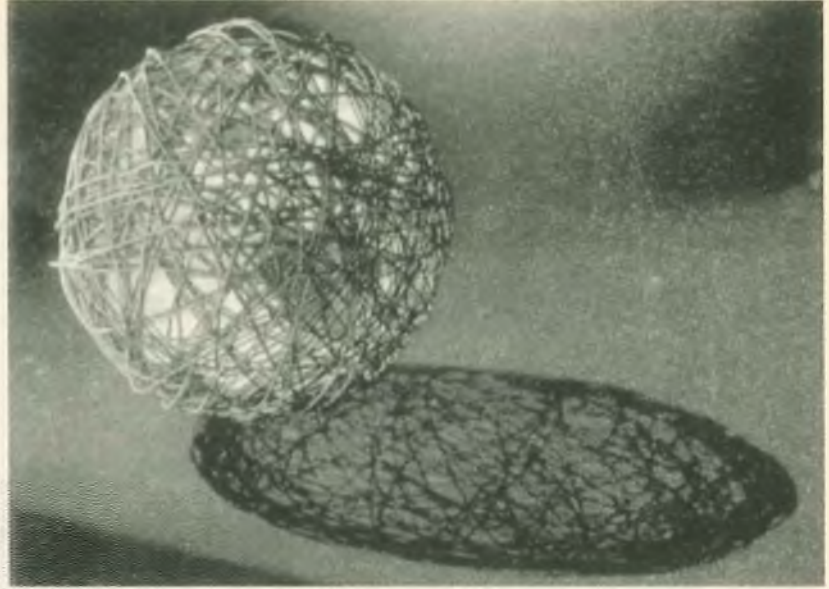
Spiegel: Küreselleşme ile ona karşı direnişi bir hastalık gibi tarif ediyorsunuz, kendi kendini imha süreci gibi. Analiziniz bu anlamda skandal değil mi? Ahlak boyutunu tamamen hiçe sayıyorsunuz.

Baudrillard: Ben kendi tarzımda pekala ahlakçıyım. Analizin bir ahlakı vardır: Doğruyu söyleme zorunluluğu. Gözlerinizi gerçeğe kapatmanın, dayanılmasız güç olanı gözardı etmek için baha ne aramanın ahlak dışı olduğunu söylemeye çalışıyorum. Olguları iyi ve kötü karşıtlığının dışında görmemiz gerekiyor. Ben olayla olduğu gibi yüzleşmeye çalışıyorum, ikircikli olmadan. Bunu yapamayan, ahlakçı bir bakışla gerçek tarihi yalanlamak zorunda kalacaktır.

Spiegel: Peki ama terör eylemi sizin iddia ettiğiniz gibi zorunlu, yani nerdeyse bir kader gibi gerçekleşiyorsa, bu onu meşru kılmaz, onun özürü olmaz mı? Yani sorumlu bir özne yok demektir.

Baudrillard: Analizimin kelimelere dökülmüş hali belirsizlik yaratıyor, bunun farkındayım. Sözlerim bana karşı kullanılabilir. Ama ben cinayeti ve katliamı övmüyorum; bu aptallık olurdu. Terörizm; sömürü, baskı ve kapitalizme karşı çağdaş bir devrim biçimi değil. Hiçbir ideoloji, hiçbir dava için mücadele, hatta İslamcı köktencilik de onu açıklamaya yetmez.

Spiegel: Ama küreselleşme niçin kendisini yoketmeye çalışsın ki? O,

herkes için özgürlük, refah ve mutluluk vaatlemiyor mu sonuçta?

Baudrillard: Küreselleşme konusunda söyledikleriniz, tastamam ütöpik bir bakış açısının ürünü şeyler; yani bir anlamda işin reklamı. Bütünüyle olumlu bir sistem yoktur. Pozitivist tarih ütopyaları genelde müthiş öldürücüdür; faşizmin ve komünizmin gösterdiği gibi.

Spiegel: Küreselleşmeyi gerçekten de 20. yüzyılın en kanlı sistemleriyle karşılaştıramazsınız.

Baudrillard: Küreselleşme, tıpkı sömürgecilik gibi olağanüstü bir şiddet üzerine kuruludur. Batı dünyası bundan çoğunlukla yarar sağlasa bile, onun, faydalanandan çok kurbanı var. Elbette ABD prensipte her ülkeyi Afganistan gibi kurtarabilir. Ama bu ne acayip bir kurtuluş olurdu, değil mi? Bu şekilde mutlu edilenler buna kesinlikle direnecektir, gerekirse terörle.

Spiegel: Yani siz küreselleşmeyi bir tür sömürgeleştirme olarak mı görüyorsunuz - Batı medeniyetinin yaygınlaştırılması kisvesi altında bir sömürgecilik mi?

Baudrillard: Küreselleşme Aydınlanma'nın son noktası olarak gösteriliyor; bütün çelişkilerin çözüldüğü nihai durak. Oysa küreselleşme, gerçekte, herşeyi pazarlık edilebilir, parası ödenebilir bir değişim değerine indiriyor. Bu süreç, aşırı şiddet yüklüdür, çünkü herşeyin tektipleştiği bir ideal durum hedefliyor. Küreselleşmenin mantığına göre, tekil olan, özgün olan, yani her değişik kültür ve sonuçta para ile ilgili olmayan her değer ortadan kalkmalı. İşte bakın: Bu noktada ben hümanist ve ahlakçıyım.

Spiegel: Küreselleşme ile özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerler de yaygınlaşmıyor mu?

Baudrillard: "Küresel olan" ile "evrensel olan" arasında radikal bir ayrım yapmamız gerekir. Aydınlanma'nın tarif ettiği evrensel değerler, "tartışma kabul etmez" bir ideali simgeler. Benliği özgürlüğü ile yüzleştirir; bu, sürekli bir görev ve sorumluluk demektir, basit bir hak değil. "Küresel olan" da bu tamamen eksiktir; çünkü "küresel olan", yalnızca (total) ticare-

tin ve alışverişin işlerlik kazandığı bir sistemdir.

Spiegel: Yani küreselleşme insanlığı özgürleştirmiyor, şekleleştiriyor mu?

Baudrillard: İnsanları kurtardığını iddia ediyor; fakat sadece kuralları ortadan kaldırıyor. Bütün kuralların ortadan kaldırılması, daha kesin bir deyişle bütün kuralların salt pazarın kanununa indirgenmesi, özgürlüğün tam tersidir - onun yanılsamasıdır: Onur, şeref,

bir bakıma, Kant'ın kendisine, özgürsadeyle ayumu gerektiren kategorik dayatmasının sapkınlaştırılmış halidir.

Spiegel: O zaman tarihin sonu, demokrasinin mutlak hakimiyeti yeni bir dünya diktatoryası biçimi, öyle mi?

Baudrillard: Evet. Ve buna karşı şiddet içeren bir tepkinin olmaması kesinlikle imkansızdır. Terörizmin, başka bir direniş yolunun imkansız gözüktüğü anda or-

Bush dost-düşman simetrisini yeniden yakalamaya çalışıyor. Amacı, tanıdığı zemine dönmek. Amerikalılar bu savaşı, dağdan inmiş bir kurt sürüsüne karşı kendilerini savunurcasına veriyorlar. Ama virüse karşı bu yol işlemez, gerçekte asıl mikrop bizim içimizde.

imtihan, feragat gibi değerlerin artık hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur.

Spiegel: İnsan haklarının sınırsız tanınması, bu yabancılaşma sürecine karşı güvenilir bir bariyer (engel) oluşturamaz mı?

Baudrillard: Ben, insan haklarının çoktan küreselleşme sürecine entegre edildiğini ve artık sadece bir meşrulaştırma aracına dönüştürüldüğünü düşünüyorum. Bunlar hukukî ve ahlâkî üstyapının parçaları artık; kısacası, bunlar işin reklam kısmı.

Spiegel: Yani yanılsama mı?

Baudrillard: Batı politikasının bugün insan haklarını, farklı olana karşı bir silah gibi kullanması bir paradoks değil mi sizce? "Ya bizim değerlerinizi paylaşırsınız ya da..." hesabı. Demokrasi, tehditle ve şantajla getiriliyor. Böylece kendi kendini sabote ediyor. Özgürlükten yana özerk bir karar değil artık sözkonusu olan. Küresel bir emirle, bir dayatmayla karşı karşıyayız. Bu,

taya çıkar. Sistem, kendisine direnen, yoluna çıkan herşeyi terörizmin olarak görüyor. Batının değerleri ikircikli, ikiyüzlüdür. O yüzden belli bir tarihsel anda, pozitif bir çekim gücü oluşturabilir ve ilerlemeyi hızlandırabilirler, ama başka bir anda öylesine aşırı bir noktaya varırlar ki, kendi kendilerini bozar ve sonunda kendi amaçlarına karşı işlemeye başlarlar.

Spiegel: Küreselleşme-Terörizm antagonizması gerçekten yok edilemez ise, o zaman teröre karşı savaşın ne anlamı kalır?

Baudrillard: ABD Başkanı Bush dost-düşman simetrisini yeniden yakalamaya çalışıyor. Amacı, tanıdığı zemine dönmek. Amerikalılar bu savaşı, dağdan inmiş bir kurt sürüsüne karşı kendilerini savunurcasına veriyorlar. Ama virüse karşı bu yol işlemez, gerçekte asıl mikrop bizim içimizde. Artık cephe yok, savunma hattı yok, düşman onunla savaşan kültürün tam kalbinde artık. Eğer buna ille

de bir isim bulmamız gerekiyorsa, bunun adı, Dördüncü Dünya Savaşı'dır: Halklar, devletler, sistemler ve ideolojiler arasında değil, insan soyunun kendi kendisiyle yaptığı bir savaş.

Spiegel: O zaman sizce bu savaşın kazanılma ihtimali de yok?

Baudrillard: Bütün bunların nereye varacağını hiç kimse söyleyemez. Tabii mesele bir tarafın kazanması değil; çünkü bu, insanlığın hayatta kalma meselesi sonuçta. Terörizmin siyasî bir objesi yok, son noktası yok, ve bu açıdan bakıldığında terör gerçek ama absürd.

Spiegel: Bin Ladin'in ve İslamcılarının pekala bir toplum tasarımı var, Allah'ın istediği katı ideal bir toplum tasarımı.

Baudrillard: Belki. Ama onları terörizme iten din değil. Bunu bütün İslam uzmanları belirtiyor. 11 Eylül'un eylemcileri hiçbir talepte bulunmadılar. Köktencilik bir reddiyenin, bir karşı olma halinin ifadesidir. Taraftarları somut olarak birşey kurmak peşinde değil; kimliklerine tehdit olarak gördükleri birşeye karşı çılgınca başkaldırıyorlar.

Spiegel: Bu, tarihte hep bir kültürel evrimin de yaşandığı gerçeğini değiştirmez ki. Batı medeniyetinin küresel ölçekte yaygınlaşması tam da onun çekiciliğinin bir işareti değil midir?

Baudrillard: Neden çekicilik yerine üstünlük demekten kaçındınız? Bakın, kültürler diller gibidir. Her biri tektir, bitmiş bir sanat eserine benzer. Dillerin arasında hiyerarşi olmaz. Onları evrensel olanla ölçemezsiniz. Teorik olarak küresel bir dil yerleştirmeniz mümkündür; ama tehlike de zaten tam

burada yatıyor.

Spiegel: Siz aslında ahlaki ilerleme fikrini reddediyorsunuz. Savunduğunuz o tekil, özgün olan kendi başına bir değer değil mi? İyi veya kötü olabilir...

Baudrillard: ... evet, tekil, her biçimi alabilir, kötünün ve terörün biçimini de. Ama yine de bir sanat eseri olarak kalır. Hem ben çoğunlukla iyi veya kötü kültürlerin varlığına da inanmıyorum. Evet, felaket getiren sapmalar olabilir, ama ikisi birbirinden ayrılmaz. İyiliğin arttığı oranda kötülüğün azalması diye birşey yok. O yüzden ilerleme kavramı, doğabilimlerin rasyonelliğinin dışında gerçekten sorunlu bir kavram. Montaigne der ki: "İnsanda kötülüğü yok ederseniz, hayatının temel şartını yoketmiş olurdunuz."

Spiegel: Yani cehennem olmadı, cennet yok, lanet olmadan kurtuluş yok. Bu düalist dünya görüşünüz sizi kötümserlikten ve kadercilikten başka biryere taşıyor mu?

Baudrillard: Kadercilik dünyanın kötü bir yorumudur, çünkü teslimiyete yol açar. Ben teslim olmuyorum, ben açıklık istiyorum, net bir bilinç. Oyunun kurallarını bilirsek onu değiştirebiliriz. Ben bu anlamda bir Aydınlanmacıyım.

Spiegel: Ama kötü hakkındaki bilginiz sizi onunla mücadeleye sevk etmiyor?

Baudrillard: Hayır, çünkü bu benim için anlamsız. İyi ve kötü ayrılmaz biçimde birbiriyle bağlantılıdır ve bu gerçekten de bir kader: Kaderimizin bir parçası.

Spiegel: Batı kültürü neden kötünün varlığına hiç katlanamıyor, neden hep onu gözardı etmeye, yok saymaya çalışıyor?

Baudrillard: Kötü, felaket ile özdeşleştiriliyor, çünkü felakete

Jean Baudrillard

karşı mücadele edebilirsiniz: Yoksulluğa, adaletsizliğe, baskıya, zulme vs... Bu olayın hümanist yorumu, patetik ve duygusal bir vizyon, acı çekenlere sürekli acıma duygusu. Kötü olan ise dünya; yani dünyanın içinde olup bitenler. Felaket, dünyanın asla olmaması gereken durumu. Kötünün bir durumdan olağandışı bir felakete dönüştürülmesi, 20. yüzyılın en kârlı sanayi dalı olmuştur.

Spiegel: Felaketin sonuçlarını onarabiliriz, zaten yaralarının sarılmasını ister; oysa kötüyü içimizden çekip atamaz mıyız?

Baudrillard: Batının yanılsamasıdır bu: Teknolojik mükemmeliyet ulaşılabilir gibi gözüktüğü için, ahlaki mükemmeliyet de sanki mümkünmüş gibi görünür, mümkün ve devralınabilecek bir şeymiş gibi. Gelmiş geçmiş en iyi dünyada hiçbir arıza yaşanmayacak bir mükemmel gelecek. Herkes kurtarılmalıdır - demokrasimizin çağdaş ideali bu. Herşey genetik olarak değiştirilecek, böylece insan türünün biyolojik ve demokratik mükemmeliyeti sağlanacak!

Spiegel: Batı'nın Tanrı tarafından kurtarılmaya idealini büyük ölçüde

kaybetmiş olmasına hayıflanıyor musunuz?

Baudrillard: Biliyor musunuz, aslında bütün bu tartışmayı başaşağı çevirmek lazım. Asıl heyecan verici soru, neden kötünün varolduğu değil. Doğal olarak kötü ta baştan beri var. Ama iyi neden var? Asıl mucize bu işte.

Spiegel: Siz bunu, Tanrı'ya başvurmadan açıklayabiliyor musunuz?

Baudrillard: Açıklamayı deneyenler oldu. 18. yüzyılda Rousseau ve diğerleri. Ama pek ikna edici olmadı. Gerçekten de en iyi ve kolay varsayın, Tanrı'nın varlığına inanmaktır. Tanrı da demokrasi gibi: en az kötü olan çözüm ve bu yüzden bütün çözümlerin en iyisi.

Spiegel: Sizi dinleyince, adeta Ortaçağ'da Katarcılara katıldığınız hissini ediniyorsunuz.

Baudrillard: A evet, ben Katarcıların dünyasını çok severim, çünkü Maniheist'im...

Spiegel: ... yani ışık ve gece, iyi ve kötü arasındaki ezeli ve ebedi karşıtlığa inanıyorsunuz, öyle mi?

Baudrillard: Evet, Katarcılar maddî dünyayı, Şeytan'ın yarattığı bir kötü olarak görürdü. Aynı zamanda iyilik ve mükemmeliyete ulaşmanın yolu olarak Tanrı'ya inanırlardı. Bu, kötülüğün sadece iyiliğin gitgide sönen bir uydusu olduğunu düşünmekten çok daha radikal bir görüştür.

Spiegel: Sayın Baudrillard, size bu konuşma için teşekkür ederiz. ■

Not: Bu konuşma, NTV-MSNBC'nin web sitesinden alıntılandı. Dilek Zapçıoğlu tarafından yapılan çevirinin Almanca metni gözden geçirilerek yeniden çevirildi.

28 ŞUBAT: TALEBİ OLAN VAADİ OLMAYAN MÜDAHALE*

CEVAT ÖZKAYA

28 postmodern darbesinin beşinci sene-i devriyesini idrak ediyoruz. 28 Şubat 1997'de gerçekleşen bu darbenin anlamı üzerinde ısrarla ve tekraren durmanın gerekliliğine inandığımız için bu yazıyı yazmak mecburiyetini hissettik.

Hatırlanacağı gibi bu tarihte, "Milli Güvenlik Kurulunu meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmak suretiyle, Türkiye'nin tüm toplumsal hayatını denetim altına almak ve yeniden, biçimlendirmek üzere demokratik ve siyasal güçleri safdışı bırakan girişim yapılmıştı".

Dönemin iktidarı özgürlüğe dönük tüm kazanımları devre dışına iten bu müdahaleye, meşru yolları kullanarak en ufak bir direniş gösterememişti. Muhalefet partileri ise, siyasal rakiplerinin -her ne vasiyetle olursa olsun- iktidardan uzaklaştırılmalarını, kendi iktidarlara(!) giden yolu açacağı gerekçesiyle ses çıkarmamışlar, hatta desteklemişlerdi.

Türkiye'de başlangıcından bu yana siyasetin seçilmiş aktörleri, kendilerine seçmen tarafından tevdi edilen ülkeyi yönetme görevini, hemen hiçbir dönemde korkusuz ve özgür bir biçimde gerçekleştirememişlerdir. Onlar her ne kadar halktan, seçmenden yönetim vizesi almış olsalar da, sistemin yazılı olmayan kuralları gereği, ik-

tidarı başka kurumlarla lüzumundan fazla paylaşmak zorunda kalmışlardır. Hatta bazı dönemlerde -28 Şubat'ta olduğu gibi- bir takım kurumların vesayeti hatta himayesi altına girerek, halktan aldıkları reyin hilafına uygulamalar sergilemek durumunda olmuşlardır.

28 Şubat darbesinin hemen akabinde kurulan hükümetin Başbakanı olan Mesut Yılmaz "TSK ülkemizdeki en önemli kurumlardan biridir. Bir önceki hükümete karşı başlatılan halk dayanışmasını onlar başlattı. Ve bizim hükümetimiz de bu konsensüsün üzerine kuruldu."¹ diyordu.

Sistem içinde iktidarların nasıl el değiştireceğine ilişkin kurallar vardır. İktidar bu kuralların dışında el değiştirirse böyle bir rejim demokratik olma vasfını kaybeder.

Yukarıdaki alıntıda Mesut Yılmaz'ın söylediği gibi, siyasal partiler dışında bir grup, bir kurum, seçilmiş iktidara karşı -velev ki ismine halk dayanışması(!) densin- bir eylemi başlatabiliyorsa, bu en azından rejimin kurallarına aykırı, vahim bir durumdur.

Bundan daha vahim olanı, varlığının gereği olan siyasal mücadeleyi yapmadan, bir siyasal partinin, sistemin kuralları dışında kendisine sunulan bir iktidarı kabul etmesidir.

İktidarın, sistem gereği seçimle

el değiştirmesi gerekirken, bu işi seçimsiz yapmaya çalışanlar ne kadar yanlış yapıyorlarsa, böylesi bir iktidara talip olan siyasi kişiler ve partiler de onunla kıyaslanamayacak ölçüde vahim bir hata yapıyor demektir. Bu hataların her ikisi de 28 Şubat'ta fazlasıyla işlenmiştir. Siyasi hayatımızın bu kadar kırılan, derinliksiz, hatta kimliksiz oluşunda siyasi aktörlerimizin ve partilerimizin, bu oportünist, ahlâki olmayan eylem ve tercihleri birinci derecede etkindir. Nitekim 28 Şubat sonrasında oluşturulan hükümetlerin ve temelde TBMM'nin düştüğü aciziyeti, bu ilkesiz ve oportünist tutumun tabii bir sonucu olarak görmek gerekir.

28 Şubat Yerli Bir Proje mi?

Türkiye'de siyasi hayata yapılan müdahalelerin görünen, zahiri bir takım iç sebepleri ve iç dinamikleri varolduğu hep söylenmiştir. Ancak bu sebeplerin ne kadarının gerçek, ne kadarının mürettep olduğu hep tartışma konusu olmuştur.

27 Mayıs'ın gerekçesi olarak ileri sürülen iddiaların bir büyük bölümünün gerçek olmadığını daha sonra öğrendik. 12 Mart'ın görünen sebebinin ötesinde bir iç iktidar mücadelesinin ürünü olduğu, müdahaleyi gerçekleştirenlerin bile zımni olarak inkar etmedikleri bir gerçek olarak ortaya çıkmış durumda.

12 Eylül müdahalesi ise, yıllardır terör belasına muhatap olmuş halkın, can telaşı ile talep ettiği bir hareket olmuştur. Ancak halkı bu can telaşına düşüren terörün sahibi mi, mürettep mi olduğu sorusu daima sorulagelmıştır. O kadar ki

28 Şubat darbesinin aktörlerinin en önemlilerinden biri olan Sayın Demirel 12 Eylül müdahalesi ile iktidarını bırakmak zorunda kaldığında, teröre ilişkin kuşkularını şu sözlerle ifade etmişti: "11 Eylül'de göklere çıkan terör, 12 Eylül'de ne oldu da hemen kesildi."

Dolayısıyla müdahalelerin mahiyetini anlamak için, görünenin arkasını bilmeye ve anlamlandırmaya çalışmak gerekir. Böyle bir bakış, müdahalelerin sadece iç dinamiklere bağlı olmadığını, dış dinamiklerin iç dinamikleri de harekete geçirecek kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. 28 Şubat'a gelene kadar yapılan üç müdahalede, dış dinamiklerin etkisi yazılan kitaplar ve yayınlanan hatıralarla, çok fazla kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya konmuştur. 28 Şubat post-modern darbesi daha yeni olması hasebiyle, henüz hatıralara konu olmadığı için, dış dinamiğe ilişkin itiraf mahiyetinde verilere sahip değiliz. Ancak cereyan eden olayları anlamlandırarak bir kanaate varabiliriz.

Yeni Soğuk Savaş Döneminin İlk Müdahalesi: 28 Şubat

Sovyetlerin dağılması ve soğuk savaşın bitişinden sonra, batı dünyası yeni bir zıtlasma, yeni bir tehlike konsepti üretmek durumunda kaldı. Akla ilk gelen tehlike, komünizme karşı ittifak çerçevesinde, tarihsel zıtlık konumu paranteze alınmış olan İslam oldu. Yeni soğuk savaşın başlatıcılarından Margaret Thatcher 1991 yılında Moskova'da şöyle diyordu: "Artık Doğu-Batı zıtlasması kesin olarak son bulmuştur. Yeni kutuplaşma Batı ile Akdeniz ve Orta-Doğu havzasındaki fundamentalist (siz bunu İslâm diye okuyabilirsiniz. C.O.) cereyanlar arasında oluşmaktadır."²

Burada dikkati çeken önemli vurgulardan biri kutuplaşma, diğeri de kutuplaşmanın olacağı coğrafyadır. Öncelikle, kutuplaşmanın batı dünyasının vazgeçilmez ihtiyacı olduğunu anlıyoruz. Bir kutuplaşma, bir gerginlik bittiyse, mutlaka yenisi bulunmalı, yoksa

inşa edilmelidir. İkincisi soğuk savaş dönemi ittifakının çözüldüğü ve müttefikin, karşı kutup haline geldiğinin vurgulanmasıdır. Açık-tan "İslam" kelimesi telaffuz edilmiyor, ancak çizilen coğrafyadan yeni karşı kutbun, yeni düşmanın İslam olduğu açıkça anlaşılıyor.

Nitekim bu starttan sonra, uluslararası batılı kurumların yöneticileri de aynı tehlikeye vurgu yapan beyanlarda bulundular. Komünizm tehlikesi karşısında müttefik olan ve batı tarafıslı yönetimlerin hakim olduğu ülkelerde, bu durum dolayısıyla biraz müsamaha edilen İslam'a karşı bir süreç başlatılmıştır artık. Batı dünyasında oluşan bu tavır, batı yanlısı yönetimlerin kendi ülkelerinde İslam'ı azaltma yönünde harekete geçmelerine imkan ve fırsat vermiştir. Bu yöneticilerin, Batı'nın vazgeçilmez değerleri gibi takdim edilen, insan hakları, düşünce özgürlüğü, seçim, demokrasi vb. gibi değerleri dikkate alınmadan kendi halklarına karşı yürüttükleri mücadele, genelede batılı yönetimlerin en ufak bir sahici

eleştirisine muhatap olmamıştır.

Nitekim 1993'te Berlin'de yapılan Kuzey Atlantik Assamble'si'ne sunulan bir rapordaki satırlar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: "Nato ülkelerinin çoğunluğu Kuzey Afrika'da İslam'ın tırmanışı karşısında, "İranlaşma" korkusuyla islami hareketlere baskı yapan hükümetlere destek verdiler. Tunus Devlet Başkanı Bin Ali, çoğulcu demokrasiye geçeceği yönünde sözlerinden cayınca, Batı tepki göstermedi. Cezayir'de demokrasiye geçiş askerler tarafından engellenince Avrupa'dan hiç itiraz gelmedi. Cezayir, eleştiri yerine Batı bankalarından kredi aldı. İslami muhalefeti acımasızca susturan Fas yönetimi de, Batı'nın Kuzey Afrika'daki en sadık müttefiki olarak gözüküyor."³

Aynı şekilde Nato Genel Sekreteri Willy Claes 1995 yılında "Independent" gazetesine verdiği bir demeçte yeni tehlikeye ismiyle beraber işaret ediyordu. "Köktendincilik Komünizm'den daha tehlikeli, lütfen bu tehlikeyi küçümsemeyin" diyor ve ilave ediyordu "Akdeniz ülkeleri ile diyalog başlıyor. Onlara köktendinciliğin tehditlerini engellemede nasıl yardımcı olabiliriz."⁴

Bir başka yerde de Sayın Genel Sekreter Türkiye'de RP'nin yükselişine dikkat çekerek, "Türkiye'nin fundamentalistlerin eline geçmesi için desteklenmesi gerektiğini söylüyor."⁵

Bütün bunları alt alta koyduğumuzda, Batı dünyasının yeni tehdit algılamasında İslam'ı hedef tahtasına koyduğunu ve İslam'ın geriletilmesi konusunda dost yönetimlere yardımcı olunacağı ve bu mücadelede onların destekleneceği sonucunu çıkarmak hiç de zor değildir.

Batı dünyasında bu sözlerin edildiği dönem, Türkiye'nin de tehdit algılamasını yenilediği "irtica"ı öncelikli tehdit ilan ettiği zaman dilimi birbiriyle örtüşmektedir. Ayrıca 28 Şubat sürecinde islami inançlarına hassasiyet gösteren bir büyük toplum kesiminin, psikolojik bir savaş sürecine tabi tutulması da bu döneme rastlamaktadır. Okuma haklarının ellerinden alınması, girişim hürriyetlerinin sınırlandırılması, kamu hayatının her alanında bir baskıyla karşılaşan ve bir seri hukuk dışı uygulamanın muhatabı olan bu büyük toplumun hukukunu koruma yönünde, Batı yönetimlerinin en ufak bir sahici tavır göstermemele-

ri oldukça manidardır. Başka herhangi bir olayda insan haklarının ihlali, hukuka aykırılık gibi gerekçelerle müdahale etmeye hevesli batılı kurumlar, yukarıda saydığımız insanlık dışı davranışlar karşısında duyarsızlık değil, tersinden bir duyarlılık göstermişlerdir.

Bütün bu anlatılanlardan sonra 28 Şubat'ın Dünya çapında başlatılan bir sürecin, Türkiye'deki uygulaması olabileceğini söylemek çok yadırgatıcı olmamalıdır. Dünyada başlayan süreç ile Türkiye'de başlatılan mücadelenin birbirini takip etmesinin bir tesadüf olma ihtimali yok denecek kadar azdır.

28 Şubat: "Çok Şey Talep Eden, Vaadi Olmayan Bir Süreç"

28 Şubat süreci şu an dahi toplum hayatının her alanında devam etmektedir. Siyasi alanda, ekonomik alanda, eğitim alanında, sosyal alanda, toplumsal hayatın tüm alanlarında etkinliğini sürdürmektedir.

Siyasi alanda: 28 Şubat'tan sonra oluşan tüm iktidar kompozisyonları, varlıklarını ve meşruiyetlerini 28 Şubat sürecini uygulayanlara borçludurlar. 28 Şubat'ın hemen akabinde kurulan iktidarın hangi konsensüsün ürünü olduğunu zamanın başbakanı, şimdiki Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz'ın yukarıda alıntılanadığımız sözlerinden anlıyoruz. Bugünkü iktidar kompozisyonunun oluşmasına vesile olan seçim sonuçlarının da neyin, kimin ürünü olduğunu 28 Şubat'ın yapımcılarından General Erol Özkasnak, "Eğer 28 Şubat olmasaydı seçim sonuçları herhalde böyle olmazdı" diyerek net bir şekilde ifade etmişti.

Dolayısıyla 28 Şubat'tan bu yana siyasi hayat, Türkiye standartlarında bile anormal sayılabilecek bir süreç yaşamaktadır.

Ekonomik alanda: Türkiye 28 Şubat'tan bu yana ekonomik olarak neredeyse iki kat küçülmüş, gayr-i safi milli hasıla yüzelli milyar dolar seviyelerine inmiş, kişi başına düşen gelir düzeyi 2000 Dolar seviyelerinde dolaşmaktadır. Sadece 2001 yılı içinde Çalışma Bakanlığı verilerine göre birbuçuk milyon kişi işini kaybetmiştir. Türkiye 28 Şubat sürecinden sonra eksi büyüme dönemine girmiş ve 2001 yılında -9 büyüme göstermiştir. Yine Türkiye süreç içinde dünyanın en borçlu ülkeleri arasında ön sıralara geçmiş, iç ve dış borç toplamı yaklaşık 220 milyar dolar seviyelerinde dolaşmaktadır. Borç miktarı gayr-i safi milli hasılasını aşmıştır. Topladığı vergi gelirleri borç faizini karşılamamaktadır. Hasıllı ülke ekonomik açıdan hiç de iyimser olunacak bir tabloyla karşı karşıya değildir.

Dış Politikada: Bir imparatorluk mirasını iyi ve kötüsüyle devralmış olan Türkiye'nin dünyadaki sıradan bir devlet olmadığı, olamayacağı ve olmaması gerektiği genel kabul gören bir gerçekliktir. Bulunduğu coğrafyada sahici devlet diye nitelenebilecek bir iki ülkeden bir tanesi belki de birincisi Türkiye'dir. Ancak Türkiye sahici bir devlet gibi yönetilmemekte ve sahici bir devlet gibi bir dış politika uygulayamamaktadır. Bunun sebeplerini uzunca sıralamakta yarar yok. Ekonomisi IMF desteğinde yürütülen bir ülkenin bağımsız bir politika uygulaması beklenebilir. Nitekim AGSP ve Kıbrıs sorununda çekilen restten geri dönülmesi konusunda basına yansı-

yan haberler bu ülkenin her vatandaşına acı verecek boyuttadır. Basına yansıdığı kadarıyla, Türkiye'nin kararlılığını blöf olarak niteleyen AB yetkilileri, ekonomik kriz içinde bulunan ülkenin bir takım restler çekebilecek gücü olmadığını öne sürerek Türkiye'nin önerilerini dikkate almamışlardır.

Türkiye'de hemen hemen hiçbirşey 28 Şubat öncesinden daha iyi bir durumda değildir. Ülkenin toplumsal barışı zedelenmiştir. Beyin göçü hızlanmış, ülke gidemeyenlerin kaldıkları bir ülke konumuna düşürülmüştür.

Eğitim alanında: Eğer birtakım öğrencilerin okuma haklarının ellerinden alınması, imam-hatip okullarında öğrenci sayısının azaltılması, öğretim kurumlarındaki öğretim görevlilerinin bir kısmının baskı altında tutulması bir başarıysa 28 Şubat'ın bu konularda zahiri bir başarısı vardır.

Kısaca Türkiye'de hemen hemen hiçbirşey 28 Şubat öncesinden daha iyi bir durumda değildir. Ülkenin toplumsal barışı zedelenmiştir. Beyin göçü hızlanmış, ülke gidemeyenlerin kaldıkları bir ülke konumuna düşürülmüştür. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada çok güçlü ve itibarlı olması gereken kurumlarla halkın bir büyük kesimi arasına kırgınlık girmiştir. Bu kırgınlığın ülkeye, insanlarınıza bir yararı yoktur. Bu kırgınlık acilen giderilmelidir. Öyle anlaşıyor ki, ülkenin bugünkü halinden yönetenlerin çoğunluğu da memnun değildir. Sen yanlış yaptın, ben doğruyu söyledim tartışmasını bir kenara bırakarak, küresel bir ablukanın aciz muhatabı durumuna düşürülen bu ülkenin, olması gere-

ken duruma ulaşması için gerekli gayret gösterilmelidir. Gerek 28 Şubat'ı yapanlar, gerekse bunun muhatabı olanlar lüzumlu olan özeleştiriyi yapmalı ve ülke bir normalleşme sürecine girmelidir.

11 Eylül saldırılarından sonra meydana gelen ortamı 28 Şubat'ın haklılığına delil olarak görmek yanlış bir algılamadır. 28 Şubat iç

mücadele yaparken, 11 Eylül'ün muhatabı ABD savaşı dışarıda sürdürmekte ve bu eylemden sonra oluşan ortamı bahane ederek, dünyanın önümüzdeki on yıllarını plânlamaya çalışmaktadır. Ayrıca 11 Eylül süreci, zannedildiği gibi özgürlüklerin kısıtlanacağı ve güvenliğin Türkiye'dekine benzer bir biçimde önceleneceği bir süreç olmayacaktır. Kaldı ki farz-ı muhal böyle olsa bile, özgürlüğü güvenliğin katili olarak gören bir anlayışı ikame etmeye çalışmak orta vadede hem mümkün değil, hem de doğru değildir.

Dolayısıyla dışarıdan meşruiyet arayarak bir yanlış sürdürmeye çalışmak yerine, meşruiyeti içeride arayarak ülkeyi normalleşme sürecine sokmak, ülkeye güç, yapanlara itibar kazandıracaktır. ■

Notlar

* İfade Ahmet İnsel'e aittir.

1. Milliyet Ek, The Wall Street Journal, s.1, 29.12.1997
2. Selam gazetesi, 24.03.1997
3. Gündem Gazetesi, 19.05.1993
4. Zaman gazetesi, 12.02.1995, Milliyet, 09.02.1995
5. Yeni Şafak gazetesi, 08.02.1995

UYUM YASALARI, 312. VE 159. MADDEDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

MEHMET BEKAROĞLU

5 7. Hükümetin TBMM'ne sevk ettiği düşünce ve ifadeyi sınırlamada yeni düzenlemeleri beraberinde getiren TCK'nun 159. ve 312. maddeleri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan durum ne yazık ki hali hazırdaki durumu daha da geriye yani daha fazla özgürlük karşıtı konuma getirmektedir.

Şöyle ki; 159. maddede mevcut haliyle; "Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adli-

yenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler bir seneden altı seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır" denmektedir.

Tasarıda ise 159. Madde "Türklüğü, Türk Milletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Bakanlar Kurulunu, Bakanlıkları, adliye-yi, Devletin askeri veya emniyet ve muhafaza kuvvetlerini veya bunları temsil eden bir kısmını alenen tahkir ve tezyif eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

Birinci fıkrada yazılı cürümlerin işlenmesinde, tahkir ve tezyif

edilen açıkça belirtilmemiş olsa bile, ona yönelik bulunduğu tereddüt edilen açıklanmış gibi kabul edilir" şeklinde değiştirilmiştir.

Tasarı Bu haliyle kanunlaşarsa:

- 159. maddeden mağdur olacakların sayısı daha da artacaktır. Çünkü tasarı ile korunmak istenen varlıkların kapsamı ve dolayısıyla madden uygulama alanı genişlemektedir.
- 159. madde kapsamında işlenen suçun hedefi yeni durumda sadece hükümde belirtilen kamu makamları ya da otoriteleri değildir. Bunları temsil eden ya da bir kısmını hedef alan fiiller de bu madde kapsamına alınmıştır. Bu durum kamu otoritelerini eleştirmeyi bir suç unsuru haline getirdiğinden dolayı ifade özgürlüğü ve demokrasinin varlığı ortadan kalkmaktadır. Demokrasiler, kurumların ve kurumların rahatça eleştirebildiği sistemlerdir. Eleştiri hakkı ise devlet, hükümet ve onun tasarrufundaki idare aygıtı hakkında söz söyleyebilmeyi pekala kapsayabilir. Bu suç olmamalıdır. Kaldı ki düşünce özgürlüğü yanlış düşünme özgürlüğünü de kapsar. Hangi eleştirel durumun ne zaman eleştiri olmaktan çıkıp aşağılama ve küçük düşürme (tahkir ve tezyif) niteliğine büründüğünü tespit etmekse görelilik arz eden bir durumdur. Bir kamu kurumunun yönetim biçimi ya da işleyişine yönelik bilimsel bir tespit ve eleştirilerin bile yargı otoritelerince bu madde kapsamında değerlendirilme ihtimali mevcuttur.

- Bu tasarı ile "mağdursuz" yani gerçek mağduru olmayan bir suç yaratılmaktadır. Adeta "durumdan vazife çıkarmaya" çanak tutulmaktadır. Mağdur, olasılık ihtimali irdelemelerine göre tahakkuk ettirilmekte ve müeyyide bu gerekçelendirme-göre belirlenmektedir.
- Ceza tabanı 159. maddenin yeni halinde yükseltilmektedir. 159. maddenin üçüncü fıkrasını ihlal edenler için eski düzenlemede 15 gün olan alt sınır yeni tasarıda bir aydan başlamaktadır, denilerek taban yükseltilmiştir.
- 159. Maddenin yasalaşması siyaset yapma alanının daralmasına da neden olacaktır. Siyaset hiçbir kesimin toplumsal taleplerinin taşıyıcılığı görevini ifa etmeyen "nötr" bir faaliyet alanı olacaktır ve siyasetin kendisini yapmak zorlaşacaktır.

57. Hükümet tarafından çıkarılmak istenen tasarıda 312. madde de "Bir cürmü alenen öven veya iyi gördüğünü söyleyen veya kişileri kanuna uymamaya tahrik eden kimseye altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir. Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak insanları birbirine karşı kamu düzenini bozma olasılığını ortaya çıkartacak bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik eden bir kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir" şeklinde değiştirilmiştir.

Tasarı bu haliyle kanunlaşır:

- Yeni düzenleme ifade özgürlü-

ğü bakımından halen yürürlükte olandan daha fazla olumsuzluk içermektedir. Bu durum 312. maddeden mahkum olacak olanların sayısının artmasını sonuçlayacaktır. Değişiklik 312. maddeyi "düşünce suçu" yaratan bir hüküm olmaktan çıkarmamaktadır.

Tasarıda "tahrik" cürmünün oluşması için bu nitelikte değerlendirilen düşünce ifade etmenin kamuya zarar verme şartının aranmayacak olması ve suçun oluşması için sadece "zarar" ihtimalinin bulunması yeterli görülmektedir. Yani bu-

rada "olasılık" cezalandırılmakta, "tahayyül" ceza için gerekçe oluşturabilmektedir.

- Tasarı "tahrik" edilecek olanın "halk" değil "kişiler" olduğunu da karar altına almaktadır. Bu durum tıpkı 159. madde gibi hükmün uygulama alanını genişletmektedir. Cezalandırılacak olan halkı birbirine karşı tahrik etmek değil, birden fazla insanı birbirine karşı tahrik etmek olmaktadır. Ceza için büyük bir toplumsal olay ya da eylemlerde yeter şart olabilecektir.

Sonuç: Demokratik bir toplumda düşüncenin ifade edilmesi ve örgütlenebilmesi şiddet içermedikten ve kamu güvenliğini tehdit etmedikten sonra suç kapsamında addedilmemelidir. Demokrasiler toplumun çok büyük bir kesimince "makbul" kabul edilmeyen düşüncelerin ifade edilmesine ve örgütlenmesine özgürlük alanı yaratan sistemlerdir. Yeni düzenlenen 159. ve 312. madde ile tek tip ve ne düşünüp ne yapması kendine dikte edilen, özgürlük alanları bulunmayan bir toplum yaratılmaya çalışılmaktadır. Oysa, düşünceden, düşünceyi ifade etmekten ve hakların kullanılmasından korkulmayan demokratik toplumlarda ne 159. maddenin ne de 312. maddenin eski ve yeni hali ile ceza yasalarında mevcudiyetine gerek görülmemektedir. ■

‘MİNİ DEMOKRASİ’ ‘MİNİ ÖZGÜRLÜK’

CEVAT ÖZKAYA

3 12. madde yıllardır tartışılmakta ve değiştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Maddeyi değiştirme konusunda birkaç kez sonuca çok yaklaşıldı ama, son anda işe muhtemelen “iyi saatte olsunlar”(!) karıştı ki, madde değişmeden bugüne kadar geldi.

57. Hükümet adına “mini demokrasi paketi” denen, anayasanın 312. ve 159. maddesindeki düzenleri denen bir paketi TBMM’ne

312. Maddenin eski hali:

“Halkı, sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığa açıkça tahrik eden kimse 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 20 bin liradan 36 bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Bu tahrik umumun emniyeti için bir tehlike olabilecek bir şekilde yapıldığı takdirde faile verilecek ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır.”

Yeni düzenleme bırakalım bu eksiği gidermeyi, maddeyi eskisinden daha müphem ve daha hakim takdirine açık hale getirdi. “Kamu düzenine bozma olasılığının” “ortaya çıkması, suçun oluşması için yeterli sebep haline getiriyor.

sevketti. Tasarı, Meclis anayasa komisyonunda görüşülmeye başlandığı andan itibaren gerek basın da, gerek bazı sivil toplum örgütleri katında, gerekse komisyonun üyeleri arasında tartışmalara sebep olmuştur.

312. ve 159. maddenin yeni düzenlemesinin, eskisinden daha fazla, düşünce ve ifadeyi sınırlayacak bir düzenleme olduğu konusunda yukarıda sayılan kesimler arasında neredeyse bir konsensus oluşmuştur.

Maddelerin eski halini ve yeni düzenlemeyi karşılaştırarak bazı sonuçlara varmak istiyoruz.

Yeni düzenlenen hali:

“Sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak insanları birbirine karşı kamu düzenini bozma olasılığını ortaya çıkarak bir şekilde tahrik eden bir kimseye üç yıla kadar hapis cezası verilir. Halkın bir kısmını aşağılayıcı ve insan onurunu zedeleyecek bir şekilde tahrik eden bir kimseye de birinci fıkradaki (6 aydan 2 yıla) kadar hapis cezası verilir.”

312. maddenin eski halinin de uzun bir zamandan beri tartışmaya konu olduğunu biliyoruz. Genel kaide olarak bunun açık, sarıh ve

anlaşılır olması lazımdır. Bilhassa ceza kanunundaki suçların tanımı ve tâdadi olması gerekir. 312. maddenin eski hali de yeni hali de bu genel ilkeye uymamaktadır. Hangi fiil ve davranışların tahrik suçunu oluşturacağı belirtilmemiş tâdat edilmemiştir, konu hakim takdirine bırakılmıştır. Bu durumda aynı fiil bir hakim takdirine göre suç, diğerine göre suç olmayabilir. Bu bağlamda 312. madde eski ve yeni haliyle hakime suç yaratma hakkı tanımaktadır. Genel hukuk mantığına ters olan bu durum, bizim gibi hukukun siyasallaşabildiği ülkelerde çok sakıncalı sonuçlar doğuracak bir düzenlemedir.

Maddenin eski halinde “halkı” tahrik etmek ifadesi kullanılırken, düzenlenen halinde, “insanları” ibaresi kullanılmaktadır. Bu da cezanın alanını genişletme ihtimali yüksek olan bir değişikliktir. Halk dendiğinde, daha genel, daha kapsamlı bir kesim kastedilirken, “insanları” ibaresi birden fazla olan bütün toplulukları kapsayacak şekilde değerlendirilebilir. Bu da suçun alanını genişleten ve dolayısı ile suçlu sayısını artıran bir sonucu ortaya çıkarır.

Maddenin eski haline de suçun unsurlarının hakim takdirine göre bırakmayacak şekilde açık olmasının gerçekleşebilmesi için “yakın ve açık tehlike” kavramı monte edilmesi gerekiyordu. Fakat yeni düzenleme bırakalım bu eksiği gidermeyi, maddeyi eskisinden daha müphem ve daha hakim takdirine açık hale getirdi. “Kamu düzenini bozma olasılığının” ortaya çıkması, suçun oluşması için yeterli sebep haline getirildi.

312. Madde maalesef her düzenlemede, düşünce ve ifade hürri-

yetinin alanını biraz daha daraltacak değişikliklere uğramaktadır. 82 anayasasından önceki metin 82'den, 82'deki metin bu yeni düzenlemeden daha iyi. Şayet madde bu haliyle değişecek olursa, bu, suçun alanının genişlemesi, suçlu sayısının artması ve hukukun kolayca siyasallaşabileceği bir yolun açılması anlamına gelecektir.

57. Hükümetin Meclise sevkettiği, anayasa düzenlemesinde önemli maddelerden biri de anayasanın 159. maddesidir.

Bu maddenin mevcut hali şöyledir:

"Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler, bir seneden altı seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılır."

Yeni düzenlenen hali:

"Türklüğü, Türk milletini, Türkiye devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Bakanlar Kurulunu, bakanları, adliyeyi, devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya bunları temsil eden bir kısmını alenen tahkir ve tezyif eden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir."

Yeni düzenlemede 159'un kapsamı genişletilmiş ve ayrıntılandırılmıştır. "Hükümetin manevi şahsiyeti" ibaresi çıkarılmış yerine "Bakanlar kurulu" ilave edilmiştir. Bu da yetmemiş ayrıca bir kurul olarak değil de tek tek "bakanlar" da kapsamın içine alınmıştır.

"Cumhuriyet" ibaresi çıkarılarak, "Türk milletini" ve "Türkiye devletini" ibareleri metne ilave

edilmiştir. Burada insanın aklına şu soru geliyor. Kim devletten güçlü ki, devleti o güce karşı koruma altına alıyorsunuz? Aslolan, örgütlü olan ve güçlü olanın karşısında ferdin hakkını korumak iken, örgütlü ve güçlü kurumlar koruma altına alınmaktadır.

Yine maddede yapılan düzenlemede, "devletin askeri veya muhafaza kuvvetlerini" denmektedir. Eski metinde de varolan bu ibareye "veya bunları temsil eden bir kısmını" ibaresi eklenmiştir. Bu düzenlemeye göre kastedilen kurumlardan tek bir kişiye karşı işlenen suç, madde kapsamı içine dahil edilmektedir.

TCK'da, kamu hizmetlisini ve resmi kurumları tahkir adı altında bir düzenleme var iken, devlet memurlarının bir kısmını diğerinden ayırarak, ekstra bir koruma altına almanın da anlaşılabilir bir mantığı yoktur.

Bakanlar Kurulu koruma altına alındıktan sonra, ayrıca bakanların da korunmaya alınması doğru su yadrganıcı bir durum. Eğer bu düzenleme doğru kabul edilirse, aynı ayırımın neden "TBMM ve

milletvekilleri" biçiminde ayrılarak yapılmadığı sorusu gündeme gelir. Bu düzenlemeye parmak kaldıran milletvekillerinin böylesi bir çelişkiyi farketmemelerinin nasıl bir izahı olabilir.

Devletin askeri, emniyet ve muhafaza kuvvetlerinden bir tekini bile ekstra koruma altına alan yasa, yüzbinlerce oy alarak seçilen Belediye Başkanlarını kapsam dışı bırakmıştır.

Ceza kanununa kanunun görevlisi sıfatıyla, kamu görevlisi sıfatıyla muhatab olan belediye başkanını, kamu görevlisi külfetine katlanmaktadır. Ancak – eğer bu ekstra koruma bir nimet ise – nimetten yararlanamamaktadır.

Bu maddede olumlu olarak nitelenebilecek tek değişiklik, cezanın son sınırının 3 seneye indirilmesidir. Ancak suçun alanı genişletilerek bu iyileşme de etkisiz bırakılmıştır.

Anayasa komisyonunda kabul edilen yeni düzenleme umalım ki, Meclis genel kurulunda kamuoyunda yapılan eleştiriler de dikkate alınarak değiştirilsin. ■

MUSTAFA ERDOĞAN DA KİYİMDAN NASİPLİ

MUHARREM BALCI

Sayın Mustafa Erdoğan'ın 28 Şubat kıyımlarından nasibini alması çok şaşırtıcı değil. Şaşırtıcı olan Mustafa Erdoğan dışındaki bir çok aydınımızın meşruiyet konusunu henüz gündemlerine ve gündemimize taşıyamamış olmaları.

1982 Anayasası kendinden önceki 1961 Anayasası gibi bir ihtilal ürünü olup, millet iradesine başvurulmadan veya başvurulmuş gibi gösterilerek, Sayın Selçuk'un da belirttiği gibi, plebisit usulü - ölümü göstererek sıtmaya razı eden prosedürle oluşturulmuş bir anayasadır. Dünyadaki diğer ihtilal anayasaları gibi, mutlaka bir gün millet iradesiyle toptan değiştirilerek, milletin meşruiyet libası ile techiz edilmesi gerekli bir anayasa.

Meşruiyeti tartışmalı (doktrin de böyle olmakla birlikte kanımca kesinlikle gayrimeşru) bir anayasanın kurumlarının da meşruiyetleri tartışmalı olacaktır. Sayın Erdoğan'ın Fazilet Partisi'nin kapatılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi kararını eleştirdiği yazısı belki bu yönüyle değerlendirilmelidir. Kendi meşruiyeti tartışmalı bir kurum, kendisi gibi meşruiyeti tartışmalı bir başka kurum hakkında karar verebiliyor. Böylesi bir gara-

betin çok yoğun bir şekilde tartışma halinde tutulması belki bazı taşların zaman içinde yerine oturmasını sağlayabilir.

Gerçi Erdoğan'ın eleştiri yazısında Mahkemenin meşruiyeti konusuna doğrudan vurgu yapılmamış. Fakat Erdoğan'ın diğer yazılarında bu konu zaman zaman tartışılmıştır. Sayın Erdoğan meşruiyet konusunu doğrudan Anayasa ve Anayasa Mahkemesi özelinde tartışarak mezkur kararı irdeleseydi, özellikle hukukçularımız açısından, saniyen de konu ile ilgili

olanlar açısından daha isabetli olabilirdi. Zira meşruiyet kavramının hukuk, sosyoloji ve hukuk-sosyolojisi alanlarında günümüzde tartışma konusu yapıldığı ilgililerin malumudur. Bu tartışmaya bir katkı da sayın Erdoğan'dan gelmiş olurdu.

Erdoğan'ın yazısını okuyunca gerçekten de Anayasa Mahkemesi üyelerine dokunduran ifadeleri gördüm. Bilim adamlığı kapsamında bir cevap dışında gösterilen alınganlık, Sayın Erdoğan aleyhine tazminat ve ceza koğuşturması talebini beraberinde getirmiştir. Şahısları hedef almaktan öte, gazeteci üslubunu aşan bir bilimsel eleştiri belki muhataplarının ufkunu açmayabilir, fakat hak ve hukuk beklentilerine katkısı daha önceki üretimlerinde olduğu gibi tarihe geçebilirdi. Zaten sayın Erdoğan da eleştirisinde, zemin olarak mahkeme kararını ve sistemi sorgulamış, ancak kişilere yönelik eleştiride kantarın topuzunu biraz kaçırmış olabilir. Bununla birlikte gönül isterdi ki sayın üyeler eleştiri yazısına bir düşünce ürünü ile cevap verebilsinler. Eleştirinin sahibini benzer veya Anayasa Mahkemesi üyesine yakışır bir üslupla eleştirebilsinler. Bugüne kadar ne yüksek mahkeme üyelerinin ne de yüksek bürokrasinin (pek azı istisna) böyle bir ihtiyaç hissettiğini görmedik.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin kendileri hakkında veya kararları hakkındaki eleştirilere cevap verme yasağı henüz getirilmedi. Hatta kararlarında doktrin olarak yararlanabilecekleri bir anayasa hocasının görüşlerine karşı gö-

rüş serdedecek yazılar hukuk camiasını olduğu kadar kendilerini de geliştirir kanaatindeyim. Bir şartla ki, bütün bürokratik kademelerdeki memurlar gibi topluma tepeden bakma alışkanlıklarını terk ederek.

Bu beklentimize ulaşacağımız günlerin pek yakın olmayacağı endişemiz, bazan muhataplarımızı kişisel olarak da eleştirmeye bizi itmektedir. Konjonktürel kararlar verdikleri suçlamasıyla muhatap olanlar, konjonktürel dayatmalara teslim olmasalardı, askeri brifinglerde bilgilendirilmelerin hukuk adamlığına yakışmayacağını teslim etselerdi belki bu derece acımasız eleştirilere muhatap olmayabilirlerdi. Ancak ne acıdır ki bu toplumun aydınları, özellikle bürokrat kesimi ve de dış ve iç toplum mühendislerinin birbiriyle kesişen projelerdeki uyum ve halkı tornadan geçirine alışkanlıkları, bu kesim hakkındaki beklentilerimizi çok uzak baharlara bırakmaktadır.

Şimdi Mustafa Erdoğan'lara, hak ve hukuk aşklarına, sistemin hukuk mantığını derinden sarsacak görüş ve çalışmalarına tanık olduğumuz bilim adamlarına sahip çıkma zamanıdır. Sadece kendi aristokrat yapısı için adaleti dileyen Batı'dan adalet beklemek yerine, kendi hukuk mantığımızı, sistemin hukuk mantığını sorgulama zamanıdır. "Sadece hukukun üstünlüğü"nü tartışmaya açılması gereken ülke platformunda, dama taşları ile değil, oyun kurucu zihniyetle hukuk alanında tartışmayı devam ettirmek zorunluluğumuz vardır. Mustafa Erdoğan'ların kıymeti, öte yanda taşların değersizliği bu ihtiyaçtan doğmaktadır. ■

CHP, MHP'NİN İKTİDAR YAPISINDA MI REENKARNE OLDU?

ABDURRAHMAN DİLİPAK

Tek parti döneminin CHP'si yeniden MHP'nin bedeninde dünyaya geldi.

"Başörtüsü sorununu" çözüme vaadi ile oy alan MHP, başörtüsünü çözümsüzlüğe mahkum ederken, inanç ve ifade özgürlüğünün önündeki en büyük engel olan ve eski 163. Maddenin yerine ikame edilen 312. Maddenin, AB' den gelen baskılar doğrultusunda, Demokratikleşme, İnsan hakları ve Hukuk talepleri paralelinde yeniden şekillendirilmesi konusunda çok farklı bir strateji izleyerek, daha ağır ve vahim bir metinle ortaya çıktı.

Darbecilerin hazırladıkları metni aratan bir yaklaşımın ürünü olan yeni tasarı hem kapsamı genişletiyor, hem de cezaları artırıyor.

Yeni tasarıya göre, kamu düzenini bozma ihtimali olan her söz ya da fiil 312 kapsamında değer-

lendirilebilecek ve 5 yıla kadar cezalandırılabilir. Burada kamu düzenini koruma adına yasalara karşı gelme, suç sayılan fiili övme ve suç işlemeye teşvik gibi düzenlemelerde de, yasa maddesi yerine her türlü hukuki düzenlemelere karşı çıkma bu suç kapsamında cezalandırılıyor.

Geri çekilen bu tasarı yasalassa idi, sanık lehine yorumlanması gereken ihtimale dayalı şüphe, sanık aleyhine yorumlanarak devleti koruma adına ciddi, ağır ve vahim bir kanunsuzluk örneği verilecekti. Bu konu Yargıtay Başkanının da dikkatini çekti ve tepkisine sebep oldu.

Sami Selçuk'un da dediği gibi, bu sözde mini demokrasi paketi ile "madde kapsamı daraltılmak yerine genişletilmektedir ve düşünce suçu tamamen tehdit suçu kapsamında değerlendirilmektedir." Bu durum ise Türkiye'nin

uluslar arası taahhütleri ve toplumsal taleplerle çelişmektedir.

Hikmet Sami Türk gibi kariyer olarak bu işin bilimini yapmış birinin böylesine vahim bir hatayı görmemesi düşündürücüdür. Bu konunun Bakanlar Kurulunda nasıl görüşüldüğü, ya da görüşülüp görülmeyeceği, görüşüldü ise nasıl olup da bu konunun hukuk ve insan haklarına duyarlı bakanların dikkatlerinden kaçtığı merak konusudur.

Öyle anlaşıyor ki, Adalet Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu bu önergeyi masalarında buldular ve metni yazan ve bu değişikliği isteyen iradenin talebi bu konuda belirleyici bir özellik gösteriyor.

MHP'nin muhtemelen kendilerine ait olmayan bu önergeye böylesine sahip çıkması ve bu iradenin sözcülüğünü üslenmesi oldukça düşündürücüdür.

Bakır Çağlar'ın deyişi ile "Bu tasarı 11 Eylül konseptine yaslanmaktadır. "Mini Demokrasi paketi" tanımı ise paketin miniliğinden değil, demokrasinin minimize edilmesi çabalarından kaynaklanmaktadır."

Yücel Sayman ise 159. Madde'nin Türk Hukuk sisteminden çıkartılarak, 312. Maddenin ise "... açık ve yakın bir tehlike oluşturacak bir eyleme çağrı" şeklinde yeniden yazılması gerektiğini söyledi.

Mazlum - Der Genel Merkezi'nin tepkisi ise "Gelenin gideni aratacağı endişesi ile, özgürlüğümüzden memnunuz, durumu daha da kötüleştirmeyin" anlamında, "ölümü görüp, hastalığa razı olma" ironisi şeklindeydi.

Tartışmaların nasıl sonuçlanacağını ise zaman gösterecek.. ■

ILLICH'IN 'OKULSUZ TOPLUM'UNA MI DÖNSEK ACABA?

MEHMET ÖZAY

Genci her şey sıkar. Mesela, anne-babası, mesela, kardeşi, ablası, abisi.

Mesela öğretmeni, mesela sırasını paylaştığı arkadaşı.. Peki sıkmayan bir şey yok mu? Görünüşe bakılırsa evet yok. On üçünde bir genci hayat bile sıkar. "Ay sıklıdım intihar etmek istiyorum" lafları ortalıkta dolaşır. Öte yandan, komşu teyzelerin ve amcaların "Ayol çocuğun üstüne üstüne gitmeyin daha kötü olur" laflarıyla karşılaşırız.

Hayatta en kolay şey sıkılmaktır. Çünkü kolaydır. Çünkü üzerinde düşünülmeğe değmeyecek bir laf kalabalığıdır. Çünkü kaçıtır! Elbette insanoglu topyekün düşündüğünde her yaş ve her şartta sıkılma durumuyla karşılaşabilir, karşılaşmaktadır da. Babalarımız da annelerimiz de sıkılmaktadır. Kimlerden ve nelerden? Çocuklarından, yani bizlerden, kaynananın dırından, komşu teyzenin dedikodusundan, televizyondaki Arjantin dizilerindeki Esmeralda'nın durumundan vs. vs.

Ya babalarımız. Onların da bu hususta annelerimizden geri kalacak halleri yok elbette. Ekonomik dar boğaz onları sıkar, hatta yer bitirir. Evin borcu, arabanın borcu, çocukların "baba, baba biz ne zaman yazlık alacağız, Ayseler her yaz tatile Bodrum'a gidiyorlar!" türünden insanı zıvanadan çıkaran taleplerinden. İşyerinde müdürün tahakkümünden, arkadaşlarının işgüzarlıklarından vs. vs.

Peki ya öğretmenler! Geleceğin pür saf nesillerini ellerine emanet ettiğimiz öğretmenler.. 657'li diye bir söz dolaşırdı bir zamanlar. Şimdilerde pek duymaz oldum. Yoksa söyleniyor da ben mi işitmiyorum. 657'nin mağdur ettiği önemli kesimlerden biridir öğretmenler. Önemlidir, çünkü "kitap okuyun çocuklar" deyip de kendisi ay-

da bir kitap dahi alamayan öğretmenler!

"Gezin çocuklar, gezmekte öğrenmenin bir parçasıdır" deyip de kendi vatanındaki kültürel, tarihi ve doğal güzellikleri göremeden emekli koltuğuna çöken öğretmenler.

Okulda müdür hegemonyası, bitmeyen kağıt yığınları, ödevler, görevler, görevler... Keşke bir bakkalım olsaydı da şu devlet kapısına düşmeseydim diyen memurlar. Hepsi, evet hepsi.

Toplumda yer alan her iş grubu, her toplumsal katmandan insanlar sıkılmaktadırlar. Bütün bu görünen ve görünmeyen, üzerinde düşünülen ya da düşünülmeyen durumlar, toplumda düşündürücü, hatta ürkütücü bir şizofrenik yapının hakim olduğunun göstergesidir. Ancak her intihar o da amacına ulaşmış bir intihar olacak vakasının ardından özellikle gazeteci ve psikolog erbabı ekranlara ve köşelere kurulup çocukları kullanırlar! Ne de güzel olur, içlerini boşaltırlar, başka zaman yüklene-medikleri insanlara hadlerini bildirirler!

Acaba işin içinde bir başka olgu mu yatar diye soran olmaz. Anne-baba niçin sorumlu olsun, öğretmen niçin sorumlu olsun, arkadaş niçin sorumlu olsun? Niçin sorumlu olmasınlar? Toplumun diğer öğeleri niçin sorumlu olmasın? Gençin kendisi niçin sorumlu olmasın?

Sorular soruldukça cevaplar ortaya çıkmaya hazırlanır. Soruları sorma cüretini ve sorumluluğunu gösterenler cevapları samimi bir şekilde bulma çabası içine girerler. Bu çabadan kaçınanların her biridir aslında sorumlu olan. Bu çabalara kulak asmayanlar, köstek olanlardır sorumlu olanlar.

Ivan Illich'in 'Okulsuz Toplum'una mı dönssek ne! ■

Tarih boyunca yeryüzünde gayri âdil ve zâlimce egemenlikler tesis eden güç ve servet sahibi müstekbirlere şöyle seslenir ünlü bilge Halil Cibran: "Siz, Babil'in bahçelerini zayıfların iskeletlerinin üzerinde yükselttiniz; Ninova'nın saraylarını fakirlerin mezarlarının üstüne diktiniz. İşte Babil ve Ninova; devenin çöl kumları üzerindeki ayak izlerinin bir benzeri oldu..." Ve devam eder: "Siz, bizim uysal gücümüzle, sert zayıflığınız eşliğinde güreşirsiniz." Cibran Fırtınalar'ında, kalplerini boşluğun ellerine bırakan 'küçük ruhların' faniliğine inat, gözyaşlarıyla yıkanıp paklanan 'hüzünün çocukları'nın ebediliğe uzanan büyük ruhlarına vurgu yapar: "Biz hüzünün çocuklarıyız ve hüzün aleme hayır ve bilgi yağdıran buluttur. Siz sevinçlerin çocuklarısunuz; sevinçleriniz ne kadar yükselirse yükselsin, sonuçta rüzgarın yıktığı dumandan direkler gibidir."

Doğrusu, bugün geriye dönüp baktığımızda; 'akleden kalplere' sahip büyük ruhların temsil ettiği hüzün, gözyaşı, çile ve ıstırap yüklü kutlu mesajların, tarihin derinliklerinden günümüze uzanarak yollarımızı aydınlatmaya devam etmesine karşılık; 'taş kalpli' küçük ruhların oyun, eğlence, zevk ü safâ eşliğinde işledikleri cürümlerin, zulüm ve haksızlıkların lânetle yâd edildiğini görürüz.

İmdi, Cibran'ın altını çizdiği 'uysal güç' ile 'sert zayıflık' arasında derinlikli bir mukayeseye girmenin bugünün pratiğinde hayli anlamlı ve öğretici olduğu kanaatindeyiz. 'Rüşd'e dayalı 'uysallığın' derûnunda yatan 'gücü' ve 'Gayy'a dayalı 'sertliğin' derûnundaki 'zaaflı' hesaba katmadan, ya-

28 ŞUBAT'TAN 11 EYLÜL'E SERT ZAYIFLIK - UYSAL GÜÇ

ABDULLAH YILDIZ

şanmakta olan küresel 11 Eylül sürecinin ve bu olayla birlikte yeni bir ivme kazanan yerel 28 Şubat sürecinin sağlıklı olarak değerlendirilemeyeceğini düşünüyoruz.

Halim ve Reşid Duruş

Evvelen; güçlü özgüven, inançlılık ve haklılıktan kaynaklanan uysallık, asla 'zayıflık' olarak değerlendirilmemeli; aynı şekilde meşruiyet bunalımı, güvensizlik ve haksızlık duygusunun neden olduğu sert saldırganlık da asla 'güçlülük' olarak görülmemelidir. Aksine deruni bir itminan, güven ve iç huzuru dışarıya vakar, tevazu, teenni, itidal, müsamaha, merhamet, uysallık, hilm... olarak yansırken; inanç yoksunluğu ve yürek boşluğu dışarıya sertlik, saldırganlık, acımasızlık, kaba kuvvet, hırçınlık, aşırılık, tahammülsüzlük, telaş ve tedirginlik... biçiminde yansır.

Peygamberler tarihi, derin zaaf-lardan kaynaklanan sert saldırganlıkların karşısına dikilen 'emîn' rasûllerin (26/107, 125, 143, 162, 178) ortaya koyduğu 'halim duruş'un nihai başarısına işaret eder:

Tuğyân; aşırılık, azgınlık ve isyan sembolü Firavun'un "Bizim onların üzerinde ezici bir gücümüz var." (7/127) anlayışıyla yalnızca kaba kuvvet yöntemine başvurusu, cid-

di bir güven bunalımına ve haksızlığa işaret ettiği gibi, Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'un ona "yumuşak sözle öğüt vermeleri" (20/44) deruni özgüven ve haklılık duygusunun bir yansıması olarak karşımıza çıkar.

Kur'an'da halim (ağırbaşlı, yumuşak huylu) ve evvâh (ince ruhlu, merhametli) vasfı vurgulanan (9/114, 11/75) Hz. İbrahim'in 'tek başına bir ümmet' olarak verdiği tevhid mücadelesi, tarihin tanık olduğu en güçlü direnişi simgelerken; bir tek şahsiyetin 'Rabbim Allah'tır' mesajına dev ateş yığınıyla cevap vermeye kalkışan Nemrut'un şiddet ve hiddeti, tarihin en zayıf egemenliğini ifade ediyordu.

Medyen ve Eyke halkını felakete sürükleyen fesada/yozaşmaya mani olmak için bir avuç raht'ı (cemaati) ile birlikte mücadele eden halim ve reşid peygamber Şuayb'ın (11/87) özgüvenine karşılık, onu 'taşa tutup öldürmek'le (11/91) tehdit eden kavminin zorba elebaşlarının paniğe kapılıp yasadışı ve şiddete başvurmaları aynı hakikati vurgular.

İnsanlık tarihinin en bilge eğitimsi Lokman(a.s)'ın, oğluna tevazu ve itidali tavsiye edip kibirlenme ve böbürlenmeden kaçınmayı ihtar etmesi, (31/18-19) bu bağlamda anlam kazanır.

Kur'an, ilahi öğreti doğrultusunda şekillenen insan ve toplum tipinin ayırt edici vasıflarından biri olarak **ağırbaşlılığa** ve özgüven yüklü **uysallığa** vurgu yapar: "Onlar yeryüzünde tevazu ve vakar dolu bir tutum sergilerler; cahiller kendilerine muhatap olduğunda da **'selâm'** derler." (25/63)

İşte bu yüzdendir ki, ilahi talimat, ilk bakışta 'güçlülük' gibi algılanan göz kamaştırıcı ama geçici kaba kuvvet gösterilerine aldanmamayı, bilakis kimilerince 'zayıflık' olarak algılanan kalıcı erdemliliklere yönelmeyi öğütler bize...

Küresel Tuğyan - Küresel Fesâd ve İslâm

Kadim deruni zaafını 11 Eylül sonrasında 'sertlik, şiddet ve güç gösterisi' biçiminde dışa yansıtarak **haksızlığını** gizlemeye çalışan küresel tuğyan karşısında **haklılığımızdan** kaynaklanan **uysal gücümüzü** ve **halim duruşumuzu** tevazu, vakar, hilm, silm(batış-selamet), rüşd, itidal, sabır, teenni ve merhamet eşliğinde ortaya koymanın tam da zamanıdır diye düşünüyoruz. Sert zayıflığın kısa vadeli parlak başarılarına aldanmamalı; aksine rüşd ve hilmin uzun soluklu gücüyle 'büyük kurtuluş'a ve sonsuz mutluluğa erişilebileceği unutulmamalıdır. Bilinmelidir ki, **fecr-i kâzib'in** kısa süreli aydınlığı hep aldatıcı olmuştur; ama kalıcı olan **fecr-i sadık'in** nûrudur. Kur'an, **yanlış'ın** geçici aydınlığını 'göz alıcı ışığında ancak birkaç adım atılabilen şimşek parıltısına' (2/20) benzeter; kısa **şimşek parıltısını** ise uzun **zifiri karanlıklar** izler.

Fransız düşünür **Andre Comte-Sponville'in** şu sözleri, sert zayıflı-

ğın fecri kâzibine eşlik eden derin boşluğa işaret eder gibi: "Güntümüz Batı dünyasında büyük bir paradoks yaşıyor: Batı, maddi açıdan **en güçlü** döneminden geçmesine karşın, dünyaya önerebileceği **manevi değerlere** sahip değil." Ve ekliyor: 'Batı'da tüketmek bir amaç haline gelmiş... Bu yüzden **mutsuzluğa mahkumuz**; zira tüketimi yakalama şansımız yok." (AKV Bülten, Ocak 1992)

Kur'an, tarihsel süreçte **zulüm** ve **tuğyan'ın** yol açtığı anlam boşluğuna ve küresel fesâd'a dikkat çeker: "Eğer hak, onların hevalarına (arzu ve isteklerine) uyacak olsaydı, şüphesiz gökler ve yer içindekilerle beraber fesâda uğrardı." (23/71) Yani

kainat ve özellikle de insan hayatı, onların bakış açısı doğrultusunda yahut onların düşündüğü gibi, anlam ve amaçtan yoksun olsaydı, hiçbir şey ayakta kalmaz, her şey çok geçmeden kaos içinde yok olur giderdi. (M. Esed, Kur'an Mesajı)

Ayette geçen '**fesâd'**ın lügat anlamı: **Karışıklık, bozulma, çürüme, altüst olma, çöküş.** Râğıb el-Isfahanî'nin **Müfredat'**ında ise şu açıklama var: "**İtidalden yani adalet, ölçü ve dengeden çıkma/ sapma; nefsin, bedeninin ve eşyanın amacı dışında kullanımı.**"

İmdi, küreselleşme adı altında dünyaya dayatılan Batılı değerler sistemi ve yaşama biçimi, kelimenin tam anlamıyla **fesâd** olarak tanımlanabilir; yani "**hevâların ilahlaştırılması**" (25/43), dengeden sapma, ölçsüzlük, nefsin, bedeninin ve eşyanın amacı dışında kullanımı ve çöküş... (Umran'ın Ocak sayısında Batı medeniyetinin, müthiş bir yürek boşluğu ve anlam bunalımı yaşamakta olduğu, amaçtan yoksun bir '**araçlar dini**' haline gelmiş bulunduğu genişçe ele alınmıştır.)

Buna karşılık İslâm; mal/servet biriktirmeyi(104/2-3) ve çokça mal tüketmeyi(90/6) zemmeden, israfı yasaklayan(7/31), zekatı(2/43), infakı(2/3), paylaşmayı(2/215), yardımlaşmayı(2/195), ma'rûfu(3/110) emreden, her alanda ölçü, denge ve itidali öneren(7/85, 31/18), merhameti tavsiye eden(90/17), hayra çağırarak(3/104) ve hayırlarda yarışmayı(23/61) özendiren... öğretileriyle; kısaca çağımızın mutsuz insanına alternatif bir hayat tarzı sunan şaşmaz ölçüleriyle ufkumuzu aydınlatmaya devam ediyor. Bir başka ifadeyle, küreselleşmeye tek köklü itiraz İslâm'dan geliyor.

Yerel ve global 28 Şubatçıların panikleri de işte buradan kaynaklanıyor. Zira, Batı ürünü komünizm iflas etti; ikiz kardeşi liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi felsefi boşluğun derin bunalımını yaşıyor; ama İslam'ın yıldızı sürekli parlıyor. Bu yüzden ki, küresel emperyalizm sahip olduğu 'güç üstünlüğü'ne dayanarak İslam'ı 'terör'le özdeşleştirip etkisiz hale getirme planına 11 Eylül'le start verdi. 90'lı yıllarda yoğun biçimde tartışılan S. Huntington'un 'medeniyetler çatışması' tezi, aynı dönemde Nato'nun Konsept değişikliğine gitmesi ve Genel Sekreter W. Claes'in ağzından Komünizm tehlikesinin yerine İslam fundamentalizmini ikame ettiğini açıklaması ile zaten netlik kazanmış bulunuyordu. Nato'daki konsept değişikliği, pilot bölge olarak seçilen Türkiye'de 28 Şubat 1997 postmodern darbesiyle kuvveden fiile geçiyordu.

Kısaca, Yeni Soğuk Savaş'ın da, Yeni Sıcak Savaş'ın da hedef tahtasında İslam'ın olduğundan artık kimsenin kuşkusu yok. 'Medeniyetler savaşı' tezinin mucidi Huntington'un, 11 Eylül'den yaklaşık on gün sonra New York Times'da yayınlanan röportajında İslam'ın kanlı sınırlarına dikkat çekerek "Batı ve geriye kalanların çatışmasının İslam ve geriye kalanların çatışması şekline dönüşeceği" kehanetinde bulunması bir tesadüf müydü? (Keza, Bush'un 'Haçlı Seferi' ifadesi basit bir sürç-i lisan mıydı?) Son gelişmeler; Afganistan operasyonu, ABD baskısı altındaki Pakistan'da İslami grupların tasfiyesi, Moro Müslümanlarının ABD destekli Filipin güçlerinin yok edilmek istenmesi, Mı-

sır(Ezher), Suudi Arabistan vb. İslam ülkelerinde eğitim müfredatlarının ABD'nin istekleri doğrultusunda değiştirilmek istenmesi, Irak, Yemen, Somali ve Sudan'a fiili müdahale ihtimalleri... sözkonusu kehaneti doğrulamıyor mu?

Sonuç

İmdi, böyle bir dönemde, bir yandan dikkatli, basiretli ve ferasetli bir tavır ortaya koymanın, öbür yandan da *halim ve selim* bir

Böyle bir dönemde, bir yandan dikkatli, basiretli ve ferasetli bir tavır ortaya koymanın, öbür yandan da *halim ve selim* bir söylem, emin ve reşid bir duruş geliştirmenin tam zamanıdır diye düşünüyoruz.

söylem, emin ve reşid bir duruş geliştirmenin tam zamanıdır diye düşünüyoruz. Hak bildiğimiz yolda ısrar ve sebat etmek, doğrularımızı tahkim, yanlışlarımızı tashih ederek *rüşd'e* yönelik bireysel ve toplumsal değişim çabalarımıza hız vermek temel görevimiz olmalıdır. Ezeli ve ebedi mesaj bize şunu hatırlatır: "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın! Siz doğru yolda olduğunuz taktirde sapan(lar) size asla zarar veremez." (5/105) Unutmayalım ki, tarih, yeryüzünde haksızca büyüklenip böbürlenen, 'istikbâr ve istiğnâ' psikolojisine kapılan nice kudretli güçlerin, toplumların ve dehşetli liderlerin ibret verici çöküşlerine tanık olmuştur.

'Yeryüzünde bizden daha güçlü kim var?!' (41/15) diye kainata meydan okuyan Âd kavmi bugün nerede!!

İçlerinde ebediyyen güven içinde yaşayacaklarını zennederek yük-

sek tepelere anıtlar, kuleler ve malikaneler diken, dağlardan ustalıkla evler yontan Semûd, hani!!

Hani Medyen ve Eyke?! Mikyal, mîzan ve kıst'ı (ölçü, denge ve adaleti) ortadan kaldırıp insan haklarını çiğneyerek yeryüzünü fesda boğan bu kudretli kavimlerden ne kaldı geriye!!

Nerede Roma zulüm düzeni?! İnançlarını yaşamaktan başka hiçbir suçları olmayan müminleri meydanlarda yakan, aslanlara parçalatan Neron'lar, Dioklesianus-

lar... Bir avuç 'ashab-ı kehf'i mağaraya sığınmaya mecbur eden Romalı zalimler... Hendeklere doldurdukları müminlerin alev alev yanlışlarını seyreden ashâb-ı uhûd... Neredeler!?

Nerede zulmün ve acımasızlığın sembolü Firavunlar?! Halklarını sınıflara ayıran, erkeklerini öldürüp kadınlarını sağ bırakan, insanların kol ve bacaklarını çaprazlama kesen zalimler hani neredeler?

Tek başına bir ümmet olan halim Hz. İbrahim'i ateşe atarak susturmaya kalkışan Nemrut nerede!!

Ama, zulme ve haksızlığa uğrayan nebilere, velilere, salihlerin ebediyete uzanan mesajları yolumuzu aydınlatmaya devam ediyor.

Son Söz: Çağlayarak akan suların üzerindeki "köpük uçup gider; insanlara yararlı olan ise yeryüzünde kalır." (13/17) ■

SOĞUK SAVAŞ BİTTİ: ŞİMDİ SICAK SAVAŞ DÖNEMİDİR

NECMETTİN TURİLAY

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra; Orta Asya'da beş Türk cumhuriyetinin bağımsızlığına kavuşması, Kafkasya'daki tarihî Rus tehdidinin azalması ve Varşova Paktı'nın dağılması gibi önemli bazı gelişmelere şahit olduk. Buna tabii bir de, iki Almanya'nın birleşmesi hadisesini ilave etmek gerekir.

Bu olumlu gelişme karşısında, uluslararası âlemde büyük bir ferahlama hasıl oldu. Artık dünya, soğuk savaşın sıcak alevini üzerinde hissedip durmayacaktı. Uluslararası komünizm ve özelde Rusya, tarihî iddialarından vazgeçeceğine göre, çoğu ülkeleri içinden karıştırıp duran marksist hareketlerin de sonu gelecek demektir. İşte uluslararası kamuoyunun duyduğu ferahlamanın altında bu nevi sebepler yatıyordu. Biz de Türkiye olarak kendimizi bu havaya kaptırarak tatlı tatlı hayaller kuruyorduk.

Fakat bu rüya şırıngasının tesiri bir yıl bile sürmedi. Hemen arkasından, Basra körfezindeki silah sesleri ile bu rüyadan uyanmak mecburiyetinde kaldık. "Kaldık" diyorum ama, bu kapsayıcı ifadenin alanını bir hayli daraltmamız gerekmiyor mu? Çünkü o savaş, Türk solunun ve özellikle İran devrimi boyunca oluşmuş yeni islâmî anlayışların ray değiştirmesi

bakımından, tam bir laboratuvar denemesi olarak kullanılmıştı. Artık solda ve islami kesimlerde egemen olan bağımsızlıkçı görüşler kaşla göz arasında değişime maruz kalıyor, ucuz *Avrupa-Amerika tartışmaları* ihdas ediliyor ve bin dere-den su getirilerek, Irak müdahalesinin lüzum ve faydasına dair konuşmalar duyulmaya başlıyordu.

Körfez Rüyasının Sonu

Bu kesimlerin ortak kanaati Saddam'ın devrilmesi, Irak dahil Ortadoğu'daki *şeyhlik ve sultanlık* rejimlerinin sona erdirilmesi ve dolayısıyla da Ortadoğu islam ülkelerinde ABD'nin demokratik yönetimleri teşvik edeceğine ilişkin bir takım ipe sapa gelmez şeylerdi. Artık söylemek durumunda değil miyiz? Bu görüş sahipleri, o gün yanıldıkları gibi, aynen Çeçenistan konusunda da yanıldılar. Aynı şekilde Taliban uygulamasının doğuracağı sonuçları da asla göremediler. Ayrıca bu yanılgıların, aramızdaki bazı türedi sınıfların marifetiyle gerçekleştiğini ve onların bu tür konularda uluslararası söylemin kervanına katılmadan asla bir şey söyleyemediklerini burada özellikle kaydetmemiz gerekiyor.

Dolayısıyla Körfez Savaşı'nın, Saddam'ın şahsıyla alâkalı bir so-

run olmadığı gerçeğiyle karşı karşıyayız bugün. Yani *iki bloklu dünya*nın sona ermesiyle başlayan ve bazıları için hayli de uzun süren bir rüyanın, şimdi yeni baştan yorumunu yapmak durumundayız.

1990'lardan itibaren, Körfez Savaşı'nı takiben iki ayrı gelişmeye daha şahit olmuştuk. Biri *Yugoslavya*'nın parçalanması, diğeri de son *Afganistan müdahalesi*!.. Bu üç olayın ürettiği ve üreteceği sonuçlar bakımından da bir arada mütalea edilmesinde zaruret bulunmaktadır. Acaba bu müdahaleler, birbirinden kopuk, ayrı ayrı denemeler midir? Yoksa dünyanın yeni baştan şekillenmesi gibi küllî, *emperyal bir proje* ile mi karşı karşıyayız? Eğer böyleyse, Türkiye ve çoğu islâm ülkelerinde egemen olan *islami politığın* bundan etkilenmemesi düşünülebilir mi?. Yani politik tutumların yeni baştan gözden geçirilmesi, üslup ve ifade düzleminde yeni bir restorasyon ihtiyacı, kendini derinden derine hissettirecek demektir. Nitekim işte, yepyeni bir *Pakistan tavrı* gözümüzün önünde cereyan ediyor. Pakistan'ın içine girdiği yeni süreci bu bakımdan özellikle anlamlandırmak gerekiyor. Pakistan ne yapıyor, niçin yapıyor gibi...

Onun için bu yazıda *Pakistan-Afganistan* meselesini masaya yatırarak, aynı zamanda da *Irak ve Yugoslavya* denemeleriyle müşterek gördüğümüz bazı sonuçlara ulaşmak istiyoruz. Bu müdahalelerin anlamı nedir? Dünya nereye gidiyor? Emperyal gücün amaçları bir tarafa, müdahaleye maruz kalan ülkelerin bu noktada işlediği bazı hatalar yok mudur? Niçin alabildiğine yoğun bir *öngörü noksanlığı* içinde yüzüp duruyoruz?

Fakat, ilk elde Pakistan'ın durumu önemli!.. Çünkü Pakistan sorunu Afganistan meselesinin önüne geçmiş vaziyette. Ne acıdır ki, bundan böyle Afganistan'ın geleceğinden söz ederken, asıl Pakistan'ın geleceğini konuştuğumuzun henüz daha farkında dahi değiliz.

Pakistan ABD ve Hint Kışkacına Düştü

Bize göre iki kademeli bir sorunla karşı karşıya Pakistan. Unutmayalım ki, ABD'nin Afganistan müdahalesine istemeye istemeye onay verdi. Eğer bu müdahaleye Müşerref yönetimi geçit vermeseydi, önce Taliban rejimini koruyan bir ülke muamelesi görecekti, daha ötede de terörist bir yönetimi desteklediği ve müdahale iradesinin önünde engel teşkil ettiği için, bizzatihi ABD müdahalesine kendisi maruz kalabilecekti. Nitekim Pakistan, paldır-küldür bir Amerikan müdahalesinden korktuğu için, hava sahasını açmak durumunda kaldı. Yıllardır desteklediği Afgan yönetiminin devrilmesini ve bu ülkenin tahribini bile bile, göre göre bu işe yol verdi.

Daha ötede de, kendi ülkesine yönelik bir ABD müdahalesinin; aynen Irak'ta olduğu gibi, fiili bir parçalanmaya kadar uzanabileceğinden haklı olarak endişe etti. Pakistan'ın bu endişesine biz katılır mıyız, katılmaz mıyız? Daha farklı bir Pakistan yönetimi iş başında olsa idi, o yönetim ne yapardı? Bunların üzerinde geniş geniş durulabilir. Ama burada mevcut Pakistan yönetiminin içine düştüğü açmazı iyi okumak gerekiyor.

Bir de bu açıdan; son zamanlarda Pakistan yönetiminin baş vur-

duğu tutuklamalara göz atalım. Niçin bunca tutuklama? Keşmir için mücadele verenlerden tutunda, islamî eğitim yapan sivil toplum kuruluşlarına kadar, hemen çoğu mevcut baskıcı politikalarından nasibini alıyor. Ve hele General Müşerref yönetimine muhalefet eden örgütsel islami guruplar tutuklananların başını çekiyor.

Hadise şu: Hint parlamantosuna yönelik saldırı; aynen İkiz Kulelerin Taliban ve Üsâme Bin Ladin'le izah edildiği gibi, Pakistan ve Keşmir'de taban tutmuş İslamî örgütlerle alakalı görülüyor. Uluslararası iletişim organları da meseleyi allayıp pullayarak doğrudan Pakistan'ı sorumlu tutuyor.

Hadise bununla sınırlı kalsa gene de mesele değil. Ardından Hindistan savaş lâfları etmeye başlıyor ve sınıra asker yığıyor. Buna karşılık görüşmeye yanaşmıyor. Zavallı Pakistan lideri, çaresizlik içinde Çin'e gidiyor; fakat eli bomboş dönüyor. Sonra etrafına bakıyor: İngiltere'ye, ABD'ye, Suudi Arabistan'a ve çok uzaklarda Türkiye'ye!.. İran mı dediniz? Taliban dolayısıyla Pakistan; zaten İran'ı gücendirmemiş miydi? Hele Orta Asya ülkeleri ve Rusya!.. Hepsi ama hepsi, Taliban rejimini Pakis-

tan'la izah etmiyorlar mıydı?

Dolayısıyla ABD ve İngiltere'nin arkasında yer aldığı Hindistan tehdidi karşısında, bu ülke yapayalnız kaldığını anlayınca adeta şaşkına döndü ve malûm tutuklama politikalarına işte bundan dolayı başladı. Olası bir Hindistan-Pakistan savaşından, Müşerref yönetiminin alabildiğine çekindiği belli Pakistan, bu ülke ile giriştiği bir başka savaş sonunda parçalanmamış mıydı? Eskiden Bangladeş, Pakistan sınırları içinde değil miydi? Dolayısıyla yeni bir savaş, mevcut Pakistan'ın parçalanması sonucunu doğurursa ne olurdu? Aca-ba Amerika ve İngiltere'nin bölgeye yönelik, yeni bir parçalama politikası mı vardı? Adeta bir ırklar ve milletler galerisini andıran, içinde külliyetli bir şif nüfusu da barındıran bu ülke, işte görüyoruz, yeni bir Hint savaşını göze alamıyordu. Daha ötede de, aynen Taliban meselesinde olduğu gibi, Hint saldırısının ve Keşmir probleminin kendisiyle izahına yol açan islami örgütleri bir bir tasfiyeye mecbur kalıyordu.

Bir adım ötede şunu da söyleyebiliriz: Pakistan yönetimi içine düştüğü bu açmazı kendi toplumu-na izah edemeyeceği için, ileride

muhalafet üretme kabiliyetine hazır örgütleri kontrol altına almak mecburiyetini hissediyordu. Bütün bunların sebebi kuşkusuz "haydut devletler" listesine girmemek; Amerika'nın, İngiltere'nin ve Hindistan'ın husumetini celbetmemek ve de bu ülkeleri bir nevi tatmine çalışmaktı. Tehlikenin üzerine varmak yerine, çalıyı dolaşmak gibi bir politika sizin anlayacağınız.

Irak ve Pakistan: Aynı Hata!..

Burada İsmet Paşa'nın bir sözünü hatırlamanın tam zamanı! Paşa diyor ki, "Savaşın başında yapılan bir hata, sonuna kadar kendini hissettirir". Pakistan'ın hatası da, daha işin başında, Taliban gibi bir yönetimi ayakta tutmaya çalışması olmuştu. Komşu bütün ülkelerle düşmanlığı esas alan bir yönetim, nasıl ayakta tutulabilirdi? Pakistan gibi bir ülkenin, uzun vadede buna gücü yeter miydi? Suudilerin hangi uluslararası tecrübesi vardı ki, onlara güvenerek bu tür işlere kalkışabiliyordu? Artı, ABD ve İngiltere'nin bu yoldaki teşviklerine ne kadar bel bağlanabilirdi?

İyi ve sağlıklı politika sulh ve sükun üreten, daima bölgesel barı-

şçı amaçlayan politikalar olduğu biliniyor. Dururken, en başta İran ve Türkiye Taliban politikasından rahatsız iken, istikrar yerine istikrarsızlık üreten bir yönetimle Orta Asya doğalgazının Hint Okyanusuna akıtılmasının da mümkün olmadığı yıllardır anlaşılmışken, hâlâ daha Taliban yönetiminin arkalanması neyle izah edilebilirdi?

Son yıllarda Pakistan'ın bu yanlış gidişin farkına varmadığını kuşkusuz söyleyemeyiz. Ne var ki yaşadığı ekonomik muzayaka dolayısıyla, Suudilerin ve petrol zengini bazı Körfez ülkelerinin maddi yardımları önemli görünmüştü. Bir başka sebep de, Pestunlar dolayısıyla Pakistan, kendi içindeki bir problemi, sınırları dışına ötelemek yolunu tercih ediyordu.

Özetle; Kuveyt saldırısı dolayısıyla Irak'ın düştüğü açmazla; Pakistan'ın karşılaştığı durum arasında tam bir çakışma söz konusu. Yalnız bir farkla!.. Saddam Irak'a yönelik ABD restini görerek savaş dedi ve sonuç ortada!.. Buna karşılık gerek Afganistan müdahalesi sırasında ve gerekse son Hindistan tehdidi karşısında Pakistan, Saddam'dan daha farklı bir stratejiyi tercih etti. Savaşı göze almadı veya şimdilik uygun görmedi. Bunun

yerine, uluslar arası şartları daha değişik bir okuma ile, alttan alıcı bir tutum benimsedi.

Yani ABD ile savaşı göze almanın da (Irak örneğinde olduğu gibi), Hindistan ve ABD ile savaşan yan çizenin de (Pakistan örneğinde olduğu gibi) durumları birbirinden farksız. Ayrıca şunu da unutmamalı İran karşısında Irak ABD'nin ciddi bir partneri idi. Aynı şekilde Pakistan'ın da ABD ile uzun yıllardır müşterek politikalar uygulayan ülkelerden biri olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla ABD'nin, daha önce desteklediği her iki ülkeyi, belirli bir vade sonunda yakasından silkip attığı gibi bir gerçeğe karşı karşıyayız. İran-Irak savaşının hemen akabinde ABD, Irak karşıtı bir politikayı devreye sokarken; aynı şekilde Pakistan'la birlikte yürüttüğü Taliban, Afganistan ve Orta Asya politikalarını askıya alarak, aynen Irak'ta olduğu gibi bu ülkeyi de karşıtılağa itme denemelerine girişiverdi.

Anlaşıldığı kadarıyla her iki ülkenin; kendilerine ve bölgelerine yönelik ABD politikalarındaki dönüşümü, daha önceden okuyamamış oldukları görülüyor. Ne var ki bu öngörü noksanlığı, sırf Saddam

ve Pervez Müşerref le sınırlı değil. Körfez Savaşı sırasındaki yaygın İslami yanlışlarda olduğu gibi, Taliban politikalarındaki yanlışlar da ondan farksız değildir. Yıllar var ki Özbekistan'ı destabilize eden, Orta Asya ülkelerini Rusya'nın kucağına iten ve bu ülkelerdeki *tedricî islamileşmeye* ket vurduran Taliban taşkınlığına alkış tutulmadı mı? Dolayısıyla, "o baharın bu işte ferdâsı", demekten başka çare kalmıyor. Ayrıca gerek Çeçenistan'da, gerek Filipinler'de, alınmış mesafelerin ve az çok hukuka da dönüştürülmüş statülerin, benzer islami politikalar sayesinde, nasıl ve kimler vasıtası ile destabilize edildiğini sorgulamak gerekmeyecek midir?

Nasır'ın Yaptığı - Müşerref'in Yapmadığı

Acaba neden hep böyle oluyor diye sormanın zamanı gecikmiş olsa bile, olan biteni anlamlandırmak ve bundan sonraki muhtemel bir tahribata ışık tutmak bakımından, gene de bir şeyler söylemek durumundayız. Bir defa şunu unutmayalım: Eğer Körfez Savaşı öncesi, yani Sovyetler Birliği dağılmadan önceki zamanlarda olsa idik, ABD, Irak ve Pakistan konusunda şimdiki fütursuz tutumunu takanabilir miydi? Hiç sanmıyorum.

Çünkü *iki bloklu* dünya döneminde, ABD ve Rusya nezdinde müttefiklerin değeri son derece yüksek olurdu. Özellikle ABD onları şimdiki gibi dövmeye kalkışmazdı. İçeriden müdahaleler yapar, iktidarı değiştirir, fakat asla yakasından silkip atamazdı. Zira bu mânâda köşeye sıkıştırılan ülkelerin, egemen güce karşı şantaj yapma ve blok değiştirme imkanı

bulunurdu. Nitekim 1956 savaşında Mısır lideri Nasır İngiltere'ye karşı Sovyet yanlısı politikaları devreye sokuvermişti. O devirlerde Hindistan, Rusya yanlısı politikalar izlediği için, Pakistan'ın ABD ve İngiltere nezdindeki itibarı hep yükseklerde idi.

Ancak şimdiki şartlar hiç de eskisi gibi değil. *İki bloklu* devirler çok gerilerde kalmış; Rusya artık hiçbir ciddi sorunu göğüsleyemiyor. Çin de öyle!.. Çin ekonomik bir deve dönüşse bile, asla *siyasi bir kutup* hüviyetine bürüneceği yok. Almanya da AB içinde varlığını sürdürerek, ABD ile doğrudan bir *cepheleşmeyi* asla göze alamıyor.

Hal böyle olunca, *İslam ülkelerinin* ve çoğu *muhalefet örgütlerinin*, bu durumu iyi okumaları gerekiyor. Bir defa uluslararası sistem, şu günkü haliyle *karşılıklı rolünü*, sorunlu bazı İslam ülkelerinin üzerine yıkmak istiyor. Yani *uluslar arası sistem* özellikle istiyor *sun'i kuttuplaşmaları*. Uzun yıllar Taliban'ı

bunun için ayakta tutmuşlardı. Sırf Taliban'ı da değil. Şöyle böyle Körfez savaşından beri, yani İran'ın devrim ihracından vazgeçerek ulusal sınırlarına çekildiği zamanlardan itibaren, *islam devrimciliği rolünün* Suudilere ve *vehhabî nitelikli örgütlere* havale edildiğini unutmayalım. Suudilerin islam anlayışındaki radikal dönüşüm, size bunca yıldır manidar gelmiyor muydu? Bu bakımdan İran'ın ileri görüşlülüğünü takdir etmemek mümkün olmuyor. Suudilerin ve Pakistan'ın içine girdiği sürecin olumsuz sonuçlarına ise, işte yeni yeni şahit olmaya başlıyoruz. Fakat siyasi basiret o kadar noksan ki, şu kaos ortamında Ecyad Kalesini yıkarak, Türkiye gibi bir ülkeyi kendi aleyhine tahrik ettiğinin hala şuurunda değil Suudi Arabistan!...

Dolayısıyla, Afganistan, Pakistan ve Irak üzerinden getirdiğimiz bu analizin sonunda, ulaşılmasını zaruri gördüğümüz birkaç husus öne çıkmış bulunuyor. Şimdi sırasıyla bunları kaydetmek istiyorum:

Yeni Bir Dünya Savaşı mı?

1) Körfez Savaşından bu yana ABD, belki yarın Avrupa Ordusu; her hangibir ülkeye müdahale edeceği zaman, vaki müdahalenin amacı, asla ama asla muhatap ülkeyi, hükümeti veya lideri terbiye etmek, hizaya getirmek ya da değiştirmek şeklinde algılanmamalıdır. Yani bazılarının Saddam'dan başka kuş bilmedikleri gibi. Bu tür kriz ve müdahaleleri böyle anlamak kadar cahilane bir tutum düşünülemez. Zira Nato ve Varşova paktı dönemlerinde icra olunan müdahaleler ancak böyle değerlendirilebilirdi.

Pervez Müşerref

Bu açıdan, tek kutuplu dünya döneminde gerçekleştirilmiş müdahalelere daha bir dikkatle eğilmek gerekir. Önce Irak!... Irak'a yapılan müdahaleyi yönetim değişikliği arzusuyla izah edebiliyor muyuz? Böyle bir arzu olsaydı, 12 yıldır çoktan gerçekleşmez miydi? Dolayısıyla müdahalenin amacı bu olmamalı diyor ve bir sonuca ulaşıyoruz.

Bundan böyle her müdahalenin amacı, ilgili bölge krizini vesile kılarak, oraya ilanihaye askeri bir güç halinde yerleşmektir. Hem emperyal bir güç olarak yerleşmek; hem de ileriki yıllarda sağlanacak muhtemel derlenip toparlanmaların önünü almak!.. Daha çıplak ifade edelim: Müdahale edilen ülkeyi parçalayarak, ortaya çıkan her birimi alabildiğine mevzileştirmek!.. Bir nevi şehir ve bölge idarelerini yeni devletler olarak tanımlamak!.. Aynen körfez ülkelerinde olduğu gibi.

Yugoslavya'nın durumu da bundan farksızdır. Düşünün bakalım, bu tutumdan kaç ülke çıktı? Sonuç, aynen Irak'da olduğu gibi ABD'nin bölgeye bütünüyle yerleşmesi değil de nedir?

İşte bu noktada çıkıyor Afganistan müdahalesinin anlamı. Af-

ganistan'a, oradan da Orta Asya'ya uzanmak ve askeri bir güç olarak yerleşmek!.. Bununla da sınırlı değil. Zira asıl bundan sonrası önemli. Afganistan'ın ve Pakistan'ın parçalanması!.. Çin karşısında güç olarak sadece Hindistan'ı bırakmak!.. Aksi halde Pakistan, Hint tehtidi dolayısıyla, Çin'e her zaman bir destek ve partner konumunu korumuş olur. Bu ihtimali ortadan kaldırmak bakımından; Pakistan'ın ufaştırılması ve nükleer silah gibi iddialarını terk etmiş küçük, beyliklere dönüştürülmek istenmesi akla uzak gelmiyor. Bu bakımdan Müşerref'in politikalarını herşeye rağmen anlayışla karşılanması gerekiyor.

II) Yeni Dünya Düzeni ya da tek kutuplu dünya şartlarında vuku bulan Irak, Yugoslavya, Afganistan ve Pakistan müdahalelerini, bir başka açıdan şöyle değerlendirmek gerekir. Bu tür müdahalelerle eski Sovyet nüfuz bölgeleri ve bağlantısız ülkeler dünyası; kademe kademe ABD ve İngiltere'nin nüfuz alanlarına dönüştürülüyor. Tabii ki bu alelade bir genişleme denemesinin hayli ötesinde. Çok kaba ve ülkelerin onuru kırılarak icra olunuyor. Yani asıl soğuk/sıcak savaşta, Sovyetler'in yıkılmasından

sonra girdiğimiz anlaşıyor. ABD, eskiden bulunmadığı bölgelere teker teker yerleşiyor. Önce petrolün kaynağı ve güzergahı olan Ortadoğu'ya, sonra bütünüyle Balkanlara ve şimdi de Afganistan, Pakistan ve Orta Asya'ya!..

Yemen'den Ecyad Kalesi'ne

III) Hal böyle olunca, bundan sonra ABD daha nerelere yerleşmek isteyecek sorusu önem kazanıyor. İlk elde Yemen, yani Akdeniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı Babül Mendep Boğazı!.. Bu nokta vehhabi isyanlarıyla birlikte, Osmanlı devletinin 500 bin şehit verdiği kritik bir bölgedir. Hindistan dolayısıyla Hint Okyanusu'nu kontrol altına almış sömürgeci güçlerin buraya bir üs olarak yerleşmelerini önlemektir Osmanlı'nın maksadı. Asıl amaç ise Mekke ve Medine'nin, Kabe'nin ve Rasulullah'ın merkadinin izzetini korumaktı. Yemen'i işgal edecek sömürgeci güçler ister istemez Kızıldeniz'i de kontrol altına alırdı ki o zaman için bu bize ne kadar giran gelirdi. İşte o 500 bin şehidin şevkli ızdırabından ve şehadetlerinden bir yankı olarak kaldı Yemen türküleri. Onun için Hicaz toprağı ve

makamı gibi bir yanıklığı vardır. Bazı şuursuzlar Yemen'deki hikmeti bilmediği gibi Ecyad Kalesi'nin de vehhabilere karşı yapıldığını zannediyorlar. Yemen ne için korunmak istenmişse, Ecyad Kalesi de onun için inşa edilmişti.

Neyse, devam edelim. Yemen'in yanı sıra, karşı sahiller yani Doğu Afrika!.. Buradan Afrika içlerine aynen Orta Asya için düşünüldüğü gibi nüfuz edilmek isteniyor. Daha uzun vadede ise Kafkasya'ya yerleşmek. Çeçen problemi'nin asıl amacı bu idi. Hem ABD'nin Rusya ile ilişkileri, hem de Türkiye'nin Rusya ile arasını bozmak istememesi yüzünden bu proje şimdilik askıda. Ayrıca Irak'da olduğu gibi İran'ın da parçalanmak isteneceğinden emin olabilirsiniz. Orta büyüklükteki ülkelerden rahatsız olunuyor özetle. Fakat hem İran hem Türkiye bunun fevkalade şuuru içindeler. Sırf bunun için Türkiye, İran ve Mısır favori ülkeler.

Dolayısıyla kademe kademe icra olunan bu yeni emperyal tutum karşısında, komşu ülkelerin aralarındaki krizleri fazla büyütmemeleri gerekir. Eğer halledilebilirlerse daha iyi olur. Çünkü bu krizlerin her biri bir gün arabuluculuk adı altında yabancı bir gücün ilgili bölgeye yerleşmesiyle sonuçlanıyor. Bu tür güçler kalıcı olduğu için de ülkelerin her biri kendiliğinden kontrol altına giriyor.

Bu Süreç Daha Ne Kadar Devam Edecek?

VI) Burada ister istemez adı konmamış bu yeni dünya savaşının daha ne kadar devam edeceği sorusu, insanın zihnini ziyadesiyle meşgul ediyor. Irak, Yugoslavya, Afganis-

tan / Orta Asya ve Pakistan müdahaleleri, ABD ve İngiltere adına uluslararası yeni statükolar oluşturmayı amaçladığına göre, önümüzdeki sürece de bu açıdan bakmak icab edecektir. Şuraya veya buraya yeni yeni müdahaleler!.. Bu müdahaleleri ABD uluslararası kamuoyuna, terörizmle mücadele biçiminde gerekçelendirse de, asıl amacın daha farklı olduğu apaçık ortada, yani dünya yeniden paylaşılıyor sizin anlayacağınız.

Fakat bu paylaşma ne birinci ne de ikinci dünya savaşındaki paylaşmaya benziyor. Her iki savaşta da büyükler; yani "Düveli Muazzama" arasında cereyan eden bir paylaşmaya şahit olmuştuk. Şimdi ise tek merkezli bir paylaşma sözkonusu. Daha doğrusu Çin'in Rusların, Japonların, Almanya ve AB ülkelerinin bu tür arzularının uyanışına fırsat verilmeden, daha doğrusu onları caydırmayı da amaçlayan bambaşka bir paylaşma denemesidir bu. Dolayısıyla şimdiden söyleyebiliriz: Bu politikalar muvacehesinde Hindistan, geleceğin büyük güçleri arasına girecektir. Güneydoğu Asya'da Endonezya mümkün olduğu kadar küçültülürken Avusturalya ve Yeni Zelanda daha bir öne çıkabilecektir. Kendine sahip olabilirse, Türkiye'nin istikbali de fena sayılmaz. Eğer İran ve Mısır bir uzak gelecekte kendilerini koruyabilirlerse bu da fevkalade güzel bir şey.

Bir adım daha atalım: Güney Asya'da Hindistan'ı merkez alarak Orta Asya'da Çin'e karşı yeni bir ittifak oluşumunu beklemek hiç de hayal değil. Bir de batıda AB!.. Balkanlar ve Doğu Avrupa, Ortadoğu, Kafkaslar ve Afrika'da da yeni oluşumlar beklenebilir. Fakat bu yeni yapılanmaların herbirinin;

içinde ABD'nin dominant faktör olarak yer alacağını, almak isteyeceğini unutmamak kaydıyla.

Bu arada ABD Başkanı Bush terörizmle savaş için, on yıldan uzun sürecek bir program açıkladığına göre, bunu izlemek lazım.

Türkiye'ye Bak, Hizaya Gel

İkinci olarak Türkiye'nin AB'ye girip girmeyeceği meselesi; bölgesel ve uluslararası dengelerin yeniden oluştuğu bu safhada fevkalade önemli hale gelmektedir. Türkiye'nin AB'ye girmesi Avrupayı Ortadoğu'ya taşıyacağı gibi, Balkanlardaki ABD varlığının da sona ermesi anlamına gelir. O halde Basra körfezi ölü bir denize döner, dünya yeni baştan çok kutupluluk sürecine girmiş olur. Mesela ABD'nin 2015 raporunda, (Hindistan – Türkiye – İsrail) işbirliğinden söz edilmekte idi, hatırladığım kadarıyla. Eğer Türkiye AB içinde mütalaa edilmiş olsa idi, bu işbirliğinin manası bulunurmuydu?

Sizin anlayacağınız, Türkiye'nin yerinin netleşmesi, Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlardaki yeni statükoların oluşması bakımından ziyadesiyle önemlidir. Eğer Kıbrıs, Karabağ ve Irak gibi sorunları herhangi bir zarara uğramadan halledilebilirse, Türkiye için bu çok büyük bir başarı olur. Bunun manası, Türkiye'nin Pakistan gibi köşeye sıkıştırılmasıdır. Bu alanlarda yaralarını saran bir Türkiye; ister AB'ye girmiş ister girmemiş olsun farketmez.

Dolayısıyla Irak ve Kuzey Irak sorununun halli Türkiye'nin geleceğini belirlemek bakımından tam bir katalizör rolü oynayacak. ■

TÜM ZAMANLARIN EN 'BÜYÜK OYUN'U

İBRAHİM KARAGÜL

Kızıldeniz, Hint Okyanusu, Basra Körfezi üçgeni, Somali ve Cibuti bölgesi, Hint Okyanusu, Endonezya ve Malezya'nın kontrol ettiği stratejik su yolları Amerikan, İngiliz, İsrail, Danimarka, Hollanda, Avustralya, Almanya, Japonya, İtalya, Fransa ve daha bir çok ülkeden savaş gemilerinden oluşan dev bir askeri güç tarafından kuşatılmış durumda. Doğu Akdeniz'de İsrail'in nükleer denizaltılarının da desteğiyle korunmuş bir deniz gücü oluşturuldu. Sadece Arap Yarımadası'nı çevreleyen sularda 20'den fazla ülkeye bağlı 140 savaş gemisi ve binlerce asker toplandı. Amerika'nın, Türkiye, İsrail ve bazı bölge ülkeleriyle birlikte Irak'a karşı geniş bir askeri harekate hazırlandığı belirtiliyor. Bazı kaynaklar operasyonun Irak'la sınırlı kalmayacağını, bölgedeki İslami hareketlerle birlikte, Suriye, Lübnan, Filistin'i de hedef alacağını belirtiyorlar. Yeni Ortadoğu operasyonu için şubat ayında yetmişbeş bin Amerikan askeri daha bölgeye gelerek binlerce kişilik ABD-İngiliz askeri gücüne eklenecek. Mart ayında, başta Irak olmak üzere, bütün Ortadoğu'yu hareketli günler bekliyor. Koalisyonu bağlı deniz, hava ve kara birliklerinin koordinasyonu İsrail'den yapılacak. İsrail topraklarında ve Doğu Akdeniz'de bunun için yoğun askeri malzeme

depolanıyor.

ABD-İngiliz ve İsrail siyasi karar mekanizmaları ve askeri gücü Afganistan ve Orta Asya'dan sonra dünyanın üç bölgesini daha derin bir istikrarasızlığa sürüklemeye hazırlanıyor. Bunlar; Ortadoğu, Orta Afrika ve Güneydoğu Asya. Küresel petrol ve doğal gaz kaynaklarına, batının ekonomik ve askeri hegemonyasının devamı için olmazsa olmazlardan olan dünya enerji kaynaklarının haritasına göre belirlenen bu bölgeler siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri olarak yeniden dizayn edilmek isteniyor. Sovyetler'in dağılmasından sonra ortaya çıkan "otorite boşluğu"ndan yararlanarak güç kazanma şansı yakalayan, ancak Batı hegemonyasına karşıt söylemlere sahip olan, İslam coğrafyasının kaynaklarının yağmalanmasına razı olmayan ve Amerika'nın bu bölgelerdeki kukla yönetimleriyle çatışma halinde bulunan İslami hareketler öncelikle ortadan kaldırılmaya çalışılıyor. Bu bölgelerdeki yerel statükolar Amerikan çıkarlarına göre yeniden biçimlendirilmek isteniyor. Bazı bölgelerdeki siyasal kadrolar değiştirilerek İslami ve milliyetçi eğilimleri olan kadroların tasfiyesi ve Afganistan'da olduğu gibi, CIA ve petrol şirketlerine hizmet eden kişilerin, karar mekanizmalarının başına geçirilmesi

planlanıyor. "Bağlılıklarını" sürdüren otoriter yönetimler ve diktatörler daha da güçlendirilecek. Bu kaotik atmosferde hiç bir ülke veya uluslararası kurum demokrasi, özgürlükler, kişi hak ve hürriyetlerinin ne kadar darbe aldığını sorgulama cesareti bile bulamayacak. Zaten öyle olmuyor mu? Küba'daki Guantanamo esir kampına götürülen Müslüman gençlere yönelik gayri insani tutum insanlığın bütün değer yargılarının ne kadar büyük bir tehdit altında olduğunu göstermiyor mu? En temel insan haklarından bile mahrum bırakılan, hiç bir uluslararası sözleşmenin korumasından yararlanma fırsatı verilmeyen bu Müslümanlar, öylesine ağır bir insanlık suçunun kurbanları oluyorlar ki, Küba'da bir esir kampında tutulduklarından bile haberleri yok. Dünya enerji kaynakları üzerindeki kontrolü garantilemek amacıyla petrol şirketlerinin isteklerine göre yeni bir dünya haritası çizildi ve bu haritaya göre dünya sistemin yeniden tanımlanıyor.

Enron'un İflası, Bush-Cheney Çetesi ve "İslamcı Terör"

Amerika'nın üçüncü büyük enerji şirketi olan, Türkiye'de Botaş dahil bir çok şirketle ortaklıkları bulunan, Ortadoğu'dan Orta Asya'ya, Güney Asya'dan Orta Afrika'ya kadar eli uzanan, bir çok ülkede askeri darbelere imza atan, hem Amerika'da hem de yatırım yaptığı bölgelerde bir çok yöneticinin maaşlarını bile ödeyen, uluslararası misyonerlik kuruluşlarını taşıyan olarak kullanan Enron'un şaibeli iflası ve hem şirketin hem de koruyucusu,

belki de gizli ortağı "Bush ailesi"nin kirli çamaşırlarının ortaya çıkması, dünya enerji politikaları, 11 Eylül saldırıları, Afganistan ve ABD'nin İslam dünyasına yönelik küresel savaşının arkasındaki kirli ilişkiler hakkında çok ciddi ipuçları ortaya çıkarıyor. Başta Enron ve onun denetimini yapan dünyanın en büyük mali müşavirlik ve danışma şirketi Andersen'in dünya enerji pazarları üzerindeki karanlık rolü, bu şirketlerin uluslararası dev petrol şirketleri ve yan kuruluşlarıyla bağlantıları, yine bunların dünya enerji havzalarındaki siyasal yönetimlerle karanlık ilişkileri açığa çıktığı oranda bizler de bazı şeyleri anlama imkanı bulacağız.

Afrika'dan Orta Asya'ya, Türkiye'den Güneydoğu Asya'ya kadar hemen her ülkede yatırımları olan, Amerikan siyasal gücünü şantaj olarak kullanıp ihaleler alan, bir çok ülke yönetimiyle derin ilişkileri olan, iktidarlar devirip savaşlar çıkaran, ve ABD'nin enerji ve dış politikasını belirleyen etkin güçlerden biri Enron. Enron dosyası ve Enron gibi bir çok ülke yönetiminin kontrolünü ele alan diğer petrol devlerinin uluslararası ilişkilerdeki rolü tanımlanmadan Afganistan'daki iç savaştan Taliban'ın neden cezalandırıldığına, Doğu Timor'un Endonezya'dan koparılmasından "küresel 28 Şubat"a neden ihtiyaç duyulduğuna, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizden Almanlar'ın Amerika'nın yeni küresel Haçlı Savaşı'na neden bu kadar destek verdiğine kadar Müslümanları bireysel ve toplumsal düzeyde sarsan gelişmeleri anlamak mümkün değildir. Enron ve Unocal'ın Afganistan

dosyası açığa çıktığı oranda ABD-Taliban ilişkileri, Afganistan savaşının gerçek sebebi, Ortadoğu'dan Güneydoğu Asya'ya uzanan ABD askeri tehdidinin nedeni de belli olacak.

"Uluslararası İslamcı terörizm" propagandasıyla bütün dünyayı uyutup küresel istila ve sömürge hareketi başlatanların, aslında insanlığın refahı, özgürlüğü

Dick Cheney

veya güvenliğini hiç de umursamadıklarının, aksine refah, özgürlük ve güveni yok edenlerin bu karanlık güçler olduğunun farkına varacağız. Dünya enerji havzalarını ele geçirmeyi planlayan Enron ve onunla birlikte çalışan Unocal gibi dev şirketlerin Beyaz Saray'ı nasıl yönlendirdikleri, küresel politikaları nasıl planladıkları, insanların diğer yargılarını ve inançlarını nasıl istismar ettikleri, "İslamcı terörizm" formülünü kullanarak insanlığın geleceğini nasıl tehdit ettikleri, ABD Başkanı George Bush ve ailesiyle Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in yönlendirdiği karanlık ilişkiler

lerin ağının dünyanın bir çok ülkesinde nasıl ekonomik krizler çıkardıkları ve buralarda oluşan yerel sermayeyi nasıl talan ettikleri, dünyayı ve İslam dünyasında olanları anlamak için kafa yormamız gereken çok ciddi konular.

Enron iflas etse de Türkiye'deki ortaklıkları, sermaye ticareti, bir çok şirket ve siyasi kişilik ile ilişkileri devam ediyor. Bazı kaynaklar, Türkiye, Arjantin ve Hindistan'da yaşanan bazı ekonomik problemlerin bu şirketin ve diğer petrol şirketlerinin bu ülkeler üzerinde oynadığı para politikasından kaynaklandığını bile söylüyor. Yine Enron dosyasının kanıtlarını yok etmekle suçlanan Andersen şu anda Türkiye'nin en stratejik kurumlarının danışmanlığını yapmaya devam ediyor. Telekomünikasyon ve GSM şirketlerinden alın da Bakü-Ceyhan boru hattına kadar Türkiye'nin belirgin kamu ve özel ekonomik kuruluşları ve işadamlarıyla ortaklıkları her geçen gün daha da güçleniyor. Son olarak Afganistan'a savaş açan ve bu ülkede köklü bir kadro değişikliği yapan bu sermaye gücü, dünyanın enerji kaynakları ve ulaşım bölgelerindeki Müslüman güçleri yok etmek için korkunç ve kanlı bir kampanya yürütüyor. Onlara göre İslami hareketler küresel sömürüye karşı duran tek güç ve yok edilmeleri gerekiyor.

CIA Ajanını Afganistan'a Başbakan Yaptılar

Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının dünyaya ulaştırılmasında birinci derecede önemli geçit olan

Afganistan'ın başına yıllardır CIA'e çalışan bir kişiyi getiren bu güçler, savaş sonrası bu ülkede petrol şirketleri tarafından belirlenen yeni bir yönetici kadro oluşturdu.

CIA adına çalışan, Enron ve Unocal gibi enerji şirketlerine danışmanlık yapan Hamid Karzai'nin iktidara getirilmesi, yeni petrol haritasına göre operasyonlar düzenlenecek bölgelerde ne tür değişimlerin olacağını da göstergesi. Karzai'nin, Sovyetler'e karşı savaş sırasında CIA Direktörü William Casey ile diyalogda olduğunu ve CIA'in bölgedeki planlarında kilit rol oynadığını, daha sonra kardeşleriyle birlikte ABD'ye götürüldüğünü, CIA, Bush ailesi ve petrol şirketleri için çalışmaya burada devam ettiğini, Bush'un Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'la birlikte ABD menfaatleri için gece gündüz mesai harcadığını, Afganistan'ın bombalanmasından hemen önce Taliban tarafından öldürülen eski komutan Abdülhak'ın Karzai'nin önünü açmak için bizzat ABD tarafından harcandığını, zira Abdülhak'ın CIA adına çalışmadığını da hatırlatalım.

Unocal şirketinin danışmanı olan Karzai ile birlikte yeni Afgan yönetimindeki on bakanın ABD pasaportu taşıdıklarını, ABD Başkanı George Bush'un Afganistan özel Temsilcisi Zalmay Halilzad'ın da Unocal ve Enron'un danışmanı olduğunu, Enron ve Unocal adına Taliban ile boru hattı pazarlıklarını yürüttüğünü hatırlatalım. Yine Halilzad'ın Bush'un güvenlik danışmanı ve Orta Asya uzmanı Condoleezza Rice'a ve CIA'e bağlı Rand Corporation'a raporlar hazırladığını, Rice'ın ise bu göreve gelmeden önce Chevron şirketi adına

Kazakistan'da çalıştığını biliyoruz. Taliban'la Unocal'ın 2 milyar dolarlık boru hattı projesi için 150 sayfalık anlaşma üzerinde çalıştıklarını, bütün bu planlamanın ABD Başkan Yardımcısı ve petrol lobisinin karanlık ismi Dick Cheney tarafından yönlendirildiğini belirtelim.

Devam edelim: İflas eden Enron ve Unocal, Orta Asya'daki bir çok enerji projesini birlikte planladılar. Türkmen gazının Afganistan üzerinden İlint Okyanusu'na çıkarak boru hattı projesini yürüten ve Afganistan'ın başına binbir bela getiren Unocal, bu projeyi iflas eden Enron şirketiyle birlikte yürütüyordu.

Daha geçen yıl Enron yetkilileri ile Ceheney ABD'nin bölgeye yönelik enerji politikaları konusunda Beyaz Saray'da bir dizi gizli toplantılar yaptılar. Aynı günlerde Unocal da (Enron'la birlikte) Af-

gan boru hattı çalışmalarını sürdürüyordu. ABD'nin Taliban'a ambargo uyguladığı, Usame Bin Ladin'i uluslararası terörist ilan ettiği ve kellesine ödül koyduğu günlerde yani. Yine geçen yıl, yani 2001'in Ocak ayında Taliban yetkilileri ile Bush yönetimi arasında pazarlıklar devam ediyor, toplantı üstüne toplantı yapılıyordu. Bunlar sadece bir yıl önce, geçen yıl bugünlerde oldu. Unocal, Afganistan için o kadar hazırlanmıştı ki, bölgede çalıştırılacak elektrikçi, marangoz, boru inşaatçısı kişileri eğitmesi için Nebraska Üniversitesi'nde bir kurs açtırmış ve üniversiteye 500 bin Sterlin ödeme yapmış. Şirketin en önemli danışmanının Henry Kissinger olduğunu da hatırlatalım. Hatta Avrupalı istihbarat kaynaklarına göre, Afganistan'da bombardıman devam ederken bile Taliban'la pazarlıklar sürüyordu.

Pazarlıklar istenilen sonucu vermemiş olacak ki, Unocal yöneticisi John Maresca'nın, Afganistan'da tanınan bir yönetim oluşturulmadan o ülkede yatırımlara girişmeyeceklerini açıkladı. Bu söz Taliban'ın kaderini değiştirdi. Ardından Taliban devrildi ve uluslararası düzeyde tanınan bir Afgan yönetimi kuruldu. Kim kurdu? Unocal, Enron ve Bush ailesi. Başına kimleri geçirdi? Unocal'ın danışmanı CIA'nin kadrolu elemanı Hamid Karzai ve ABD pasaportlu bakanları...

11 Eylül Saldırılarının Faillerini Cheney Biliyor

Enron'un iflası, Unocal'ın karanlık projeleri, Baba Prescott Bush'tan bu yana petrol işleriyle uğraşan Bush ailesinin dünya enerj politi-

kaları üzerindeki etkileri ve petrol şirketlerindeki hesapları, bu şirketlerin Ortadoğu'dan Orta Asya'ya ve Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan yatırımları, bu bölgelerdeki devletlerle ilişkileri ve hepsinden önemlisi bütün bu ilişkilerin altında imzası çıkan Dick Cheney'nin kirli dünyasına girilmeden, "İslamcı terörizme karşı savaş" adıyla başlatılan kanlı istila hareketinin nede-ni öğrenilemez.

Ortadoğu ve Orta Asya enerji kaynaklarını tek bir elde toplamaya çalışan enerji dünyasının "CEO'su" Cheney, 11 Eylül saldırılarının arkasında hangi güçlerin olduğunu bilen en önemli isim. Cheney aynı zamanda, hem Afganistan'a yönelik saldırının hem de İslam'a yönelik küresel Haçlı Savaşı'nın arkasındaki en karanlık isim. Enron'u, Unocal'ı ve daha bir çok petrol şirketini perde gerisinden yöneten kişi. Bush ailesinin en yakın adamı Cheney, yine boru hattı işle-riyle ilgilenen Halliburton şirketinin tepesindeki adamdı. Halliburton, Amerikan istihbaratıyla birlikte hareket eden ve CIA operasyonlarını kamufle eden şirket olarak biliniyor. Cheney'nin başında bulunduğu Halliburton, 1998 yılında Dresser firmasına enerji yatırımları ve sondaj çalışmaları için 8.1 milyar dolar destek verdi. ABD Başkanı Bush'un büyük babası Proscott Bush, Dresser firmasının sahibi olan şirketin bir zamanlar yönetici-siymiş. Ne rastlantı değil mi?

Körfez Savaşı'ndan sonra Ku-veyt'in enerji yatırımlarını alan Enron şirketi, baba Bush ve eski Dışiş-leri Bakanı James Baker'ı Kuveyt'e göndermişti. Baker, eski ticaret ba-kanı Robert Mosbacher ve Körfez Savaşı'nda ABD Genelkurmay'ın-da Operasyonlar Şefi olan Thomas

Kelly Enron'dan maaş alıyordu. Bush ailesi Enron ve Unocal gibi şirketler'in önünü açıyor, bunun için uluslararası krizler çıkarıyor, şirketler de Bush ailesini ilhya edi-yor. Ne ticaret değil mi?

Petrol Şirketleri Yeni Bir Dünya Haritası Çizdi

Bunlar dünyayı yönetenlerin derin planlarının çok küçük bir ayrıntısı. İnsanlık, özellikle de Müslüman dünya, tüm zamanların en "Büyük Oyunu" ile karşı karşıya. Bush aile-si, Cheney ve dünya enerji devi şir-ketler yeni bir dünya haritası çiz-diler ve buna göre dünyayı yeniden şekillendirmeye çalışıyorlar.

İnsanlığa demokrasi, özgürlük ve güvenlik propagandasıyla yuttu-rulan, "İslamcı terör" paranoyası ile Müslümanlara Haçlı savaşı ilan ederek kamufle edilmeye çalışılan bu karanlık ve kirli proje, insanlı-ğın geleceğini tehdit ediyor. "Uluslararası terör paranoya-sı"yla şoka uğratılan kitlelere karşı vahşi bir istila ve sömürge hareketi başlatıldı. Öyle görünüyor ki, Latin Amerika'dan Afrika'ya, Ortado-ğu'dan Orta Asya'ya, Sibiryadan

Güneydoğu Asya'ya kadar dünya-nın bir çok bölgesinde taşlar yerin-den oynayacak.

Bush ailesi ve Cheney'in kont-rolündeki enerji lobisi geçen yıl 11 Temmuz'dan Ağustos'a kadar Amerikan'nın yeni enerji politika-sını belirlemek için çalıştılar. Bu toplantılar devam ederken petrol şirketleri, Bush ve Cheney Beyaz Saray'da olayın ticari boyutlarını ele alan gizli toplantılar yapıyorlar-dı.

Ağustos ayında yeni politika netleşti ve hazırlanan proje bizzat Cheney'nin başında bulunduğu bir ekip tarafından kaleme alındı. İl-ginçtir, bir ay sonra, yani 11 Eylül saldırıları oldu. Yeni projeyle küre-sel enerji kaynakları, bunları pazar-lara taşıyacak boru hatları, petrol ve doğalgaz kaynaklarının paylaşı-lması ve enerji kaynaklarının ABD şirketlerinin yatırımına açılması açısından dünya altı bölgeye ayrıl-dı.

1- Cezayir, Birleşik Arap Emir-likleri, Suudi Arabistan, Katar ve genel olarak Ortadoğu. 2- Hazar ve Orta Asya. 3- Hindistan ve Güney Asya pazarı (Açe, Borneo, Burma vs). 4- Nijerya, Nijerya bağlantılı

Nijer Deltası, Batı Afrika Boru hattı. Bunlara, Çad ve Kamerun boru hattını ve Brezilya ve Venezuel-la'yı da ekleyelim. Buralarda ABD petrol devlerinden hangisinin ne kadar pay alacağı belirlendi. Dünya Bankası ve IMF projelerin hayata geçmesi için bu bölgelerdeki yönetimlerin ekonomi politikalarını kontrol altına alacak, gerektiğinde baskı uygulayacak.

Yeni stratejinin uygulanması dünyanın bir çok bölgesinde etnik ve dini çatışmalara neden olacak. Bazı bölgelerde yerel bağımsızlık güçleri, bazı bölgelerde statüko desteklenecek ve karşıtlar tasfiye edilmeye çalışılacak. Bazı bölgelerdeki anlaşmazlıklar çözülecek ve petrol şirketlerinin önün açılacak. Bunlar da hesaplandı.

Nijerya, Somali, Çad, Kamerun, Sudan, Endonezya (özellikle Açe), Borneo ve Sulavasi adaları, Burma, Ortadoğu ve daha bir çok bölgede çok ciddi krizler bekleniyor. Varolan krizlerin

bir çoğu ne pahasına olursa olsun bitirilecek. Bu çalışmalarda öncelikli olarak küresel sömürüye karşı söylem ve tavır geliştirme potansiyeli taşıyan tek güç olan İslami hareketler, silahlı Müslüman gruplar ve Müslüman bağımsızlık hareketleri kesinlikle yok edilmek istenecek.

Yeni projede, Ermeni işgali altındaki Karabağ çok önemli boru hattı güzergahı olarak belirlendi. Bir Amerikan heyeti ve ABD enerji şirketlerinin yakın ilişkide bulunduğu bazı kişiler, bölgeye yönelik bir gezi düzenlediler ve görüşmeler yaptılar. Türkiye'den de bu çevrelere yakın bazı kişiler ve gazeteciler geziye katıldılar. Karabağ sorununun yaz ortalarına kadar çözülerek bölgenin yeni boru hattı projeleri için hazır hale getirileceği belirtiliyor.

Türkmen Gazı İsrail'e Emanet

Latin Amerika, Orta Afrika, Orta-ğu ve Güneydoğu Asya'ya yönelik projeleri şimdilik bir tarafa bırakıp, 6.6 trilyon metreküp doğalgaz kaynağına sahip ve 5 trilyon dolarlık petrol ve doğalgaz üzerinde duran Hazar bölgesine gelelim.

Amerika'nın 6 petrol devi Unocal, Total, Chevron, Pennzoil, Amaco ve Exxon'un

Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da milyarlarca dolar yatırımları var ve bölgenin bütün enerji kaynaklarını işletmeyi, bu

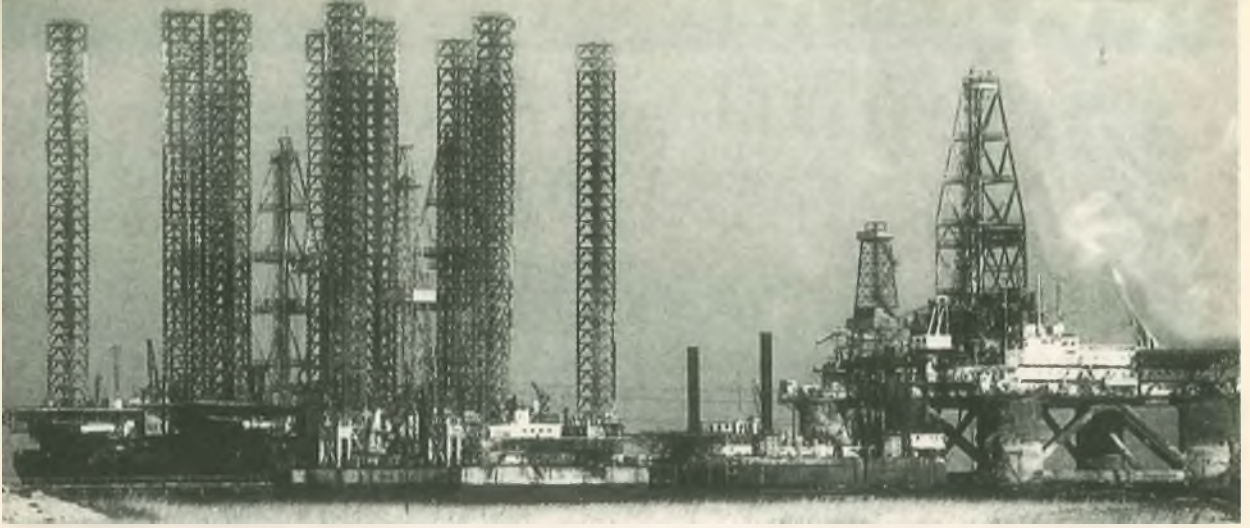
kaynakları dünya pazarlarına ulaştırmayı ve pazarlamayı planlıyorlar. Petrol şirketlerinin bu ülkelerde yürüttüğü projeler bizzat ABD siyasetinin önde gelen isimleri tarafından yönetiliyor.

Hazar çevresi için planlanan boru hattı projeleri ve ilgili şirketler hakkında da bilgi verelim: 1- **Türkmenistan-Azeraycan-Türkiye**: Enron/ Wing Merrill Botaş/ Gamma Cüriş. 2- **Türkmenistan-Pakistan-Afganistan**: Unocal/ Delta Oil/ Turkmenrosgaz. 3- **Türkmenistan-İran-Türkiye**: Royal Dutch Shell/ Gaz de France/ Snamprogetti/ Türkmenistan. 4- **Türkmenistan-Kazakistan- Çin (Doğu Türkistan'dan)- Japonya**: Mitsubishi/ ExxonMobil/ Çin./ Türkmenistan. 5- **Kazakistan-Türkmenistan-İran-Basra Körfezi**: Çin/ İran/ Türkmenistan... Bunlar ve daha bir çok dev proje hayata geçmek için Kafkaslar, Orta Asya ve Güney Asya'daki siyasi durumun petrol şirketlerinin çıkarlarına uygun olarak yeniden belirlenmesini bekliyor.

Türkmenistan ve Azerbaycan enerji kaynaklarının kontrolü tamamen İsrail istihbaratının kontrolüne girmiş durumda. Diğer Türk cumhuriyetlerindeki durum da bu iki ülkeden farklı değil. Başında Yosef A. Maiman adında eski bir MOSSAD ajanının bulunduğu Merhav Group of Israel şirketi, Türkmen doğalgazını dünyaya pazarlayan, boru hatları ve enerji kaynakları üzerine Türkmenistan adına resmi olarak pazarlık yürüten tek güç. Maiman, Hazar petrol savaşında ABD ve İsrail'in "jeopolitik amaçları" doğrultusunda hareket ettiklerini gizlemeye bile gerek duymuyor. Sadece Türkmenistan mı? Yine bir İsrail firması olan Ma-

tyon
aWeek'ten abnismisr

gal Security Systems Bakü hava alanının ve Bakü-Ceyhan Boru Hattı'nın güvenliğinden sorumlu. Azeri petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde en etkin güç yine İsrail şirketleri. Bunun gibi Türki cumhuriyetlerin en stratejik alanları, özellikle de enerji kaynakları İsrail-Amerikan şirketlerinin kontrolüne girmiş durumda.

Dünya Müslümanları'nın siyasal, sosyal ve ekonomik açılardan aydınlanmalarının Batı'nın siyasal ve askeri hegemonyasını tehdit ettiğini, İslam coğrafyasındaki kaynakların yağmalanmasının önünde bir engel oluşturduğunu düşünen Amerika, yeni küresel istila hareketiyle hem ekonomik kaynakları kontrol altına alıyor hem de çıkarlarını tehdit eden İslami hareketleri tasfiye ediyor. İslam dünyasında ne tür dini eğitim yapılacağını bile artık Amerika belirliyor. Köklü İslami eğitim kurumlarının müfredatları değiştiriliyor, yeni bir İslam anlayışı dikte ediliyor.

ABD, Hindistan'la işbirliği yaparak Keşmir mücadelesini ve Pakistan'daki İslami grupları, Rusya ile işbirliği yaparak Çeçenistan'ı, Filipinlerle birlikte Moro Müslümanlarını tasfiye etmeye başladı bi-

le. ABD ve İsrail'in Hindistan'la yürüttüğü askeri ve siyasi ortaklık, Keşmir'deki bağımsızlık mücadelesini tarihe gömmek niyetinde.

Türkiye-İsrail-Hindistan Eksen

ABD öncülüğünde İsrail-Türkiye-Hindistan üçlüsü arasında yepyeni bir stratejik eksen ortaya çıktı. İsrail'in güvenlik ve çıkarlarına göre şekillenen yeni eksen, Batı adına, Amerika adına, petrol şirketleri adına Ortadoğu'dan Güney Asya'ya kadar bütün bölgeyi İslamcı gruplardan "temizleme" ve Amerika adına bölgesel operasyonlar yapma yetkisine sahip. Yani ABD ve İsrail'in taşeronluğunu yapacak yeni bir yan kuruluş.

Binden fazla Amerikan askeri Filipin ordusuyla birlikte Mindanao'da Moro Müslümanları'na karşı savaşıyor. Malezya ve Endonezya baskı altına alınarak bu ülkelerdeki Müslüman gruplar şiddetle tasfiye ediliyor. 11 Eylül saldırılarından hemen sonra Filistin Devleti'nin kurulması gerektiğini açıklayan Amerika, İsrail'in Filistin yönetimine ve Filistinli gruplara yönelik vahşi saldırılarını açıkça onaylıyor ve BM Güvenlik Konseyi kararları-

nı yine veto ediyor. Son açıklamalarıyla ABD, Filistin Devleti'ne giden bütün yolları kapattı. Şaron'un Amerika ziyaretinde ABD ve İsrail stratejik eşgüdüm toplandıkları yapacak ve Filistin, Ortadoğu ve İslami hareketlere karşı yeni bir stratejiyi uygulamaya geçirecek. Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'ı bile gözden çıkaran Amerikan yönetimi, soykırım suçundan yargılanan Ariel Şaron'ın katliamlarına açıkça destek vererek, Filistin yönetimine ambargoya hazırlanıyor.

Küba'daki Guantanamo askeri üssünde kafesler içinde tutulan esirler, elleri ve ayakları zincirli, gözleri, ağızları ve kulakları bağlı, ağır işkenceler altında bütün uluslararası sözleşme ve hukuki güvenceden yoksun şekilde dünyaya sergilenabiliyor. İnsanlığın geleceksel değer yargıları, temel hak ve özgürlükleri bu savaşta çok büyük darbe almış durumda.

Müslüman dünya 19. yüzyıldan bu yana en büyük tehditle karşı karşıya. Dünya sistemi İslam'ı hiçbir zaman bu şekilde küresel çapta bir savaşın hedefi yapmamıştı. Haçlı Savaşları hariç. ■

“BATI DERİN BİR BUNALIMLA KARŞI KARŞIYA”

açıkoturum / ikinci bölüm

Katılanlar: Abdurrahman Arslan, Ali Bulaç, Teoman Duralı, Mustafa Özel

Yöneten: Yusuf Kaplan

Yusuf Kaplan: Batı'da yaşanan “zihinsel bunalım” anlatısını çok iyi özetleyen Baudrillard'ın oldukça açıklayıcı bir saptamasını aktararak ikinci temel sorunu yöneltmek istiyorum. Şöyle diyor Baudrillard: Batı kültürü aslî dinamikleriyle olan ilişkisini yitirdi ama arızî dinamikleriyle sürekli hegemonya üretiyor, dolayısıyla yaşadığı anlam krizini örtmek veya ertelemek için sürgit yeni ve sofistike hegemonya üretme biçimleri geliştirmekle meşgul. Keza Foucault, “insanın ölümü”nden bahsediyor. Heidegger, “insanı her şeyin merkezi ve ölçütü haline getiren” antropocentric / insan-merkezli bir insan/dünya/tanrı tasavvurunun hakimiyetine dikkat çekiyor. Bu tasavvurun tıkanıldığını kendileri de kabul ediyor. O yüzden şimdilerde “seküler aklın ötesi”nden söz etmeye başladılar. Bu krizi anlamlandırmanın ve aşmanın yolları araştırılıyor Batı'da. Hocam Batı'da yaşanan ve 130-140 yıldan bu yana çeşitli şekillerde tartışılan bu kriz konusunda neler düşünüyorsunuz?

Teoman Duralı: Mustafa Özel Bey, 1495 ile 1975 yılları arasındaki yaklaşık 500 yıllık süre içinde yaşanan büyük savaşların beşte dördünün Avrupa'da cereyan ettiğinden söz etmişti. Bu veri, oldukça anlamlı ve önemli. Aslında Avrupa'daki ülkelerin, Roma'nın çöküşünden bu yana millî, kavmiyetçi özelliklerini geliştirmeye çabaladıklarını görüyoruz. Bunun en belirgin rengini ırkçı zihniyet oluşturur. İçeriden tanımıyoruz biz bunları. Hadiseye dışarıdan bakıyoruz. Bir kişisel tecrübe olarak söyleyeyim. Ben mesela 1970'de Almanya'dan Fransa'ya geçiyordum. Fransız hududunu geçtikten sonra **Alsas** bölgesine devam ediyoruz. **Alsas** bölgesi Almanya'nın bir bölgesi gibi; zaten Almanya'dan almışlar orayı. **Al-**

sas'dan Fransa'ya geçtiğimizde gece, gündüz gibiydi. Mimarisi, köylerin görünüşü, insanların kıyafeti, tipler Almanya'dan Fransa'ya geçtiğinde birdenbire değişiyor. Zihniyetler fevkalade farklı. Bir iktisadî modeli benimsetebilmeniz için evvel emirde kültürünüzü benimsetmek zorundasınız; ki, malınızı satabilesiniz. Satın alma ihtiyacı yoksa o ihtiyacı yaratmak mecburiyetindesiniz. Bu maksatla Avrupa'da hakim duruma gelen kültür, bu kültürdür. İşte bu nedendir ki, İngiltere, öncelikle kendisine rakip olan en güçlü merkezî devlet olan Fransa'yı ele geçirmek zorunda kalmıştır. Fransız ihtilalinin arkasında İngiliz parası vardır. Bunun çeşitli boyutlarını ortaya koyabiliriz. İşte masonik etkiler, yahudi sermayesi vs. Çünkü bir ihtilali siz parasız yürütemezsiniz. Ve bu parayı getiriyor, sağlıyor İngiltere. İhtilal'e karşı gayri memnun bir kitle başkaldırıyor. Ancak iki gün sonra bastırılıyor o merkezî kuvvet tarafından.

Mustafa Özel: Aynı süreçte Fransızlar da Amerikalıları İngilizlere karşı destekliyor ve finanse ediyor.

Duralı: Şimdi İngiliz zihniyeti Fransa'ya peyderpey giriyor ve bunun ilk göstergesi demokrasi liberalizmidir. Ne getiriyor demokrasi ve liberalizm? Az önce Ali Bey'in belirttiği bireyselleşmeyi getiriyor. Bireysellik üç dinde de esastır. Ama ilahî dinlerde bireyin Allah karşısındaki konumu, sorumluluğu esastır. Yani benim günahımı sen üstlenemezsin, senin sevabın da bana gelmez. Seninle ecelimizi paylaşabiliriz. Sırtımızı topluluklara dayıyorduk. Kabileme, aileme, akrabalarıma, aşiretime, cemaatime vesaire.. Her neyse.. “Bu geridir, ilkeldir” empozesiyle ben ailemden, akrabamdan, aşiretimden, kabilemden, cemaatimden soyutlanıyorum. Ve sipsivri, yapayalnız kalı-

yorum ortada. Dolayısıyla rüzgar nereye eserse oraya eğilmek zorunda kalıyorum. Benim birey olarak dayanağım hiçbir şey yok. Bence Batı'daki krizin en esaslı nedenlerinden biri bu bireycilik meselesidir.

Ali Bulaç: İnsana kurulan en büyük tuzak bu: "Sen bunlardan, bu bağlardan kurtuldukça özgürleşeceksin" dendi, fakat birey, devletle yüz yüze geldi, korumasız hale geldi.

Duralı: Ve bir de merhamet... Aslında burada Batı'daki bunalımı en iyi özetleyen, ifşa eden en önemli hadise merhamettir, merhametin, vicdanın yokluğudur.

Kaplan: Batıdaki çağdaş sosyal teorisyenlerin üzerinde yoğunlaştıkları en önemli sorunlardan biri bu vicdan meselesi. Aslında bu soruna Weber'in dikkat çektiğini biliyoruz ama Weber'den sonra bu sorun üzerinde uzunca bir süre pek durulmadı. Ancak son dönemde beden düşüncesini entelektüel hayata girdiren düşünürler bu sorun üzerinde yoğunlaşmaya başladılar ve bu sorunla başedebilmek için ruh-beden ikiliğine dayanan Kartezyen felsefeyle hesaplaşmaya başladılar. Bu sorunun farkedilmesini önemsiyorum ama bu sorunu hal yoluna koyabilecekleri veya bu konuda esaslı bir mesafe alabilecekleri konusunda kuşkuluyum ben. Çünkü bu sorunu hal yoluna koyabilmenin en temel yollarından biri atomlaşmanın, her şeyi en küçük bölmelerine ayırmanın önüne geçilebilmesinden geçiyor. Ama çağdaş Batı düşüncesinin burada çok ciddi bir handikap yaşadığını görüyoruz. Ben bu konuda İslam düşüncesinin çok yaratıcı şeyler sunabileceğini düşünüyorum. Örneğin bizim kültürümüzde beden ve vicdan sözcükleri aynı sözcükten türeliyor. Beden, vücut demek. Vicdan'ın hakim olduğu bir dünyanın kurulabilmesi konusunda biz tarihsel olarak bir sorun yaşamamışız. Şimdi de pek fazla sorun yaşamadığımızı kolaylıkla söyleyebiliriz. Çünkü bizim kültürümüzde varlık (mevcud/iyet), beden (vücut), vicdan, vecd gibi sözcükler aynı sözcükten türeliyor. Dolayısıyla biz istesek de istemesek de hayatta varolan, yaşayan bir müslüman vicdanı elden bırakmaz, vicdansızlaşamaz. O yüzden bugün bile müslüman toplumlarda vicdansızlık kolay kolay hazmedilecek bir durum değildir. Vücutla vicdanı birbirinden ayırdığınız, ayrı kategoriler olarak düşündüğünüz zaman hayata şiddetin egemen olmasını önleyebilmeniz zorlaşıyor. Batı toplumlarında yaşanan sorunların nedeni burada gizli. Vücutla vicdanı birarada varolamadığı zaman insan ruhsuzlaşabiliyor ve bencilleşabili-

Teoman Duralı

yor. Ruhsuzlaşma, bencilleşme insanı kontrolden çıkaracak, sadece kendi çıkarlarını, arzularını ve hazlarını düşünecek kadar bireyselleştirebiliyor. Burada ortaya çıkacak sorunları, Hobbes'un dediği gibi insanın birbirinin kurdu olmasını önleyebilmek için güçlü hukuk sistemleri kurmaktan başka seçeneğiniz kalmıyor. Hukuk önemli bir şey elbette ki. Ama hukukun bittiği, halledemediği, ulaşamadığı bir nokta da var. İnsanları hukukla bir yere kadar terbiye edebilirsiniz, kontrol edebilirsiniz. Aslolan şey, insanların kendi kendilerini denetleyebilmeleri, kontrol edebilmeleridir. O yüzden değindiğiniz bu vicdan meselesi çok önemli, bu konu üzerinde biraz duralım isterseniz.

Duralı: Siz bu vicdan meselesine teorik olarak iyi bir açılım getirdiniz. Ben bu meseleyi biraz somut örneklerle netleştirmek isterim. Çünkü Batı toplumlarında yaşanan bu bunalım, uluslararası ilişkilere de, bireylerarası ilişkilere de aynen yansıyor. Şimdi ben kalkıp da Vietnam'da acı çeken adama merhamet gösteremem, gösteremiyorum; çünkü onu tanımiyorum-etmiyorum; yaşadığı acıyı paylaşmamı önleyecek bir dünya, bir ilişkiler ağı hakim dünyamızda. O yüzden ben burada ancak en yakınım ile bir duygudaşlık içerisinde bulunabilirim; gözümün önünde cereyan eden bir hadiseye ancak merhamet duyabilirim. Londra'da bir arkadaşla yürüyorduk bir gün. Keskin bir fren sesi duyduk. Dönüp baktık ki, bir araba bir kadına çarpmış ve ezmiş. Ben gayri ihtiyarî hemen fırladım. Arkadaşım tuttu beni, "nereye gidiyorsun?" dedi. "Sana ne ondan?" Üç-beş dakika sonra bir cankurtaran, sedyeler vs. geldi. Yani organize bir güç geldi. Kimse -benden başka- dönüp bakmadı o hadiseye. Şimdi diyelim o ki, bu medeniyet ekseninde ilkin bireyselleştirme, soyutlama, tecrit etme hadisesi vardır;

ki, bu şekilde sen birey olarak korunaksızsn. Dolayısıyla direnemezsin; direnme ve dayanma gücünü mekanizma ortadan kaldırıyor. Ondan sonra alabildiğine sömürme işi çıkıyor ortaya. Afganistan herhangi bir ülke değil; hep onu söyledim: Bir yığın yanlışlıklarına rağmen Afganistan, Batılı dünya sistemine direnen bir iki ülkeden bir tanesidir. Hakikaten insanlar bütün yeni gelen modelleri reddetmişler. Her şey gelmiş oraya. Ancak "hayır" demişler; neden, niye, o ayrı bir konu. Tabii bu, dünya sistemine karşı bir tehdittir, meydan okumadır. Buna benzer bir tehdidi Avrupa'nın kendi içerisinde yapan memleketler çıktı. Almanya yaptı bunu, Rusya yaptı bunu vs. bunların hepsi birer tepkiydi; onlar düzeltildi, tasfiye edildi. Avrupa, batı dediğimiz, bugünkü anlamda Avrupa'dır. Yani homojenleştirilmiş artık hiçbir farklılık kalmamış bir kıta haline geldi. Rusya'nın yıkılmasıyla; o da dahil edildi bu sisteme. Sonunda kim kaldı? Avrupa'nın dışında birtakım irili ufaklı yerler kaldı. İşte şimdi sıra bunlara geldi. Örneğin Somali gibi. Niye Somali'den filan söz etmeye başladılar şimdi? Çünkü Somali'de de yine farklı bir hayat tarzını sürdürmeye yatkın bir toplum var; ve çeşitli sebeplerle girmiyor bu dünya sisteminin içine. O yüzden farklı olarak varolmasına katiyen izin verilmiyor. Bu sistemin, bu görünüşün içinde yer almıyorsa, o zaman tehdit olarak algılanıyor ve üzerine gidiliyor.

Bulaç: Seni yok ediyor. 1965'de Brezilya'da orman içlerinde buna direnen kabileler vardı. Beyazlar onlara zehirli gömlekler dağıttılar ve onları kitleler halinde yok ettiler. Aynı zamanda zor kullanarak bu süreci devam ettiriyorlar.

Duralı: Çin, Hindistan bir tehlike değildir. Çünkü onlar bu hakim Batılı paradigmayı tamamen kabul

etmiş vaziyetler. Peyderpey Çin zaten girdi bu paradigmanın içine. Çin'in bazı bölgeleri girmemek için direndiler, Tibet gibi. Şimdi Çin, Tibet'i de kendi içine alıyor. Ve dikkat ediyorsanız insan hakları, demokrasi havarilerinden tek bir ses çıkmıyor.

Kaplan: "The Jeopolitics of Islam" (İslam'ın Jeopolitiği) başlıklı, Soğuk Savaş sonrasında kaleme aldığı kitabında Graham Fuller, hakim dünya sisteminin dışında kalan ve dünya sistemine itiraz eden güçlerin, ülkelerin yok edileceğinden söz ediyor, açıkça.

Duralı: Belki uygun olmayan, hoş olmayan ama oldukça açıklayıcı bir örnek vereyim. Himler diyor ki, "biz onları katletmezsek onlar bizi katledecekler". Hadise bu istikamette yürüyor. Tabii Himler'in aldığı yöntem, orada gördüğü yöntemdir. Benim hep iddia ettiğim şey şudur: Nürnberg Mahkemesi'nde bütün Batı Avrupa yargılanmalıydı. Çünkü Himler aslında Locke'ların, Hobbes'ların çocuğudur. O çizgiden geliyor. Yani tetiği çekenle çektireni ayırt etmemiz gerekiyor. Sonuç itibariyle bizim geldiğimiz bugünkü nokta, – bunu, Türkiye için de, İslam alemi için de söylüyorum – bu resmin içerisinde yer almaya mecbur tutulmamızdır. Bir yiğit çıkıp da müslüman dünyanın bu bahtı kara talihini kurtarma kahramanlığını gösterebilir mi? Tabii üç beş adamdan oluşmuş bir çeteden filan söz etmiyorum. Çetenin-metenin yapacağı iş değil bu. Bir ülke, bir toplum, bir sistem manasında bir itiraz şeklinde çok güçlü kanıtlarla, argümanlarla ortaya çıktığı zaman bu uzun soluklu çıkışın yok edilebilmesi hiç de sanıldığı gibi kolay değildir. Önemli olan bu tür uzun soluklu çıkışlar yapmaya soyunmaktır.

Kaplan: Batıda medya yoluyla çok ürkütücü, olumsuz bir İslâm portresi çiziliyor; böyle bir İslâm imajı üretiliyor. Eğer mesela dünyada küreselleştirilen bu olumsuz ve ürkütücü Müslümanlık imgesi olmasa, örneğin batılı toplumlar tıpkı Budizm, Taoizm, Hinduizm gibi diğer dinlerle olduğu gibi İslâm'la doğrudan tanışabilseler, Batıda İslâm'ın son derece hızlı bir şekilde yayılabileceğinden söz ediliyor.

Duralı: Buradan, çıksa çıksa İngiliz – Yahudi müslümanlığı çıkar. Bu durumda, bugünkü düzenden farklı bir şey çıkmazdı. Sadece adam ben müslümanım derdi. Üç beş de ayet okurdu. Bugün bizim de birçok sözümona aydınımız da bunu yapıyor. "Bizim dinimiz, hoşgörü dinidir. Bin kere de tövbe etsen gel, yine bu dergah seni affeder" diye geveleyip duruyor. Yalan.. Mevlânâ böyle, bunların anlamak istediği gi-

bi bir şey dememiştir.

Kaplan: İslam'ın önüne çok ciddi bariyerler/engeller kuruluyor. Bu çok açık değil mi?

Duralı: Elbette ki açık ve net bu. Ama ben buradan bir şey çıkacağına ihtimal bile veremiyorum. Şimdi "neden?" diye soracaksınız. Efendim onlar eğlenceliktir. Köpek, kurttan gelen bir hayvandır. Ve tamamıyla kurt özelliklerini taşır köpek. Bakıyorsunuz, ufacık süs köpekleri... Özenle taranmış, süslenmiş; şurasından burasından bir şeyler çıkmış, ufacık da bir ağzı var... Ortalıkta dolaşıyor... Bu, şimdi, kurttan gelen bir hadise mi? Hayır! Bu bir sapıklık. Yapmaya çalıştığı, döndürmeye çalıştığı İslam, bir fino köpeği; başka bir şey değil. O kurttan gelen ve ondan neşet eden bir şey değil. Demek istediğim şu: Topyekün ortadan kaldıramıyorsan, başka bir biçimde eriteyim mantığı uygulanmaya çalışılıyor. Bush veya Clinton iftar sofraları açıyor, ondan sonra dua ediyor ve Cuma günleri bütün dünya oruç tutsun diyorlardı. Bunlar çok güzel oyunlardır. Felsefileşmiş bir zekanın ortaya koyduğu hilelerdir. Bunun tabii en tehlikeli göstergelerinden biri de şu: "Dinlerin Aşkın Birliği" diye bir şey uydurdular ve "bütün dinler aynı şeyi söylüyor", diyorlar. Bu, yeni bir şey değil hepimiz biliyoruz. Eee sonra? Sonrası, yani yapmak istedikleri şu: "O dine bu dine lüzum yok. Kalksın onlar, zaten hepimiz tek tanrıya inanıyoruz". Evet hedef bu; ama tanrıya inanmanın bir yolu, yöntemi var. Hiç ibadet etmiyorum; -ki ibadetin bir manası disiplindir-, ama tanrıya inanıyorum. Buradan ne çıkar? Elbette ki iyi bir şey çıkmaz. Kısacası tuzaklar çok çeşitli ve dehşetengiz şekilde de sofistike. Eğer Türkiye'de, alternatif bir medeniyet modeli ortaya konacaksa ve bu medeniyet modeli İslam'dan esinini alacaksa, evvel emirde, bu tuzakları çok iyi teşhis edip anlamak gerekir. Ve bu tuzaklardan nasıl kurtulacağımızı görmemiz lazım. Bu, çok mühim bir meseledir. Bugün bu medeniyetin yaratmış olduğu teknolojik sorunu ne yapacağız? Bu teknolojiden vazgeçemiyoruz. Fakat teknolojinin getirmiş olduğu sonuçların yıkıcı etkileri, ortaya koyacağımız medeniyet modeliyle nasıl izale edilebilir?

Kaplan: Nedir Hocam bu "teknolojinin getirdiği yıkıcı etkiler"? Bir felsefeci, biyoloji felsefeci gözüyle siz nasıl görüyorsunuz bunları?

Duralı: Küçük bir örnek vereyim: Bugün biyolojide tek tip insan yaratma çabası vardır. Bütün bu kopyalama hadiseleri; bütün silahlardan, atom bombalarından, biyolojik silahlardan çok daha yıkıcı ve tehli-

keli bir hadisedir. Bunu başardıkları gün zaten artık bunları tartışıyor olmayacağız. Çünkü artık iş bitmiş olacak. İngiliz-Yahudi medeniyeti dehasının en önemli başarısı budur. 1890'larda siyonizm teşkilatı kurulur. Arkasından başka bir örgüt olarak da anti-siyonist teşkilatı kurulur. Rusya'dan çıkan, Çarlık Rusya'sında kurulan, işte "bunlar dünyaya hakim olacak" şeklinde yahudi aleyhtarlığı yapan bir teşkilat...

Kaplan: Peki, bu, "kurucu akıl" mı?

Duralı: Evet bu, tam da "kurucu akıl"dır ve bu akıl, ortaya koyduğu değer, tam karşı değerini de koyuyor. Yani diyor ki, "sen eğer bundan memnun değilsen, bu tarafa gelebilirsin". Kapitalizmi kuran bu medeniyet, aynı zamanda sosyalizmi de kurmuştur. Bu hadiseleri göz önünde tutarak onlardan daha akıllı olmak gerekiyor. Bugünkü medeniyet modeline karşı çıkarken onun kurmuş olduğu, kendine karşı olan modelin tuzacağına düşmemek lazım. Biz uzun yıllar sanki karşıt bir güçmüş gibi sosyalizme takıldık. Daha evvel kimilerimiz milli toplumculuğa kapıldık. Mesela milliyetçilerimiz ne diyorlardı? Biz söyleyiz, böyleyiz vesaire. Nitekim tüm söyledikleri milli toplumculuk modeli içerisinde yer alan unsurlardı. "Arkadaş, sen bunları söylemekle nasyonal sosyalist ya da faşistsin" dediğimiz zaman, hayır hayır diyorlardı. Eee, peki ne-siniz siz? Cevap yok tabii. Bu terminoloji budur. Eğer özgün bir şey söylüyorsan, ilk önce bu çerçevenin, bu paradigmanın dışına çıkmak zorundasın. Ama ona akli ermiyor tabii. A paradigmasının karşısına B paradigmasını dikerken, bunların aynı kaynaktan neşet edip etmediğini incelemek lazım. Bu da, her ikisinin, toprağın altındaki köklerine bakmamızla, toprağı eşelemek ve nerede birleşip birleşmediklerine bakmamızla ortaya çıkarılabilecek bir şeydir. Mesela cum-

huriyetin ilk yıllarında laikleştirmeye karşı çıkan bir takım mütefekkirlerimiz var; İsmail Fehmi, İzmirli İsmail Hakkı Bey, Elmalılı Hamdi Yazır gibi. Bunların duruşlarının altında, biraz kazıp karıştırdığımızda ne çıktı karşımıza, Fransız anti-laik Hristiyan görüşleri çıktı. Batılı anlamda ırkçılık çıktı. Vs. vs. Şimdi evrim düşmanlığının temellerine bakıyorum, acınacak bir durumla karşılaşıyorum: Amerika'nın Hristiyan kuşağı vardır bunun altında da: Orta Batı Amerika. O adamların evrim düşmanlığının Türkçe'ye tercümesidir. Diyorum ki, "bu söylediklerinizin İslam'la alakası yok, bunlar Hristiyan kanıtlardır". Diyorum ki: Kardeşim, sen gitmişsin Orta Amerika'ya; orada kültür şokuna uğramışsın, açmışsın televizyonu, papaz çıkmış orada ateşler arasından "bu namussuzlar ateşte yanacaklar..." diye bağırıp çağırıyor, sen de bunların etkisiyle bir şeyler yapmaya çalışıyorsun. Bir tutamak bulmuşsun, kendi köyünün imamına benzetmişsin o papazı, ona yamanmışsın ve onun argümanlarını getirip bana satıyorsun. Sabah akşam dağıtıyorlar kitapları, dergileri; evrim yoktur, işte şu vardır, bu vardır, diyorlar. Bunlar, Hristiyanlığın metodist versiyonunun yansımasıdır.

Kaplan: Burada, Batı medeniyeti, yaşadığı krizi, bunalımı bir şekilde örtmeye mi çalışıyor, aşmaya mı?

Duralı: Batı, kendi sorununu sorguluyor ve bundan çıkış yollarını arıyor. Oysa sen bunu, ciddi olarak Batının hakim paradigmasının anti-tezi olduğunu sanıp kendine mal etmeye çalışıyorsun ve fakat aynı noktaya geliyorsun. Buradan çıkış tek bir düşünürümüzün, tek bir adamımızın özel kabiliyeti ile olacak bir iş değildir. Köklü ve güçlü bir kurumlaşma lazım.

Sabahdan akşama sürekli bunu tekrarlıyorum. Bizim bir akademi kurumu yaratmamız lazım. Orada özgün düşünen, geçmişi bilen, İslam'ı tanıyan, kaynaklara erişebilen ve aynı zamanda çağdaş dünyanın unsurlarını içeriden yakalayabilecek bilgi ve akıl istidadıyla donanmış insanlar bir araya gelip sürekli iletişim içerisinde bulunup, bunun ürünlerini ortaya koymalılar. Bu patlamayı mevcut düzen ve onun güç merkezleri önlemeye çalışacaklardır, fakat onlara rağmen bu akademi işine devam etmek ve yeni insanları, öncülerini yetiştirmek mecburiyetimiz vardır.

Kaplan: Ali Bey, siz, Batı'da yaşanan zihinsel bunalımı nasıl görüyorsunuz?

Bulaç: Dediniz ki, "Batı medeniyeti, kendi kusurlarını örtbas etmeye mi çalışıyor?" 11 Eylül saldırılarından sonra ABD ve onun oluşturduğu koalisyon, zaten çok sorunlu olan bir İslam ülkesine askeri bir müdahalede bulundu. Kişisel kanaatim şu ki, dünyada modernlik kendi içinde bir çatallaşmaya uğradı ve iki damar ortaya çıktı: Birisi, Avrupa'nın "geleneksel modernlik" olarak temsil ettiği ilkesel ve kurumsal modernlik teorisi; diğeri başını ABD'nin çektiği "küresel modernlik"tir.

Bu ikisi arasında bir çatışma olmuştur. Birincisi, Avrupa geleneği içerisinde formüle edilen modernlik, o tarihsel iddiasını devam ettirecektir ve dünya ile bir çatışma içine girecektir. Fakat küresel modernlik, çevresel güçlerle bir diyaloga girecek ve bu süreç bu şekilde yeniden-inşa edilecektir. Elbette ki olay bundan ibaret değil. Artık şu ortaya çıktı: Bu öylesine derin bir kriz ki, örtbas edilmesi yahut ertelenmesi mümkün değildir. Mümkün olmamasının en önemli sebebi önceki bölümde de ifade ettiğim gibi, aydınlanmanın kendi kültürel ve felsefi kaynaklarını tüketmiş olmasıdır. Dünyanın gelmiş olduğu noktadan sonra bunun devamını sağlayacak tek imkan vardır; o da "güç" kullanmaktır. "Nereye kadar giderse oraya kadar güç" kullanılacak.

Kaplan: Bunun açık ve somut göstergelerinden sözedersek...

Bulaç: Mesela terör tanımı yapıldığında artık kadınların geleneksel kıyafetlerinden kurtarılması "küresel terörle mücadelenin bir parçası" sayılıyor. Mesela bir kadın "burka" giymeye devam ediyorsa, onun bundan kurtarılması, teröre karşı verilen savaşın bir parçası olarak tanımlanıyor. Buradaki tanımın merkezinde ben-merkezcilik vardır. Yani üstün insan, mükemmele ulaşmış insan ve devamlı evrimleşmekte

olan insan benim, dolayısıyla dünyanın geri kalan kısımları da buna dahil edilecektir.

Bana sorarsanız her üç din de buna itiraz ediyor. Vatikan konsülünün 1960'larda toplanması ve aldığı karar Roma İmparatorluğu'na karşı takınılan tavrın tekrarıdır. Roma yıkıldığı zaman Roma'nın önde gelen seçkinleri kiliseye başvurdular ve dediler ki; "barbarlar imparatorluğu yıkıyorlar, bize yardım edin". Fakat o zaman kilise kılını bile kıpırdatmadı, Roma'nın yıkılışını sadece seyretti. Şu anda bariz bir şekilde Hristiyanlığın içinde katoliklik modernliğe karşı direnmiyor, direnmenin çeşitli yollarını arıyor. Bu bağlamda dinler arası diyalog ve diğer dinlerle işbirliği yapma ihtiyacı hissediyor. Her ne kadar bunda siyasî bazı hesaplar varsa bile, çok daha temelde diğer dinlerle işbirliği ve ittifaka girmeden modernliğe karşı direncin mümkün olmayacağını onlar da anlamış durumdalar. Hristiyanlığın içinde modernliğe karşı direnen katolikliğin; ötenaziye (kendi isteğiyle ölüm hakkı'na) karşı, enseste (aile içi zina'ya) karşı, eşcinselliğe ve kürtaja karşı duruşları netken, protestanlar buna çokça ses çıkarmıyorlar. Yahudiliğin içinde de Musa Şeriatı adına bunlara itiraz eden Yahudiler mevcuttur.

Üç din de üç şeyi söylüyor: 1) Allah'a rağmen bir hayat mümkün değildir, 2) Kutsal kitabın (herkes kendi kitabının) çağrısına dönmemiz lazım, 3) Dindışı bir medeniyet, dünyayı bu hale getirmiştir. Dünyada canlı hayatın ve tabiatın tehdit altına girmiş olması ve insanların mevcut durumu açısından dinlerin herhangi bir kusuru veya suçu yoktur; tek sorumlu modernliğin kendisidir. Dinler dünyaya zarar vermeden geldiler, modernlere teslim ettiler. Modernler dünyayı bu hale getirdiler. Üç din de ortak bir saldırıyla karşı karşıyadır. Uyuşturucu, alkolizm, ailenin parçalanması, cinsel sapkınlıklar, laikliğin dinlere karşı olan saldırısı her üç dini de rahatsız ediyor. Dinlerin aşkın birliği, dinleri bir araya getirmek, birleştirmek, farklı bir din ortaya çıkarmak gibi düşünceler ve teşebbüsler elbette saçmadır. Şimdi bu itirazda en doğru eleştiriyi kim yapıyor? Buna baktığımızda, hangi din en büyük saldırıya maruz ise, en büyük karşı koyuşu da o yapıyor; ki, bu da Müslümanlıktır.

Abdurrahman Arslan: Ali Bey'in söylediklerine ilaveten küreselleşmeden dolayı da Roma'nın, Katolikliğin ya da Hristiyanlığın bir memnuniyet içinde olmadığını da söyleyemiyoruz. Bugün her şeye rağmen doğduğu rahim Hristiyanlık olmasına rağmen,

'Batı medeniyeti', bütün yeryüzündeki insanları kendi potasında eritmesinden ve bu anlamda bir egemenlik içermesinden dolayı her şeye rağmen Hristiyanlık burada kendisine ait bir pay buluyor. Bu da onu memnun ediyor, çünkü nihai tahlilde bir egemenlik üretiliyor.

Bulaç: 1960'lara kadar katoliklik şöyle bir değerlendirmede bulundu: Dendi ki; bizi kabul edebilmesi için modernlik bizden bazı taleplerde bulundu; elimizi istedi kolumuzu aldı, kolumuzu verdik bedenimizi aldı; bedenimizi verdik şimdi ise ruhumuzu istiyor. Bu isteklerin sonu yoktur. Katoliklik tek başına bu yok edici sürece karşı koyamaz. Dolayısıyla diğer dinlerle diyalog ve işbirliğine girme ihtiyacını hissediyor. Fakat unutmayalım ki, bu süreçte interaktif bir ilişki, karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Belki de bu endişe ve kaygılarla ilk defa katoliklik kendi tarihinde Müslümanlıkla bir diyaloga girmeyi kabul etti.

Ve katolikliğin içerisinde Bediüzzaman hazretlerinin bundan 50 yıl önce söylediği bir şey vuku buluyor; genel anlamda hristiyanlık Tevhide doğru bir evrilme içine giriyor. Yani artık uknumları cevher kabul etmiyor, sıfat kabul ediyor ve Tanrı'nın bir olduğunu daha açık telaffuz ediyor. Bu Tevhide doğru da bir yönelmedir. Bugün akli başında bir Hristiyan; Tanrı, Oğul, Kutsal ruh gibi üç ayrı cevher olduğunu savunmuyor. Diyor ki, bunlar üç ayrı sıfattır ve zaten bunlar İslâm kelimasında da vardır. Eğer bu sıfatı, hakîkî cevher olarak kabul edecek olursak başka tanrılar ortaya çıkar. Benim kanaatime göre, süreç çok yavaş işlese de, bu Tevhide doğru bir gidiştir. Kim bu karşılaşmadan kazançlı çıkar? Elbette Ed-Din yani İslâm.

lam kazançlı çıkar. Çünkü İslamiyet Hristiyanlığı, Yahudiliği içeriyor. İslamiyet, dinlerden biri değil; o Ed-Din'dir, Din'in ta kendisidir. Bu açıdan bir Hristiyan Müslüman olduğu zaman aslında din değiştirmiyor, daha üst bir basamağa çıkıyor, tekamül ediyor, kemale eriyor. Bu açıdan modernliğe ve modern dünyanın genel tasarımına en önemli itiraz İslam'dan geliyor.

Kaplan: Osmanlı'nın çökmesiyle birlikte Batılılar, İslâm'ın kurucu bir aktör olarak tarih sahnesinden çekildiğine hükmetmişlerdi. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İslâm'ın tarih sahnesinden çekilmek şöyle dursun, daha güçlü şekillerde yeniden tarih sahnesine çıkma emareleri gösterdiği gözlemlendi. Ve Önce Avrupalılar, sonra da Amerikalılar, tüm projelerini, stratejilerini İslâm'ın yeniden tarih sahnesine çıkmasını önleyecek şekilde belir-

lemeye başladılar. Bugün Amerika'nın Körfez, Balkanlar ve Orta Asya'ya yerleşmesi ve Osmanlı haritası demek olan bu üçgeni kuşatma altına alması; bu haritanın doğal kaynaklarını bölge ülkelerinin kullanmasına asla izin vermemesi, kendisinin kontrol etmeye çalışması atılan ilk adım. Bundan sonraki adım ise, müslüman toplumların İslam'la ilişkilerini sakatlamaya dönük bir adım olacağı benziyor. Hatta bu süreci de başlattılar ve müslüman toplumlarda çok kapsamlı bir protestanlaştırma, İslâm'ı kamusal yani siyasi, toplumsal ve ekonomik hayattan uzaklaştıracak kitresel projeleri hayata geçirmeye çalışıyorlar. Yani tüm büyük projelerini İslâm'a karşı geliştiriyorlar. Böylelikle İslâm'ı Özne konumuna yerleştiriyorlar. Bu, Batılıların İslam'ın tarih sahnesine çıkışı karşısında çok ciddi bir panik psikolojisi içinde olduklarını ve son derece reaksiyoner hareket ettiklerini gösteriyor. Ben bundan sonraki sürecin zorlu ama müslümanları fiilen Özne konumuna geçirebilecek pek çok gelişmeyi tetikleyecek, hazırlayacak bir süreç olacağını düşünüyorum. O yüzden başta Amerika olmak üzere dünya sisteminin başını çeken aktörler, önlerinde güç kullanmaktan başka seçenek kalmadığını gördüler sanki. Çünkü Müslümanlık, dünya sistemine, bu sistemin orman kanunlarını meşrulaştıran paradigmalara itiraz edebilen, esaslı alternatifler sunabilecek,

meydan okuma geliştirebilecek en dinamik aktör şu an.

Bulaç: Evet. O yüzden güç kullanıyorlar. Güç kullanarak bunu yapıyorlar, demokratik yollara başvuruyorlar. Öte yandan Budizm'den, Konfüçyazizm'den, Brahmanizm'den tepki gelmiyor. Çünkü bunlar ölü kültürlerdir, meydan okuyacak bir dinamizmleri mevcut değildir. Ben bunun "nefs" kavramıyla daha iyi anlaşılacağını düşünüyorum. Batı'da nefsin kışkırtılması ve bütün isteklerinin yerine getirilmesi esastır. Bütün kültür bunun üzerine bina edilmiştir. Nitekim insanın kendi hevâ ve hevesini tanımlaştırması sonucu hem hümanizm hem de bireycilik

mümkün olabilmıştır. Buna mukabil doğu kültürlerine baktığımız zaman nefsin öldürülmesi, yok edilmesi istenir. Bütün istek ve arzularından, dünyevî bütün ihtiyaçlarından soyutlanması ve kişinin

riyazetle, orman içlerinde, mağaralarda nefsinin öldürmesi meditasyonun özünü teşkil eder. İslâm tam orta yoldur burada. "Nefsini dizginle" der insana, fakat öldürmeye kalkışma. Başboş bırakırsan sonunda ona tapınır hale gelersin. O yüzden nefis, senin denetiminde olsun, der. Bu orta ümmetin, orta yoldur (Ümmetün vasata). Dünya ve ahiret, madde ve anlam iç içedir, beraber yürümektedirler.

Modern dünya karşısında zihnî bir tutum alış meydanında İslâmcıların, 1856'dan sonra formüle ettikleri çerçevenin hâlâ doğru olduğunu düşünüyorum. Zaman içinde bu yanlış yorumlandı, yanlış sonuçlar çıkarıldı. Fakat genel anlamda doğrudur. İslâmcılar modern dünyaya karşı üç şey söylüyordu: 1) Kur'an'a ve Sünnet'e dönüş, 2) İctihad kapısının açılması, 3) Cihad ruhunun uyandırılması. Bunlardan yanlış sonuçlar çıkarıldığını söylemek mümkün. Tarihsel geleneğin tahribi, modernleşmenin hiçbir engelle karşılaşmadan olduğu gibi boca edilmesi. Fakat gelinen noktada bu üç önemli parametreden yeni şeyler anlaşılıyor. İslâmcılar Kur'an'ı epistemolojik bir kaynak ve referans olarak görüyor. Bu, dünyanın yeniden bilgiyle anlaşılması ve inşa edilmesinde Kur'an'ın hareket noktası olarak kavranmasını ve hayatın yeniden Kur'an'a göre düzenlenmesini mümkün kılmıştır. Sünnet'ten modern dünyaya alternatif bir yaşama bi-

çiminin çıkarılması ve bunun olabilir şartlar içerisinde modern dünyanın kalbinde devam ettirilmesi anlaşılmaktaydı. İctihad, bu fikrî, entelektüel, kelâmî üretimin devam ettirilmesi demektir. Cihad bu dinamizmin devamlı ayakta tutulmasıdır. Bence bundan dolayı cihada karşı batıda büyük bir korku besleniyor. Çünkü cihad, inanılmaz bir motivasyon, bir potansiyeldir; müslümanı hayatın içinde sürekli bir dinamizm içinde tutar.

Kaplan: Peki, buradan hem dünyanın geleceği açısından, hem de daha özelden İslâm dünyasının geleceği açısından ne çıkabilir? Nereye gidilebilir?

Bulaç: Tam bu noktada böyle bir soru, önemli bir sorudur. Ben şöyle düşünüyorum: Bütün büyük imparatorlukların olduğu son noktada ortaya çıkan sonuç şudur: imparatorluklar kurulup yapıldıktan sonra güç te-

merküzü meydana geliyor ve bu imparatorluklar gücü kötüye kullanıyorlar. Bundan da adaletsizlik çıkıyor. Eğer güç, kötüye kullanılmaya başlandıysa bunun arkasından; eşitsizlik, adaletsizlik, baskı ve haksızlık ortaya çıktıysa, bu kendi sonunu hazırlamış demektir. Benim bu konuda Malik bin Nebi'nin kavramsallaştırması çok hoşuma gidiyor; ve bu konuyu açıklayacağımı düşünüyorum. Nebi; medeniyetlerin veya toplumların tarih içerisindeki seyrini üç ana döneme ayırır. Der ki; Ruh çağı vardır, akıl çağı vardır, bir de eylem çağı vardır. Ruh çağı, yeni bir topluluğun tarih sahnesinde büyük bir heyecanla ortaya çıkmasıdır, coşar, ruhu taşar; onu tutmak mümkün değildir. Mesela batıyı buna uyguladığınız zaman sömürgecilğe tekabül eder. Avrupalıyı da o dönemde kendi kıtasında tutmak mümkün değildir. Alır başını Afrika'ya, Latin Amerika'ya, Asya'ya gider. 18.yy'da rasyonalizmin ortaya çıkması, 19.yy'da bilimlerin gelişmesi, sosyolojinin formüle edilmesi akıl çağına tekabül eder; fakat 20.yüzyıl eylem çağının başlangıç dönemidir. Bütün dünyada fiili bir materyalizm başladı. İnsanlar felsefi olmasa bile pratikte ateist ve materyalistçe yaşamaya başladılar.

Modern paradigmanın ruh ve akıl enerjisini tükettiğini, bunu tüketmekle vakit geçirdiğini görüyoruz. Tam bu döneme baktığımız zaman İslâm dünya-

sında büyük patlamalar var; çatışmalar, savaşlar, devrimler var. Bu da yeni bir ruh çağının başladığını ve hence bu süreçten sonra da tefekkür yani dünyayı yeniden anlama, yeniden tanımlama ve okuma çağı başladı. Dolayısıyla tarihi, helezonik zamanlara benzetirsek, bu helezonik zamanlarda bir paradigma çöker, öbür paradigma yükselişe geçer ve bu kıyamete kadar böyle devam eder. Şu an tarihin sonunu ilan ettiği andan itibaren batı gerileme dönemine girmiş bulunmaktadır. İlginçtir, Osmanlı'da Nizam-ı âlem ilan edildiğinde Osmanlı gerilemeye başlamıştı. Çünkü Osmanlılara göre artık Baki'nin dışında güzel şiir yazılamazdı, Sinan'dan sonra daha iyi mimar çıkmazdı. İtri en son besteyi yazdı ve artık bitti. Nizam-ı âlemle birlikte siyasi ve askeri güç öne çıktı, merkezi güç önem kazandı. Devlet-i ebed müddet bunun formülüydü. Os-

manlı'nın kurduğu Nizamı âlemin, -siz buna Dünya Düzeni diyebilirsiniz- dışında kalan kâfirdir. Ya bu düzene katılır ya da ebediyen azab ve ilkelik içerisinde yaşar. Batı da bunu söylüyor bugün. İbn Haldun tam bu sırada çok ilginç bir şey söylüyor, İtalya'nın kuzeyinde başlayan yeni bir harekete işaret ediyordu, yani Rönesansa. Bence İslam yeni bir yükselişe geçti, fakat bunun çok sancılı ve acı verici bir dönem olduğunu bilmemiz lazım. Ben çok büyük bir doğum olacak diye düşünüyorum. Ve geleceğe iyi bakıyorum.

Kaplan: Kant, Aydınlanma çağını tanımlarken, "Aydınlanma Çağı, insanlığın ergenlik çağına ulaşmasıdır" diyordu. Kant'ın ve dolayısıyla Aydınlanmanın dayandığı temel paradigmalardan biri olan ilerleme paradigmasından gidecek olursak, bugün insanlığın ergenlik çağından olgunluk çağına geçtiğini veya geçmesi gerektiğini beklememiz gerekirdi. Ama öyle olmadı. Tam tersi bir şey oldu. Postmodern teorisyenler, insanlığın tam tersi bir istikamete, çocuksuluk çağına geri döndüğünü söylüyorlar. Psikanalistler bu durumun, insanlığın yeni bir barbarlık durumu olduğuna dikkat çekiyorlar. Hazların, din-dışı kutsallıkların primitif şekillerde patlaması. Örneğin sex endüstrisi ya da futbol, müzik endüstrisi veya genelde bütün bir kültür endüstrisinin geldiği nokta.

Duralı: Bunlar önemli şeyler. Veya bu mekanizma

şu an mevcut kültür, siyaset sisteminin sorunlarını örtbas ediyor; gizliyor. Bu çok tehlikeli bir şey. Popüler kültür, kitleleri sürüleştiriyor; dünyada ve en yakınında olup bitenlere karşı duyarsızlaştırıyor. Buradaki tehlike şöyle karşımıza çıkıyor: İnsanlar öyle bir noktaya geliyor ki, mevcut düzenin dışında başka bir düzenin varolabileceğini düşünemez, tahayyül edemez hale geliyorlar. Ve tek mümkün olanın, mevcut düzen veya dünya sistemi olduğu zannına, yanılsamasına kaptırıyorlar kendilerini.

Kaplan: Peki bu ontolojik güvensizlik duygusunun (insanın yönünü ve özgüvenini yitirmesinin) bir ifadesi değil midir?

Duralı: Evet, buna benzer feci bir durum var. Ben bunu şöyle formüle etmek isterim: İnsanlık bugün bir "ontolojik yuvasızlık" halindedir. İnsanlık, varlık olarak yuvası olmayan bir hale gelmiştir. Biraz önce belirtilen bireyselleşme ve sizin bu durumun sonuçlarına ilişkin çizdiğiniz tablo insanları yuvasızlaştırmış; insanları tümüyle yuvadan atmıştır. En son dayanak neydi? Anne-babaydı. Şimdi "single parent" çıktı. Yani ebeveynsizlik. Çünkü insanlar gidiyor sperm bankasına kendisine bir sperm seçiyor, kadından da yumurtayı alıyorlar ve laboratuvar da o spermi yumurtaya ekliyorlar ondan sonra üçüncü ayda kadının rahmine ekiyorlar. O çocuk doğuyor. O çocuk kimin çocuğu, neyin çocuğu? Nasıl bir insandır!? Ben bunu tahayyül edemiyorum, bu benim tahayyülâtımın ötesinde olan bir şeydir. Hiçbirşeye ait olmayan, bir şey!?

Arslan: Tarihsel tecrübesi içinde batılı akılda iki özellik öne çıkıyor. Batılı akıl, kendi dışında bu Avrupa-merkezçiliği kurarken iki teklifte bulunuyor: Ya asimile olacaksınız (eriyeceksiniz); ya da ben sizi elimine / yok edeceğim. Bu batılı aklın günümüze kadar

gelen iki özelliğidir. Belki postmodern dönemde bu özelliği değişebilir. Ama şu ana kadar ki süreç bu. Mesela bu "akıl" günümüzdeki haliyle Roma dönemindekine çok benzemektedir; o zaman da tek çözüm yolu olarak kuvvet kullanmayı tercih etmişti. Oysa Hristiyanlık o dönemde insanlara bir hayat ve düşünce biçimi olarak kendini teklif ediyordu. Fakat şimdiki duruma baktığımızda Roma'ya çok benzer bir haldedir. Batı aynı şekilde yine kaba kuvveti kullanıyor. Bu aslında şu demektir; ürettiği değerleri ve araçları artık insanların kabul etmemesi gibi bir durumla karşı karşıya geliyor. Bu durumda İslâm'ın da 1300 yıldan beri batı karşısındaki tavrı onun kendi imkanlarını deşifre etmesi açısından oldukça önemli olmuştur.

Kaplan: Bobby Sayyid'in ve daha önce de bazı Batılı yazarların dikkat çektikleri önemli bir nokta var: "İslamcılığın belirginleşmesi, yükselişe geçmesi, Batı mitinin / efsanesinin çökmesi anlamına gelmiştir." Yani sömürgecilğe karşı verilen destansı özgürlük mücadelesinden sonra müslümanlar, Batılıların bu ya asimile olacaksınız; ya da elimine edileceksiniz önermesinde ifadesini bulan Avrupa veya Batı-merkezçiliğe gerçek anlamda itiraz eden tek küresel ve güçlü söylemi ürettiler. Bu süreç, bence güçlenerek ve ivme kazanarak sürüyor. Ben burada İslâm'ın itirazını bir tepki veya reaksiyon olarak görmüyorum. Bizim gözü-müzden kaçırdığımız bir duruma dikkat çekmek istiyorum. İslâmın, esas itibarıyla doğasında varolan bir potansiyel veya imkan bu. Bunun dünyanın içinde bulunduğu duruma bakılarak daha net bir şekilde görülebileceğini zannediyorum. Mesela şöyle bir şey var: Batı kültürü, fizik gerçekliği, bu dünyayı eksene alan bir kültür. Hinduizm, Budizm, Taoizm gibi kültürler ise salt fizikötesi gerçekliği eksene alıyorlar; o yüzden ölü hale geldiler ve direnme üretme dinamiklerini kolaylıkla yok edilebiliyor. Oysa İslâm hem fizik gerçekliği, hem de fizikötesi gerçekliği aynı anda meczeden bir kültür. O yüzden İslâm, her zaman güçlü meydan okumalar geliştirme potansiyeline, imkanına her zaman sahip. Şu an geldiğimiz nokta da bunun bir sonucu zaten. Batılılar bu gerçeği çok iyi kavramış durumdadılar. O yüzden İslâm'ı sekülerleştirme, protestanlaştırma; yani kamusal hayattan uzaklaştırma projesini İslâm dünyasının önüne alternatif olarak sunmaya başladılar. Tabii bu arada önce İslâm'ın cazibesinin yok edilmesi gerektiğini düşündükleri için İslâm'ı terörizmle, şiddetle özdeşleştirmek için yoğun çaba gösteriyorlar. Batılı hegemonik güçlerin Soğuk

Savaş'ın sona ermesinden sonra İslam'ı, fundamentalizmle ve terörizmle özdeşleştirerek yeni küresel düşman olarak tayin etmelerinin ve İslam'ın tarihe kurucu bir irade, bir aktör, bir Özne olarak müdahale etme imkanlarını etkisiz hale getirmeyi küresel strateji olarak belirlemelerinin nedeni bu, değil mi?

Arslan: Tabii ki. İslam, İslam dünyası, bir göz için, birbirini yiyen ümitsiz bir vaka; ama başka bir göz içinse kaynayan bir kazan; demek ki, hayatietini ve canlılığını ifade eden bir dünya bu. Sizin de biraz önce dikkat çektiğiniz gibi Batıda artık insanları bir araya toplamak ya futbol sahalalarında ya da konserlerde oluyor. Yani Batılı bireylerin ve toplumların, herhangi bir düşüncenin etrafında toplanmaları, en azından bugünkü dünyada pek olacak ve de anlaşılacak bir şey değildir. Ortada böyle bir durum söz konusu. Hiçbir uygarlık tabii ki birden bire batmıyor. Biz de çok sonraları, belki de 100 yıl sonra batmakta olduğumuzu anladık. Şimdi burada batının geldiği bu durum, Roma'nın son dönemlerinde diğer toplumlara sadece askeri güç kullanarak gösterdiği tepkiye çok benziyor. Bence bu anlamda "ABD, uzak-batılı bir Roma İmparatorluğu'dur". Burada benim zihnime takılan bir şey var. O da şu: Sadece İslam dünyası batıya direnmedi, diğer kültürlerin insanları da batıya karşı direndiler ve hala direniyorlar; ama bu direnç gösterme oranları doğal olarak farklı olmaktadır; bunun da, -uzak doğunun direnen kültürlerini söz konusu edersek- pagan bir din ile, tevhidi bir dinin arasındaki farktan kaynakladığını söyleyebiliriz.

Bulaç: Anti-batıcı bir Rus aydını diyor ki : "Biz iki yüz senedir batıya karşı direniyoruz. Eğer Ortodoks değil de Müslüman olsaydık, çoktan bu kavga kapanmıştı. Ne yazık ki, bizim dinimiz bize engel oluyor" diyor.

Arslan: Roma Hristiyanlığına baktığımızda gerçekten Hristiyan müminler, bugün Müslümanların yaptıklarına benzer şekilde deşifre ediyorlar Roma'yı: Hukukî olarak, insanî olarak ve özellikle de bir yaşam biçimi olarak. Bugün de Bush'un "yaşam biçimimize tecavüz ediyorlar" demesi çok önemlidir. Hristiyanlar Roma'ya güçlü şekillerde itiraz etmişler ve sonunda Roma çökmüştü. Fakat Hristiyanlık, bu boşluğu dolduran ama çok geçmeden de Romanın ideolojisi olmak gibi bir kaderle karşı karşıya geldi. Doğrusu bu, aslında bizim de böyle bir şeyle karşı karşıya geleceğimizi bana çağırıştırıyor. Sanki Müslümanlar ve diğer dinlerin insanları da bu seküler / laik uygarlığın ken-

di coğrafyalarındaki bütün uzantılarına karşı ortaklaşa olarak mücadele ediyorlar. Fakat ben, sizin de altını çizmeye çalıştığınız gibi İslam'ın, bu seküler Batı uygarlığının ideolojisi olmak gibi bir kadere maruz bırakılmasından, dönüştürülmesinden korkuyorum biraz. Ama şundan da eminim: Hristiyanların ellerinde üzerinde tartışması olmayan otantik / sahil, bozulmamış bir kutsal kitap ve bunun yanında da bir peygamber sünneti yoktur. Bu çok önemli bence. Oysa Müslümanların böyle iki önemli gücü vardır.

Kaplan: Peki, niçin, hangi bakımlardan önemli bu?

Arslan: Müslüman Akl'ın inşası için bunlar önemlidir. Çünkü Hristiyanlar her şeye rağmen Hristiyanlığın içişi ve hadım edilmesine, Protestanlaştırılmasına, sekülerleştirilmesine, karşı çıkmalarına rağmen bu imkanlardan yoksun oldukları için başarılı olamadılar. Hatta bu durumu çok çabuk benimsediler.

Duralı: Önceki medeniyetin (Antik Yunan ve Roma'nın) "mimar başı"sına sığınmak durumunda kaldılar; bizim öyle derdimiz yok. Çünkü temellerimiz çok açık ve sağlam. Fundamentalizm falan diyorlar. İslâm'ın fundametalizmi yok, böyle bir şey var olmaz; çünkü İslam'ın "fundament"i (temel'i / aslı) ortada; onların ise fundament'i yok.

Bulaç: Bu ikisi de olmayınca Grek felsefesinden derin bir etki aldılar. Platon'un da, Aristo'nun da Hristiyanlık üzerinde derin etkileri var. Hristiyanlık aynı zamanda ve belirgin şekilde yayıldığı Roma topraklarındaki pagan kültürden, örf ve adetlerden, inanışlardan derin etkiler aldı. Hristiyanlığın aldığı üçüncü önemli etki bizzat Roma devletinin idari ve kurumsal modelidir. Müslümanlar Kur'an ve sünnet'e dönelim derken, buna karşı, yani harici dünya-

dan gelebilecek etkilere karşı önemli tedbirler alıyorlar. Mesela Selefi hareket, İslam öncesi pagan kültürden olabilecek sızmalara karşı çok önemli bariyerler kurdu. Selefilik yabancı düşünce ve inançların İslam üzerindeki olumsuz etkilerine karşı müslüman zihnini diri ve uyanık tuttu. Hristiyanlık, Abdurrahman Bey'in de değindiği gibi tarihte bu imkanlardan yoksundu. Dolayısıyla Roma'yı kendi zihninde ve dininde tercüme etti ve Romalaştı. Roma'nın yıkılmasında sonra da Katolik Kilisesi bir Roma olarak sahneye çıktı. Oysa pagan kültürle karşı İslam başarılı bir mücadele verdi, Mustafa Özel'in sizin değindiğiniz çok önemli bir nokta var: İslam'ın yeni sorunu, kendi içinde ortaya çıkabilecek bir protestanlaşmaya karşı ne gibi tedbirler alacağı meselesi çok ciddi bir mesele şu an.

Arslan: Batılı akla dönersek... Batılı aklın özelliklerden biri de, sürekli olarak hegemonya üretiyor, hegemonya üretmeye dayanıyor olmasıdır. Bu eski Grek dünyasında da böyledir. Bir bakıma belki batı tarihini de insanın vesayet altına alınması tarihi olarak okumamız mümkündür. Bunu Greklerde de Romalılarda da ve modern dönemde de görüyoruz. Öte yandan batılı aklın bir başka özelliği de ayrıştırıcı – kutuplaştırıcı bir nitelik taşımasıdır. Bu kutuplaşmalarla da sınıfları, grupları, ırkları, kültürleri, medeniyetleri çatıştırıyor. Aslında bu, kendi içinde hegemonyasını kurarken aynı zamanda da kendi içinde çatlıyor demektir. Şimdi bu çatlama müslümanlar için bence bir tuzak: Buna dikkat etmek gerekiyor.

Bulaç: Bu anlamda postmodernizm tam bir şirktir. Hakikati kendi içinde parçalıyor ve her parçayı da

kendi içinde özerk kılıyor. Çoklukta Birlik vardır. Postmodernizm Birlik fikrini reddediyor, çokluğu bir parça olarak özerkleştirip mutlaklaştırıyor.

Kaplan: "Tuzak" derken neyi kastediyorsunuz?

Arslan: Şunu: Hegemonya, kaybolmamış; küçük parçalara bölünerek atomize olmuştur. Dolayısıyla bu durum, müslümanları, özgürlük üreten bir imkanmış gibi yanlış bir kanıya kapılmaya itiyor.

Kaplan: Bu özgürlük meselesinin çok yanıltıcı olduğunu Batılı düşünürler de farketmiş durumdadır. Weber'den Habermas'a, Foucault'dan Virilio'ya, Adorno'dan Horkheimer'a, Nietzsche'den Heidegger'e, Marcuse'den Baudrillard'a kadar Batılı klasik ve çağdaş düşünürlerin kahir ekseriyeti, Batı'da köklü bir "anlam krizi" ve "özgürlük kaybı" sorunu yaşadığından, "insanın / özne'nin ölümü"nden, "toplumsalın iptali"nden, "gerçekliğin buharlaşması"ndan sözederler. Valery, Malraux, Tillich, Spengler, Toynbee, Mumford, Sorokin gibi düşünürler, sanatçılar ve tarih felsefecileri ise Batı düşüncesinin, kültürünün ve medeniyetinin esaslı bir bunalım yaşadığına dikkat çekerler. Batının yaşadığı bu bunalımı iki romancı farklı şekillerde çok çarpıcı bir şekilde tasvir eder. George Orwell, 1984 başlıklı romanında genelde modernliği, özelde ise sosyalist deneyimi Big Brother'la özdeşleştirir ve açıkça, zorba, saldırgan bir gücün, otoritenin insanlara baskı ve zulüm yaptığını söyler. Aldous Huxley ise postmodern durumu, postmodernliğin ikili veya "sinik" yani iki yüzlü yapısını *Cesur Yeni Dünya* başlıklı romanında çok nefis tasvir eder ve şöyle der: Artık insanlara öylesine baskı yapılacak, insanlar öylesine sofistike ve gözböyacı yöntemlerle

kontrol altına alınacak ki, insanlar bu baskıyı hissetmeyecekler; çünkü bu baskı onlara müthiş haz verecek. İnsanları hayata tutundurmak için hayattan kaçırıp ve din-dışı kutsallar, idoller ve geçici hazlar ve avantajlar üreterek hayata tutunduran kültür endüstrisinin, eğlence ve spor endüstrisinin, vülger popüler kültürün yaptığı tam da böylesi bir şey, değil mi?

Arslan: Kültür endüstrisinin motoru olan teknoloji sadece ihtiyaçlarımızı gideren araçlar silsilesi değil, aynı zamanda toplumu ve bireyi örgütlenme biçimidir. Çünkü kendine göre bir örgütlenme modeli gerçekleştiriyor. Bu anlamda, İslam'ın öngördüğü örgütlenme modeliyle teknolojinin insanları örgütlenme biçimi ciddi bir çatışma içindedir. Dolayısıyla burada altını çizmemiz gereken husus şu: Akıl ile teknolojiyi birbirinden ayıramayız. Şimdi burada batı bir meta-teoridir. Dolayısıyla bu meta-teori içerisinde yeni paradigmalara batıya karşı çıkmak, netice de sosyalizmin kaderini paylaşmaktır. Benim kişisel kanaatime göre bu meta-teorinin dışında yeni bir akıl inşa etmek gerekmektedir. İslam şu an yeryüzünde bu imkanı barındıran tek alternatiftir. Çünkü bunu uzakdoğu dinleri yapmaya kalkarsa nihayetinde bugün olduğu gibi postmodernizm tarafından yutulur ve tüketilirler. Neticede doğu dinleri de bu anlamda pagan özellikler taşıyor. Dolayısıyla burada şu anda postmodernizme karşı direnen ama bunun farkında olmayan müslümanlar bir hedef haline gelmiştir. Paganizmin bu anlamda ciddi bunalımları içinde barındıran bir din anlayışıdır. Mesela Hristiyanlar, Roma'ya geldiklerinde pagan toplumların ayinlerine katıldılar. Fakat ne zaman ki, paganlar, "gelin siz de bizim ayinlerimize katılın" dediler; onlar da "biz tek tanrıya inanırız" dediler, işte o zaman ipler koptu. İslam'ın imkanı ve dinamizmi, bu hakikati kirlenmeye mahal vermeden koruması olmuştur. Bu bence postmodern dünya algısı için çok ciddi bir tehdittir. Ama müslümanlar bunun farkında değiller. Bence meta-teorinin dışında yapılabilecek bir şey bu. Müslüman aklın imkanlarıyla, yeni bir bilgi türünün ve algısının geliştirilmesiyle, entelektüel, epistemolojik bir faaliyetin ve performansın ortaya konmasıyla olacaktır bu. Böylesi bir durumda "çağdaş Roma"nın ideolojisine dönüşmeden, bir yaşam biçimi olarak bu anlamda teknolojiyi de sorgulayarak bu işi başarmanın yollarını araştırmaya soyunmamız gerekiyor. Çünkü bu teknoloji dediğimiz şey, sadece gündelik hayatta kullandıklarımızdan ibaret bir mesele değil. Gen mühendisliğinde görüldüğü

gibi artık bugün insan üretimini içeren bir boyutu da var teknolojinin. Bunu görmezlikten gelemeyiz. Belki biz bu noktada müslümanlar olarak oportünist yaklaşıyoruz. Teknolojiyi bir bakıma yükseltip, yüceltip kullanıyoruz. Fakat onun, laboratuvarlarda insan genlerine olan müdahalesini göz ardı ediyoruz. Bu teknolojiden bağımsız düşünülecek bir şey değildir, bilimsel bilgidir de bağımsız düşünülecek bir şey değildir. Dolayısıyla bu yeni bilgi, tüm bunları sorgulamak durumunda olacak olan bilgidir. Nedir amacı, peki? Belki iyi ve farklı bir yaşam biçimini insanlığa sunmak. Bence önemli olan bu. Allah'ın izniyle, müslümanların bunu kolayca yapabileceklerini de düşünüyorum.

Kaplan: Mustafa Bey, siz Batının bunalımı konusunda neler söyleyeceksiniz?

Özel: Ben yine arkadaşlarımızın kullandığı üç kavramdan hareketle bir çerçeve çizmeye gayret edeceğim. Üç ifade kullanıldı. Ali Bey, "cemaatleşmeden bireyleşmeye geçme" üzerinde durdu, siz ve Abdurrahman Bey de "hegemonyanın yeniden üretimini" vurguladınız; Teoman Bey ise konuşmasının sonlarına doğru acaba hakim medeniyete karşı dünyanın herhangi bir yerinde, ama hassaten İslam dünyasında ciddi bir "itiraz odağı," önce zihni/fikri kademede, ardından da bunu hayata geçirecek, hakim kılacak eylem kademesinde bir itiraz odağı oluşabilir mi; bir arzu ve temenni olarak değil de bir imkan olarak belirebilir mi, şeklinde bir soruyla tartışmamızı amaçsal bir boyuta taşıdı. Eğer içinde yaşadığımız sosyal sistemin tarihiyle sınırlı ve sadece o sistemin mantığı çerçevesinde düşünürsek bu sorulara sağlıklı cevaplar veremeyiz. Mutlaka tarih içinde gerilere doğru gitmek ve birkaç bin yıllık ortak bir tarihî tecrübe ışığında

meseleyi değerlendirmek lazım. Medeni tarihin, yani yazı kullanan ve şehirlerde yaşayan insanların tarihini onda dokuzunun imparatorluklar ve cemaatlerle temayüz ettiğini görüyoruz. Yani insanlar mikro düzeyde cemaatler, makro düzeyde ise imparatorluklar şeklinde örgütlenmişler. Birey ve ailesi, kendilerine en yakın örgütlenme olarak bir cemaatin (bir mahalle cemaatinin, bir tekkenin, bir loncanın, bir köy topluluğunun) içinde yaşamış; bu cemaatleri ise birbirleriyle çatışmadan birarada tutmayı beceren en ideal yönetim formunun imparatorluk olduğu görülmüştür.

Kapitalizm, imparatorluğa karşı millî devleti; cemaate karşı da bireyi çıkardı. Cemaat öğüten bir değırmendir kapitalizm. Çünkü cemaatler birer direnç odağıdır ve kolay hazmedemezsiniz, midenize otururlar. Kapitalist sınıflar, cemaatleri parçaladı ve onları

sayısız atomlara ayırdılar. Sonra bu atomların (bireylerin) tek tek haklarından geldiler. Bugün ister en gelişmiş kapitalist ülkelere bakın, ister topyekûn küresel sisteme bakın: Üretilen servetin 9/10'u insanların 1/10'unun hakimiyetindedir. Eğer bireyin ortaya çıkması, haklarına sahip bir varlığın ortaya çıkması demek olsaydı, bu neticeye ulaşılmaması gerekirdi. Liberalizm, anonim bireyin değil, kapitalist bireyin zaffer neşidesidir. Amerika'da bugün menkul servetin %40'ı nüfusun %0,5'inin elindedir. Muazzam bir uçurum ortaya çıkmıştır. Dünyanın 200 büyük dolar milyarderinin serveti 3,5 milyar insanın serveti kadardır. Kapitalizmin siyaseti, asla gerçek anlamda liberal değildir. Bugün liberal demokrasi adı altında gerçekte büyük insan topluluklarının çok kolaylıkla manipüle edilebildiği bir siyasi sistem ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla cemaatten bireye geçmek, imparatorluktan da ulus devlete geçmiş olmak "sermayeci" düzenin ortaya çıkması için gerekli bir durumdu ve bu ortaya çıkarıldı.

Kaplan: Ulus devlet sonrası yok mu?

Özel: Ulus devlet sonrası, henüz sarahate kavuşmuş değil. Bugün ulus-devlet yapısından, bölgesel-devlet yapısına doğru seyirle, hegemonyaların tekrar sürdürülmeye çalışılmasını görüyoruz. Bunu ikinci aşamada açıklamaya çalışacağım. Daha önce şu ger-

çeğin altını çizmeme izin verin: Kapitalizmin serbesti ile, rekabet ile, serbest piyasa sistemi ile alakası yoktur. Kapitalizm esas itibarıyla sınırsız sermaye birikimi arayışıdır. Sermaye ise kârla birikeceğine göre; ayrıca serbest piyasa fiyatı en düşük fiyat, kâr ise en düşük kâr olduğuna göre, hiçbir kapitalist birey veya topluluğun rekabet sistemini istemesi, arzu etmesi, hele hele yüceltmesi mümkün değildir. Kapitalizmin serbest piyasa sistemi olduğu ifadesi, tekel gerçeğini maskeleyerek için uydurulmuştur. Kapitalizm, piyasa düşmanıdır. Sadece modern kapitalizm değil, tarih içindeki bütün türleri ile kapitalizmler piyasayı, rekabeti boğma girişimleridir.

Selefi hareket, pagan kültürden olabilecek sızmalara karşı önemli bariyerler kurdu. Selefilik yabancı düşünce ve inançların İslam üzerindeki olumsuz etkilerine karşı müslüman zihnini diri ve uyanık tuttu.

İslâm toplumlarının bu noktada bize sunduğu çok önemli bir model var. Piyasaya karşı çıkmamışlardır. Hem asr-ı saadet, hem "imparatorluk" diye nitelendirdiğimiz dö-

nemlerde piyasa, işleyişine devam etmiştir. Ufak tefek müdahaleler olmuştur, pek tabii. Ama esas itibarıyla piyasaya itirazları olmamıştır. Her şeyden önce, İslamiyet adeta bir tarım okyanusunun ortasındaki ticaret şehrinde zuhur etmiştir. Allah Teala'nın kullarına son haberlerini tüccar bir 'kavm'in tacir üyesi vasıtasıyla ulaştırması, geleceğin dünyasının alacağı şekil itibarıyla üzerinde durulması gereken bir husustur. Hz Peygamber tâcirdir, hanımı tâcirdir, Kuran-ı Kerim'in grameri belirli ölçüde ticaret terimlerinden oluşmaktadır. Medine pazarının kurulmasından itibaren Müslüman toplulukların temel iktisat anlayışları şu oldu: Piyasaya itirazımız yok, fakat biz müslüman toplum olarak bütün ihtiyaçlarımızı kâr amaçlı örgütlerden, işletmelerden sağlamak zorunda değiliz! Onun için sağlık, eğitim, hatta yol, köprü gibi birçok ihtiyacı "cemaat ihtiyacı" diye nitelendirip, piyasa dışından sağlama yoluna gittiler. Bunları çoğunlukla "vakıflar" aracılığı ile yaptılar. Klasik bir İslam şehrine bakın, merkezde cami ve külliyesi, yanı başında hamam ve nihayet pazaryeri vardır. Caminin hemen yanbaşında mezarlık yer alır, ölümü hatırlamak, bu dünyaya batıp kalmamak için! Böylelikle pazar esnafı Cami'den ve mezarlıktan tarafa her döndüğünde, ne yapmakta olduğunu bir kez daha hatırlayarak Rabbiyle mîsakını tazeleyecektir.

Kaplan: Bu konuşmayı şu anda eski bir tekkenin içinde ve mezarlığın ortasında yapıyoruz!

Özel: Bu yüzden bereketi bol olur inşaallah. Caminin çevresinde yer alan, dolayısıyla pazaryerinin merkezinde bulunan dükkanlar umumiyetle şahıs mülkü olmuyor. Vakfediliyor. İslamiyet özel mülkiyete karşı değil, ama mümkün olduğu kadar merkezin rant kaynağı olmasını engelleyici bir irade göstermiş toplum icat ediyor. Devlet de belli bir sermaye grubunun, diyelim bir tüccar zümresinin, bir zanaatkar zümresinin arkasına geçip onların tekelci konumlarını pekiştirici bir rol oynamamış. Serbestliğin olabilmesine dikkat etmiş.

Serbestliğin olduğu yerde büyük sermaye oluşmaz. Çünkü rekabet vardır. Rekabet de sizi büyük kapitalist haline getirmez. Zamanla biraz varlığınız artar, ama bir ömür

içinde bir dükkandan diyelim üç-beş dükkana çıkarsınız. Uçyüz dükkanınız olmaz. Kapitalizm, 299 esnafın kirada oturması, 300. esnafın (buna artık kapitalist diyoruz) 300 dükkana sahip olması gibi birşeydir. Kapitalist sistemde evlenemezsiniz bile, çünkü 'ev'iniz yoktur, kiracısınız!

Bulaç: Bir de pazar, aslında içinde ticari faaliyette bulunan mümin insan tipiyle etkin değil mi? Bireyin yerine ...

Özel: Şüphesiz, şüphesiz. Ve bu aynı zamanda 'devlet' politikasının icabı olan bir şey. Hz. Ömer çarşısı, pazarı dolaşırdı ve iş yapma tarzıyla ilgili, ribayla ilgili sorular sorardı. "Ve arkadaşların kim?" diye sorardı. Arkadaşları arasında fakih bir insan yoksa alışverişten men eder, geçici olarak işten el çekme cezaları verirdi. Çünkü esnafın fakih bir arkadaşı yoksa ribaya sapma veya yanlış iş işleme ihtimali yüksek olacaktır. Yani siyasi otorite bireyin günaha sapma ihtimalini göz önünde bulundurarak bunu dert ediniyor ve tedbir alıyor.

Bir başka söylemek istediğim şey şu: Eğer kapitalleşmeyi, tekelleşme yolundaki sermayenin arkasına devletin geçmesi olarak anlamazsak, kapitalist sistemi anlamıyoruz demektir. Sermayecilik dediğimiz şey esas itibarıyla bir takım bireylerin bireysel nitelikleriyle, çalışkanlıkları, girişimcilikleri, açık gözlülük-

Kapitalizm, imparatorluğa karşı millî devleti; cemaate karşı da bireyi çıkardı. Cemaat öğüten bir değirmendir kapitalizm. Çünkü cemaatler birer direnç odağıdır ve kolay hazmedemezsiniz, midenize otururlar.

leriyle öne çıkmaları ve bu konumlarını kalıcı hale getirmeleri değildir. Çünkü sadece bireysel niteliklerle kalıcı tekeller konumlar sağlanamaz. Ulaşılabılır, ama sürdürülemez. Yaşadığımız toplumda mutlaka sizden daha akıllı, daha girişimci veya uyanık, daha icatçı ve yenilikçi bireyler vardır; onlar pazara girerler ve sizin tekeller konumunuza salınamaya başlar. Ancak, eğer tekelleşme sürecinde başka bir büyük gücü arkanıza alır ve konumunuzun teminatı haline getirirseniz, işte o zaman sizden daha akıllı, becerikli ve uyanık insanlar ortaya çıksa bile, bileğinizi bükemezler. İşte bu arkalayıcı güç, devlettir. Devlet,

kapitalizmin suç ortağıdır. Merkantilist dönemden, 16. yüzyıl başlarından bu yana, Batıda pazar kurma (kapitalistleşme) ile devlet kurma paralel süreçler değil, adeta bir ve tek süreç olarak

tezahür etmiştir.

Kaplan: Hegemonik konuma yol açan şey, bu birliktelik midir?

Özel: Evet. Hegemonik konuma gelme, dolayısıyla sistemin işleyişinden en büyük payı alma ve sistemin müstakbel seyrini birinci derecede etkileme gücüne sahip olma, ekonomik ve siyasi güçler arasında bir tür füzyon gerektirmektedir. Avrupa sisteminde 17. yy başlarında Felemenkler (Hollandalılar) hegemonik konumdadır. Felemenk devleti ile sermaye sınıfı arasındaki âhenk çok ileri düzeydedir ve bu âhenk sayesinde hem Avrupa-ıçi imalat ve ticarete, hem Avrupa-Asya ticaretinde, hem de zamanla Asya-ıçi ticarete öncü konuma yükseldiler. İngilizler oraya bakarak kendilerini ayarlamaya çalışıyorlar. Fransa, büyük bir kara devleti. Fakat ticari işlerde Felemenkler ve İngilizler kadar başarılı olamıyorlar. İngilizler donanma güçlerini geliştirince, hem denizlerde, hem de karada (Napolyon savaşları) Fransızları yenip, daha esaslı bir hegemonik konuma yükseldiler. 19. yüzyıl sadece Avrupa-ıçi gelişmeler bakımından değil, tüm dünya sistemi bağlamında, bir İngiliz yüzyılıdır.

Daha sonra Almanya, birliğini kuruyor ve hızlı bir şekilde dışa açılma faaliyetlerine başlıyor. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri devreye giriyor ve 20.

yüzyılın hegemonya savaşları ufukta görünüyor. Bu savaşları Almanya kaybediyor ve ABD 20. yüzyılın tartışmasız hegemonik gücü konumuna yükseliyor. Ancak, hiçbir hegemonya (tıpkı şirketlerin normal durumdaki tekel konumları gibi) ilelebet sürüp gitmiyor, gidemiyor. Hegemonyanın sürdürülmesi için yapılan harcamalar, hegemonik konumun kazanımlarından daha ağır çekmeye başlıyor. Bugün ABD, bu âhenksizliğin sıkıntısını yaşıyor. Afgan dağlarında Üsâme adlı bir Arabı değil, hegemonya maliyetini karşılayacak bir takım avanta(j)ları arıyor.

Amerikan hegemonyasının iktisadi bakımdan sona erdiği, 1973'teki petrol kriziyle ortaya çıkmış bulunuyordu. 1971'e kadar dünyanın bütün paraları dolar, dolar ise altına endeksliydi. Başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ve Japon ekonomileri Amerikan ekonomisini rekabette yakalamaya başlayınca, ABD ülke dışında kullanılmakta olan dolarların karşılığında altın verme taahhüdünü yerine getiremeyeceğini gördü. Bunun üzerine Başkan Nixon 1971 yılında altın-dolar paritesinin kapandığını, yani dolar karşılığında kimseye altın veremeyeceklerini söyledi. Böylece bugün bildiğimiz esnek kur politikaları ortaya çıktı. Amerikan hegemonyası iktisaden 1971'de sona ermiştir. O günden beri ABD artık 1 numara değil, birkaç öncü güçten sadece bir tanesidir. Fakat siyasi/askeri birinciliği hala devam etmektedir.

Kaplan: Sizin ekonomik düzlemde yaptığınız sap-tamaları, simetrik bir şekilde, Toynbee de 1960'ların sonlarına doğru siyasî düzlemde yapıyor ve Batı hegemonyasının ilk kez sarsıldığına dikkat çekiyor.

Özel: Tabii.. Daha önceki dönemlere bakıyoruz, çöküşe geçen hegemonik güç, sistem içerisinde hiçbir zaman yeniden 1 numaraya yükselemiyor, önlerde bir yerde kalıyor, ama 1 numara olamıyor. ABD bu akıbeti farketmediği için, bana öyle geliyor ki, kapitalist tarihin mantığının değiştirmeye çalışıyor. Küresel sermayeyi kendi lehine daha güvenli yönlendirebilecek bir siyasi/askeri düzenleme yapmak istiyor. Sermaye akışkan bir nesnedir. Yurdu, en yüksek kâr bölgesidir. Mesela Hollanda'daki sermaye sınıfının önemli bir kısmı, İngiliz sistemi yükselişe geçip de Felemenklerle İngilizler savaşa tutuşunca, İngiliz devletini finanse etmeye yöneldi. Bu, daha kârlıydı çünkü! Sermayecilik özü itibarıyla kozmopolitlik demektir. Bugün de sermaye, kapitalist merkezin dışına doğru kayıyor. Şu

anda mesela Çin (Hong Kong dahil) yılda 60 milyar dolar yatırım sermayesi çekiyor. Bana göre yeni hegemonya arayışında ABD bir yeni "emperyal" mantık oluşturmaya çalışıyor. Kapitalist mantığın, imparatorluk mantığıyla yer değiştirmesidir bu; ama 5000 yıllık medeni tarihin 4500 yılında fiilen geçerli olan bir mantıktır da.

Kaplan: Bu saptamanız ve analiziniz çok önemli. Pekî, ABD, ne zaman ve hangi yollara başvurarak böylesi bir işe soyunmaya başladı sizce?

Özel: Geriye dönük analiz yapmaya çalıştığımda, ABD'nin bu işe en az 50 yıl önce kolları sıvadığını görüyorum. Kapitalist mantığı emperyal mantığa dönüş-türmek isteyen hakim güç, gelecekteki en önemli 'sermaye odağı' rakiplerini devletsiz bırakmalıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren ABD'nin sürdürdüğü temel siyaset budur. ABD, Japonya'nın kalkınmasına yardımcı olmuştur; Almanya'nın, Batı Avrupa'nın kalkınmasına da yardımcı olmuştur. Ama bu süreçte bunları devletsiz bırakmıştır. Özellikle Almanya ile Japonya, yani büyük savaşın mağlupları, şu anda hâlâ askeri kuşatma altında sayılırlar. Bugün bu ülkeler o muazzam ekonomilerine dışarıdan akacak hammaddelerin gelişini teminat altına alacak bir askeri yapıya sahip değildirler. NATO, şu anki işlevi bakımından, Avrupa'yı işgal ordusudur. ABD'nin son aylarda gündeme getirdiği füze savunma sistemi ne Kore'ye, ne Kaddafi'ye yöneliktir, doğrudan doğruya Avrupa'ya karşıdır. Çünkü kendisi yılda 3 trilyon doların üzerinde muazzam bir askeri harcama yapıyor. Avrupa böyle bir yarışa girerse, muazzam askeri harcamalar yapacak, bu ise iktisadi sıkıntıya yol açacak, rekabet gücünü azaltacaktır. ABD, aslında Avrupa ordusunun kurulmasını caydırmaya çalışıyor. Yani kapitalist merkez içinde çatışmanın şiddeti artıyor. Son yıllarda İslam'la veya Konfüçyüs medeniyetbağlantılı "çatışma" tezlerinin bol miktarda piyasaya sürülmesi, merkez içi çatışmayı kamufle etmeye yöneliktir.

Kaplan: Tam bu noktada asıl can alıcı soruyu size de yönelteyim: Hakim medeniyete Müslümanların bir "itiraz odağı" olma imkânı var mı?

Özel: İşte bütün tartışıklarımızın düğümlendiği nokta burasıdır. Bana göre, hem din, hem ilim bizim ciddi bir "itiraz odağı" olabileceğimizin teminatlarını sunuyor. Bunları değerlendirip değerlendirememek

bizim sorunumuzdur. (İlm'den kasdım, tabiat ve toplum incelemelerinden çıkardığımız neticelerdir. Yoksa "doğru bilgi" bağlamında, din ilm'in kendisidir.)

Tabiat bilimlerinin (fizik, kimya, ilh.) temel paradigmaları 20. yüzyılda muazzam bir dönüşüme uğradı. Newton'yen bilim anlayışında, doğal sistemlerin büyük kısmı stabil (dengede) sistemlerdi; denge-dışı, istikrarsız sistemler vardı ama bunlar arızıydı ve zamanla dengeye gelecekleri varsayılıyordu. Oysa yeni bilim adamları bize doğal sistemlerin büyük bölümünün stabil olmadıklarını, olağan durumun istikrar (stabilite) değil, kaos olduğunu söylüyorlar. Bunun derin bir içerimi var: Stabil olmayan sistemlerde, girdi ile çıktı arasındaki rabıta kopmakta, mesela çok küçük bir girdi muazzam bir hasılayla sonuçlanabilmektedir. Bunu sosyal sistemlere uygularsak, sistemin istikrarlı olması durumunda, küçük grupların etkisi fazla hissedilmez. Hatta büyük çaplı hareketler bile fazla ses getirmez. Ama sistem kaotikse, o zaman çok küçük bir topluluğun sistematik, planlı, bilinçli çalışması çok büyük sonuçlar doğurabilir. Yani cüz'i iradenin önü açılır. Bugün işte böyle bir dönemden geçiyoruz. Ne ABD'nin, ne de herhangi bir büyük gücün komuta merkezindeki insanlar, yarını belirleme gücüne sahiptirler. İstikbalimizi aktif katılımımız belirleyecektir. Güç odaklarını gözümüzde büyütme değil, sistematik çalışmaya bakalım. Yeni bilim çalışmaları, bize, umutlu olmamız gerektiğini söylüyor.

Ve insanın tabiatla yeniden diyalogunu gündeme getiriyor. İlya Prigogin'e göre, madde dediğimiz şey bir ilişkiler ağıdır; maddeyi anlamak demek o ilişkiler ağının içine girmek, onlarla 'konuşmak' demektir.. Şurası önemli: Prigogine bunu bir veli veya filozof sıfatıyla değil, bir fiziko-kimyacı sıfatıyla söylüyor. (1977 Nobel Kimya ödülü sahibidir!) Diyor ki; eğer maddeyi anlamak istiyorsanız maddeyle diyalog kuracaksınız. Bütün sosyal bilimler başta sosyoloji olmak üzere 150 yıldır bir tür fizik olmaya çalışıyordu. Klasik fizik anlayışında, maddeyi anlamak için onu parçalayıp analiz etmek gerekiyordu. Bu anlayışa dayalı sosyal bilim de diyordu ki; alacaksın bir toplumu, örneğin Hind toplumunu, Çin toplumunu, ona hükmedip ne olduğunu anlayacaksın. Eğer fizik değişmişse, yeni sosyal bilimin de kendisini ona göre yeniden yapılandırması lazım. Bir toplumu anlamanın yolu artık ona hükmetmek değil, onunla hakkaniyetli ilişkiler içine

girmek. Bu anlayış hakiki küreselleşmenin yolunu açabilir. Aksi halde yırtıcı veya yağmacı küreselleşmeyi savunmaya devam etmiş oluruz.

Kaplan: Batılıların geliştirdikleri ilişki biçiminde, hem kendi içinde hem de diğer kültürler ve doğayla kurdukları ilişki biçimlerinde kendilerini merkeze alan ve diğerlerini nesne konumuna getiren bir ilişki biçimi var. Bizde ise hem kendimizle hem de diğerleriyle ilişkide hep özne – özne ilişkisi var.

Ozel: Biz iddiamızdan ve izzetimizden vazgeçmiyoruz ama öbürünü de altımızda görmüyoruz; yani kafir olarak kabul ettiğimizde bile onu gayr-ı insan olarak görmüyoruz. Son olarak, acaba "dinî bilgi"den hareketle bir topluluğun önümüzü açacağına dair bir teminat altında mıyız? Ben bunun için Kuran-ı Kerim'deki muhtelif kıssaların ruhlarımıza nakşını yeterli görüyorum. Bu vesileyle Hz. Musa'nın kıssasını hatırlatalım. Kekeme bir insan karşısında müesses bir nizam: Firavun, Haman, Karun vs. Hiç sarsılmaz gibi gözüken yerleşik bir düzen. Musa (as) meramını rahat ifade edemeyecek bir durumda; dua ediyor: "Allah'ım, kardeşim Harun'u da bana yardımcı kıl". Normalde Firavun bu kekeme insandan çekinmemeliydi. Fakat, o kadar telâşa kapılıyor ki memleketin bütün bilginlerini çağırıp, "gelin bu adam tehlikeli bir şey söylüyor, bunu alt edin", diyor. Onlar ne diyor? "Bu iş kolay, hallederiz ama beleş olmaz" diyorlar. Firavun, "siz bu adamı halledin, hepiniz gözdelelim olacaksınız" diyor. Ve sonuçta Hz. Musa'da daha üstün bir bilginin mevcut olduğu anlaşılıyor. Bunu kim anlıyor? Firavun anlamıyor, yoldan çıkmış olmakla beraber bilgiden bir ölçüde nasibi olan ilim adamları anlıyor ve Firavun'un tehdidine rağmen Hz. Musa'nın safına geçiyorlar. O halde, bizim kendimize sormamız gereken en önemli soru, "Hz. Musa'nın taşıdığı bilgiyle irtibatlı ciddi bir odak var mı?" sorusudur. Bu ikinci tür odaklar vardır, ama merkezin ablukası altındadırlar. Ablukayı yarıp Yesrib'e hicret için en az "üç yıl"ın geçmesi gerekir. Sabırla yürüyelim ve bildiklerimizle amelden geri durmayalım.

Bulaç: Son olarak şöyle bitirelim: "Bildiklerinizle amel ederseniz, Allah size bilmediklerinizi öğretir."

Kaplan: Bir hayli verimli, ufuk ve zihin açıcı bir sohbet oldu. Değerli fikirlerinizi okuyucularımız ile paylaştığınız için teşekkür ediyorum. ■

BİR METAMORFOZ HİKAYESİ: İNSANIN VE DÜNYANIN BUNALIMININ ANATOMİSİ

YUSUF KAPLAN

20. yüzyıl, hemen bütün büyük Batılı sanatçılar, aydınlar ve düşünürlerce -özetle- "bunalım çağı" olarak adlandırılmıştır. 20. yüzyılın başlarından günümüze gelinceye kadar dünyanın ve insanın içinde bulunduğu durumu analiz eden aydınlar ve düşünürler, hep bu bunalım kavramına özel vurgu yaparlar. Örneğin Albert Schweitzer, başyapıtı olarak da nitelendirilen kitabına "bu kitabın konusu, Batılı dünyatasavvurunun trajedisidir" cümlesiyle giriş yapar. Kitabının ilk bölümünü ise "uygarlığımız köklü bir krizden geçiyor" cümlesiyle açar (Schweitzer, 1929).

Benzer gözlemleri ve saptamaları o günden bugüne gelinceye kadar hemen tüm büyük Batılı sanatçılarda, aydınlarda ve düşünürlerde de görmek mümkündür. Örneğin postmodern düşünürlerin temel sorunsallarını, modern / seküler Batı uygarlığının insanlığı sonu nereye varacağı belli olmayan bir yöne doğru sürüklediğine dikkat çekmek ve Batı düşüncesini, kültürünü ve uygarlığını Batılı seküler paradigmanın içinden de olsa zorlu bir eleştiri ameliyesine tabi tutmak olarak özetlemek mümkündür. Bu konuda yapılan tartışmaları özetleyen ikisi klasik (Sorokin, 1972; Mumford, 2002), ikisi yeni (Frankl, 2002; Mestrovic, 2002) dört çalışmayı zikretmekle yetiniyorum.

Dünyamızın yepyeni oluşumlara gebe olduğu; stratejik, siyasi, kültürel haritaların yeniden çizildiği; yeryüzünün dört bir köşesinde yoğun iç savaşların ve

çatışmaların yaşandığı; açlığın, sefaletin, haksızlıkların, adaletsizliklerin tüm küre sahına yayıldığı köklü bir bunalım sürecinden geçiyor bütün insanlık. Dünyanın içinden geçtiği bunalımlar, Batı uygarlığının yaşadığı tarihsel serüvenden bağımsız olarak düşünülemez. Çünkü dünyanın bunalımının, Batı uygarlığının yaşadığı ve küreselleştirmeye çalıştığı kavramla-

rıyla ve kurumlarıyla tüm dünyaya yaşattığı serüvenle doğrudan ilişkisi var. Eğer bu hayatî ilişkiyi gözardı edersek dünyamızın içinden geçtiği sancılı ve kaotik süreci, -Wallerstein'in bu sayıda yayımladığımız önemli

Batı düşüncesinin, kültürünün ve uygarlığının ürünü olan, acımasızlık, bencillik ve açgözlülük tesadüfî değildir. Bizzat kendilerinin de açıkça itiraf ettikleri gibi Avrupa'nın tarihi "barbarların tarihi"dir

makalesinde yaptığı tanımlamayla- "belirsizlikler çağı"nı anlayamaz, anlamlandıramaz ve karşı katşıya kaldığımız bunalımları, sorunları ve kaosu nasıl aşabileceğimiz sorunu üzerinde ufuk ve zihin açıcı şekillerde kafa yoramayız.

O halde insanlığın neden ve nasıl köklü bir (varoluşsal) bunalım sürecinin içinden geçtiğini görebilmek için, önce, insanlığın varoluş ve medeniyet tecrübesinin hikayesini hikaye etmemiz; ardından da bu sürecin Batı'da üretilen ve insanlığın kadim geleneklerinden kopuşunun habercisi ve bugün yaşadığımız bunalımların kısmen de olsa temel kaynağı olan Batı uygarlığının serüveninin neden kaçınılmaz olarak -George Frankl'in (2002) deyişiyle- "insanın, doğanın ve tüm varlıkların geleceğini tehlikeye sokacak trajik bir tecrübe"ye, insanın doğasını bile değiştirecek, en azından sakatlayacak bir metamorfoz'a

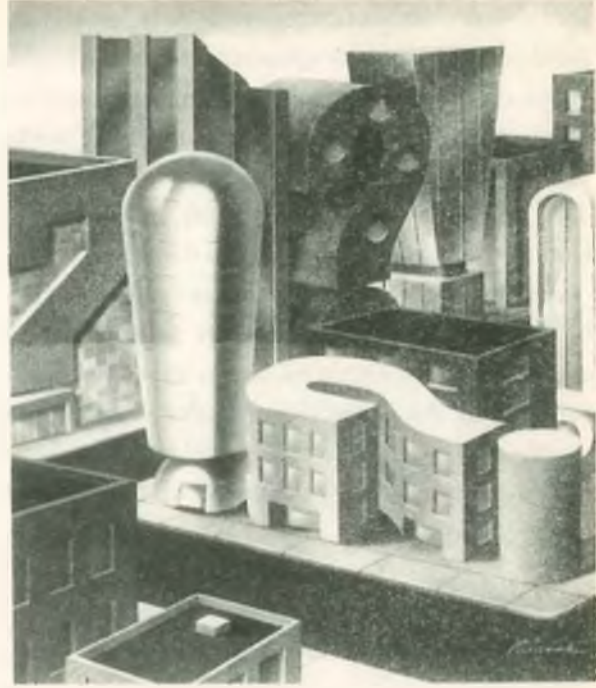
dönüştüğünün hikayesini anlatmamız gerekiyor.

Kadim Geleneklerin Buluşması:

İlk Sahici Medeniyetlerarası Diyalog Tecrübesi

Milattan önceki (M.O.) 15. yüzyıl ile milattan sonraki (M.S.) 15. yüzyıl, insanlık tarihinde tastamam asimetrik / taban tabana zıt iki farklı ve büyük dönüşüme sahne olur: M.O. 15. yüzyılda insanlık, bugün biraz daha farklı şekillerde, boyutlarda ve gerekçelerle dünyanın gündeminde olan “medeniyetlerarası diyalog”un ilk çarpıcı, sahici ve velûd örneğini gerçekleştirebilir: Tek bir yüz yıl içinde dünyanın dört bir tarafında yeşeren medeniyetler, kadim gelenek/ler ekseninde insanın temel varoluş sorunlarına ortak cevaplar üretirler: Hindistan’da Upanişadlar, Bhagavad Gita ve Buda; İran’da Zerdüş; İbraniler arasında İshaya ve Hezekiel peygamberler; antik Yunan’da Heraklit ve Pisagor gibi düşünürler; Çin’de Lao-tsö ve Konfüçyüs bilge kişiler; Mısır medeniyetinde Akhneton döneminin, Mezopotamya’da ise Akadlar döneminin tektanrı ve istikrarlı yükselişleri; Afrika’da Nok Medeniyeti ve nihayet Amerika kıtasında da Olmekler ile Şaven medeniyetleri birbirlerinden farklı coğrafyalarda yeryüzünde ilk kez medeniyetler arasında hikmete dayalı kapsamlı bir diyalojik buluşma, konuşma ve yürüyüş gerçekleştirirler.

Böylelikle peygamberi ilhamın büyük ölçüde kaynaklık ettiği bu ilk kapsamlı medeniyetlerarası diyalog, insanoğlunun tarihî sertivenini, Hz. Adem’le başlayan ilâhî / tevhidî “kaynak”la buluşturan ve insanın soylu yürüyüşünü tetikleyen bir moment’i de başlatan bir diyalog girişimi olarak tarihe geçer. Garaudy, çileli ama anlamlı zihinsel arayışı ve yolculuğu sürecinde keşfettiği, sonunda kendisini müslümanlıkla buluşturan bu medeniyetlerarası diyalog girişimini kitaplarında coşkulu bir dille anlatır (1995; 2000), Garaudy’nin bugün insanın doğa ve Tanrı ile

barışık bir hayat sürdürmesinin tek teminatını ve imkanını oluşturan müslümanlıkla tanışması ve tekrar tekrar bu hikmete dayalı kadim gelenekler ekseninde kuşatıcı ve kucaklayıcı bir medeniyetlerarası diyalog çağrısını sürdürmesi, bugün O’nun hayatını bile zehir edecek tehditlere maruz kalmasına neden olmuştur. İnsanlığın bu bağlamda coşkulu medeniyet destanını yazan bir yazarın ve düşünürün bile kendisini küresel medeniyet olarak takdim eden bir uygarlığın hoyrat ve bencil / ben-merkezci çocukları tarafından türlü kovuşturmalara, takibatlara ve saldırılara maruz bırakılması, aslında dünyamızın ne tür bir bunalımla karşı karşıya olduğunu göstermesi bakımından oldukça anlamlı ve düşündürücüdür.

Yeryüzünün tanık olduğu bu ilk büyük ölçekli medeniyetlerarası diyalog tecrübesi, özel veya yoğun çabalar ya da girişimler sonrasında gerçekleştirilmiş bir tecrübe değildir; aksine, “spontane” bir şekilde / kendiliğinden hayat bulan bir diyalog tecrübesidir. Ama günümüzdeki medeniyetlerarası diyalog girişimlerinden çok daha sahici, çok daha anlamlı ve çok daha coşkulu ve çığır açıcı bir diyalog atılımıdır bu.

Böylelikle tüm dünya genelinde ilk kez insan, doğa, kozmik düzen ve Tanrı arasında bu denli büyük ve kapsamlı bir harmonik ilişki kurulur; her medeni-

yet kendi deneyimleri çerçevesinde bu harmoniyi gö-nendirici bir şarkıya dönüştürerek terennüm eder. Ve ortaya çıkan sonuç, insanlık tarihinin daha sonraki dönemlerine her bakımdan ışık tutucu bir sonuç olur: İnsan, doğaya ve kozmik düzene ait olduğunu; doğa ve kozmik düzen ile harmonik, barışık ve an-lamlı bir ilişki kurmayı başardığını ilan eder.

Bugüne kadar yazılan medeniyet ve düşünce tari-hi kitaplarında adeta es geçilen ve tümüyle gözardı edilen M.Ö. 15. yüzyılda tek bir asır içinde gerçekleşt-irilen bu ilk medeniyetlerarası diyalog veya buluşma tecrübesi, bugün nereden nereye geldiğimizi anlaya-bilmek ve görebilmek bakımından oldukça önemli ve yol göstericidir.

Batı Uygarlığının Fırtınalı Serüveni: Kadim Geleneklerden Kopuş

Öte yandan M.S. 15. yüzyılda ise insanlık tarihinde ilk kez tanık olunan tam tersi bir yönelim Batı Avru-pa'da Rönesans ve Reformasyon'la birlikte hayata geçirilmeye çalışılır: Kadim medeniyetler arasında gerçekleştirilen hikmete dayalı 3000 (üç bin) yıl ön-ceki varoluşsal keşif ve arayış serüveni, bir anda ter-sine çevrilerek iptal edilir; insan, doğa ve Tanrı ara-sındaki harmonik ilişki bozulur. 3000 (üç bin) yıl ön-ce doğa'ya ve kozmik dünyaya ait olan; doğa ve koz-mik dünya ile bütünleşen, dolayısıyla kendisiyle ve çevresindeki her şeyle barışık ve harmonik bir ilişki kurmayı başaran insan, bu kez kendinde adeta tanrı-sal bir güç vehmederek doğaya ve kozmik düzene hoyratça, bencilce ve haydutça hakim olmaya başlar. Avrupa'da zuhur eden Rönesans ve Reformasyon ha-reketleri, sadece insan, doğa ve Tanrı arasındaki har-monik ilişkiyi bozmakla kalmaz; aynı zamanda keşif-ler çağı adı altında dünyanın tüm diğer kıtalarını kontrolü altına almaya; Avrupa dışındaki kıtalarda yaşayan toplumların doğal kaynaklarını hoyratça ta-rumar etmeye ve sömürmeye; kültürlerini ve dünya-larını ise acımasızca tarumar etmeye girişir. 3000 yıl öncesinde gerçekleştirilen kadim medeniyetler ara-sındaki diyalog ve bestelenen harmonik senfoni, Av-rupalıların hoyratlıkları, acımasızlıkları, bencillikleri ve açgözlülükleri yüzünden birdenbire, trajik bir şe-kilde son bulur.

Böylelikle, Garaudy'nin yerinde tanımlamasıyla, "gövdeden ayrılan bir dal" misali Avrupalılar, kadim medeniyetlerin kökünü kurutacak ve sadece kendile-rinin değil bütün insanlığın ve doğanın geleceğini karartacak -veya daha nötr bir ifadeyle problemlleştir-cek- köksüz, ruhsuz bir dünya hakimiyeti kurmaya soyunurlar: İnsan, önce kendisini ve doğayı keşfeder; ardından da ilkin doğayı, sonra Tanrı'yı ve son ola-rak da insanı kontrolüne alacak "fatal" (ölümcül ve öldürücü) bir yürüyüşe çıkar: "İnsan, artık her şeyin merkezi ve ölçütü haline gelmiştir" (Heidegger, 1982: 28).

İnsanın "her şeyin merkezi ve ölçütü" haline gel-mesi, insanın Tanrı'nın rolünü oynamaya soyunma-sının kapılarını sonuna kadar açar: Ama insan Tanrı değil; sınırlı özelliklere, yani kendine özgü imkanlara ve zaafılara sahip olan bir varlık olduğu için, insanın Tanrı'nın rolünü oynaması, insana, Tanrı'ya ve ha-yata ilişkin en temel varoluşsal meselelerin karikatü-rize edildiği trajik bir deneyimin yaşanmasına zemin hazırlar.

Yaratıcı Ama Tahripkâr

Elbette ki, Avrupalı insanın kendisini (=aklını ve bi-reyselliğini) ve doğayı (=bilimi ve teknolojiyi) keşfi, insanın ve doğanın imkanlarının da keşfi ve fakat hoyratça, acımasızca, bencilce kullanılması ve tabii manipüle edilmesi anlamına da gelir. Ancak birkaç yüz yıl içinde Avrupalı insan, yaratıcılığının sınırla-rını zorlar ve sonunda Avrupalı insanın yaratıcılığı aynı zamanda yıkıcılığını da beraberinde getirir. Ta-rih felsefecisi Toynbee, araştırdığı ve analiz ettiği in-sanlık tarihindeki gelmiş geçmiş 26 uygarlıktan 25'inin 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde büyük öl-çüde Avrupahların hoyratlıkları, acımasızlıkları, bencillikleri ve açgözlülükleri yüzünden tarih sahne-sinden çekildiğine dikkat çeker.

Elbette ki, 15. yüzyılda Rönesans'la başlayan sü-reç, insanın, bireyin, aklın, bilimin (ve tüm bunların imkânlarının) keşfi bakımından yaratıcı bir süreçtir. Ama Rönesans'a ilişkin olarak söylenecek şeyler sa-dece bu süreçle başlayan yaratıcılıktan ibaret değil-dir. Rönesans'ı sadece Avrupa insanının kültür, sa-nat, düşünce, bilim ve siyasetteki yaratıcı girişimle-

rinden ibaret görmek, Rönesans'la başlayan süreci bir bütün olarak anlamamızı zorlaştırır ve Rönesans'la birlikte çizilen tabloyu çarpıtır. Çünkü bu yaratıcı girişimler madalyonun sadece bir yüzüdür.

Bir de madalyonun öteki yüzü var: Rönesans'la birlikte başlayan süreç yaratıcı olduğu kadar yıkıcı bir süreçtir de. İşte bu yüzden Schumpeter, Marx ve Adorno gibi düşünürler, farklı şekillerde, farklı bağlamlarda ve farklı gerekçelerle de olsa Rönesans'la birlikte fırtınalı, şaşaalı ve hareketli bir şekilde yaşanan süreci "yaratıcı ama tahripkâr" (creative destruction / yaratıcı tahrip) bir süreç olarak tanımlarlar (Bkz., Mestroviç, 2002).

Batı'da benzer gözlemleri özellikle 19. ve 20. yüzyıl Avrupa düşüncesine, sanatına ve kültürüne damgasını vuran belli başlı tüm sanatçıların, aydınların ve düşünürlerin de yapması hiç de tesadüfî değildir. Bu konuda Schopenhauer, Schelling, Husserl, Nietzsche, Goethe, Valery, Karl Karuss, Dostoyevsky, Spengler, Sorokin, Tillich, Mumford, Albert Schweitzer, Erich Fromm, Ionesco, Beckett gibi sanatçı ve düşünürlerin söylediklerini, ortaya koydukları çalışmaları hatırlatmakla yetiniyorum burada.

Rönesans'la birlikte başlayan sürecin yıkıcılığını / tahripkârlığını Garaudy, çok özlü bir şekilde şöyle anlatır:

"Rönesans, bir kültür hareketi olmaktan öte, öncelikle kapitalizmle sömürgeciliğin eş zamanda doğmaları demektir. Kapitalizmle içiçedirler. Her ikisi de kültür planında ilahi olana giderek daha çok kayıtsız kalan bireyin egemenlik iradesinin yüceltilmesiyle kendilerini gösterirler. Yine hem kapitalizm, hem de sömürgecilik, hikmetten (bilgelikten) koparılan bilimi, tabiat ve insanlar üzerinde hakimiyet heveslerinin kölesi yaparlar. İşte tam bunlar olurken, Batı'da egemenliğin yaldızlı putlarına karşı yeni bir tapınma şekli doğmuştur. Sermayenin ilk birikiminin zorunlu şartı olan sömürgecilik macerası, Kızılderililer'in soykırımıyla başladı. Amerika'da altın hırsıyla kendinden geçen maceracılar, insanları katlettiler ve bütün bir kıtanın medeniyetlerini yok ettiler. Sömürgecilik serüveni, insanî birliğe karşı en canavarca saldırıyla başladı. Afrika zencilerinin ticareti yapıldı. Kırıp geçirilen Kızılderililerin yerine zorla çalıştırılmak üzere on milyon köle Amerika'ya... gö-

türüldü. Bir köleye karşılık on köle öldürüldü. Yüz milyon insanın kökü kazındı. Nihayet, sömürgeci hakimiyetini Asya'ya da kabul ettiren sömürgecilik macerası, tam bir asır Asya kültürlerinin gelişmesine engel oldu." (Garaudy, 1995: 145-146).

20. yüzyıla gelindiğinde Avrupalı insanın bu fırtınalı yolculuğu her şeyden önce kendisine olan güveninin sarsılmasıyla sonuçlanır: İki büyük dünya savaşı, doğanın tahrip edilmesi, tek bir düğmeye basmakla bütün insanlığı yok edebilecek kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların icat edilmesi, Batılıların sadece kendi hegemonyalarını ve çıkarlarını garantiye alan bir dünya düzeni kurmaları, ontolojik evsizlik ve ontolojik güvensizlik olarak adlandırabileceğimiz esaslı bir bunalımla karşı karşıya olunduğunun apaşıkâr göstergeleridir. Bu meseleyi yazının son bölümünde ayrıntılı olarak tartışacağım.

İnsanlığı temel varoluşsal sorunlarından uzaklaştıran ve bu sorunları yoksayan bir hayat ve dünya tasavvuru sunan Batı düşüncesinin, kültürünün ve uygarlığının ürünü olan bu hoyratlık, acımasızlık, bencillik ve açgözlülük tesadüfî değildir. Tesadüfî değildir diyorum; çünkü bizzat kendilerinin de açıkça itiraf ettikleri gibi Avrupa'nın tarihi "barbarların tarihi"dir (McNeill, 1965). Kadim geleneklerin dışında kalmış bir tarihtir. Barbarlık, Avrupalılar Hristiyanlık'ın Roma'ya ithaliyle birlikte ilk kez aşılmaya çalışılmış; ama Avrupalılar, Hristiyanlığın kıymetini bilememişler, sonuçta Hristiyanlığı da mahvetmekten, Lewis Mumford'ın deyişiyle Protestanlık'la birlikte "piçleştirmek"ten kendilerini alamamışlardır. Avrupalıların (Avrupa'da ortaya çıkan) "insanı, insanın kurdu görebilecek" hoyratlıklarının, acımasızlıklarının, bencilliklerinin ve açgözlülüklerinin nedenleri üzerinde kültürel tarih ve kültürel bilinçaltı araştırmaları açısından önyargılardan uzak, etraflı ve ciddi araştırmalar yapılması gerekiyor. Benim araştırmaların sonucunda vardığım sonuç şu: Bugün Avrupalıların sahip oldukları kültür de, din de, felsefe de kaynakları itibarıyla kendilerine ait değil; hepsi ithal. İnsanın, kendisine ait olmayan, kendi emeğinin ve çabasının ürünü olmayan bir şeyi hoyratça, açgözlülükle ve tepe tepe tüketmek gibi bir zaafı var, demek ki.

O yüzden Avrupalılar, ellerine geçirdikleri im-

kanları ve "tarihî fırsat"ları, sadece hayatı değil, insanın doğasını bile değiştirebilecek, sakatlayabilecek, hastalıklı hale getirebilecek sonuçlar doğuracak şekillerde hoyratça kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Bugün Batı kültürünün geldiği nokta, insanın doğasını bile değiştirebilecek tehlikeler içeren bir metamorfoz halidir. Bu metamorfoz hali, bizzat Batılı sanatçılar, aydınlar ve düşünürler tarafından tüm yönleriyle, boyutlarıyla ve muhtemel sonuçlarıyla masaya yatırılmakta, tartışılmakta ve karşılaşılan sorunlar üzerinde kafa yorulmaktadır.

Metamorfozu ya da İnsanın ve Dünyanın Bunalımını Anlamlandırmak

Metamorfoz, tek kelimeyle, "başkalaşım" demek. Veya biraz daha açarsak, "bir hâl'den başka, bambaşka bir hâl'e geçmek" demek. Çağımızda metamorfozu, en iyi, Kafka, Camus, Sartre, Gide, Malraux, Huxley gibi 20. yüzyılın romancıları anlattılar, resmettiler. Metamorfoz, ifadesini tiyatrodan en çarpıcı ve sarsıcı şekillerde Beckett, Ionesco ve Arnaud'nun oyunlarında buldu. Sinemada insanın yaşadığı metamorfozun hikayesini Charlie Chaplin beyazperdeye yansıttı ilk kez. Chaplin'in yeteneği ve muhayyilesi, insanın yaşadığı varoluşsal metamorfoz halini anlatabilecek kadar derinlikli ve çaplı değildi kuşkusuz; ama sanayileşmenin insanı nasıl makinenin / çarkın dişlilerinden biri haline getirdiğini en iyi ve en ürkütücü şekilde ilk kez o "gösterdi" bize. İnsanın yaşadığı varoluşsal başkalaşımı derûnî boyutlarıyla ve sonuçlarıyla sinemada görebilmemiz için Avrupa'da ve Batı'da sinemanın ölümünü haber veren Bresson ve Tarkovsky'yi beklememiz gerek(ecek)ti.

20. yüzyılda batıda şiirde insanın varoluşsal başkalaşım hikayesi anlatılamadı. 19. yüzyılın İngiliz, Fransız şairleri, Alman düşünürleri ve müzisyenleri insanlığın varoluşsal metamorfoz problemini, kendilerinden sonrakilerden daha önce ve daha derinlikli bir dille anlattılar ve haber verdiler. Belki de, Batılı

insanın yaşadığı ve tüm insanlığı da arkasından sürüklediği varoluşsal metamorfoz sorununu en parlak, sarsıcı, çarpıcı ve silkeleyici bir dille anlatan kişi Goethe olmuştu. Gerçekten de Goethe, Faust'uyla sade-

ce Batılı insanın değil, Batılı insanın sürüklediği tüm insanlığın yaşadığı ve yaşayacağı varoluşsal metamorfoz sorununu tam 200 yıl önce gören ve haber veren bir dahiydi. Burada Goethe'nin, yalnızca büyük bir sanatçı değil, aynı zamanda ilhamını Hafız'dan alan derin bir bilge kişi olduğunu anımsatmak yararlı olabilir.

Artık çağımızda Batı'da Goethe'ler yok; çünkü Goethe'lerin varolabilmesini, çıkabilmesini mümkün kılabilecek bir vasat kalmadı. Çünkü Batılı insan, tam anlamıyla bir metamorfoz hali yaşıyor: İnsan unutuldu ve (u)yutuldu Batı'da. Çünkü Batı'da insanın ve tüm insanlığın sorunlarıyla uğraşabilecek bilge kişiler çıkmıyor; bundan sonra da çıkması zor görünüyor. Ve çünkü bilgelik "para etmiyor" Batı'da. Bilgelerin ve bilgeliğin yerini şarlatanlık ve şarlatanlar; büyücülük ve büyücüler işgal ediyor. Harry Potter'ların büyük küçük herkesi bu kadar meşgul ve memnun etmesi herhalde bir tesadüf olmasa gerek. Artık çağımızın sorunları Harry Potter'ların hükümferma olduğu dünyanın şarlatanları ve kahinlerine emanet!

Deleuze'leri, Foucault'ları, Baudrillard'ları çöpe mi atacacağız öyleyse? Elbette ki değil. Bizim bu konuda özel bir çaba göstermeye kalkışmamıza gerek yok. Çünkü onlar Batı'da çoktan tarihin çöplüğüne atıldılar zaten. Ruhunu yitirdiğinin, ruhsuz bir dünyada yaşadığının farkına bile varamayan bir dünyada elbette ki cins kafaların bir anlamı ve yeri olamaz; tarihin çöplüğüne yollanmaktan başka.

Ruhunu yitiren, ruhunu yitirdiğinin farkında bile olamayan, ruhsuz bir dünyada elbette ki Goethe'lerin çıkmasını beklemek ham hayalden ibarettir. İşte bu yakıcı gerçeği iliklerine kadar yaşayan ve farkedenden cins adamlardan biri olduğu için Foucault, İran'da devrim olduğu zaman "acaba bu olay, insan-

Bugün Batı kültürünün geldiği nokta, insanın doğasını bile değiştirebilecek tehlikeler içeren bir metamorfoz halidir. Bu bizzat Batılı sanatçılar, aydınlar ve düşünürler tarafından tüm yönleriyle, tartışılmaktadır.

lık için yeni bir umut ışığı olabilir mi?" diyerek soluğu İran'da almıştı. Foucault, sonunda İran'da hayal ettiği şeyi, "ruhsuz dünyanın ruhu olabilecek" bir kıpırdanmayı, bir ısıltıyı bulamadığını söyleyecekti. Ama ruhsuz dünyanın ruhsuz merkez üssü Batı'dan çoktan ümidini yitiren aynı Foucault, her şeye rağmen "eğer dünyada bir alternatif çıkacaksa, bu kesinlikle, Batı'dan çıkmayacak" demekten de geri durmayacaktı.

Şiddetli bir varoluşsal metamorfoz hali yaşayan, dünyayı (orman kanunlarının usturuplu, baştan çıkarıcı yöntemlerle de olsa yeniden hakim kılınmaya çalışıldığı) ruhsuz bir savaş ve kavga arenasına çeviren Batılılar, insanlığa yeni bir ruh, yaratıcı bir dinamizm, hayat kaynağı olabilecek kurucu bir akıl sunabilecek tüm teorik ve pratik imkanlardan yoksunlar artık. Batılıların dünya üzerinde haksız, hukuksuz, bencil ve soysuz yöntemlerle kurdukları hegemonya, insanlığa her geçen gün daha fazla kan, daha fazla gözyaşı, daha fazla karanlık, daha fazla ruhsuz ve ruh karartıcı bir gelecek vaadediyor; Baudrillard'ın (bu sayıda yayımladığımız Der Spiegel dergisine verdiği mülakatta) silkeleyici bir dille altını çizdiği gibi, batılıların yeryüzünde hakim ve daim kılmaya çalıştıkları küresel hegemonya tüm dünyada çılgınlığı, şiddeti, şiddete dayalı söylemleri ve pratikleri çılgınca, sofistike ve dehşetengiz yöntemlerle ve enstrümanlarla yaygınlaştırmaktan başka bir işe yaramıyor. İnsanı, insanlığı ruhsuzlaştırıyor, duyarsızlaştırıyor, terörize ediyor.

Artık geldiğimiz noktadan geriye doğru dönüp baktığımızda kaba gücü (teknolojiyi ve teknolojik silahları) putlaştıran, kutsayan;

varlığını, hegemonyasını bu kaba güce borçlu olan; insanı, yalnızca tüketen, çiftleşen ve ilkel hazlarını tatmin eden "tek boyutlu bir varlık" olarak algılayan ve tek boyutluluğun yaratacağı saldırganlıkları bastırmak, kontrol altına almak; uçuk, uçurucu ve "göçürücü" bir yola kanallize etmek için gerekli olan tüm baştan çıkarıcı aygıtları ve yolları geliştiren Batının insanlığa bundan böyle neler armağan edebileceğini

artık çok daha net ve kolay bir şekilde görebiliyoruz.

Batılılar, insanı ve dünyayı; insanlığın ve dünyanın sorunlarını düşünmüyorlar: Sadece kendilerini düşünüyorlar; kendi hegemonya alanlarını daha fazla ne/reye kadar geliştirebileceklerini, bu hegemonyayı daha fazla nasıl sürdürebileceklerini; dolayısıyla bu dünyada nasıl daha fazla tüketebileceklerini, çiftleşebileceklerini, ilkel dürtülerini ve hazlarını daha çok nasıl tatmin edebileceklerini düşünüyorlar. Eğer öyle olmasa, bırakınız yerkürenin dört bir köşesinde açlıktan ve sefaletten can çekişen milyonlarca insanın yaşadığı trajedilere göz kapamayı, Baudrillard'ın deyişiyle "tastamam birer fahişe kent" haline gelen Los Angeles, New York, Londra, Paris gibi Batı hegemonyasının üretildiği kentlerin varoşlarında köpek muamelesi gören ve çöplüklerden topladıkları köpek mamalarının artıklarıyla beslenen onbinlerce, yüzbinlerce sefil insanın trajedisine kulak tıkayamamaları; dolayısıyla sefalet ile sefaletin bir arada varolmaması gerekirdi.

Metamorfozun Nedenleri ve Tezahürleri:

Ontolojik Evsizlik ve Güvensizlik; Asimilasyon ve / veya Eliminasyon

Rönesans'tan sonraki süreçte Batılı insan, özgür iradesini ve rasyonalitesini özgürce kullanma hakkına ve imkanına kavuştu. Ancak Batılı insanın özgür iradesini ve rasyonalitesini

hiyerarşik, bencilce ve ağgözlü bir şekilde kullanması, bugün insanlığı ve dünyamızı, varoluş sorununu ortadan kaldıran; insanın, doğanın ve dünyamızın geleceğini bile tehdit

eden kaotik, sancılı ve tahripkâr bir tecrübenin ve çok yönlü ve karmaşık bir bunalımın eşğine getirip bırakmış durumda. Çünkü ortaya çıkan tecrübe, gelişen noktadan geriye doğru dönüp baktığımızda, insanın her şeyin merkezine yerleştirildiği ve Tanrı rolünü oynamaya başladığı ve en temel varoluşsal sorunları karikatürize ettiği bir tecrübe. Dünyanın ve insanın bunalımı işte bu/rada: Batılı insan, sonunda dö-

ne dolaşa narsisizme, ben-merkezçiliğe; yani yapısal antropolojinin kurucu-babası Levi-Strauss'un deyişiyle "kendine tapınma"ya ve "türlü türlü kendine tapınma ayinleri, biçimleri ve entrümanları" geliştirmeye dönüştürdü tüm varoluş ve hayat serüvenini. Evet dünyanın ve insanın bunalımı bu. Elbette ki, bu arada milyonlarca kitap yazdı; görkemli keşifler yaptı; hatta uzaya filan da gitti. Bunlar asla gözardı edilebilecek atılımlar değil. Ama bunlar, Batılı insanın aynı zamanda dünya-mızın ve hatta insan türünün varlığını ve geleceğini tehdit edebilecek, yok edebilecek fena halde tehlikeli oyunlar oynadığı ve oyuncaklar icat ettiği gerçeğini; narsisizmini fena halde ciddiye aldığı hakikatini gözardı etmemizi gerektirmiyor. İnsan, insan olarak hayal görmeli; insan kendisini Tanrı gibi görerek hayaller görmeye kalkışmamalı; çünkü bu durumda olsa olsa berbat hayaller görebilir yalnızca.

İnsanın kendisini hayatın merkezine yerleştirmesi; narsisizmini, bencilliğini, primitif dürtülerini, ucuz ve geçici hazlarını, etrafında döndüğü yegane kutsallar ve mutlaklar olarak görmesi, insanın hayallerini kolaylıkla hayaletlere dönüştürebileceğini haber veren ve fena halde ciddiye alınması gereken bir durumdur, aynı zamanda.

İnsanın hayatın merkezine yerleştiği an, her şeyin insan için mübah olduğu andır. Ama bu hali ruhiye, insanın hastalıklı, canavara dönüşebilecek bir varlık olabileceği; kendisi dışındaki, kendi hazları ve iktidarı dışındaki her şeyi kolaylıkla düşman belleyeceği, düşman tayin edeceği tehlikeli bir andır. Başka bir deyişle insan, doğa, diğer varlıklar ve Tanrı arasındaki dengeyi, insan denen bir varlık türünün istekleri ve çıkarları doğrultusunda tersyüz ettiği zaman, her şeyden önce insanın kendi geleceğinin tehlikeye gireceği anın devreye gireceği aşıkardır.

Batılı insan, işte bu kozmik ve ontolojik düzendeki dengeyi tek taraflı olarak kendi lehine bozduğu için, kaçınılmaz olarak Batılı toplumlarla diğer kültürlerle mensup toplumlar arasındaki dengeyi de yine tek taraflı olarak ve kendi lehine olacak şekilde boz-

maktan geri durmamıştır. O yüzden diğerleriyle kurduğu ilişkileri, "ya asimile olacaksınız (bana benzeyeceksiniz); ya da eğer asimile olmayı reddederseniz elimine olmaya razı olacaksınız" ilke(sizl)iği üzerine kurmuştur. Asimilasyon ya da eliminsayon "ilke"sinin hayatta fiilen uygulandığını ama sadece Batılılar tarafından korkunç şekillerde uygulandığını haçlı savaşlarının, engizisyonun, Amerika ve Afrika yerlilerinin hikayesine baktığımızda göreceğimizi nedense pek hatırlamak istemiyoruz.

Ama ben hiç olmazsa Afrikalıların ve asıl Amerikalıların başlarına gelenleri hatırlatmak istiyorum:

Las Casas'ın *Kızılderililerin İmhasının Kısa*

Hikayesi başlıklı kitabından:

"On iki milyondan fazla insan telef edildi... Köpeklerini beslemek için, zincirlere vurulmuş Kızılderililer getiriyorlar... Onları öldürüyorlar ve insan etinden gezici bir kasap dükkanını işletiyorlar."

Hakim Fernando da Santillan'ın 5 Haziran 1959 tarihli raporundan:

"Barış zamanında çok sayıda Kızılderili'yi öldürdükleri; parçalamaları için onları köpeklerle attıkları; diri diri yaktıkları; ellerini, ayaklarını, burunlarını ve göğüslerini kestikleri; karılarının, kızlarının ırzlarına geçtikleri; evlerini ateşe verdikleri; ekinlerini talan ettikleri; soğuktan ve açlıktan ölmeye terkettikleri için kendilerine artık mecburen birbirlerini yemeye alışmaktan başka çare kalmadı."

Ve Rahip Motolinia'nın *Hatıralar*'ından:

"Maden ocaklarındaki cesetlerin kokusu o kadar fazlalaştı ki, bu durum sonunda veba salgısına sebep oldu. Özellikle Huaxican maden ocaklarında, yarım millik çevrede cesetlerin veya kemiklerin üzerine basmadan yürüyüp

gitmek, daracık bir yol bulabilmek neredeyse imkânsızdı." (Alıntılar için bkz., Garaudy, 1995: 151).

Bugün dünyanın karşı karşıya kaldığı büyük ölçekli bunalımların ve sorunların kökeninde her şeyi kendi lehine olacak şekilde tek taraflı bir şekilde hal-letme mantığının tezahürü ve ürünü olan işte bu asimilasyon ve / veya eliminasyon "ilke"lerinin geçerli olmasının yatıp yatmadığını her zaman mutlaka hatırlamak zorundayız.

Sadece kendimizin değil, aynı zaman da Avrupalıların da, Amerikalıların da, tüm dünyanın da geleceğinin tehlikeli boyutlar kazanmasını önlemek için böylesi bir unutmama ya da hatırlama çabasına şiddetle ihtiyacımız var. Bizim bu çabamızın işe yaramayacağını söylemekle kendimizi kandırmaktan başka bir şey yapmış olmayacağımızı hatırlatmak gerekiyor.

Bu fırtınalı metamorfoz hikayesi, insanoğlunun derin bir ontolojik evsizlik hali ve ontolojik güvensizlik bunalımı yaşadığını gözler önüne seriyor. Çağımızda insanoğlunun yaşadığı bu ontolojik evsizlik ve ontolojik güvensizlik bunalımı, genelde kültür endüstrisinin, özelde ise eğlence ve spor endüstrisinin ürettiği, insanı hayattan kaçırarak hayata tutunduran ve hayata tutundurarak hayattan kaçırmaya çalışan dindışı kutsallıklar, idoller, geçici hazlar ve avuntular yoluyla örtülmeye çalışılıyor. Hızla küreselleştirilen kendi bireysel zamanımızı ve bilinçaltımızı da kolonize etmeyi başaran elektronik popüler kültür endüstrisinin dindışı kutsallıklar ve idoller üreten aygıtları, hayatı ve zamanı sadece bura'ya ve şimdi'ye kilitleyerek ve küçük bölmelere ve atomlara ayırarak yaşadığımız ontolojik evsizlik ve ontolojik güvensizlik bunalımımızı ayartıcı ve baştan çıkarıcı yöntemlerle ve "pornografik tecrübe"lerle bastırmaya çalışıyor. İnsanın primitif dürtülerini, saldırganlık ve tatmin duygularını kutsayarak mutlaklaştıran bu ontolojik evsizlik ve ontolojik güvensizlik bunalımı, insanı insanlığın ve dünyanın sorunlarına karşı duyarsızlaştırdığı, duyargalarını körelttiği, zihinsel melekelerini hadım ettiği için, insanoğlu Huxley'in deyişiyle

"insanın baştan çıkarıcı ama örtük şekillerde yapılan zulümlerden, baskılardan, müthiş haz ve keyif almasına imkân tanıdığı" için, olup bitenleri, yaşadığımız varoluşsal metamorfoz hâlini görmekten zorlanıyoruz.

Ancak ontolojik evsizlik hali ve ontolojik güvensizlik duygusu orta ve uzun vadede, insanın yön, anlam ve kimlik kaybı yaşamasına zemin hazırladığı için bu durum insanoğlunu bugün tahayyül bile edemeyeceğimiz kaosların ve çatışmaların eşğine sürükleyebilir.

meyeceğimiz kaosların, travmaların ve çatışmaların eşğine sürükleyebilir.

Bu, elbette ki insanın ve dünyanın sonunu hazırlayacak kadar tehlikeli bir durumdur.

Bu durumun aşılabil-

mesi, herşeyden önce insanoğlunun geçirdiği metamorfoz halini anlayabilmemize, anlamlandırabilmemize ve sonuç olarak Erich Fromm'un deyişiyle, insanın hem kendisiyle, hem diğer insanlarla ve toplumlarla, hem de doğa ile ve Yaratıcısı ile barışık olmasını sağlayabilecek harmonik bir ilişki kurabilmesine bağlıdır. (Fromm, 1963: 354-363) İnsanlık tarihinin de açıkça gösterdiği gibi bunun en iyi, en yaratıcı ve kalıcı yolu, insanoğlunun vahiyle beslenen otantik / kadim geleneklerle yeniden buluşabilmesinin yollarını keşfedebilmesinden geçiyor. Bu noktada burada biz müslümanların yaşadığımız onca sorunlara rağmen sanıldığından da çok avantajlara ve imkânlara sahip olduğumuzu hatırlatmakla yetiniyorum. ■

Kaynakça

- Frankl, George. *Batı Uygarlığı: Ütopya ve Trajedi*. (Çev. Yusuf Kaplan). İstanbul: Açılımkitap, 2002 (baskıda).
- Fromm, Erich. *The Sane Society*. Londra: Routledge & Kegan Paul, 1963.
- Garaudy, Roger. *İnsanlığın Medeniyet Destanı*. (Çev. Cemal Aydın). İstanbul: Pınar, 1995.
- Garaudy, Roger. *Yaşayanlara Çağrı*. (Çev. C. Aydın, N. Aydoğmuş). İstanbul: Pınar, 2000.
- Heidegger, Martin. *Nietzsche*. IV. Cilt: *Nihilizm*. New York: Harper & Row.
- McNeill, William. *The Rise of the West: A History of the Human Community*. Londra: Mentor Books, 1965.
- Mestrovic, Stjepan. *Uygar Barbarlık: Postmodern Eleştirel Teoriye Doğru*. (Çev. Mehmet Özyay). İstanbul: Açılımkitap (basıma hazırlanıyor).
- Mumford, Lewis. *İnsanın Durumu*. (Çev. Yusuf Kaplan). İstanbul: Açılımkitap, 2002 (basıma hazırlanıyor).
- Sorokin, Pitirim. *Bir Bunalım Çağında Toplumun Felsefeleri*. (Çev. Mete Tunçay). Ankara: Bilgi, 1972.
- Sweitzer, Albert. *Civilization and Ethics*. Londra: A & C Black Ltd., 1929.

KÜRESELLEŞME, GEÇİŞ DÖNEMİ VEYA BELİRSİZLİKLER ÇAĞI: DÜNYA SİSTEMİNİN UZUN VADELİ ANALİZİ

IMMANUEL WALLERSTEIN
Türkçesi: Mehmet Özyay

Giriş: "Geçiş Dönemi"ni Anlamlandırmak

1990'lı yıllar küreselleşme hakkında ortaya konan yanlış kanaatlerin etkisi altında geçti. Her men herkes ilk kez küresel bir dönemde yaşadığımızı söylüyordu. Küreselleşmenin her şeyi değiştirdiği, devlet egemenliğinin artık etkisini yitirdiği, bireylerin piyasa kuralları karşısında direnç gösterme kabiliyetinin sona erdiği, kültürel özerklik olasılığımızın gerçekte yürürlükten kalktığı, sahip olduğumuz kimliklerimizin istikrarının ciddi anlamda sorgulandığı ifade ediliyordu. Küreselleşme olarak varsayılan bu durum kimilerince sevinçle, kimilerince de tedirginlikle karşılanıyordu.

Bu beklentiler aslında şu anki mevcut gerçekliğin büyük oranda yanlış okunduğunu gösteriyor: Güç grupların bize empoze ettiği bir aldatma ve hatta sık sık umutsuzluk için kendi kendimize empoze ettiğimiz olumsuz bir aldatma hâli.

Bu ifadeler, önümüzde duran somut gerçekleri göz ardı etmemize ve içinde bulduğumuz tarihî krizleri yanlış anlamamıza yol açan düşüncelerin ürünüdür. Aslında bir "dönüşüm ânı"nda yaşıyoruz. Fakat bu durum, son derece net kurallar içere resellenmiş bir dünyayı ortaya koy. Aksine içinde bulunduğumuz zama reselleşme ruhunu yakalamaya ihtiy nızca birkaç "geri kalmış" ülkenin geçiş dönemi değil, aksine bütün

sistemin bir şeylere dönüş(türül)eceği bir geçiş dönemidir. Kaçınılmaz ve alternatifi olmayan gelecek, belirsiz bir sonuca sahip bu geçiş döneminde belirlenmektedir.

Küreselleşmeden bahsettiğimizde genellikle dile getirdiğimiz süreçler aslında hiç de yeni değildir. Bu süreçler zaten 500 yıldır varlığını devam ettirmektedir. Bugün karar vermek zorunda olduğumuz seçim, bu süreçlerin egemenliğini kabul edip etmememiz değil, aksine-şu anda parçalanmakta olan- bu süreçler ortadan kalktığında ne yapacağımızdır. Günümüzde dile getirilen yaklaşımların çoğunu okuyan biri, "küreselleşme"nin, 1990'larda -sadece Sovyetler Birliği'nin yıkılışını dikkate alarak belki de birkaç yıl daha erken bir tarihte- ortaya çıkan bir olgu olduğunu düşünebilir.

İki Farklı Süreç, İki Farklı Sonuç

Oysa olup bitenler konusunda bir analiz yapmak isteyen kişi için 1990'lı yıllar, üzerinde durulması gereken önemli bir dönem niteliği taşı mıyor. Aksine, şu anki durumla bağlantılı olarak faydalanabileceğimiz, birincisi 1945'den günümüze, ikincisi de yaklaşık olarak 1450 yılından günümüze uzanan iki tarihî süreç var.

1945'den günümüze değin uzanan dönem, iki sahfaya sahip kapitalist dünya ekonomisinin tipik bir Kondratieff devresidir: 1945 yılından 1967/1973'e kadar devam eden A sahfası veya sıçrama ya da ekonomik büyümenin yaşandığı dönem; ve

1967/1973 yılından günümüze değin ulaşan ve muhtemelen birkaç yıl daha devam edecek olan B safhası veya durgunluğun ya da ekonomik daralmanın yaşandığı dönem. Bunun aksine, 1450 yılından günümüze kadar geçen süre, başlangıç ve normal gelişim dönemini içeren ve artık günümüzde son kriz dönemine girmiş olan kapitalist dünya ekonomisinin yaşatın döngüsünü belirlemektedir.

Şu anki mevcut durumu algılayabilmek için bu iki toplumsal zamanla, herbiri için geçerli olan deneysel kanıtları birbirinden ayırt etmemiz gerekiyor. Kendimizi içinde bulduğumuz Kondratieff devresi, pek çok açıdan, söz konusu bu iki toplumsal zamandan anlaşılabilirliği daha kolay olanıdır; çünkü bu dönem, üzerinde çokça inceleme yapılan, daha önceki bütün Kondratieff devrelerini temsil etmektedir. Günümüzdeki Kondratieff'in A dönemi, Fransızların son derece uygun bir adlandırmaıyla "les trente glorieuses" (görmekli yönelim) dedikleri şeydi. Bu dönem, ABD'nin dünya sistemindeki egemenliğinin zirveye ulaştığı bir zaman dilimine denk geldi ve ABD'nin 1945 yılından sonra kurduğu dünya düzeni çerçevesinde ortaya çıktı.

Bildiğimiz gibi ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan, endüstrisi zarar görmemiş ve toprakları savaşın yıkıcı etkisine maruz kalmamış önde gelen en büyük endüstri gücü olarak çıkmıştı. ABD endüstrisi elbette, o döneme kadar, yüzyılı aşkın bir süredir gücünü artırıyordu. Dünyanın önde gelen ülkelerinin ekonomik yapılarının çökmesiyle birleşen bu uzun ekonomik gelişme dönemi, ABD'ye -en azından bir süre için- devasa bir üretim alanı bıraktı ve ABD ürünlerinin dünya piyasalarına hakim olmasını kolaylaştırdı. Daha da ötesi, dünya toplum sisteminde büyük bir refah ve toplumsal hava yaratmak suretiyle kapitalist dünya ekonomisi, tarihinde, hem değer, hem de gerçek üretiminin en büyük gelişimine yol açtı.

Yalta Konferansı: Dünya'nın Paylaşılması

1945 yılından itibaren ABD iki önemli problemle yüze kaldı. ABD'nin, ekonomik avantajlarından istifa-

de edebileceği, görece istikrarlı bir dünya düzenine ihtiyacı vardı. Artış gösteren üretici teşebbüsün, kendi müşterileri olmasını istiyorsa, dünyanın geri kalanındaki bazı önemli talepleri yeniden düzenlemesi gerekiyordu. 1945-1955 yılları arasında ABD büyük bir zorlukla karşılaşmaktaydı bu iki sorunu da çözüme kavuşturdu. Dünya düzeni problemi, iki aşamalı olarak halledildi. Bir tarafta, hepsi de ABD'nin siyasal bağlamda kontrol edebildiği ve resmi (formal) düzen çatısını teşkil eden Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası'nın oluşturduğu devletlerarası kurumlar dizisinin teşekkülü yer alıyordu. Diğer tarafta ve daha da önemlisi, ABD, 1945 sonrası dünyasında bir diğer ciddi askeri güç olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'yle, "Yalta" ismiyle atıfta bulunacağımız, bir anlaşmaya vardılar.

Yalta, detayları konusunda on yılı aşkın bir süre üzerinde çalışılan, temelde üç maddesi olan bir anlaşmaydı. Birinci maddeye göre, dünya haritası, fiilî olarak (de facto), İkinci Dünya Savaşı bitiminde iki ülkenin askeri birliklerinin konuşlandığı hatlar boyunca çizilerek ABD bölgesi (ki, dünyanın büyük bir çoğunluğunu içeriyordu) ve Sovyet bölgesi (dünyanın geri kalanını içeriyordu) olarak ikiye bölünecek ve her iki taraf da askeri bağlamda bu sınırlar içinde kalma konusunda anlaşmaya varacaktı. Anlaşmanın ikinci maddesine göre, Sovyet bölgesi kolektif bir şekilde, isterse, merkantilist bir politika yürütebilecekti, yani kendi üretim kapasitesini güçlendirene kadar ABD bölgesiyle ticari ilişkilerini asgari düzeye çekebilecekti; fakat ABD'den Sovyet bölgesinin ekonomik yapılanmasına katkı sağlaması beklenmeyecekti. Üçüncü maddeye göre ise, her iki taraf, aslında birbirini teşvik ederek, temel işle-

vi ABD'nin ve SSCB'nin kendi hakimiyet bölgelerinde siyasî kontrolleri sağlamlaştırmaya bağlamında anlaşılabilir karşılıklı düşmanca ifadeler içeren söz düellosunu kızdırmakta özgürdü. Her iki taraf için de, tarafların orijinal sınırlarının teyidiyle anlaşmaya varılan Berlin Kuşatması ve Kore Savaşı, bu küresel anlaşmanın son engeliydi.

Dünyanın ABD üretimine büyük miktarlarda talep yaratma sorunu, hem Batı Avrupa'ya hem de Japonya'ya eşdeğer ekonomik yardımı içeren Marshall Planı aracılığıyla çözümlendi. Japonya'ya yapılan ekonomik yardım, özellikle Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle ve savaş bahanesiyle gerçekleşti. ABD, bu ekonomik bağlantılarını, bu iki bölgenin, uluslararası arenada ortaya çıkan önemli konularda ABD'nin siyasal liderliğine sadık kalacağını garanti eden –NATO'ya ilaveten ABD ve Japonya arasında yapılan Savunma Anlaşması gibi– askeri bağlantılarla destekleme yönünde Soğuk Savaş gerilimlerinden avantaj sağlayan taraf oldu.

Dünya Düzeni'ne Yönelik Başkaldırılar

Aslında, hiç kimse yapılan bu anlaşmalardan memnun değildi. Her şeyden öte, Yalta Anlaşması kazanımları uğruna terkedilen –bütün bir Üçüncü Dünya-, söz konusu bu iki devletin egemenliklerine uzun süre tahammül eden Batı dünyası içersindeki en az ayrıcalığa sahip gruptaki ülkeler ve Sovyetlerin doğu/orta Avrupa'daki uydu devletleri Soğuk Savaş hoşnutlukla karşılamadılar. Gözardı edilen bu ülkeler düzenli aralıklarla ve sahip oldukları güçleri nispetinde ayaklandılar: 1945-48 yılları arasında Çin, 1956'da Vietnam, Cezayir, Macaristan; Küba ve Güney Afrika. Birbiri peşisıra devam bu ayaklanmalar, hem ABD'nin kurduğu dünya düzeni, hem de Sovyetler Birliği için sorun olmaya başladılar. Fakat bu ayaklanmalar, güçlü bir boksörün midesine indirilen yumruklara benziyordu; mideye inen yumruklar telafi edilebilirdi; nitekim edildi de.

Bu gelişmeler esnasında, ABD'ye hem mal, hem de

can kaybı ve ayrıca ABD'nin ulusal moralinin sarsılması açısından zarar vermeye başlayan Vietnam Savaşı istisnai bir durum teşkil ediyordu. Fakat ABD'ye yöneltilen en büyük ve telafisi en zor yumruk, Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın ekonomik canlanması ve gelişmesiydi. 1960'lı yıllara gelindiğinde, Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya ile ABD arasındaki üretim açığı hemen hemen ortadan kalkmış gibiydi. Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya ulusal piyasalarında kontrolü ele geçirdiler ve üçüncü dünya ülkelerindeki piyasalarda ABD'nin ürünleriyle etkin bir rekabete başladılar. Hatta ABD'deki iç piyasada dahi rakip olmaya başladılar.

Böylece, ABD'nin kendi kendine işleyen ekonomik avantajı, 1960'lı yıllarda büyük ölçüde sona ermiş oldu. Batı Avrupa ülkeleri ile Japonya'nın, üretiminin iyileşmesi ve büyümesinin sonucu olarak ger-

Bu iki devletin egemenliklerine uzun süre tahammül eden Batının en az ayrıcalığa sahip gruptaki ülkeleri ve Sovyetlerin doğu/orta Avrupa'daki uydu devletleri Soğuk Savaş hoşnutlukla karşılamadılar.

çekleşen dünya üretimindeki artış, dünya piyasalarını mala boğdu ve çelik, otomobil ve elektronik gibi temel endüstri sektörlerinin çoğunun kârlılığında büyük bir azalmaya yol açtı.

Dünya ekonomisinde yaşanan nihai altüst oluşun iki önemli sebebi vardır: Birincisi, ABD'nin altın ayarlamasını terketmek zorunda kalması; ikincisi ise, 1968 dünya devrimi. Birincisinin ortaya çıkmasının nedeni, ABD'nin dünya piyasalarında azalan rekabetine ilave olarak, hegemonyasını devam ettirmesinden kaynaklanan siyasi-askeri masrafların altından kalkılması zor bir hal alması ve böylece ABD'nin iktisadî artı-değerini kurutmasıdır. ABD, A döneminde son derece kolaylıkla elde ettiği ekonomik avantajlarını devam ettirmek amacıyla siyasal anlamda çok daha fazla çaba sarfetmek zorunda kaldı ve kemerleri sıkılmaya başladı.

1968 dünya devrimi, ABD hegemonyasına karşı çok iyi organize edilmiş dünya düzeninin dışında bırakılan bütün devletlerin hoşnutsuzluğuyla harekete geçirildi. 1968 ayaklanmalarının ayrıntıları dünya sisteminin çeşitli bölgelerinde farklı bir nitelik kazandı; fakat bu türden ayaklanmalar her yerde ortaya çıktı: Batı dünyası ve Japonya'daki 1968 olaylarına, genellikle vurgulandığı gibi, Meksika, Senegal, Tunus, Hindistan ve Üçüncü Dünya'nın diğer pek çok ülkesi gibi, 1966

yılında Çin'de başlatılan Kültür Devrimi'ni ve 1968 yılında Çekoslovakya'daki "insanî yüzlü sosyalizm"e dönüşü de ilave ediyorum. Bu ülkelerin hepsinin kendine özgü koşulları olmakla beraber, benzer iki konunun yinelenmesi söz konusuydu.

Birincisi, ABD'nin hegemonyasıyla ve Sovyetlerin bu hegemonyayla (Çinlilerin süper güç olarak adlandırdıkları ülkeler arasında gerçekleştirilen Yalta düzenlemeleri) olan danışıklı dövüşüyle tezat teşkil ediyordu. İkincisi, bütün türleriyle Eski Sol'da (Komünist, Sosyal-Demokrat, ulusal özgürlük hareketlerinde) yaşanan hayal kırıklığıydı. Bu hayal kırıklığı, bu hareketlerin elde ettiği başarıların, öngörülemez sonucuydu. Bütün bu hareketler 19. yüzyılın sonunda -birincisi devlet gücünü ele geçirmek, ikincisi de toplumu dönüştürmek olan- iki aşamalı mücadele stratejisi geliştirmişlerdi. Gerçek şu ki, ABD'nin hegemonya döneminde, paradoksal olarak (belki de çok da paradoksal değil) Eski Sol hareketlerin aslında hemen hemen her yerde yönetimi ele geçirmiş olmasıydı: (Elbe Nehri'nden Yalu'ya kadar) Sosyalist ülkelerde Komünist partiler; Pan-Avrupa (Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralasya) dünyasında Sosyal Demokrat partiler (ya da bunların eşdeğerleri); ve Üçüncü Dünya'daki (ya da Latin Amerika'daki halkçı hareketler olarak bunun eşdeğeri) ulusal özgürlük hareketleri.

Bütün bu eğilimler yönetimi ele geçirdiler; fakat daha önce düşünülen ya da 1968 devrimcilerinin inandığı toplumun dönüştürülmesiyle ilgili ikinci safhayı gerçekleştirmeyi başaramadılar. İşbaşına geçen bu hareketlerin, tarihî vaatlerini yerine getiremedikleri görüldü. İşte tam da bu noktada dünya ekonomisi uzun bir durgunluk dönemine girdi. Dünya ekonomisinde yaşanan bu durgunluğu engellemeye yönelik alınan önemli tedbir, üretimden elde edilen kârların, daha önceki A-döneminin önceki düzeylerinden önemli ölçüde düşürülmesiydi. Bu tedbirin bir dizi net sonuçları vardır. Sermaye sahipleri kâr elde edilmesi konusundaki birincil önceliklerini üretim alanından finans alanına kaydirdılar. İkincisi, işsizlik oranları, dünya çapında önemli ölçüde artış gösterdi. Üçüncüsü, üretim alanında yüksek-ücret sahasından düşük-ücret sahasına doğru (bir zamanlar "elimizden kaçıp giden fabrikalar" olgusu olarak adlandırılan) önemli değişiklikler gerçekleşti.

Bu üç sonucun aşağı yukarı 1970 yılından bu yana dünya çapında gerçekleştiği görülmektedir. Elbette ki, çok küçük bir azınlık için -en azından sabun köpüğü baloncukları patlayana kadar- son derece kârlı olan spekülasyon aktivite büyük ölçüde arttı. Üretim, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'dan "endüstrileşmekte olan" ve böylece geliştiklerini iddia eden dünya sisteminin diğer bölgelerine doğru büyük bir kayma gösterdi.

Ortaya çıkan durumu tanımlamada bir başka yol, bu yarı-çevre (semi-peripheral) ülkelerin artık daha az kârlı endüstrilerin alıcıları olduklarını söylemektir. Ve dünyanın her yerinde işsizlik oranında artış yaşanmıştır -elbette Güney yarımküredeki pek çok ülkenin yanı sıra, Kuzey yarımküredeki ülkelerde de aynı gelişme görülmüştür. Aslında, işsizlik oranları bütün ülkelerde benzer özellikler göstermemektedir. Daha da ötesi, gerçekte, bu dönem boyunca, bütün hükümetlerin önemli uğraş alanlarından biri işsizlik yükünü diğer ülkeler üzerine yığma konusunda çalışmalar yapmak olmuştur; fakat bu tür girişimlerden ancak kısa süreli başarılar elde edilebilmiştir.

Bankalardaki artan hesaplar, birilerine borç olarak verilmek zorundaydı. Bu paralar; ödemeler dengesi büyük açıklar veren, önemli işsizlik sorunu ve bunun akabinde ülke içi huzurluklar yaşayan fakir ülkelere borç olarak pazarlanıyordu.

Ok'un Yaydan Çıkışı: Yalta'nın Sonu ve Dünya Sisteminin Derinleşen Bunalımı

Bu senaryonun nasıl işlediğine hızla bir göz atalım. Günümüzde artık hemen hemen unutulmaya yüz tutmuş, fakat bir zamanlar dünyadaki bütün gazete manşetlerini kaplayan, 1970'li yılların başlarındaki en çarpıcı ekonomik oluşumlar, OPEC'in petrol fiyatlarını yükseltmesi olmuştu. Önde gelen petrol üreticisi ülkeler birdenbire ciddi bir kartel oluşturmuş ve dünya piyasalarındaki petrol fiyatlarını önemli ölçüde artırmışlardı. Temelde, bu gelişme, Üçüncü Dünya devletleri tarafından Kuzey yarımkürenin önde gelen devletleri-

ne karşı kurnazca geliştirilen bir siyasal hareket olarak algılanarak memnuniyetle karşılandı. Fakat bir takım tuhaf gelişmeleri inceleyelim. Libya ve Cezayir gibi sözde radikal ülkelerde uzun bir süre savunulmuş olan OPEC'in bu kararı, ancak, ABD'nin Ortadoğu'daki en yakın iki müttefiki, Suudi Arabistan'ı ve Şah yönetimindeki İran'ın birdenbire fikir değiştirmeleri neticesi verdikleri kararla gerçekleşebilmişti. Ne kadar da şaşırtıcı, değil mi! Petrol fiyatlarındaki artış bir anda oldu. Bu artış, -dengeli olmasa da- diğer ürünlerin fiyatlarında da bir artışı gündeme getirdi. Bu durum, piyasanın malla dolu olduğu bir dönemde, pek çok malın üretiminin azaltılmasına yol açtı. Gelirleri hammadde ihracatına bağımlı ülkeler, ithalat giderlerinin iki katına çıktığı bir anda ihracat gelirlerinin azaldığını gördüler; bununla beraber, ödemeler dengesinde çok ciddi zorluklarla karşılaştılar. Petrol satışlarından kaynaklanan gelir artışı, öncelikle petrol üreticisi, yani petrol endüstrisindeki ulusaşın megayapılar olan Yedi Kardeş (Seven Sisters) ülkeye gidiyordu. Petrol üreten ülkeler birdenbire artı-gelir elde ettiler. Bu gelirin bir bölümü, ekonomik canlanmaya yardım eden Kuzey yarımküre ülkeleriyle yaptıkları ve hızla arttığı gözlenen ithalata (çoğunlukla ileri teknoloji ürünü silahların alınma) gidiyordu. Diğer bölümü ise, ABD ve Almanya'daki banka hesaplarına yatıyordu.

Bankalardaki artan hesaplar, birilerine borç olarak

verilmek zorundaydı. Bu bankalar bu paraları; ödemeler dengesi büyük açıklar veren, önemli işsizlik sorunu ve bunun akabinde ülke içi huzurluklar (sivil-savaşlar) yaşayan fakir ülkelerin ekonomi bakanlarına borç olarak pazarlıyorlardı. Bu fakir ülkeler yoğun bir şekilde borçlandılar; ve zamanla bu borçlar, ödemeleri altından kalkılamayacak boyutlara ulaşacak kadar birikti. İşte tam da bu noktada, ABD ekonomik durgunluk yaşıırken, Batı Avrupa da kötü bir rakip olmanasına rağmen, birdenbire Japonlar, piyasadaki rekabeti kendi lehlerine çevirmeyi başardılar. Bu esnada, ABD, (Valery Giscard d'Estaing'in ABD'nin gücünün smurlandırılabilceği düşüncesinden yola çıkılarak kurulan, fakat tam tersi bir nitelik kazanan) G-7'ler gibi danışmanlık hizmeti veren yapılar oluşturmak suretiyle, Batı Avrupa ve Japonya üzerindeki siyasî üstünlüğünü devam ettirmeye çalıştı. ABD, Vietnam'da uğradığı hezimete siyasî bir karşılık olarak, Üçüncü Dünya ülkelerine karşı -Angola, Nikaragua, İran ve Kamboçya gibi ülkelerde daha esnek bir tavır sergilemekle- "zayıf bir konum" belirledi.

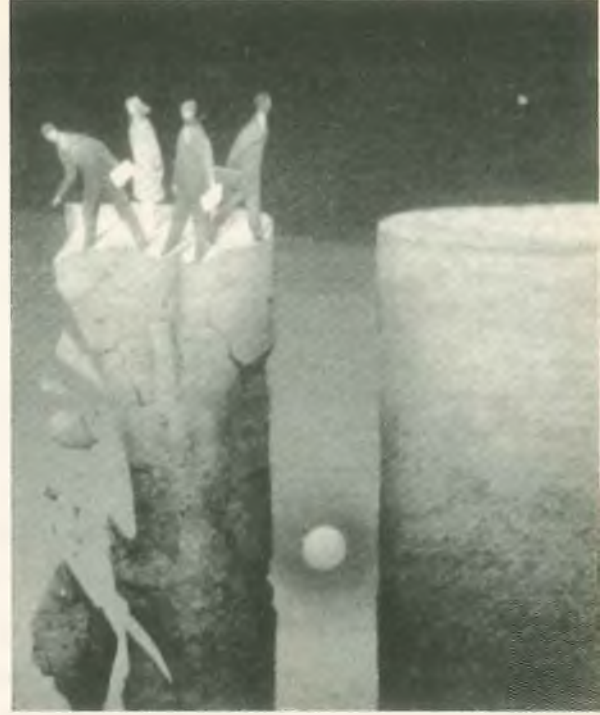
Fakat hiç kimse, kendi taleplerinden feragat ederek bu tür esnek yaklaşımlara karşılık vermeye hazır değildi. İran'ın Ayetullahı Humeyni yönetimindeki devrimci hükümeti, ABD'yi Büyük Şeytan (Sovyetler Birliği'ni de İkinci Şeytan) olarak tanımlamak ve ABD diplomatlarını rehin almak suretiyle devletlerarası oyunun kurallarına uymayı reddetti. Liberal merkezîyetçilik ve Keynesci ekonomik uygulamalar birdenbire sona erdi. Margaret Thatcher, 1848 yılından beri örneği görülmemiş ve refah devletlerinin gelirlerinin bölüşümünü alt sınıfların aksine üst sınıflar lehine tersine çevirme teşebbüsünü içeren saldırgan bir muhafazakarlık olan yeni-liberalizmi uygulamaya başladı. Böylece 1970'li yıllar bir kargaşayla sona erdi.

Ancak 1980'li yılların 1970'li yıllardan geri kalır yanı yoktu. Fakir ülkelere verilen borçlar elden çıkmış ve borç krizi nüksetmişti. Bu kriz, Meksika'nın borçlarını ödemeyeceğine dair 1982 yılında yaptığı açıklamayla değil, aksine, Cdausk'taki Dayanışma'nın örgütlediği grevlerin ortaya çıkmasına büyük çaplı direnişle karşı koyan Polonya'daki Gierek hükümetinin borç sorununu ülkedeki işçi sınıfını ezme suretiyle halletmeye karar verdiği 1980 yılında başladı. Parçalanmanın tamamlanmasına henüz bir on yıl daha olmasına rağmen, Polonya'daki gelişmeler, Yalta düzen-

lemelerinde anahtar role sahip, doğu/orta Avrupa'daki Sovyet uydu devlet sisteminde matem çanlarının çaldığını ortaya koymuştu. SSCB'nin Afganistan'a saldırarak büyük bir taktik hata yapması ve ABD'nin Vietnam'daki tecrübesine benzer şekilde, ortaya çıkan sonuçlara katlanmasında daha az kamuoyu desteğine sahip olarak kendisine zarar vermesi aynı döneme rastlar.

1980'li yıllar birkaç anahtar kavramla özetlenebilir. Birinci kavram, sadece pek çok Latin Amerika ülkesinin değil (burada Afrika'yı bir kenara bırakıyoruz), aynı zamanda, doğu/orta Avrupa'nın da başına bela olan "borç krizi"dir. Borç krizi, doğu/orta Avrupa'nın ekonomik gerçeklerinin Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik gerçeklerinden temelde farklı olmadığı bir düzeyde ortaya çıktı. İkinci kavram, - Doğu Asya'nın "uçan kazı"ydı - önce Japonya'nın ardından Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve bütünüyle güneydoğu Asya'nın ve Çin'in dünya ekonomik sistemi içinde şaşırtıcı bir ekonomik patlama yaratmalarıydı. Üçüncüsü, askeri yapıyı güçlendirmek bahanesiyle hükümetin özellikle Japonya'ya büyük miktarda borçlanmasıyla ABD'deki ekonomik durgunluğun ve yüksek işsizliğin üstesinden gelen ve elde ettiği en büyük sonuç ABD'nin inanılmaz ölçülerde borçlanması olan Reagan yönetiminin "militarist Keynescilik" kavramıydı. Dördüncü kavram, ABD borsasında üretim mekanizması pahasına kısa vadeli spekülasyon kazançları elde etmek amacıyla büyük şirketlerin bir bölümüne borçlanmaya ve karşılığında orta tabakanın düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda kalması anlamına gelen "küçülme"ye neden olan "sahte hisse senetleri" (junk bond) satışının ortaya çıkmasıydı.

1980'li yıllarda, dünya ekonomisi, Doğu Asya hariç, bütünüyle olumsuz bir durum arz ediyordu; fakat bu durum, para spekülasyoncularının büyük miktarlarda kâr elde etmelerini önleyemedi. Bu gelişmeyle bir süre için üst orta tabakanın belirli bir kesimini oluşturan yuppiler (yüksek gelire sahip grup) dünya çapında lüks malların satışının yapıldığı piyasada ve emlak sektöründe enflasyonist baskılara yol açarak büyük bir zenginliğe kavuştular. Fakat dünyanın büyük bir çoğunluğu, tedavüldeki paraların değer kaybetmesiyle gelir kaybına ve deflasyona (piyasadaki para miktarının azaltılmasına) maruz kaldı. Dünya çapında ortaya çıkan böylesi zorlukların hemen ardından Sovyetler Bir-

liği dağıldı. Ya da Gorbaçov "ağırlıkları gemiden atmak suretiyle" bunu önleme konusundaki dikkat çekici bir teşebbüste bulundu.

Gorbaçov, tek yanlı silahsızlanmaya giderek ABD'yi de silahsızlanmaya zorladı. Gorbaçov Afganistan'dan ve daha sonra doğu/orta Avrupa'dan elini eteğini çekti; ihtiyatlı bir şekilde, iç politik yapıda reform hareketine girişti. Gorbaçov'un başarısızlığının nedeni, aslında Sovyetler Birliği sınırları içinde ortaya çıkan milliyetçi güçleri ve Rus milliyetçiliğinin gücünü yanlış hesaplamasından kaynaklanıyordu. Sovyetler Birliği'nin zayıflığı kadar, belki de daha çok da ABD'nin zayıflığı nedeniyle Yalta anlaşmalarının gerilim doğuran gücü çözülmüştü. Ne ABD, ne de Gorbaçov bu anlaşmalardan vazgeçme taraftarı değillerdi. Fakat dünya ekonomisinde uzun süredir devam eden durgunluk bu anlaşmaların sonunu getirdi. "Taşlar" bir daha yerine konamadı. Artık ok yaydan çıkmıştı.

1970'den beri dünya ekonomisi, dünya sisteminin para harcama gücünü devam ettirmeye yönelik teşebbüsler olarak, petrol paralarının Üçüncü Dünya'ya ve sosyalist ülkelere borç olarak verilmesi; ABD'nin ve büyük şirketlerin borçlanması gibi üç borç devresi geçirmişti. Her bir borçlanma devresi, dünyanın kimi bölgelerinde suni olarak fiyatları, olmaları gereken piyasa değerinin çok çok üzerinde artırdı. Her bir borçlanma devresi, çeşitli sahte iflas beyanları kullanılmak

suretiyle geri ödemelerde büyük zorlukların yaşanmasına yol açtı. Son olarak, 1990 yılında, hisse senetlerinin değeri büyük ölçüde düştü ve Japon emlak balonu patladı. Dünya ekonomisindeki üretken ekonomik gücün son kalesi de böylece düşmüş oldu.

ABD'nin Körfez'e Yerleşmesi, Avrupa'nın Karşı Atağı ve Asya Krizi

Şimdi sıra 1990'lı yılların hikâyesine geldi. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ABD'nin siyasal konumu ciddi bir saldırıya maruz kaldı. Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal etmek suretiyle doğrudan doğruya ABD'ye meydan okuyarak Yalta sonrası ortamın doğurduğu avantajlardan yararlanmaya karar verdi. Saddam, bu emelinde başarılı oldu, çünkü SSCB artık Saddam'a

müdahale (yardım) edecek bir konumda değildi. Saddam Kuveyt'e saldırdı, çünkü bu eylem, kısa vadede Irak'ın (ağırlıklı olarak Kuveyt'e olan) borç sorununun halledilmesini ve petrol gelirlerinin artmasını vaadediyordu. Saddam bu saldırıyı gerçekleştirdi, çünkü orta vadede, bizzat kendisinin himayesinde bu saldırıyı, -genelde Kuzey ülkelerine ve özelde ABD'ye karşı doğrudan bir askeri meydan okuma için gerekli bir adım olarak gördüğü bir birlik olan- Arap dünyasının askeri anlamda birleşmesine zemin oluşturacak şekilde kullanmayı ümit ediyordu. Saddam'ın önünde, ABD'nin pes etmesi ya da pes etmemesi gibi iki olasılık vardı. Şayet ABD pes ederse Saddam hemen o an zafer elde etmiş olacaktı. Fakat ikinci olasılık gerçekleşse bile, Saddam uzun vadede yine kazançlı çıkacağını iyi hesap etmişti. Tarih, Saddam'ın bu hesaplarını yanlışlamadı. ABD, elbette Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak ve daha sonra da Irak'ı uluslararası arenada kapana kısırmak için askeri güç kullandı. Fakat bu, ABD'ye pahalıya mal oldu.

Bu gelişme, ABD'nin böylesi bir askeri operasyon için mali imkânlarının kafi gelmeyeceğini gösterdi. ABD'nin askeri masraflarının tümünü Suudi Arabistan, Kuveyt, Japonya ve Almanya karşıladı. Ve bu olay ABD'nin Irak'ta Saddam'ı ortadan kaldıramayacağını da gösterdi. Çünkü ABD, askeri birliklerini Irak top-

raklarına gönderme konusunda isteksizdi. Ne para (vergi) ne de cana malolmaması koşuluyla, ABD'nin askeri ve mali sıkıntılarının ikisi de ABD'nin zaferini alkışlamaya hazır olan ABD kamuoyunun baskısı altındaydı. İşte bu durum, Saddam'ın o zamandan beri nasıl olup da hâlâ ayakta kalabildiğinin ve Irak'ın kitlesel silahlarının sınırlandırılmasına yönelik çabaların böylesine etkisiz kalmasının çok basit bir açıklamasıdır.

1990'lı yıllarda, Batı Avrupa, Euro'ya geçmek ve böylelikle ABD'ye "siyasî bağımlılık"tan kurtulmak için ABD'ye mali destek vererek kendi içinde birleşme

1990'lı yıllarda, Batı Avrupa, Euro'ya geçmek ve böylelikle ABD'ye "siyasî bağımlılık"tan kurtulmak için ABD'ye malî destek vererek kendi içinde birleşme konusunda önemli bir adım atmış oldu.

konusunda önemli bir adım atmış oldu. Bu gelişme, hiç şüphesiz ki, gelecek on yıl içinde gerçek bir Avrupa ordusunun yaratılmasına yol açacak ve böylece ABD'den bağımsız bir askeri oluşum söz konu-

su olacaktır. Balkanlardaki parçalanma, siyasî bir güç olarak NATO'nun son derece sınırlı bir etkiye sahip olduğunu gösterdi ve ABD ile Batı Avrupa ilişkilerinin daha da gerilmesine neden oldu.

Ve bütün bu gelişmelerin ortasında Asya krizi patlak verdi. Güneydoğu Asya ülkelerinin ve dört Asya Kaplanı'nın malî çöküşünü, hem ekonomik hem de siyasal sonuçlar ortaya çıkaracak şekilde hızlandıran ama işlerin daha da kötüye gitmesine neden olan IMF'nin müdahalesi takip etti. Bu ekonomik çöküş konusunda dikkat edilmesi gereken husus, deflasyonun (piyasadaki paranın azaltılması), sonunda, Doğu Asya'yı -ve bildiğimiz gibi Rusya ve Brezilya'daki krizin izlediği- yakın bölgeleri vurması olmuştur.

Dünya nefesini tutmuş, ekonomik krizin ABD'yi vurmasını da bekliyor. Eğer bu gerçekleşirse, işte o zaman Kondratieff'in inişinin alt safhasına girmiş olacağız. Bundan sonra, yeni bir Kondratieff A safhası görülecek miyiz? Emin olun ki, evet! Fakat 16., 18. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıktığı gibi değil; aksine 17. ve 19. yüzyıllarda gerçekleşen seküler deflasyon türünde bir safhayla; yani hüsbütün farklı bir şeyle karşılaşacağız.

Dünya Sisteminin Kriz Üreten Temellerinin Analizi

Şimdi dikkatlerimizi Kondratieff devirlerinden, tarihî

bir sistem olarak modern dünya sisteminin uzun vadeli gelişimine çevirelim. Kapitalist dünya ekonomisi, herhangi bir sistemin yapabileceği gibi, süreçlerin dengeyi kaybettiği her an bu dengeyi yeniden kuran mekanizmalarıyla kendini uzunca bir süredir idame ettiriyor. Denge asla hemen değil; fakat normlardan yeterli oranda bir sapma gerçekleştikten sonra ve o da asla bir daha mükemmel olmayacak şekilde kurulur. Karşı hareketlerin başlamasından önce, söz konusu sapmaların belirli bir mesafeye ulaşması gerekeceğinden, oluşan sonuç, diğer başka herhangi bir sistem gibi kapitalist dünya ekonomisinin "çoklu türlerin döngüsel ritmi"ne sahip olmasıdır. Burada, gelişme göstermiş olan, Kondratieff devreleri olarak adlandırılan böylesi temel ritimlerden birini tartışıyoruz. Ancak bu tür döngülerden sadece bir tane yok. Karşı hareketler, sistemin belirleyici parametrelerinde kimi değişikliklere ihtiyaç duyduğu için asla aynı noktada denge kurulamaz. Bununla beraber, denge daima hareketli bir dengedir; ve ayrıca bu sistem, seküler eğilimlere sahiptir. "Normal" olarak işleyen bir sistemi tanımlayan şey, döngüsel ritimlerin ve seküler eğilimlerin bir kombinasyonudur. Yine de, seküler eğilimler her zaman devam etmez, çünkü her şeyin önüne set çeken "duvar"lara çarparlar.

Bu olay bir kez gerçekleştiğinde, artık döngüsel ritimlerin, sistemi, dengeye getirmesi söz konusu olmaz ve bir sistemde, sorunların yaşanmaya başlandığı an işte bu andır. Bu, daha sonra sürekli bir kriz haline dönüşür ve çatallaşır: Yani, yeni bir dengeyle, yeni döngüsel ritimlerle ve yeni seküler eğilimlerle yeni bir yapıya ulaşmak için önünde iki (ya da daha çok) alternatif oluşur. Fakat sistemin iki alternatiften hangisine tabi olacağının, yani hangi tür yeni sistemin kurulacağına belirlenebilmesi önceden pek mümkün değildir; çünkü bu, sistematik olarak kısıtlanmamış sonsuz ve belirli seçimlerin bir işlevidir.

İşte günümüzde kapitalist dünya ekonomisinde gerçekleşen de budur. Bunu anlayabilmek için bu "set çeken duvarlar"ı ele alan önemli seküler eğilimleri ele almak zorundayız. Bunların herbiri sermayenin oluşumunu sınırlandıran sınırlılıklar yaratırlar. Fakat sınırsız

sermaye temerküzü, tarihsel bir sistem olarak kapitalizmin tanımlayıcı bir niteliği olduğundan, bu üçlü baskı, sistemin temel motorunu uygulamama ve böylece yapısal bir kriz doğurma eğilimindedir.

Birinci seküler eğilim, dünya ekonomisinde ortalama olarak hesaplanan, üretim maliyetlerinin belli bir yüzdesi olarak reel ücret düzeyidir. Açıkçası, bu oran ne kadar düşükse, kâr düzeyi de o kadar yüksektir veya bunun tam tersi geçerlidir. Peki reel ücret oranlarını belirleyen şey nedir? Bu sorunun cevabı, verili bir alandaki iş gücü ile dünya ekonomi sektörü ve bu tür işleri sunan işverenler arasındaki "güç dayanışması"dır (rapport de forces).

"Güç dayanışması", temelde, sınıf mücadelesi olarak adlandırdığımız iki grubun siyasal gücünün bir işlevidir. Piyasadan, ücret düzeylerinin belirlenmesinde kısıtlayıcı bir öğe olarak

Düşük ücretli işin temel kaynağı, ücretli iş piyasasına hayatlarında ilk kez giren kırsal bölgelerden göç etmiş insanlardır. Bunlar dünya standartlarıncaya belirlenen her türlü düşük ücreti kabul etmeye hazırdırlar.

bahsedilmesi aldatıcı bir unsurdur, çünkü işin piyasadaki değeri dünya ekonomisinin çeşitli alanlarına dair raporlarda kullanılan bir işleve sahiptir. Çeşitli siyasal güçler sonradan verili iş güçlerinin şu ya da bu formundaki siyasal organizasyonun etkinliğinin bir işlevi ve bu uygulamaları yeniden başlatma bağlamında işverenlerin gerçek alternatifleridir.

Bu faktörlerden her ikisi de sürekli olarak değişmektedir. Zamanla, verili herhangi bir coğrafi/sektörel alandaki iş gücünün, kendisini, doğrudan doğruya işverenlerle ya da sahip oldukları siyasal mekanizmalar vasıtasıyla daha etkili bir şekilde pazarlık yapmaya muktedir kılabacak organizasyon ve eylem yapısı yaratmaya çalışacağı söylenebilir. Şüphesiz, kapitalist grupların, karşı-siyasî saldırıları vasıtasıyla bu tür siyasî güçlerin ilerlemeleri engellenebilirken, aynı zamanda, modern dünya sistemi tarihi boyunca siyasî mekanizmaların uzun vadede "demokratikleşmesi"nin dünya sistemindeki hemen hemen bütün devletlerin uzun vadede çalışan sınıfların siyasî güç ivmesinin yukarıya doğru yönelmesine hizmet etmiş olması da söz konusudur.

Kapitalistlerin bu siyasî baskıyı dünya çapında sınırlandırabildikleri temel mekanizma, ortalama düşük ücret uygulamalarının söz konusu olduğu dünya ekonomisinin diğer bölgelerindeki verili üretim sektörle-

rinin başka yerlere taşınması olmuştur. Bu durum, nihai kârların hesaplanmasında yetenekleri (skills) dik-kate almaya bağlı olan uygulamadaki kadar, siyasal olarak da uygulanması zor bir mekanizmadır. Yine de, Kondratieef B dönemleri boyunca temelde, yukarıda açıkladığımız şekilde gerçekleşme eğilimi görülmüştür. Bununla beraber, bu modern dünya sisteminin tarihsel gelişimi boyunca tekrar edegelmiştir. Peki, sektörlerin konuşlandırıldığı bölgeler niçin düşük ücret bölgeleridir? Bu durum "tarihsel" ücret ölçütlerinin sonucudur, demek sorunu çözmeye

yetmez. Bu tarih, ne-dir/nereden çıkmıştır? Düşük ücretli işin temel kaynağı, ücretli iş piyasasına hayatlarında ilk kez giren kırsal bölgelerden göç etmiş insanlardır. Bu insanlar

iki nedenden ötürü dünya standartlarıncı belirlenen her türlü düşük ücreti kabul etmeye hazırdılar: Birinci neden, kazandıkları net gelirin, aslında daha önce kırsal bölgede elde ettikleri gelirden daha yüksek olmasıdır. İkinci neden ise, toplumsal olarak köksüz bir yapıya sahip olmaları ve nihayetinde kendilerini siyasî karışıklıkların ortasında bulmaları ve bu yüzden çıkarlarını daha iyi savunamamalarıdır. Her iki açıklama da zamanla -diyelim ki otuz yıl sonra- ortadan kalkmakta ve bu tür işçiler dünya ekonomisinin diğer bölgelerinde çalışan işçilerin ücret düzeyleri üzerinde baskı oluşturmaya başlamaktadırlar. Bu durumda, kapitalistler için öncelikli seçenek, sektörleri başka yerlere taşımaktır.

Görüldüğü gibi, bu tür bir sınıf çatışmasını yürütmek, sektörlerin taşınabileceği dünya sisteminin yeni bölgelerinin olmasına ve henüz ücretli-iş piyasasına girmemiş önemli bir kırsal nüfusun varlığına bağlıdır. Fakat ikincisi, yani kırsal nüfus, seküler bir eğilim olarak azalmaktadır. Dünya, hızla kırsallıktan kurtulma eğilimi göstermektedir. Bu eğilim, 500 yılı aşkın bir süredir sürekli olarak artmaktadır; fakat en çarpıcı gelişme, 1945'den sonra yaşanan gelişmedir. Önümüzdeki 25 yıl içinde, kırsal nüfusun büyük ölçüde ortadan kalkacağını öngörmek olasıdır. Dünya sistemi, bir kez kırsal nüfustan kurtulduğunda, kapitalistler için tek seçenek, mevcut yerlerdeki sınıf çatışmalarının devamını

sağlamak olacaktır...

Disli çarkın sürekli yukarıya doğru hareket ettiği seküler eğilimlerin sonucu olarak, kapitalistlerin sermaye yığılması bağlamında üç önemli yapısal baskı söz konusudur. Büyümede değil de, sermaye birikiminde ortaya çıkan bu kriz, devlet yapılarının meşruiyetinin ve yasallığının kaybolması gibi farklı bir fenomen tarafından daha da karmaşık hale getirilmektedir. Devletler kapitalistlerin sermaye yığılması konusunda önemli bir ögeyi teşkil etmektedir.

Önümüzdeki 25 yıl içinde, kırsal nüfus büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Dünya sistemi, kırsal nüfustan kurtulduğunda, kapitalistler için tek seçenek, mevcut yerlerdeki sınıf çatışmalarının devamını sağlamak olacaktır...

Devletler, önemli kâr hadlerinin gerçekleşmesinin yegâne kaynağı olan yarı-monopol-leri desteklemekte; ve hem baskı, hem de gevşetme aracılığıyla "tehlikeli sınıfları" evcilleştirmeye çalışmaktadırlar.

Devletler, görece sabırlı halk yığınlarını ikna eden ideolojilerin temel kaynağıdır. Sabır konusundaki temel argüman, reformun kaçınılmazlığıdır. Buna göre, hemen olmasa bile, torunlarımızın torunlarımızın döneminde işler daha bir yoluna girecektir! Daha zengin, daha eşitlikçi bir dünya ufukta gözükmemektedir, vesaire! Elbette ki bu, resmî liberal ideolojidir ve 19. yüzyıldan beri "dünya-kültürü"ne (geoculture) egemendir.

Fakat bu durum, sadece kendilerini en devrimci addedenlerin değil, aynı zamanda, bütün sistem karşıtı hareketlerin konusu olmuştur. Bu hareketler özellikle devlet gücünü ele geçirdiklerinde bu konuya vurgu yapmışlardır. Bu hareketler kendi çalışan sınıflarına ekonomilerini "geliştirdiklerini" ve ekonomik büyümenin meyveleri sonunda bu kesimlerin hayat standartlarında iyileşmelere yol açtığını ve çalışan sınıfların sabırlı olmaları gerektiğini söylemişlerdir. Hayat standardı ve aynı zamanda, siyasal eşitliğin olmaması bağlamında da sabır tavsiye etmişlerdir. Bu tür sistem karşıtı hareketler (Komünist ya da Sosyal Demokrat ya da ulusal özgürlük hareketleri olsun) eşitlikçi olmayan, askeri, diktacı, faşist, sömürgeci ya da hatta çok muhafazakâr rejimlere karşı harekete geçirici bir safha oldukları sürece bu konu dile getirilmedi ve yoğun halk desteğini güvence altına almak için sistem karşıtı hareketlerin hareket kabiliyetini engellemedi.

Bununla beraber, bu hareketler 1945-1970 arasın-

da (daha önce bahsettiğimiz *Kondratieff A dönemi*) dünya çapında, büyük oranda, gücü / iktidarı ele geçirdiklerinde, teste tabi tutulmuş oldular. Ve dünya çapında kusurlu bulundular: "Devrim" sonrası rejimler dünya çapındaki ya da ülkeler bazındaki kutuplaşmalara bir şekilde son verme ve ülke içi siyasal eşitliği kurumsallaştırma konusunda başarılı olamadılar. Şüphesiz ki, pek çok reforma imza attılar; ama bu hareketler reformlardan daha fazlasını vaad etmişlerdi. Dünya sistemi, kapitalist bir dünya ekonomisi olduğundan, merkezin dışındaki bu rejimler yapısal olarak refah ülkelerinin düzeyini "yakalamada" başarılı olamadılar. Bu sadece akademik bir araştırma konusu değildir. Bu gerçekler, sistem karşıtı hareketlere dair devasa bir yanılsamanın olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Dünya Sisteminin Bunalımı

Ortaya çıkan en önemli sonuç, kamu sektörlerine yatırım yapılmaması olmuştur. Dönüşümün öznelere olarak devletlere yönelmiş olan dünyadaki halk kitleleri, devletlerin dönüşüm geçirmeleri ya da toplumsal düzeyi devam ettirmeleri konusundaki yeterlilikleri hakkında esaslı bir kuşku duymaya başlamışlardır. Dünya çapında ortaya çıkan devletçilik-karşıtı bu ayaklanmaların doğurduğu iki sonuç vardır: Birincisi, sosyal korkuların artması ve insanların her yerde kendi güvenliklerinin sağlanması rolünü devletten geri almalarıdır. Fakat, elbette bu yaklaşım olumsuz bir sarmal başlatmaktadır. İnsanlar ne kadar çok bu şekilde davranırlarsa, o kadar çok kaotik şiddet ortaya çıkmakta; ne kadar çok kaotik şiddet ortaya çıkarsa, devletler kendilerini o kadar yoğun bir şekilde bu durumla baş edemez bir halde bulmaktadırlar. Ve ayrıca, nihayetinde çok sayıda insan devlete verdiği desteği çektiği için, devletlerin bu sarmalı sınırlandırma yeterliliklerini zayıflamaktadır. Dünya sistemi içindeki çeşitli ülkelerde değişik bağlamlarda bu sarmala girmiş durumdayız; dahası, giderek artan bir hızla dünyanın her yerinde bu sarmala girilmektedir.

İkinci sonuç, kapitalistlerle ilgilidir. Meşruiyetleri-

ni yitiren devletler -"tehlikeli sınıfları" evcilleştirme yeterliliklerinden sözünmeyi bir kenara bırakırsak- yarı-monopol kapitalistlerin ihtiyaç duydukları garanti işlevini yerine getirmeyi daha da zor başarabilmektedirler. Böylece, kapitalistlerin küresel kâr oranları ve bununla beraber, sermaye toplama yeterlilikleri bağlamında üç yapısal sıkışıklıkla yüzyüze kaldıkları günümüzde, devletler, bu ikilemlere son vermede eskisine göre daha başarısız olduklarını farketmektedirler.

Böylece kapitalist dünya ekonomisinin artık, eli

yıl sürebilecek son kriz aşamasına girdiğini söyleyebiliriz. Önümüzde duran gerçek sorun, günümüz dünya sisteminden bir tür tarihî sisteme ya da sistemlere dönüşüm bağlamında var olan krizin nasıl bir hâl alabileceği soru-

Önümüzde duran gerçek sorun, günümüz dünya sisteminden bir tür tarihî sisteme ya da sistemlere dönüşüm bağlamında var olan krizin nasıl bir hâl alabileceği sorudur.

zin nasıl bir hâl alabileceği sorudur. Analitik olarak bakıldığında, ana sorun, ilk tanımladığım Kondratieff devirler ile şu anda hâlâ hakkında konuşmakta olduğum sistem krizi arasındaki ilişkidir. Siyasal bağlamda, bir sistem dönüşümü esnasında ne tür bir toplumsal eylem olasılığı ve arzu edilebilirliği sorunu söz konusudur. Kondratieff devirler, kapitalist dünya ekonomisinin "normal" bir şekilde işleminin parçalarıdır. Artık bu işleyiş mekanizması durdurulamaz, geriye döndürülemez bir hal almıştır; çünkü sistem, bir sistem krizine girmiştir. Kapitalist bir sistemin davranışını açıklayan çeşitli mekanizmalar hâlâ yürürlüktedir. Şu anki B safhası kendisini ortadan kaldırdığında, şüphesiz ki yeni bir A safhasına gireceğiz. Bununla beraber, sistem krizi ciddi bir şekilde, takip edilen yola müdahale etmektedir. Sanki birisi, motoru hâlâ hasara uğramamış, fakat kaportası ve tekerlekleri hasarlı bir arabayı tepeden aşağıya sürmeye çalışmaktadır. Arama şüphesiz ki, ileriye doğru fakat emin olunuz ki, daha önceden tahmin edilen bir düz hat üzerinde ya da frenlerinin etkili bir şekilde çalışacağı garantisiz hareket edecektir. Arabanın ileride nasıl bir seyir takip edeceğini tahmin edebilmek son derece zordur. Motora daha fazla gaz vermek, istenilmeyen sonuçlar doğurabilir; sözgeli bu durumda araba bir yere toslayabilir. Schumpeter, uzun zaman önce, bizi, kapitalizmin başarılarından dolayı değil, hatalarından ötürü yı-

kılmayacağına alıstırdı.

Burada, tedarik etmeye niyetlendikleri sermaye birikimine sınırlar getirmede, zamanla (dünya ekonomisindeki karşı hareketin azalma ve sermaye birikimini en üst düzeye çıkarma şekilleri) nasıl başarılı olduğunu göstermeye çalıştık. Bu durum Schumpeterci varsayımın somut deneysel bir kanıtıdır. Şüphesiz ki, arızalı araba benzetmesine devam edersek, akıllı bir şoför bu koşullar altında arabayı oldukça yavaş kullanır. Fakat kapitalist dünya ekonomisinde akıllı bir şoför yok. Hiçbir fert ya da grup tek başına gereken kararları alma gücüne sahip değildir. Ve bu kararların -birbirinden bağımsız ve her biri kendi çıkarlarına göre hareket eden- çok sayıda aktör tarafından alınması gerçeği, her yerde, bu arabanın yavaşlamayacağını ortaya koymaktadır. Belki de, araba daha bir süratli gitmeye başlayacaktır.

Sonuç: Belirsizlikler Çağı

Sonuç itibarıyla, ortaya çıkmasını bekleyebileceğimiz şey, umursamazlıktır. Dünya ekonomisi, yeni bir yayılma dönemine girerken, kendisini nihai bir krize yönlendiren pek çok koşulu böylece azdırmış olacaktır. Teknik terimle ifade edersek, dalgalanmalar giderek daha şiddetli ya da daha "kaotik" hale gelecek ve izlenen rota, her hızlanışla beraber, giderek daha fazla zigzaglar çizerken izlenen yolun istikameti her zamankinden daha belirsiz bir şekilde değişecektir. Aynı zamanda, devlet yapıları giderek daha fazla meşruiyetini kaybederken, kolektif ve bireysel güvenlik düzeyinin, belki de baş döndürücü bir şekilde artacağını bekleyebiliriz. Ve bu durum şüphesiz ki, dünya sisteminde günbegün yaşanan şiddetin miktarını artıracaktır. Söz konusu bu gelişme, pek çok bilim adamına göre dehşet verici bir hâl olacaktır ve olmalıdır da.

Siyasal bağlamda, bu durum, büyük bir karışıklık halini alacaktır, çünkü modern dünya sistemini anlamaya yönelik geliştirdiğimiz standart siyasal analizlerin uygulanabilirlikleri kalmayacak ya da modası geçmiş olacak. Aslında sonucun tastamam bu şekilde gerçekleşmeyeceği de iddia edilebilir elbette. Fakat bu analizler, bir dönüşüme değil, öncelikle mevcut dünya sisteminin devam etmekte olan süreçlerine uygulanacaktır. İşte bu yüzden mevcut dünya sistemi ile dönüşüm gerçekliği ve bu iki gerçekliğin kendi başına ger-

çekleşeceği usûller arasındaki farkı açıklamak oldukça önemlidir.

Devam eden gerçeklik veya durum, hakimiyetini sürdürdüğü sürece, siyasal eylemin bunu büyük ölçüde etkilemesi hemen hemen imkansızdır. Yokuş aşağıya inmekte olan hasarlı araba benzetmesine dönersek, ümitli olmak ve bir şeyler yapabilmek için vaktin çok geç olduğunu söylemek mümkün. Burada yapabileceğimiz en iyi şey, başımıza gelebilecek felâketi asgari düzeye indirmek amacıyla manevra yapmaya çalışmak olabilir. Fakat geçiş süreci bağlamında soruna yaklaştığımız zaman, bunun tersinin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü geçiş sürecinin doğuracağı sonuç öngörülemediği için yol açtığı ve yol açacağı dalgalanmalar öylesine silkeleyici sonuçlara yol açacaktır ki, en küçük bir siyasal eylemin bile, büyük sonuçları olacağı aşîkârdır. Bu konuyu, özgür iradenin tam anlamıyla gerçekleştiği tarihsel zamandaki ân olarak düşünmeyi istiyorum.

Bu uzun geçiş dönemini; farklı yapılarda, belki de büyük ölçüde farklı yapılar içindeki mevcut eşitlikçi olmayan sistemin imtiyazlarını elde etmeyi arzulayanların bulunduğu kamp ile daha demokratik ve daha eşitlikçi yeni tarihî bir sistemin oluşumunu görmeyi arzulayanların yer aldığı iki büyük kamp arasındaki devasa bir siyasal mücadele olarak düşünebiliriz. Bununla beraber, birinci kampa mensup olanların, kendilerini eskiden tanımladığım şekilde bir kiske altında sunacaklarını bekleyemeyiz. Bu gruptakiler modernist ve yeni demokrat olduklarını, özgürlüğü ve gelişmeyi savunduklarını ileri süreceklerdir. Hatta devrimci olduklarını bile iddia edebilirler. Çözüm yolu, kullanılan retorikte değil, ancak önerilen şeyin bağımsız gerçekliğindedir. Siyasal mücadelenin sonucu; kısmen kimin, kimi harekete geçirebileceğinin sonucu olacaktır; fakat aynı zamanda büyük oranda, olup bitenleri, kolektif olarak yüzleşmekte olduğumuz gerçek tarihsel alternatiflerin neler olduğunu kimin daha iyi analiz edebildiğine bağlı olacaktır. Yani bilgimizi, muhayyilemizi ve pratiklerimizi birleştirmeye ihtiyaç duyduğumuz bir zaman diliminde bulunuyoruz. Ya da değişime ilâve olarak, yüz yıl sonrasından bahsetmemiz hayal olacak. Ortaya çıkacak sonuç, ısrar ediyorum, derin bir belirsizlik taşımaktadır; ama bu, elbette ki, insanoğlunun müdahalesine ve yaratıcılığına açık olan bir durumdur.

KAÇIŞ ÇİZGİLERİ: KÜRESELLEŞME VE MUHALEFETİN GELECEĞİ

DİLAVER DEMİRAĞ

Dünyanın halihazırdaki gidişine baktığımızda, umutsuz olmayı haklı çıkaracak birçok şey varmış gibi gözüküyor. Çünkü Afganistan'da Taliban'ın yaşadığı yenilgi, küresel egemenlerin en başlıca aktörlerinden olan ABD'yi daha da şımarttı ve daha pervasız bir şekilde, kendisiyle uyumlu olmayan herkesi tehdit etme cüretini kendinde bulmasına yol açtı. Bu cüretle, ABD tüm dünyaya kendi yaşam tarzını ve zihniyet dünyasını daha rahat dayatabiliyor.

Küreselleşme ile birlikte kapitalizmin giderek daha bir mütehakkim ve daha bir pervasız olduğu şu günlerde, küresel kapitalizm karşıtlarının ortaya çıkmasıyla birlikte bu gidişata karşı çıkan alternatif bir takım politikalar üretmeye çalışan birilerinin varlığı da hissedilir oldu.

Küreselleşme adıyla kendini dayatan tahakküm düzeni, ABD aracılığıyla ağa takılmaya pek de teşne olmayan balıkları cesaretlendiren bu oluşumlara karşı da Afganistan üzerinden göz dağı veriyor. Açık ki dünyada bugün iki türlü kutuplaşma var, bunlardan birisi neo-liberalizm adı altında ortaya çıkan *kapitalist tahakküm*, diğeriye buna direnen muhalif güçler.

Bu yazı bu güçleri ve bunların temsil ettiği değerleri anlamaya, anlamlandırmaya çalışan bir yazı.

Kelebeğin Rüyası: Alternatif Küreselleşme Hareketi

Çinli bilge Chang-Tzu rüyasında kendini bir kelebek olarak görür. Rüyadan uyandığında kendisinin rüyada bir kelebek olduğunu gören Chang-Tzu mu, yoksa kelebek mi rüyasında Chang-Tzu olduğunu görmüştü, bilge buna bir türlü karar veremez.

Rüya ile gerçeğin içiçeliğine ilişkin derin metafizik imler içeren bu darb-ı meselin konumuzla ilişkisi ne?

Her toplumsal hareket kendini bir ütopya üzere in-

şa eder, daha doğrusu toplumsal hareketlerin bugünden kopuşu içeren ve bir başka toplumsal gelecek seçeneğinin de mümkün olduğunu ima eden, farklı gelecek ve toplum tasarımları vardır. Ütopya yaşanan anın mutlak olmadığını, zamanın geleceğe doğru açık uçlu olduğunu gösterir. Ancak günümüzün post-modern toplumunda herşey hiper gerçekliğe dönüştüğünden beridir, zaman da geleceğe ilişkin açık uçluluğunu yitirerek şimdi de dondu. Bunun doğal sonucu sosyal felsefelerde de ütopya düşüncesinin kaybolması, dahası ütopyanın negatif bir içerikle yüklenip totaliter sayılmaları oldu. Toplumsal hareketlerin bu durumla ilintili olarak, ütopya konusunda ikircikli bir kafa karışıklığı içinde olduğu görülüyor. Post-modern siyasal oluşumlar gelecek tasarımları kurmak konusunda daha çekimser ve isteksizken, modernlikten esinlenen anarşizm, marksist sosyalizm gibi toplumsal hareketler ise ütopyayı olumsuzlamak yerine, onun futurist gelecek tasarımlarına yeğlenen bir şey olduğunu vaaz ediyorlar.

Günümüz toplumsal hareketleri ise, daha gerçekçi fikirler öne sürmeyi tercih eder bir konumdalar. Alternatif küreselleşme hareketinin ana gövdesini oluşturan STK'lar ütopyik tasarımlar yerine, kapitalist toplumun yaratmış olduğu kötücül sonuçları iyileştirmeyi, kısacası reformist bir siyasal tavrı benimsiyorlar. Üçüncü dünyanın yoksul ülkelerinin borçlarının silinmesi, ticarete gerçek bir liberalleşmenin sağlanması ve bu alandaki eşitsizliklerin son bulması, genetik manipülasyonlara son verilmesi, ırk ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kalkması, tüketim mallarında sağlığa zararlı katkı maddelerinin yer almaması, yoksul ülkelerdeki AIDS hastaları için ucuz ilaç üretilmesi, yağmur ormanlarının koruma altına alınması gibi kısmi iyileştirmeleri, kabul edilebilir önerileri talep olarak gündeme getiriyorlar ve böylece düzen nezdinde de meşru kabul edilebilecek önerilerle siyaset sahnesine çıkıyorlar. Ancak harekete

ruhunu veren ve giderek hareketi kapitalizm karşıtlığına doğru evrilmeye yönelten anarşist ve marksist sol gruplar, net bir ütopya tasarımına sahipler ve sistem nezdinde meşrulaşmak yerine kendi meşruluklarını kendilerinden almayı tercih ediyorlar. Kısacası küreselleşme karşıtı adıyla anılan alternatif küreselleşme hareketi, ütopya konusunda bilge Chang Tzu gibi ikircikli bir halde, ütopya mı onları ortaya çıkartıyor yoksa onlar eylemleriyle bir ütopya mı üretiyorlar bu konuda net karar veremiyorlar, düş nerede, gerçeklik nerede diyebileceğimiz bu hal içinde gerçekliğin sınırları kimi zaman belirsizleşiyor.

Şenlik Ateşi: Direniş Stratejisi Olarak Karnaval

Karnaval, günümüz direniş hareketlerinin en çok başvurduğu gösteri tarzlarından birisi. Günümüz karnavalları da, eski karnavallar gibi sistemi tersyüz eden bir nitelik taşıyor. Karnaval her yönden arzunun serbest kaldığı eğlenceli hazcıl bir bayramdı. Ortaçağda karnavalı tam anlamıyla muhalif bir renge boyayan bu hazcıl ve gülmeyi kutsayan yanıydı. Ortaçağ resmi hristiyan kültürü gülmeyi lanetliyor, şeytanca buluyordu, daha da önemlisi çileci bir anlayışla tene ilişkin herşeyi yasaklıyordu.

Bu nedenle bayram tam tersine tene, ete (çünkü resmi hristiyanlık perhiz zamanları et yemeyi yasaklıyordu) ve gülmeye büyük bir özgürlük tanıyordu.

"Bayram tüm yasaklamaları ve hiyerarşik engelleriyle resmi sistemin tamamının geçici bir süre askıya alınması anlamına geliyordu. Kısa bir süre için yaşam alışıldık meşrulaşmış ve kutsanmış akışlarından çıkıp, ütöfik özgürlük alanına giriyordu. Tam da bu özgürlüğün kısıllığı, geçiciliği, imgelerin festival atmosferinden doğan fantastik mahiyetini ve ütöfik radikalizmini arttırıyordu."¹

Bayram yahut karnaval en çok da "korku" karşısında insanları özgürleştiriyordu. Şeytan, cehhennem yahut korku kaynağı haline dönüşmüş olan herşey komik hale getiriliyor, onun üzerinde bulunan korku ögesi komikleşmesi nedeniyle evcilleştiriliyordu.

"Yeryüzüne ait olmayan tüm nesneler yeryüzüne, gelişmekte olan daha büyük bir şeyi doğurmak için yiyip yutan anaya aktarılıyordu. (...) Ortaçağ gülmesi dünyanın gizeminden ve iktidarından kaynaklanan korkuyu mağlup ettiğinde, hem dünyanın gizemini hem de iktidara ilişkin hakikatin peçesini düşürdü. Övgüye dalkavukluğa, riyakarlığa karşı çıktı. Sövgülerde ve kaba sözlüklerde ifade edilen bu gülen hakikat, iktidarı aşağıladı."²

Ortaçağın gülmeyi yasaklayan anti-hazcı toplumuna karşılık günümüzün her türlü hazzı yücelten, hazza ya-

sak getirmek bir yana onu ekonomisinin kültürünün merkezine koyan bir toplumda karnaval neyin ters yüz edilişi olur? Bunun cevabını Deleuze'un arzu ile ilgili söylediklerine başvurarak açıklamaya çalışayım.

Kapitalizm ve Şizofreni adlı kitaplarında Deleuze ve onun en yakın fikirdaşı Guattari, kapitalizmi arzu kavramı ekseninde eleştirel bir sorgulamaya tabi tuttular. Deleuze'ye göre arzu her zaman yıkıcılık anlamında devrimcidir, düzenin kodlarını çözer. Arzuyu böyle kılan onun merkeziz ve göçebe karakteridir. Bu yanılla arzu yersiz yurtsuzdur, belirli bir yeri yoktur, her yerde olabilir. Kapitalizm arzuyu yerli yurtlu kılma çabalarının bir başka versiyonunu üretir. O bunu tüketim stratejileri ve psikanaliz gibi kurumlar aracılığıyla yapar. Deleuze'nin ve Guattari'nin buna karşı önerileri "*organsız beden*" haline gelmektir. Bu arzunun örgütlenmesine karşı olması, onun özgürce serbest akışlarına kavuşması, yersiz yurtsuzlaşmış bir halde yeni tarzlarda yeni oluşumlara açık hale gelmesidir. "*Deleuze ve Guattari'ye göre devrimcinin paradigması disiplinler parti adamı değil, şizo-öznedir; kapitalist aksiyomatiğe (mantığa) direnen, ödipi (bastırmayı)* reddeden, toplumsal kodları (tüketimci dili, otoriter yapılanmaları) parçalayan ve yeniden yer yurt edinmenin (taşlaşma biçimindeki örgütlenmenin) duvarlarını yıkarak, akışlar, yeğlilikler ve oluş dünyasına geçen ve böylelikle bütün kapitalist düzeni tehdit eden şizo-öznedir.*"³ Karnaval tam da şizo-özne üreten bir direniş biçimi olarak kapitalist kodları parçalar, onu günümüz hazcıl toplumunda devrimci kılan da bu yanıdır.

Bugün karnaval eskiden olduğu gibi egemen sistemin değer yargılarını alaya alıyor. Örneğin siyasal liderlerin komik durumda gösterildiği dev kuklalar, yahut mizahi sloganlar ve grafitiler tıpkı ortaçağdaki gibi, egemen semboller üzerinden siyasal iktidarı yani egemenlik sistemini aşağılıyor. Direniş hareketlerinde karnaval hem bir pasif direniş yöntemi, hem arzunun serbestçe akışının simgesi, hem de ayartıcı bir gösteri ve doğrudan eylem metodu, hem de siyasal kültüre egemen olan ağırbaşlılığın ve ciddiyetin, bir yadsınması. Mizah yahut hiciv siyasal sistemin tersyüz edilişi olduğu gibi, aynı zamanda gösteri ile büyülenmiş "*kitleleri miknatıslamada*" (Baudrillard) bir yöntem.

Nitekim FBI "*Sermayeye Karşı Karnaval*" ismini ki bu, küreselleşmenin kapitalist versiyonuna yönelik protesto gösterilerine verilen addı- en tehlikeli terör grupları arasında sayıyor. Bu durumu mizahi bir dille ele alan ve aynı zamanda bu eylemlerde tam bir aksiyoner olarak rol alan yazarlar John Jordan ve Jeniffer Whitney;

"Oysa 'Sermayeye Karşı Karnaval' bir örgüt değildir. Bir pembe peri; pastalı bir surat; kadın elbisesi giymiş bir erkek; bir ateş hokkabazı; bir samba ritmidir. Bir taktiktir, küresel kapitalizme karşı çağdaş direniş ruhunun ete kemiğe bürünmesidir. Ve FBI harekete nüfuz etmek istiyorsa, bunu tütsüler giyerek yapabilir."⁴ diyerek bu durumu alaya alıyorlar.

Gösteri olarak bu öğeleri kullanan muhalefet hareketleri karnavalı, bir direniş stratejisi, yaratıcılığın öne çıkartılması olarak kullanıyorlar. Siyasal sistemin partiler merkezinde örgütlenmesine, parti liderlerinin incir çekirdeğini doldurmayan ve apaçık yalan söyleyen söylevlerine, örgütlü ve asker düzenindeki yürüyüş kortejlerine, şirketlerin şarkılı, danslı, yemekli parti tarzındaki basın toplantılarından ya da kokteyllerinden ayırt edilmekte zorluk çekilen parti mitinglerine karşı canlı, heyecanlı, insanların sahiden eğlendikleri ama eğlenirken direndikleri, kendi yaratıcı potansiyellerini serbestçe dışa vurdukları gösteriler, karnavalesk bayram havasındaki yürüyüşler, ciddileşmiş, taşlaşmış siyasal sisteme bir alternatif oluştururlar.

"Direniş ve isyan eğlenceli olmazsa, yaratmak istediğimiz dünyayı yansıtmazsa, biz yalnızca ırk ve cinsiyet eşitliğinin yanı sıra hazzı da 'devrim sonrası'na erteleyen daha önceki baskıcı mücadelelerin aynısını tekrarlamış oluruz."⁵ diyor John Jordan ve Jeniffer Whitney, her ikisi de anti-kapitalist eylemlerin önde gelen isimlerinden ve hatta direnişin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini söylüyorlar. Onlara göre "Karnavalla devrimin hedefleri aynıdır : toplumsal düzeni keyifle tersyüz etmek, monoton iş yükü ve tüketiciliğiyle kapitalizmin yıkmak için büyük çaba harcadığı yıkılmaz yaşam arzumuzu kutlamak. Bu bugünkü dünyayı tepetaklak ederek yeni bir dünya yaratıyor."⁶ Müzik, gösteri, mizah bu yeni direniş stratejisinin başlıca yıkım silahları.

Örneğin Londra'da sokakları otomobilsizleştirerek tekrar insanların birbirleriyle kaynaştığı, birlikte yaşamı paylaştığı bir ortam haline getirmek isteyen "**Sokakları Geri Kazanalım**" hareketi, "**isyanı dans kadar çekici kılmak**" amacıyla ritim ve müziği doğrudan eylem stratejisinin odağı kılan ilk hareketti. Onların 1966 yılında yaklaşık 10 bin kişinin katıldığı gösterisinde, göstericiler otayolu trafiğe kapatıp yolun ortasında dans ediyorlardı. Gösteri sırasında aktivistler, üç metre genişliğinde kasnak etekleri olan devasa karnaval figürlerinin eteklerinin altında asfaltı kazıp, kazılan yerlere fidan ekiyorlardı. Otayol bu ekilen fidanlarla ormana dönüşürken, müzikte kazma seslerini gizliyordu.

"**Cehennem Gürültüsü Tugay**" adındaki müzik

grubu ev yapımı müzik aletleriyle, çaldıkları ajitatif ritimlerin eşliğinde Seattle'de gösterileri hayli farklı bir atmosfere dönüştürüyorlardı. Bu ritimler insanları yüreklendiriyor mücadele azmini güçlendiriyordu ve direnişe coşku dolu bir atmosferin hakim olmasını sağlıyorlardı.⁷

"Karnaval katılım talebinden vazgeçmiyor. Soyut kral olurken, hiyerarşiyi ortadan kaldırıyor. Yüzyüze, doğrudan demokrasinin; dinleyicilerin değil, zeminin üzerinden yükselen, kendiliğinden açılan bir yaşam sahnesinde gerçekleşen bir demokrasinin keyfini kutlamanın tam zamanı, çünkü burada izleyiciler oyunun dışında kalanlar yerine, yalnızca daha büyük bir bütümün parçası olduğunu hissederek, kendi işini yapan bir çok oyuncunun kaynaşması söz konusu. Yoğun katılım anında, ortak hedefler ve idealler simgeler ve vizyonlar birleşiyor. Goethe'nin yorumladığı gibi, karnaval 'aslında insanlar için düzenlenen değil, insanların kendi kendine düzenlediği bir şenliktir.'⁸

Ağın Kapsadıkları: Şebeke Örgütlenmesi

Nasıl karnaval militer örgütlenmelerin, askeri sıra düzeni öngören eski komünist örgüt ve partilerin bir reddi ise, ve temelinde baskıcı ciddiyetin ortadan kaldırılması varsa ve bu sayede gösteriler bir "**şenlik ateşine**" dönüşüyorsa, şebeke örgütlenmesi de piramidal hiyerarşik yapıların bir alternatifi olarak ortaya çıktı.

Şebekeler halinde örgütlenen günümüz muhalefet hareketleri sistemin hiyerarşik yapılanmasına yönelik bir alternatif oluşturuyor.

Kapitalizmin fordist döneminde kapitalizmin mekanı ve emeği örgütlemek, düzene sokmak gibi düzenlemeci işlemlere ihtiyacı vardı. Modern ulus devlet bu anlamda o günkü ihtiyaçlara cevap verebilen en iyi örgütlenmeydi. Biraz da modern devletin baskıcı örgütlenmesi gereği ve bu iktidarın merkezîyetçi yapısının bir sonucu olarak muhalefet örgütleri gizli örgütlenmeler oluşturuyordu, bu örgütlenmeler genel olarak merkezîyetçi, hiyerarşik bir yapılanma içerisinde oluyordular.

Küreselleşme olarak adlandırılan bugünkü süreçteyse kapitalizm mekanı örgütlemek ve disipline etmek gibi bir amaç gütmüyor. Göçebeleşen sermaye akışkanlar dinamiğinin enerjistik fizik modelinden esinleniyor gibidir. Elle tutulmayı, bir yere yerleşmeyi reddediyor, kaçıcı, uçucu ve ele avuca sığmaz bir düzensizlikle önüne çıkan bütün setleri aşındırıyor, ancak aşındırırken yeni bir düzenlemenin temellerini atmış oluyor (çünkü kapitalizm her halükarda bir "**kapma aygıtıdır**"**). Ve tüm

dünyayı bir ağ gibi sarıyor. İşte çok uluslu örgütler nasıl ağ biçiminde örgütleniyorsa, onun karşısını oluşturan muhalefet hareketi de ulusötesi, yerelliklerde olduğu kadar evrenselleşmelerle de kendini ortaya koyan, tıpkı sermaye gibi yerleşik değil de göçebe olan bir toplumsal muhalefet hareketi olarak, siyaset sahnesinde yerini alıyor. Klasik sınıfların çözüldüğü, emek sermaye çelişkisinin bambaşka bir görünüm kazandığı, siyasal yapıların değiştiği bir ortamda, doğal olarak klasik sınıflar temelinde örgütlenmiş klasik partiler de yavaş yavaş siyaset sahnesinden çekiliyor. Onların yerini ise ağimsi bir şekilde örgütlenmiş, örgütten çok bir birlik*** olan sıkı ve disiplinli bir birliklilik yerine saydam, gevşek bağlarla bağlanmış yarı örgüt yapılar alıyor. Federatif, konseyler temelinde katmanlaşmış, merkezîyetçi olmayan, işbirliği ve katılım düşüncesini öne çıkaran bu federatif birliklerin esin kaynağı ise bir yanıyl internet olmakla birlikte, bir yanıyl da konseyler ve komünler.

Parça ve Bütün: Siyasetin Dönüşümleri

Doğrudan demokrasi, doğrudan eylem, şebeke tarzı örgütlenme, evrensel yerelin buluşması, dayanışma kültürü ve tüketim kapitalizmine karşı muhalefet, bütün bunlar dünyayı bir ahtapot gibi saran küresel kapitalizme karşı direniş bayrağını yükselten alternatif küreselleşme hareketinin temel unsurları.

Bütün bunların yanında küresel kapitalizm karşıtı hareketin en önemli yanı olan siyasetin yeniden ortaya çıkması, alternatif bir kamusalılığın oluşumu, bütün bunlar postmodern kâbustan uyanma umudunu canlı tutan unsurlar. Siyasetin yaşadığı bu dönüşümü anlamlandırmak için geç kapitalizm evresinde siyasetin çöktüğünü, kamusal sahanın yok oluşun eşğine geldiğini bilmemiz gerekir.

Çağımızın en önemli düşünürlerinden olan Cornelius Castoriadis'in de dikkat çektiği gibi siyasetçilerin giderek etkisizleştiği ve iktidarlarını kaybettikleri, siyasal programların giderek birbirlerine benzedikleri bir ortamda, siyasetten söz etmek de giderek güçleşiyor. Modern temsili siyasetin en önemli faili olan siyasi partiler artık şirket gibi yapılanıyor, siyasi söylemler artık modern anlamda bir özne'ye değil de çeşitli ürünler arasında bir tercihte bulunmak durumunda kalan bir tüketiciye hitap ediyor gibi, siyasal programlarla reklam metinleri arasında bir fark bulmak giderek zorlaşıyor. Gazetelerin dili giderek kişiselleşiyor, köşe yazılarında kişisel meseleler kamusal meseleler gibi dile getiriliyor. Kısacası kamusalılık olarak adlandırabileceğimiz bütün faali-

yetler, giderek özel alan olarak kabul edilen toplumsal alan tarafından ele geçiriliyor. Kamusal ile özel olan arasındaki fark giderek silikleşiyor. Bunun doğal sonucu da siyasetin giderek daha fazla önemsizleşmesi, bu durumun en büyük tehlikesi insanların bireysel özgürlüklerinin giderek daha çok artmasına karşılık, kendi hayallerini belirleyebilme erkinden yoksun kalmaları.

"Çağdaş dertlerin en sinsi, en acı verici olanı, en iyi Unsicherheit (belirsizlik ve güvensizlik) başlığı altında toplanabilir; işin ilginç yanı, bu dertlere kolektif çare bulmanın en büyük engeli, onların doğasında yatar: Kendilerini güvensiz hissedenden geleceğin getirebileceklerine sakınarak bakan ve emniyetlerinden endişe eden insanlar, kolektif eylemin gerektirdiği riskleri göze alacak kadar özgür değildirler. Bu insanlar birlikte yaşamın alternatif yollarını hayal edecek cüretten ve zamandan yoksundurlar. Ve kimseyle paylaşamayacakları işlerle o kadar meşguldürlerki, bırakın ortaklaşa girilebilecek türden işlere enerji ayırmayı, bunlar hakkında düşünemezler bile."⁹

Günümüzde yaşanan en temel sıkıntı çok çeşitli siyasal olaylara, kamusal sorunların varlığına karşın bu sıkıntılara müdahale edecek bir siyasal güç ya da oluşumun ortada bulunmayışındır. İşte küresel kapitalizm karşıtı hareketin önemi de burada yatıyor. İçinde taşıdığı **çoğulluklar** nedeniyle postmodern bir yan taşısa da, bu hareket günümüze özgü farklı sınıf çelişkilerini dile getirmesi nederniyle basbayağı modern de olan bir politik hareket. Alternatif küreselleşme hareketi farklı sınıf çelişkilerini ortaya koyuyor demiştik, bunların en başında yerel ile evrensel olanın çelişkisi geliyor. Kapitalizmin yerel ekonomileri bütünüyle çökertmesi sonucu yoksulluğun da küreselleşmesi, tüketici kapitalizmin doğayı yağmalaması ve bunun sonucunda doğaya bağlı yerli ekonominin ve yaşam tarzının yok olması gibi yerel nitelikli çatışmalar ön planda. Ancak bu hareketin asıl belirleyici dinamiği günlük hayatın metalaşması ve kapitalizmin hayatı tahakkümer bir şekilde abluka altına almasına karşı verdiği mücadele. Bunu alternatif küreselleşme hareketinin aksiyonlarından ve kuramcılarından Noami Klein'in şu satırlarında görebiliriz: "Bugün binlerce grubun hepsi, ortak tehdidi kabaca hayatın her alanının özelleştirilmesi, her etkinlik ve değer metaya dönüştürülmesi olarak tanımlanabilecek olan hareketlere karşı çalışıyor. Sık sık eğitimin, sağlık hizmetlerinin, doğal kaynakların özelleştirilmesinden bahsediyoruz. Ancak süreç çok daha muazzam güçlü fikirlerin reklam sloganlarına ve halka açık sokakların alışveriş merkezlerine çevrilmesini; yeni kuşakların doğar doğmaz pazarın hedef kitlesi haline getirilmesini; okulların reklamlarla işgal edilmesini; su gibi temel in-

san ihtiyaçlarının meta olarak satılmasını, temel işçi haklarının rafa kaldırılmasını; genlere patent alınmasını ve etiketli bebeklerin bir kabus gibi tehditkar bir şekilde belirmesini; tohumların genetik olarak değiştirilmesini içeriyor."¹⁰ Bu satırları iyi okuduğumuzda, burada klasik sınıf çatışmasından farklı, ama yine de bir sınıf çelişkisi olarak görebileceğimiz çelişkilerin varlığını hissedebiliriz. Ancak bu hareketin temel özgüllüğü güç ilişkilerini reddeden bir politika anlayışını benimsemesi. Kısacası klasik politikayı oluşturan güç ilişkilerinin yerini bizzatıhi güç'le ya da siyasal iktidarla olan çelişkinin aldığını görebiliyoruz. Bu nedenle yeni muhalefet hareketlerini, 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk yarısının başlarına dek politik arenada varlığını güçlü bir şekilde hissettiren *Anarşizmden* beri kendine temel olarak *tahakküm karşıtlığını* alan bir hareket olarak tanımlamak yanlış olmaz.

Ancak hareketin fikri kaynakları tek değil, Marcuse'den, Bockhin'e, Deleuze'den Marks'a, Proudhon ve Kropotkin'den Derrida'ya ve Barallie'ye, Debord'an Baudrillard'a kadar pek çok düşünürün etkisini hissetmek mümkün.

"Gerçek bir karnavaldaki gibi, izleyici yok; çağdaş bir anti-kapitalist karnavalda liderler de olmaz. Çeşitliliğin cisimleşmesidir bu, her bir fikir duyulur ve farklı gruplar etkileşime girer. Birlikte çalışan her ilgi grubunun sözcüsünden haber almaya can atan konsey toplantılarında dinamik bir doğrudan demokrasi gerçekleşir. Dünyada, bizi paylaşmak ve ortak deneyim oluşturmak üzere bir araya gelmeye hazırlayan pek az şey bulunduğundan süreç de karmaşık olabilir. (...) Onlar bu farklı ve ayrı hareketleri karma çabasıyla grupları tecrit etmeye, etkilemeye ve içlerine sızmaya çalışırken, bizim kendiğindenliğimiz, öngörülemezliğimiz ve karşı konulamazlığımız yeşererek, kültürler ve katalar ötesine esin tohumları saçıyor. Birlikte çalışmayı öğreniyoruz, insan olmayı daha iyi beceriyoruz ve ileride olabilecek temsilen, tüm karnavalların radikal olan, geleceği beklemeyecek bir dünyada, paradoksu kucaklayan ve içinde bir çok dünya barındıran bir dünyada yaşıyoruz."¹¹

Ho Chi Min'in hoş bir sözle yeni muhalefet hareketleri arasında şu bağlantı kurulabilir henc: "**Bugün bir pire filin karnını tekmeliyor, yarın o pire filin bafırsaklarını dökecek.**" Zayıfın gücü türünden uzakdoğu felsefesinden esinler taşıyan bu söz, belki de muhalefete susamış biz radikaller için ilk kez umut yaratıcı bir oluşumun ortaya çıkmasından dolayı abartılıyor olabilir, ama eğer bu hareket şu anki gücünü ve şenlikli yapısını muhafaza ederse, uzun vadede tüm kapitalist küreselleşme mağdurlarının umudu olacak.

Yazı boyunca batıdaki muhalif hareketlerden söz et-

tim ve onların muhtemel gelecekleri üzerine tahminlerde bulunmaya, politik duruşlarının ardındaki fikirleri deşifre etmeye çalıştım. Ancak küresel kapitalizm için bugün en büyük tehlike alternatif küreselleşme hareketi değil, tam tersine vahşi bir başkalaşımın tüm ayartma çağrılarını çileci bir kültürden getirdiği artıyere ile karşı koyan, tüketim toplumunun ahlaki ve kültürel normları ile uzlaşmayı reddeden batılı olmayan ciddi bir muhalefet hareketi var: **İslâmcılık**. İslâmcılık içinde taşıdığı *haderi* başkalıkla tüm dünyayı bir *kültürel hicrete* davet ediyor, bu çağrısının karşılık bulup bulmaması hiç kuşkusuz tarihin üzerine bindirdiği ağırlıktan bir ölçüde kurtulabilmesine, kendi üzerine düşünerek kendindeki otoriter anlayışlarla hesaplaşmasına bağlı. **Özgürlükçü bir İslâm** kapitalist küreselleşmenin emperyal efendileri için en büyük kâbus, o nedenle Bin Ladin ve onun İslâm anlayışı batılı emperyal efendilerin en çok arzuladıkları şey, eğer İslâm'ı böyle sunmaktaki başarıları sürerse egemenliklerinin sürekliliği de güvencede olacaktır.

Her neyse İslâm ve potansiyelleri bir başka hikaye ama, bir hikayenin sınırlarından taşıp bir nehir roman olmaya da fazlasıyla elverişli. ■

* Parentez içindeki açıklamalar bana ait

** Kapma aygıtı Deleuze'un Bin Yayla adlı kitabında kullandığı bir kavram, en basit açıklamasıyla göçebe unsurları, sistemin içine yerleştirilerek sabitlemeyi ve onların gücünden yararlanmak anlamını taşıyor. Ben de kavramı bu anlamda kullandım

*** Birlik ya da Asociaton daha Anarşist düşünür Landauer tarafından kullanılan bu kavram, daha çok işbirliği ve karşılıklı dayanışma temelinde bir araya gelmiş hiyerarşik olmayan, federatif birliklilikleri ifade etmek için kullanılan bir kavram.

REFERANSLAR

- 1) Bakhtin Mikhail, 2001: *Karnavaldan Romana*, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları
- 2) a.g.e
- 3) Best Steven-Kellner Douglas, *Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar*, Mart 1998, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları,
- 4) John Jordan-Jenifer Whitney, Kasım 2001 Çev: Filiz Nayır Deniztekin, *Şenliğin Sırrı: Direniş, Varlık Dergisi*, Sayı: 1130 5-6-7-8) a.g.m.
- 5) Bauman Zygmunt-Kasım 2000, *Siyaset Arayışı*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları
- 6) Klein Naomi, Ağustos 2001: *Müşterek Olanı Yeniden Ele Geçirmek*, Çev: Özgür Gökmen, *Birikim Dergisi*, Sayı: 148
- 7) John Jordan-Jenifer Whitney

BATI ENTELİJANSİYASI BİR YERE GİDİYOR MU?

RASİM ÖZDENÖREN

B atı düşünce tarihinin en temel sorunu 3 veya 4 bin yıldan bu yana VARLIK konusu olmuştur (ontoloji). Grek felsefesinin bilinen başlangıcından itibaren belli başlı bütün filozofları varlığın ne olduğunu açıklamaya çalışmışlar ve kendi telakki tarzlarına göre bazı cevaplar da bulmuşlardır. Birbirini tutmayan açıklamalar silsilesi, onların önüne bir başka sorun getirmiştir: bilgi sorunu. İnsanın neyi bilip neyi bilemeyeceği bir araştırma alanı olmuştur. Ancak gene de düşüncenin ana sorunu VARLIK olmayı sürdürmüştür. Bilgi sorunu (epistemoloji), varlık sorunu araştırılırken bir yan ürün, ikincil bir ürün olarak ortaya çıkmıştır.

Felsefe tarihinin Grek dünyasında belirlediği en eski filozof Thales'tir. M.Ö. 7. ve 6.yy'da (625-545) yaşadığı sanılıyor. Ancak Thales'in, kültürce boş ve çorak bir ülkede yaşamadığını biliyoruz. Tam tersine o, hem kendi ülkesinin kültür havzasının, hem Mısır diyarının hasıl ettiği bir kültürel ortamın içinde yaşıyordu. Onun, varlığın meydana gelişi(başlangıcı) üzerine sürdüğü düşünce, bir bakıma, çarpıtılmış bir "tevhid" (birlik) fikrini tazammun etmektedir. Varlığın veya her şeyin başı, kökü, ilkesi (*arkhē*) saydığı su, aynı zamanda her şeyin sonudur da: Her şey sudan türer, suyla devam eder ve suya döner. Üstünde yaşadığımız arz da sonsuz Okeanos (Okyanus) tanrıların da, insanların da babasıdır; yani her şeyi yaratan tanrı. Aynı birlik(tevhid) fikrini Anaximandros'ta ve ondan sonra gelenlerde de buluyoruz. Anaximandros da Thales gibi *arkhē*nin ne olduğu konusu üzerinde durmuş, bunun *aperion* olduğunu ileri sürmüştür. *Aperion* başlangıcsız ve sonsuz bir ana tözdür. Hayat ve ölüm de dahil, her şey, bu ana tözden gelmektedir. Anaximenes ise, her şeyin *hava*'dan (*psykhē*: ruh)

geldiğini söylüyor. Söz konusu ruh, kendisi değişmeden aynı kalmakla birlikte gevşeyerek veya yoğunlaşarak ateş, sıvı veya katı biçimlere (maddenin çeşitli hallerine) dönüşebilir; fakat madde hangi halde bulunmuş olursa olsun onun özü(ruhu) aynı kalmaya devam eder. Heraklitos'a göre de evrenin ana maddesi ateştir. Ateş mahiyeti itibarıyla karşıtların birliğini temsil eder: Bütün karşıtlar bu ateşin içinde eriyip "bir" olur. Karşıtlar savaş halindedir, sürekli hareket içindedirler, ancak biz değişme yokmuş gibi sanırız, çünkü bu değişme bir düzen içinde akışır. Bu düzen'e veya kanuna o, Logos adını veriyor. Logos, aslında evrendeki tanrısal akıldır. Heraklitos, bu yönüyle, kendinden öncekiler gibi, aslında *panteist* görüşe sahip çıkmaktadır (Panteizmin, çarpıtılmış bir vahdeti vücut telakkisi olduğu akıldaki tutulmalıdır). Heraklitos'un çağdaşı olan Xenophanes (569-477) ise, hiçbir dolayımaya başvurmadan *bir Tanrı'nın* varlığından bahsediyor: "Bir Tanrı vardır, bu, tanrıların ve insanların en ulusudur; ne biçimi, ne de düşünmesi bakımından ölümlülere benzer: bu tek Tanrı mutlak görmedir, mutlak işitmedir, mutlak düşünmedir; her şeyi düşünceleriyle zahmetsizce yönetir." diyor. Bu telakki tarzı, tek tanrıcılığı dile getirirken, bir bakıma da unutulmuş bir maziye ilişkin bir hatıraya tercüman olmuş gibidir. Onun öğrencisi Parmenides daha da açık konuşuyor: "Bir Varlık vardır" diyor. Bu fikri: *Bir, Bir olan* olarak da ifade ediyor: "Bir birliktir o, kendi içine kapalıdır, doğmamıştır, yok olmayacaktır, değişmez, bölünmez, yoğunlaşmaz, seyrekleşmez. Bunun karşıtı olan her görüş, var olmayanı var diye göstermek zorunda kalır, bu da olamaz. Çünkü Varlık meydana gelmiş bir şey olsaydı, var olmayan bir şeyden doğmuş olması gerekirdi, böylece var ol-

mayan gerçekten var olmuş olacaktır." Daha sonra Eleali Zenon, Parmenides'in Bir Olan'ın tek varlık olduğu öğretisini *çokluğun ve hareketin* olamayacağını ispat etmek suretiyle desteklemiştir; ona göre, Varolanı bir çokluk ve hareket diye düşünürsek çelişmeye düşeriz, öyle ise Varolan ancak "bir" ve hareketsiz (Sabit, değişmez, ki bu da aslında Tanrı'nın niteliğidir) olabilir. Bir rivayete göre Lokman Hekim olduğu söylenen Empedokles, önceki filozofların su, hava, ateş unsurlarına toprağı ekleyerek dört öge(anasırı erbaa) öğretisini kurmuştur. Bu dört öge kendiliğinden hareket edemez ve kendiliğinden terkipler meydana getiremez, onları harekete geçiren bir ilk neden vardır. Bu ilk neden'in sevgi ve nefret güçleri dört ögenin birbirine karışmasını ve yeniden çözülmesini ve bunun böyle gitmesini sağlar. İnsanın

evreni bilmesi de onunla aynı özden gelmesine dayanır. İnsan kanında ögeler en uygun biçimde birbirine karışmıştır.

Burada elbette felsefe tarihini ne özetlemeye niyetimiz var, ne de buna imkanımız bulunuyor. Ancak şu kadarını ifade etmemiz gerekiyor: Yukarıda görüşlerini aktardığımız filozofların varlık üzerine bātında benzer veya ayrı olmakla birlikte zahirde birbirinden farklı olan görüşler serdettiklerini gözlemleyen Sofistlerin babası sayılan Protagoras, kesin bilginin olmayacağını, bilginin insandan insana değişebileceğini ileri sürmüştür. "İnsan her şeyin ölçüsüdür" maximi onundur. Bu sözle o, bilginin göreceli olduğunu belirtmek istiyordu. Bir başka sofist olan Gorgias da: "Bir şey yoktur, bir şey olsaydı da bilemezdik, bilseydik de başkalarına aktaramazdık." demek suretiyle göreceliği ve kuşkuculuğu neredeyse ilke haline getirmiştir. Sofistlerden hemen sonra gelen Sokrates ise akla, düşüncenin nesnel değerine ve en önemlisi bireylerin üstünde bir normun bulunduğu sarsılmaz bir iman besler. Onu sofistlerden ayıran da bu kesin inancıdır. Onun: "Bir şey biliyorsam, o da bir şey bilmediğimdir." sözü, sofistlerin şüpheciligi türünden bir fikri dile getirmiyor; sofistlerin bilgiçliklerine karşı o bir yandan tevazuunu ortaya koyuyor; bir yandan da giriştiği diyaloglarla, aslında muhatabının

Varlık üzerine bātında benzer olmakla birlikte zahirde birbirinden farklı olan görüşler serdedildiğini gözlemleyen Protagoras, kesin bilginin olmayacağını, bilginin insandan insana değişebileceğini ileri sürmüştür.

bilgisinin de işe yaramazlığını gösteriyor. Ama diyalog süreciyle bilgiye ulaşmaya çalışıyor. Sokrates'in öğrencisi Platon ünlü mağara istiaresiyle, *idealara* ilişkin görüşünü açıklıyor: Biz insanlar, mağaranın açık ağzına sırtımızı dönmüş olarak oturuyoruz. Ellerimiz de birbirlerine zincirlenmiştir, öyle ki, geriye dönüp bakmaya imkanımız bulunmuyor. Böyle iken mağaranın ağzından giren ışık, karşı duvara bizim gölgelerimizi yansıtıyor. Biz, işte, hakikat olarak, yalnızca ondan aksetmiş gölgeleri görebiliyoruz. Bu gölgelerin aslı, hakikatı mağaranın (yani yaşadığımız dünyanın) dışındadır. İnsanın görevi ideaları bilmektir.

İdeaları biz hatıramıza dayanarak bu dünyada bilebiliriz, çünkü bu dünya da idealardan pay sahibidir. İdeaları öğrenmek suretiyle insan "asıl yurduna" kavuşur. İnsanın bu dünyada oluşturduğu kav-

ramlar, insan ruhunun vaktiyle idealar dünyasında görmüş olduğu ideaları hatırlamasından başka bir şey değil. Platon, ruhun varlığına da inanır. Bedenin, ruh için bir hapisane olduğunu, onun bu hapisaneden ancak bilgi ve erdemle kurtulabileceğini söylüyor. Ruh, bedenden de yargılanacaktır. Platon'a göre onun yargılanabilmesi için ölmemesi gerekir, ruh böylece göçer, başka, çeşitli kılıklara bürünerek yaşar. Platon'un bu ruh anlayışındaki dini verilerin çarpıtılmış bir halini görmemek imkansız gibi duruyor. Bu anlayış, kökende, kendileri de dinsel verilerden kaynaklanan *orphik-phythagorasçı* öğretiye dayanıyor. Öte yandan Platon, Demiurgus (veya Demiurge)'a inanıyor. Bu dünyayı idealar örneğine göre Demiurgus yaratmıştır. Demiurgus "iyi ideası" ile aynı şey olmaktadır. İyi ideası ise Tanrı (Nous) dır. Duyulur dünyayı idealara göre Demiurgus yaratmıştır ama, o ideaları da Demiurgus yaratmıştır. Demiurgus kosmos'u yaratırken ilkin onun ruhunu oluşturmuştur. Bu, evreni, hem hareket ettiren, hem ona egemen olan ruhtur. Bu ruh hem evrenin içindedir, hem de onu çevreler: sayılar, ölçüler, oranlar, ahenk bu evrenin içindedir. Bu fikirlerde bir kere daha Phythagorasçı öğretinin izlerini ve etkilerini görüyoruz.

İmdi, yukardan beri sıralamaya ve özetlemeye çalıştığımız fikirlerin ilk kaynaklarından biri Her-

mes'tir. Hermes'in İslam kaynaklarına göre İdris Aleyhisselam olduğu ileri sürülmüştür. Ancak Hermes'e ait olduğu söylenen ve mahiyetleri açıkça bilinmeyen fikirler de zamanla bozulmuş, çarpıtılmış ve bize aslı olan Mısır dilinden değil, Yunanca tercümelerinden gelmiştir. Hermes'in fikirlerinin Hz. Musa'yı, Orphe'yi, Solon'u, Pisagor'u, Platon'u, Gnostisizmi, Hristiyanlığı, Philon'u, Plotin'i ve Yeni-Platoncuları etkilediği bilinmektedir. Ama aynı zamanda süreç içinde Hermesçi fikirler de, şimdi adını saydığımız kişiler ve görüşler tarafından etkilenmiştir. Böylece günümüze saf Hermesçi fikirler değil fakat Hermes'in tahrif edilmiş fikirleri veya ondan ilham alınarak yeniden üretilmiş ve ona izafe edilmiş olan fikirler kalmıştır. Hermes'e göre yaratılış Demiurgus'a izafe edilmektedir. Demiurgus ilk akıl tarafın-

dan yaratılmış ilahi varlıktır, fakat bir kavle göre de Demiurgus ilk aklın kendisidir. Tanrı'nın evrenle ilişkisi yaratıcı irade ve içkin (immanet) var olma olarak tasvir edilmiştir. Tanrı kendisinin imajı ve çocuğu olan kosmosun hâlıkı ve babasıdır. Mevcut olan şeylere o şekil verdi ve böylece her şey onun tarafından var oldu. Mısır efsanelerinin her biri Hermesçilikte birer sırrın sembolü olmuştur. Yirmi iki harflik Mısır alfabesinin her harfine tekabül eden birer sayısı vardır. Her harf ve sayı da üçgenlerle ifade edilen üçlü bir kanuna delalet eder; bunların da lathut aleminde, akıl aleminde ve cisim aleminde birer aksi bulunur. Hermesçilikteki bu ve başka sayılarla ilgili semboller Orphe'ye ondan da Pythagoras'a geçmiştir. Pythagoras'ın yirmi yıl kadar bir Hermes tapınağı olan Menfis'te eğitimi ve öğretim gördüğü bilinmektedir.

Orpheus'a dayandırılan Orphic cereyanın karakteristiği Dionysius'un ölmesi ve dirilmesine ilişkin esatirden çıkartılıyor. Bu görüş Platon zamanını derinden etkilemişti. Orfikçiler, kendi zamanlarında bilinen dünyanın her yerini karış karış gezmişler, Güney İtalya'ya, Sicilya'ya gitmişlerdir. Orphism'in kökü, Dionysius'a tapınmadır. Meydana getirdikleri zengin literatürden Platon'un ve başka filozofların iktibasta bulundukları bilinmektedir. Bu öğretinin

aslı yönlerinden biri ruhun ölümü ve bir bedenden diğerine göçüdür (transmigration). Bu inancı Platon'un da benimsediğine değinmiştik. Bu inancın esası, insanın çifte mahiyeti kavramıyla ilgilidir. İnsan zıt unsurların bir terkididir. İnsanın gayesi uluhiyet ve ittihattır. Bu ittihat, geçici bir şey olmayıp Dionysius ile özdeşleşmeyi içerir. Ruhun, beden denen mahbesten kurtulup özgürlüğe ve ölümsüzlüğe kavuşması uluhiyet ile ittihat etmesi ile kabildir (belki onda fena bulmayı tazammun ediyor). Böylece ölümsüzlüğe kavuşan ruh, Tanrılara şöyle seslenir: "Ben sizin kutsal soyunuzdanım, fakat talih beni esfel-i safiline

attı." Kısacası, Orphicilikte ana mesele bir takım özel törenlerle ruhu arındırmak ve onu hadeste (cehennem) bekleyen tehlikelerden korumak için bedenle ilgisini kesmektedir. Ruhun gaye-

Grek felsefesini, onun varlık telakkisini Hermes ve Orpheus'tan sonra Hz. Musa'nın Allah ile mükamelesi etkilemiştir. Bu mükamelede iki temel kavram ortaya çıkıyor, biri ruh, öteki odur

si bedenden kurtulmaktır. Orphiciliğin, Apollonculuktan sonra Psagorculuğu büyük ölçüde etkilediği söylenmektedir. Nitekim Pythagoras'ın cehennemlerden geldiğine inanılmaktadır. Orpheus ölürken: "Benim için yüce saat geldi. Ötekiler beni anladılar, sen beni sevdin. Ben ölüyorum, fakat Tanrılar diridirler." diyor. Orpheusçulara göre evren aşk ve zaman tarafından yaratılmıştır. Orphic dinin tanrısı Dionysius'tur. Bu tanrı sermestlik ve sarhoşluk hallerini kutsar. Bu dinin salıkları ibadetlerini belli bir cezbe ve sarhoşluk hali içinde yapar. Bu ibadetler büyük coşkunluk içinde icra edilir. Çünkü Dionysius'la ancak cezbe halinde birleşilir (yani onda fenaya erişilir).

Grek felsefesini, onun varlık telakkisini Hermes ve Orpheus'tan sonra (kronolojik anlamda sonra, yoksa onlardan daha önemli) Hz. Musa'nın Allah ile mükamelesi etkilemiştir. Bu mükamelede iki temel kavram ortaya çıkıyor, biri ruh (İbranice: Eloah; Arapça: Allah), öteki odur (İbranice: Yahova; Arapça: ya huve). Kur'an'da da, bir bakıma Tevrat'ı teyiden ve muhtasaran anlatılan Hz. Musa'nın Allah'la mükalemesi (Taha, 9-98) Tevrat'ta şöyle naklediliyor: "Ve Musa, kaynatası Midyan kahini Yetro'nun sürüsünü güdüyordu; ve sürüyü çölün arkasına götürdü, ve Allah'ın dağına, Horeb'e geldi. Ve Rabbin

meleği bir çalı ortasında ateş alevinde ona göründü; ve gördü ve işte, çalı ateşle yanıyor, ve çalı tükenmiyordu. Ve Musa dedi: Şimdi döneğim, ve bu büyük manzarayı göreyim, çalı niçin yanıp tükenmiyor. Ve görmek için döndüğünü Rab görünce, Allah ona çalının ortasından çağırıp dedi: Musa, Musa! Ve o: İşte ben, dedi. Ve dedi: Buraya yaklaşma; çarıklarını ayaklarından çıkar, çünkü üzerinde durduğun yer mukaddes topraktır. Ve dedi: Ben babanın Allahı, İbrahimin Allahı, İshakın Allahı, ve Yakubun Allahıyım. (...) Ve Musa Allah'a dedi: İşte, ben İsrail oğullarına geldiğim zaman, onlara: Atalarınızın Allah'ı beni size gönderdi, dersem, ve onlar bana: Onun ismi nedir? derlerse, onlara ne diyeyim? Ve Allah Musa'ya dedi: Ben, BEN OLANIM; ve dedi; İsrail oğullarına böyle diyeceksin: Beni size BEN

İM gönderdi. Ve yine Allah Musa'ya dedi: İsrail oğullarına böyle diyeceksin: Yehova beni size gönderdi; ebediyen ismim bu..." (Tevrat: Çıkış, Bap 3).

İşte bu metinde kullanılan "Ben, Ben olanım" veya "Ben im" veya "Yehova: Odur" (Ben O'yum anlamında) ifadeleri, Grek telakki tarzında çeşitli biçimlerde anlamaların konusunu oluşturmuştur. Öncelikle buradaki ben'in Allah'a atıfta bulunduğu, onun özdeşi olduğu, doğrudan anlaşılan bir husustur. VARLIK, yalnızca ODUR. O olandan başkası yoktur. Varlıkla o özdeştir. Ancak bu telakki tarzı bu kadarla kalmamıştır ve zaman içinde çeşitlenmiştir. Çalılıkran seslenen ses, başka çeşit telakki tarzlarına da açık tutulmuştur. Şöyle ki, eğer seslenen kaynak çalılıksa, buna göre, çalılığın, yani insanın dışındaki dünyanın neliğini bilmemiz, öğrenmemiz gerekecektir. Eğer bu ses, bize, Ben'in ne olduğunu anlamamız hususunda bir imada bulunuyorsa, bu kez dikkatimizi kendi benimize çevirmemiz gerekecektir. Böylece ODUR (Yehova) kelimesi bizi üç farklı alana yönlendirmektedir: 1. Ruha (Eloah: Allah), 2. Tabiata (objeye, nesneye), 3. Kendi benimize (nefsimize). Bu üç telakki tarzı, hem genel olarak felsefenin konu alanlarını belirlemenin başlangıcını teşkil ediyor, hem de idealizmin ve materyalizmin mebdelerini...

Böylece felsefe düşünme tarzının başlangıcına

ulaşıyoruz. Felsefe düşünmenin başlangıcı dinden (vahiyden) kaynaklanıyor ve onun çeşitlendirilmesiyle çoğalıyor ve zaman içinde tahrifata uğruyor, uğrattılıyor. Hissedilebileceği gibi, bütün bir Grek düşünce tarzı, arkasında vahiy kaynaklı bir düşünceye (fikre) yer veriyor. Arada yalnızca Sofistler beşeri bir retorik geliştirmişlerdir. Ama onların hemen arkasından Sokrat, Platon, Aristo antik gelenekten tevârüs ettikleri düşünce tarzını kendi müktesebatlarına ve telakki tarzlarına göre yaşatmışlardır. Özellikle Platon'un idealar alemi üzerindeki fikriyatı ODUR "kavramı" ile doğrudan ilişkilidir. Var olanlar, soyut-

lanarak "odur"a ulaşılır (veya indirgenir). Var olan atlar iridir, ufaktır, gür yeledir, seyrek yeledir, kuyruğu uzundur, kısadır, fakat bu bireysel olarak var olan tek tek atlar geçicidir, ölümlüdür; ama

bunların tümünü içeren bir at kavramı veya at olma kavramı, bütün atların ilk örneğidir, o ölmez, o at kavramıdır: odur. Keza Aristo'nun ilk hareket ettiricisi de "Ben olan"ın, yani kendi var oluşunu (varlığını) başka hiçbir şeye borçlu bulunmayanın, kendi hareketini kendinde taşıyanın ifadesi olmak bakımından aynı kaynağa telmihte bulunmaktadır. Ancak Grek literatüründeki bu retorik artık dinsel kaynaktan (vahiyden) kopmuş olarak ve profan bir içerikle sürdürüldüğünü hatırdan uzak tutmamamız gerekiyor. Başka bir deyişle özünde ve başlangıcından kutsal bir içerik taşıyan ODUR kavramı, zamanla kutsal içeriğinden boşandırılmıştır. Buna rağmen, söz konusu retorik, son tahlilde, kutsal olandan neşet etmiştir ve her türlü tahrifata rağmen, hatta profan içeriğine rağmen, bu gerçeğin ört bas edilmesi imkan dışı kalmıştır. İşte bu yüzdendir ki, Greklerin bu alandaki metinleriyle karşılaşan ilk müslüman düşünürler (Farabi, İbni Sina, Miskeveyh, İbn Rüşd, Sührreverdi ilah.), bu metinlerde kullanılan kavramlara yitik hikmetleri olarak muamele etmişlerdir. İmam Gazali'nin, kendi zamanına kadar yaşamış olan düşünürlere muhalefedinin sebebi, mücerret düşünmeye karşı koyuyor olmasından değil ve fakat profan düşünme tarzının müslümanlar arasında da yaygınlaşması tehlikesini gördüğü için olabilir. Aynı şekilde

Ortaçağ Avrupa düşünürleri (Anselmus, Aquino, Thomas'lı, Ockham'lı Willam ilah.) de, müslümanlar aracılığı ile öğrendikleri ve temas kurdukları aynı Grek metinlerine aynı muamelede bulunmuşlardır. Grek metinlerinin profan niteliğine rağmen, andığımız müslüman ve hristiyan düşünürler, bu metinlere yeniden kutsal bir içerik kazandırma çabası içinde bulunmuşlardır. "Ben olan" veya "Ben varım" söylemi, eninde sonunda tanrı ile özdeşleştiriliyor ve "ben" kişinin öznesi olarak düşünülmüyordu. Descartes'la başlayarak "Ben olan" veya "odur" söylemi, deyim yerindeyse bireyleştiriliyor, ben, bilen özne olarak alınıyordu. Descartes "Düşünüyorum" derken, önceki düşünürlerden farklı olarak kendini bilen veya düşünen bir özne olarak öne çıkartıyor ve sonunda var oluşunu, düşünmesine bağlayarak kanıtlamak

istiyordu. Ancak bu düşünen özne, bir var olan olarak tezahür ettiğinde, son tahlilde, tümel varlığın bir parçası haline dönüşüyordu. Fakat herşeye rağmen, söz konusu düşünme tarzı, bir bakımdan dinsel retorikle temas kurma çabasını taşıırken bir bakımdan da yeniden ve yeni bir profan düşünmenin yolunu aralıyordu. Aynı tutumu farklı bir katmanda Kant'ta gözlemliyoruz. Kant, Descartes'ın düşünme tarzını ontoloji ile epistemolojiyi birbirine karıştırdığını söyleyerek eleştiriyordu. Bilen öznenin (epistemoloji alanından) hareketle, var olan özneye (ontolojiye) ulaşamayacağını belirtiyordu. Fakat onun yaptığı da, neticede, özneyi nesnenin karşısına koymak olmuştur. Bu demektir ki, ODUR artık yalnızca ve tek olarak O VARDIR anlamına gelmiyordu: "O VAR, bir de BEN VARIM" anlamına geliyordu.

Retorik bu biçime dönüşünce, bunun mefhumu muhalifi de kendi geçerliğine bir yol buluyordu: BEN YOKSAM BAŞKASI DA (hiçbir şey) YOK! Böylece kaçınılmaz olarak solipsizme düşülmüş oluyordu. Solipsizm, bu düşünsel dizgede kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkıyordu. Ancak bu sonuç idealist filozofların korkulu düşüdü. "Ben" kavramının ilâhî varlığa atıfta bulunduğu bir sferde solipsizmin de bir anlamı yoktu, çünkü her şey (her şey: ben ve sen: nefis ve nesne: ben ve o) bir tek ben'in muhtelif

sferlerdeki tecellisinden başka bir şey değildi. Ancak "modern zamanlarda" ben kavramının içi boşaltılınca veya içi profan hale getirilince, gerçek varlığı olan şeyin yalnız nefis olduğuna dair bir düşünsel saçmalıklarla karşılaşıldı. Bu yüzden solipsizme düşme tehlikesiyle burun buruna gelen filozoflar, daha baştan kendilerini savunma ihtiyacını hissettiler. Değindiğimiz gibi, vahyin vaz ettiği "Ben" kavramına başvurmada solipsizm tehlikesi yoktur, çünkü zaten herşey ODUR. Ancak onun içi boşaltılınca solipsizmle karşı karşıya gelmek kaçınılmazlaşmaktadır. Bu durumda, ya artık solipsizmi doğal karşılamak gerekecektir,

ki bunun yolu referans noktasını yeniden ilâhî olana bağlamakla imkân dahiline girecektir; yahut da referans noktasını tümüyle değiştirmek, tümüyle profan, secular, maddeci bir zemine yerleştirmek gere-

kecektir. Ne var ki, daha önce değindiğimiz gibi maddeci düşünme tarzı da, vahye bağlı düşünmenin tahrifatından başka bir şey değildir. Aslında, temelde Grek düşüncesinden başlayarak Batı düşünce tarzı, secular ve profan bir zeminde yer almışken, vahyi düşünme tarzıyla karşılaşınca sarsılmış, onun etkisiyle kendi mahiyetini değiştirmeye çabalamış, ancak zaman içinde (antik çağdan günümüze değin) secular ve profan düşünme tarzı, her safhada ağırlığını gide gide artıran bir ivme kazanmıştır. Batının bu düşünsel özelliği, aslında bizzat dinin kendisini (Hristiyanlığı) de secular bir zemine oturtmak istemiştir, Reformasyon hareketine, bir de bu açıdan bakılabilir.

Eğer Batı entelijensiyasının bir yere gidip gitmediğini, bir yere gidiyorsa eğer, bu gidişin yönünü belirlemeye ve sorgulamaya teşebbüs ediyorsak: bu gidişin, başlangıcındaki kutsalla olan temasın giderek zayıflaması, kutsal olanla bağlarını giderek çözmesi, ve kutsal olandan kutsal olmayana doğru ilerleyen bir yön kazandığını söyleyebiliriz. Bu istikamet manevi sferden çözülürken, maddi sferle olan bağlarını giderek pekiştirmektedir. Batı dünyasının kendine özgü bilim anlayışı, tam da bu maddeciliğin görünen bir nümunesi ve simgesi mesabesinde duruyor. Giderek maddî çıkarların ve çıkar ilişkilerinin ön aldığı bir

dünyanın içine gömülünüyor. Batı tarzı bu düşünce ve yaşama hasılası şimdiden bütün dünyaya yayılmış, yalnız Avrupa'yı ve Amerika'yı değil, o kültürün bütünüyle dışında gelişmiş ve farklı referans noktalarına sahip bulunan öteki kültürleri de etkisi ve baskısı altında bırakmaya başlamıştır. Bu yüzden, şimdi burada kullandığımız ifadeler, Batı kültürünün dışında bulunan kültür mensuplarını bile yadırgatacaktır, biliyorum. Ama söz konusu gidişatin yönünü belirlemek zorundayız. Düşünsel sferde, filozofların, düşünürlerin metafiziğe düşme tehlikesinden (!) tavahuş ettiklerini görüyoruz. Karşılaştıkları sahte bir metafizik bile olsa, kendilerini bundan uzak tutabilmek için gösterdikleri tedirginlik zikre değer. Böylece maddi ve çıkar ilişkileriyle çevrili bir ortamda, kişi (veya birey diyelim) tümüyle bu maddi çevrenin baskısı altında tutuluyor. O artık kendi yaşantısına egemen olamıyor. Egemenliğinin bulunduğunu sandığı alanların tümü bir takım kurumların, kuruluşların egemenliği altına çoktandır alınmış bile. O kadar ki, sözü geçen kurumları ya da kuruluşları yönettiği farzedilen kimseler bile, aynı çarkın içinde yer alıyor: birey olarak onlar da aynı baskıdan paylarını alıyorlar ve bir yandan da o çarkın yürütülmesinde görev sahibi bulunuyorlar. Modern çağın belli başlı dönüm noktalarından biri olan 1789 Fransız İhtilâli ile ortaya çıkan adalet, kardeşlik, eşitlik, özgürlük söylemi, aslında yalnızca bir söylem olarak kalmaya hükümlü bırakılmıştır. Bu kavramlar, insanların belki özlemlerini dile getirmeye hizmet etmiştir, ama onlar hiçbir zaman hayata aktarılamamıştır. Geçtiğimiz yüzyılın iki büyük savaşı, bu söylemin sahteliğini ve yalnızca lafzî bir değer ifade ettiğini bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. Suç, cinsellik, uyuşturucu, alkolizm gibi belalar, başlangıçta onlara bir özgürlük vadi gibi sunulmuşken ve öyle algılamaya müsait tutulmuşken, şimdi bütün bunların insanın özgürlüğünü ayaklar altına aldığı, onları köleleştirdiği görülüyor ve kabul ediliyor. Şiddet ve güç kullanımı (terör), yalnızca kişiler arasında ve bireysel olarak ifa edilen eylemler olmaktan çıkmış, uluslararası ilişkiler düzeyine sıçramıştır. Şiddetin, işkencenin bizzat devlet güçleri marifetiyle uygulandığına ilişkin haberler kimsenin bilmediği şeyler değil. Her insan teki, karşısında şu soruları buluyor: Özgürlüğümü yaşadığımı söyledikleri şu içinde yaşadığım gün, acaba

seksen yıl, yüz yıl öncesine oranla nasıl bir görüntü içinde: seksen yıl önce yaşayan insan mı daha özgürdü, yoksa bugün yaşayan ben mi? Bürokratik baskılar arttı mı, azaldı mı? Şiddet olayları dün mü daha fazlaydı, bugün mü? Demokratik çarkların işletilmesi dün mü daha çok müdahaleyi gerektiriyordu, bugün mü? Bilimsel anlayış giderek yalnızca teknolojiden ibaret ruhsuz bir şemaya dönüşürken, teknolojik donanım hayatımızı daha çok mu güvenlik altında tutuyor yoksa hayatım bizzat bu teknoloji tarafından mı tehdit ediliyor? Kuşkusuz bunlara eklenebilecek başka sorular da bulunabilir. Ama alınacak cevapların iç açıcı olacağına ihtimal vermiyorum.

Peki ne olacak? Elbette, hiç! Böyle gidecek. Batı uygarlığının asal paradigmasını oluşturan maddeci bir düzlem üzerine oturmuş, çıkar ilişkilerine dayalı faydacı, pragmatik, pozitivist hayat tarzı, kendine yeni kavramlar icat ederek ve fakat her defasında biraz daha maddecilik sferinin derinliklerine dalarak böylece devam edecek. Halen içinde yaşadığımız yaklaşık 3 bin yıllık düşünsel ve hayat macerasının bize gösterdiği sonuç böyle bir tabloyu resmediyor. Thales'ten itibaren, aslında tevhid fikrinden etkilenerek veya esinlenerek ortaya konulmuş olan düşünsel ürünler ve yaşantı tarzları, giderek bu fikrin tahrifatıyla yol almıştır: Tevhid (veya vahdeti vücud veya vahdeti şühud) diye ifade edebileceğimiz insanın Allah'la birlikte ve O'nun yolunda yaşamasını öngören hayat tarzı, batı düşünürlerinin elinde kaba bir panteizme dönüşmüştür. Batı, kendine dışarıdan bakmadığı ve kendini eleştiremediği için, kendi paradigmaları doğrultusunda kat ettiği mesafeyi bir "ilerleme" olarak değerlendiriyor. Böyle bir ilerleme varsa, bu ilerlemenin, giderek kutsal olanla ilişkisini kesmek ve giderek kendini manevî değerlerden boşandırmak istikametinde yol aldığını söylemek zorundayız. Halen zenginleşmiş gibi görünen Batı fikriyatı, son tahlilde, muharref bir idea telakkisinin çeşitlenmesinden ibarettir. Tahkir kasdı olmadan yapabileceğimiz belirleme şudur: Batı uygarlığı, 3 bin yıl içinde, sığa iken eşek olmuştur!

Ham bilgi için başvurulacak kitaplar:

1. Prof. Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*.
2. Prof. Cavit Sunar, *Tasavvuf Tarihi*.

'BATI MEDENİYETİ KENDİ İÇİNDE YIKILIŞININ TOHUMLARINI TAŞIYOR'

JACQUES ATTALI

Haz. Sûsen Hüseyin*

Türkçesi: Mehmet Taşkın

Dr. Jacques Attali, ünlü Fransız iktisatçı ve düşünür. İnternet aracılığıyla yoksul ülkelere yardım konusunda en yeni iktisadi teorisinin sahibi. Geniş bir uluslararası destek aldıktan sonra, 1998 yılında bu görüşünü uygulama planına koydu. Türünün ilk mali kuruluşunu inşa edip, buna "Planet Finance", yani "Dünya ve Finans" adını verdi. Bu, kâr gözetmeyen bir müessesedir. Amacı, yalnızca "mikro kredi" sistemiyle üçüncü dünyayı kalkındırmaktır.

1981'den 1991'e kadar Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı François Mitterand'ın danışmanlığını yaptı. 1984 yılında modern teknolojilerle ilgili bir Avrupa programı olan "Eureka" programını kurdu. Aynı şekilde 1989 yılında Bangladeş'teki sel taşkınlarıyla mücadele için uluslararası bir program ortaya koydu ve nükleer silahların yayılmasını sınırlandırma alanında Birleşmiş Milletler genel sekreterine yardımcı oldu. 1990'da Londra'da Avrupa Geliştirme ve İmar Bankası'nı kurdu ve başkanlığını yaptı. Bu gün Avrupa'da bilgi teknolojisinin geliştirilmesi için özel bir işletme bankası olan "A, A" Bankası'nın başkanlığını yapmaktadır.

Dr. Jacques Attali, yalnızca iktisatçı değildir. O aynı zamanda sosyolog, filozof, roman ve tiyatro yazarı ve gelecek bilimcilerin en tanınmışlarından biridir. Romanlarının büyük bir kısmı kurgu-bilim etrafında döner. Çalışmalarını bir çok ilmi yönlerde kullandı ve siyaset, ekonomi, sosyoloji, müzik, tiyatro, tıp, zaman ölçümü gibi çok değişik insani faaliyet alanları arasında gidip gelen, açık ve şatafatsız bir yoğunluk içinde tutabildi... Kendisi gelecek yüzyıldaki uygarlığın özelliğini tanımlamak için ilk defa "gezgin toplum" kavramını ortaya atan kişidir.

Paris Üniversitesi, İktisat Bölümü'nde doktorasını tamamladı. Siyasi ve Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü ile Paris'teki Yüksek İdare Akademisi'nden yüksek dereceler kazandı. Ayrıca Amerika ve Avrupa üniversitelerinden madalya ve takdir belgeleri aldı. Değişik konulardaki eserlerinin sayısı 32'ye çıkmış, ve bunlar 20 dile çevrilmiş, dünya çapında üç milyondan fazla dağıtım yapılmıştır. Burada yeni çıkan bazı eserlerinin adlarını veriyoruz: Fraternites (Kardeşlik), La Femme du Menteur (Yalancı Kadın), Les Portes Ciel (Uzayın Kapıları), Dictionnaire du XXI. eme Siecle (Yirmibirinci Yüzyılın Kamusu) ve Chemin de la Sagesse (Hikmet Yolu).

Müslümanların Avrupa'ya Entegre Olmaları Mümkün Görünmüyor

Soru: Günümüzde İslam'ın Fransız toplumuna nüfuz durumu nedir?

Cevap: Öncelikle... Bu nüfuz (entegrasyon) meselesi, amaca ulaşma konusunda gerçekten güç bir mesele... Hatta imkansız gibi... Realite böyle... En azından ilmi verilere göre Fransa hükümeti içerisinde Müslüman biri bulunmamaktadır. Aynı şekilde Fransız parlamentosunda bir Müslüman bulunmamaktadır, Müslüman bir emniyet müdürü bulunmamaktadır. Her ne kadar şurada burada, Fransız ordusuna iltihak etmiş Cezayirli göçmenlerin çocuklarından bazı müdürler varsa da durum böyle... Yine Müslüman bir üniversite rektörü veya büyük bir araştırma merkezi başkanı bulunmamaktadır. Bu da gösteriyor ki, 'erdemli şehir' (medînetü'l-fâzıla) teorisi evrensel çerçevede bir yalandan ibarettir.

Bu konuyu etkileyen nedenler arasında son derece önemli bir sebep var. O da şu: Büyük okullarda öğrenim görmeye adım atan azınlık bir grup, varoşlarda oturan gruplardan oluşmaktadır. Büyük okullara varoş çocuklarının katılma imkanı, kent çocuklarına göre % 22'den daha düşüktür ve Müslüman ailelerin büyük çoğunluğu da varoşlarda ikamet etmektedir. Bunun yanında Müslüman kadının Fransız toplumuna adapte olma zorluğu var. Ayrıca bu hususta daha başka önemli faktörler de bulunmaktadır ki, onlar, coğrafi ve siyasi nedenlerdir. Eğer hala yankı buluyorsa İbn Rüşd'ün inleyişi, bu sebeplere bir misal sayılabilir.

Amerika'nın keşfedilme yılı olan 1492 senesi Avrupa için Doğu ve Güney'den büyük bir kopuşu tarihe kaydetti. Bu hadiseye, Avrupa'nın kendi içine kapanmasına ve Doğu ve Güney'den kopmasına yol açan bazı katliamlar ve facialar eşlik etti. Fakat Fransa bu içine kapanmaya direndi ve I. Fransuva, Müslümanlar ve Hristiyanlar arası savaşlarda komutanlık etmiş olan Şariken'e karşı Sultan I. Süleyman'la (Kanuni) anlaşma yaptı. 1492 yılından beri bu içine kapanma devam etmektedir. Buna bazı savaşlar ve felaketler de eklendi ki, en sonuncusu, Sovyet dünyasının çöküş felaketi oldu.

İçeride kapanma ile birlikte başlamış olan bu sebepler ortadan kalksa bile sorun olduğu gibi ortada durmaktadır. Avrupa'da biz, İslam'ın anlaşılması konusunda, tıpkı Amerika konusundaki tavrımızda olduğu gibi davranmaya devam edip durduk. İslam'ın anlaşılması, güçlük bakımından Amerika'nın keşfine benzemektedir. Mecazen şunu söyleyebiliriz: Şu anda geçmişte yaşanan bir hadise aynıyla meydana gelmekte ve o zaman İspanya Abrasaları hakkındaki dini ayrılıklarda sorulan soru tekrar aynıyla gündeme gelmektedir. Her ne kadar; "*Hintliler insan mıdır?*" gibi o zamanki tartışmalarda kullanılan aynı kavramları kullanmaya yeltenmesek de, bu gün biz de aynı tartışmaları yapıyor ve "*Acaba Avrupa bir Yahudi-Hristiyan kulübü müdür?*" sorularıyla meşgul oluyoruz. Bu soru bizzat geçmişteki dini anlaşmazlıklarda ortaya atılmıştır ve bugün yeniden gündeme getirilmektedir. Kosova sorunu ve Türkiye'nin AB'ye katılması konusuna yaklaşım tarzlarında bu apaçık kendini göstermektedir. Bunun yanında -dinlerin hepsinde olduğu gibi- bazı radikal Müslüman gruplar bulunmaktadır ki, bunlar, kendi dinlerine, düşmanlarının nefretini artırmaya yarayacak bir görüntü veriyorlar.

Ayrıca, nasıl ki Fransa'da Müslüman bir burjuva sınıfının bulunmayışı, İslam'ın Fransız toplumuna işlemedeki güçlüğü artırıyorsa; saf milliyetçilikten kaynaklanan bazı sebepler de Fransa'da -özellikle- İslam'ın nüfuzunu son derece güç bir sorun haline sokmaktadır. Polonyalıların, Yahudilerin ve benzerlerinin nüfuzunun, teberru ve sadakalar toplamak ve toplumun bireyleri arasında yardımlaşma ve mer-

hamet duygularını yaygınlaştırmak yoluyla olduğu net olarak bilinmektedir. Bu topluluklardan birine ait bir burjuvazi sınıfının bulunması demek, onların topluma sızma ve nüfuz etmelerine yarayacak olan fertler için toplumsal dayanışma ve yardımlaşma kampanyalarında, üyesi olduğu toplumsal grubun, birlikte yaşadığı diğer gruplarla yarışması ve gruba ait şiarları yükseltmeyi bu sınıfın üstlenmesi demektir. Bunun uzun yıllar üzerinde çalışıp anlamayı gerektiren bir çok sebepleri vardır. Ancak şu ana kadar Fransız toplumunun içine girip yerleşmiş bir İslami burjuvazi bulunmamaktadır.

Burada başka milli bir sebep daha vardır ki o da; İslami varlığın varoşlarda odaklaşması ve bunun bir sonucu olarak toplumdan ve kültürden daha fazla uzaklaşmadır. Bu hem Fransa ve hem de bütün dünya düzeyinde yaşanan bir durumdur. Böylece uzaklaşma, ayrılık uçurumundan beslenerek artmıştır. Son zamanlarda, bilim onu başarıyla doğrulayıp, dünyanın her yerinde açık bir ilerleme kaydeden pazar ekonomisi ve demokratikleşmenin önemi ortaya çıktıktan sonra "tarihin sonu" ile ilgili sözler çoğalmıştır.

Çin-Müslüman İttifakına Karşı ABD-Avrupa Birliği Doğabilir

Bu yeni teörinin karşısında; yarım asır sonra dünyanın haline bakmaya çağıran Anglo-Sakson teorisi durmaktadır. Günümüzde Avrupa, yeryüzü nüfusunun % 4'ünü oluşturmaktadır. ABD'nin nüfusu da bundan daha fazla değildir. Bu durumda Avrupa ile birlikte ABD'nin toplam nüfusu, yeryüzü nüfusunun % 10'undan daha azdır. Buna karşılık Çin'in nüfusu dünya nüfusuna oranla % 10 ile %15 arasındadır. İstatistik hesaplara göre Müslümanların nüfusu % 20 ile 45 arasında değişmektedir, yani dünya nüfusunun üçte biri civarındadır. Müslümanların Çin ile anlaşma yapmaları mümkündür. Bunun için ABD ve Avrupa'daki gelecek bilimcileri, Yahudi-Hristiyan antlaşmasının zorunlu olduğunu söylüyorlar. Bu bilim adamları, Avrupa'nın siyasi birliğine karşı çıkıyorlar, zira onlara göre birlik, bütün batı dünyasının birliği demektir. Atlantik Paketi'nin, Kosova,

Irak, Kürt meselesi ve benzeri her soruna doğrudan müdahil olması bir tesadüf değildir. Bu bilim adamları, Avrupalı ve Amerikalıların bu çerçevede bu dış tehdidin meydan okuması karşısında birlikte hareket etmelerinin zarureti vurguyla ifade ediyorlar. Onların söylediklerine göre bu düşman (ya da dış tehdit), Müslümanların Çin ile anlaşıp, bir "süper güç" gibi karşısına çıkmasıdır. Fakat İslam, taraftarlarını süper güç olmaya çağırıyor; zira o, temelde devlet fikrine değil, ümmet anlayışına dayanıyor.

Bu ise kültürel ve dini bir anlayıştır. Ama bu teori, onu, coğrafi ve siyasi varlığın düşmanlarını ezmek için kullanacağı bir güç haline getirmektedir.

Bu eğilimi besleyen bir düşünce var ki, Batı'nın meyveyi kemirebilecek kurtçuğu kendi haline bırakmaması ve bugünden 50 yıl sonra düşman olmadığı ortaya çıkıncaya kadar İslam'ı topluma sokmaması gerektiği esasına dayanıyor. Eğer kendi haline bırakacak olursak, bu düşünce, -yalnız Fransa'da değil, aksine öbür batı devletlerinde de ciddi bir tehlikeye dönüşecektir. Anlamamız gereken, Fransa'da yurt cephesi (cebhetü'l-vataniyye) ve bu minvaldeki her şeyle sürdürülen savaşın, evrensel düzeyde jeo-politik durumlardan kaynaklanan derin bir durumu yansıttığıdır. Bunu kabul mü edelim, yoksa onunla savaşalım mı? Doğal olarak ona karşı durmamız gerekiyor. Şahsen ben, bu durumu başımızdan savmak için ne yapmamız gerektiği hakkında çok konuşmuşumdur.

Soru: Bu karşı duruşun yöntemleri neler olacaktır? Entegrasyon ve asimilasyon siyaseti etrafında çıkan tartışmayı nasıl görüyorsunuz?

Cevap: İki seçeneğin her birini tercih edebilirim. Şüphesiz asimilasyon, kişiliğin inkarı manasına gelir ve silikleşmeye ve yok olmaya sebebiyet verir. Entegrasyon ise, her ikisi de tehlikeli olan iki durumu ortaya çıkarır:

Birinci Durum: Amerikanlaşma yahut İngilizleşmedir. Amerikalılar "Melting Pot" yani "Eriyik

Kabı" diye bir kavram icat ettiler. Fakat gerçekte ABD'de zaten gerçek anlamda bir "entegrasyon" hadisesi yoktur. Zira orada entegrasyon, tolerans teorisine yani umursamazlık, aldırma, grupları birbirine monte etme ve kaynaştırma esasına dayanmaktadır. Eğer entegrasyon, yalnızca farklı grupları birbirine montajlama olarak algılanırsa, 'en küçük bir şüphe olmaksızın bu, fiyaskoyla sonuçlanacaktır.

İkinci Durum: Tarafların karşılıklı olarak birbirlerini dinleyip kabul etmeleri fikrine dayanan bir

entegrasyon hareketidir ki, ben, bunun yeterli olmayacağına inanıyorum. Sırf birbirimizi keşfetmekle ilerleyebilmemiz mümkün değildir. Daha ileri gidip, bütün herkesin işine ya-

rayacak yeni şeyler bulunması gerekir. Müzik gibi mesela. Bunun ve şunun müziğinin birbirine monte edilmemesi, bütün tarafların paylarının bulunacağı yeni bir şeylerin keşfedilmesi gerekir. İşte böyle, kendimizi hazır olanın da ötesine geçme düşüncesini kabule hazırlamamız, tahrik ve kıskırtmaya boyun eğmememiz gerekir. Sartre, "topluluktan çıkma" eğiliminin nasıl tahrik edilip yaratılacağını açıkça ortaya koşmuştur. Antisemitizm Yahudi'yi ortaya çıkarmıştır. Kişi daima diyaloga açık olmalıdır, bu hususta aile önemli rol oynamalıdır. Ben, gelecek kuşaklar için gerekli proje hakkında düşündüm. Bu kuşakların şu veya bu olma konusundaki seçimlerinin, asla nüfuz hareketi tarafından önlerine konulduğu şekilde gerçekleşmeyeceğini bilmeleri gerekir. Bireyin kendinde değişik üyelikleri birlikte tutabileceği tarzda "veya" kelimesini "ve" kelimesiyle değiştirmeliyiz. Mesela; 'Yahudi veya Budist' söylemi yerine, 'Yahudi ve Budist', 'Fransız veya Alman' yerine 'Fransız ve Alman' söylemini tercih etmeliyiz. Kendimizi geçmişte bir çok şüpheyi tahrik etmiş olan değişik üyeliklerle anabilmeliyiz. Böylelikle birey, ne kadar çelişkili de olsa aynı anda bir çok kimliği ve üyeliği birlikte taşıma hakkını kazanmış olacaktır. Zira ancak bu çeşitlilik, yeni olanı ya-

ratacak ve kendini inkar etmeden diğerini de kabul etmeye sevk edecektir. Bu çokkimliklilik ve değişik üyelikler, Fransa ve Avrupa'daki iktisadi ve kültürel gelişmenin önemli bir faktörü ve koşulu haline gelecektir.

Avrupa, Türkiye ve Rusya'yı da kendi içine katabilirse nüfusu 750 milyona ulaşacak ve her türlü hammadde serveti önüne yığılacaktır. Bu ise, kuşkusuz onu yirmibirinci yüzyılın en büyük iktisadi gücü yapacaktır. Doğuda keşfedilecek bu yeni kıta, büyük servet ve iş imkanlarının kaynağı haline gelecektir. Buna bir de İslami kültürleriyle Fransa'daki korkunç Müslüman nüfusu ekleyecek olursak; önümüzde, önemli ikiye katlanmış bir İslami kitleyi ve hali hâzırdaki Fransa ticaretine nispetle önemi iyice artmış iktisadi bir teşekkül buluruz.

Kısa Vadeli Hedeflere Kilitlenen Batı Toplumu Korkunç Bir Boşluk İçinde

Soru: *İslam kültürel gelişme için bir faktör sayılabilir mi?*

Cevap: Evet, İslam aynı zamanda kültürel gelişmenin bir faktörüdür... Gelecekte toplumların refahı için tek başına pazar ekonomisi ve demokrasinin yeterli geleceğine inanmıyorum. Yakın hedefler ne pazar ekonomisini, ne de demokrasiyi öncelikli kılar. Zira onlar sürekli özgürlüğü ve görüş değişikliğini yüceltirler. Bildiğimiz gibi, burada özgürlüğün başka bir yönü daha vardır ki, o da sebatsızlık ve bir anın diğer ana uymamasıdır. Buradan hareketle, herhangi bir zamanda değişmemiz ve -aile, iş, içinde yaşanılan mekan ve bağlantılar gibi- toplumumuzdaki her şeyin geçici hale gelmesi mümkün olur.

Tarih bize öğretmiştir ki, geçici ve sabit olmayan temellere dayanırsa medeniyetlerin ayakta kalması ve devamlı olması mümkün değildir. Bir anlam ve içerikle doldurulamazsa uzun süre kalıcı olmaları ve gelecek kuşaklar için bir proje sunmaları imkansız-

dır. Başka bir deyişle, Avrupa uygarlığı, Batı toplumu ve Fransız toplumu, içinde yaşadığımız kısa vadeli hedeflere kilitlendiği için korkunç bir boşluk içerisindedir. Bu boşluğu dolduracak iki metot vardır ki, bunlar aynı zamanda iki felaket mesabesindedir. Birinci Metot: Hayatın ve fikrin yalnızca yakın emellere indirgenmesi hasebiyle eğlence ve dinlen- ce vasıtaları için getirilen "Paskalcı metot"tur. Ahi- ret'e ve uzak geleceğe ilişkin varlıkla ilgili soruları- mıza doğru cevaplar bulamadığımız sürece, zaruri

olarak bunları unu-
tup, kendimizi oyalama taktiğine yöneli-
riz!

Bu toplumlarda
eğlence ve dinlen-
ce vasıtalarının üretimi
küçümşenen bir iş
değildir. Geçici he-

defler üzerine bina edilen toplumu bir arada tutmak için dayandığımız yegane vasıta bu. Fakat bu düzenleme veya daha doğru bir deyimle "bu hile" asla yeterli değildir; zira insanın sürekli eğlence ve konfor ile avunması mümkün değildir; o bunun da ötesinde başka bir şey arayacaktır. İşte; bu soruna cevap bulamayan toplumlara böyle bir hazır cevabı sunmak üzere çıkan, bütün şekilleriyle Yahudi, Hristiyan ve İslam Radikalizmi de buradan doğmaktadır. O halde tek başına demokrasi ve serbest piyasa sistemi bizim toplumlarımıza temel olmak için yeterli olamaz. Çünkü refah ve konfor, eğlence ve dinlen- ce, uzak gelecekle ilgili sorunlara çözüm sunamaz. Bu sorulara, ancak bizim sonumuzu bize tarif eden dini saha içinde köklü ve derin bilgi vasıtasıyla cevap verilebilir ve problem ancak böyle çözülür. Bu durum bizi, önemli ve temel bir noktaya götürür ki o da; dini alana demokrasinin amillerinden biri olarak bakmamız gerektiğidir.

Uzak geleceğin bizim için neler sakladığını ve bize neler söylemek istediğini birlikte öğrenmek için birbirimizle diyalog kurmamız, konuşmamız ve kaynaşmamız gerekmektedir.

Tevrat, İncil ve Kur'an Birlikte Öğretilmeli

Soru: Birlikte öğreneceğimiz uzak gelecek ya da uzak hedefler nedir?

Cevap: Burada konuşamayacağımız veya ancak belli bir miktarda konuşabileceğimiz şeyler var. Din gerçeğinin ve dini kültürlerin bilinmesini, dini radikalizm karşısında en iyi savunma ve korunma vasıtası saymalıyız. Fransa'daki laik okulların, üç semavi dinin kitapları olan Tevrat, İncil ve Kur'an'ı, -bu dinler onların kültürel hayatlarında önemli birer unsur olduğu için- bütün öğrencilere öğretmesi gerekir. Eğer okullar, asırlar boyu dine dayalı çıkan savaşlar sebebiyle bu önemli görevi üstlenmekten çekinirse, semavi kitapları öğretici dergiler

ve belletenler yayınlatabilir. Zaten piyasada yayınlanmakta olan İslami ve Hristiyan kültüre dayalı dergiler bulunmaktadır.

Burada kırk yıldan beri harika bir şekilde işleyen Hristiyan-Yahudi dostlukları var. Fakat her ne kadar konuyla ilgili konuşmalar başlamış da olsa, Müslüman-Yahudi dostlukları bulunmamaktadır. Sizi kendi ülkenizde üç semavi din arasında buna benzer dostluklar oluşturmaya davet ediyorum.

Şu halde söylediğim gibi amaç, montajlama değil, yeni bir şey yaratmaktır. Burada benim çok hoşuma giden şu Talmut düşüncesinden yararlanmak istiyorum. Orada kahin; "Güneşin altında yeni bir şey yok!" diyor. Hahamlar; "Güneşin altında nasıl yeni bir şey olmaz? Bunun anlamı, Tevrat'ın bizi, kaderi, bütün hadiselerin sonsuza dek tekrardan ibaret olduğunu kabul etmeye teşvik ettiği midir?" diye soruyorlar. Kahin şu cevabı veriyor: "Hayır, elbette güneşin altında yeni bir şey yok. Çünkü yeni olan güneşin üstündedir." Bunun manası, tekrardan kurtulmamız için bizim, yaratıcı olup yenilikler yapmamız gerektiğidir.

Soru: Bosna Avrupa'nın kalbinde bulunan Müslüman bir varlık ve çok kültürlülük için harika bir örnek teşkil ediyordu. Fakat başına ne işler geldiğini, Sırp'ların, hem de kültürlü insanların nasıl bu varlığın kökünü ka-

zırmaya kalkıştığını çok iyi biliyorsunuz. Sonunda iş, yüzbinlerce kurban verilerek neticelendi. Sorum şu: Olmasını istediğiniz çok kültürlülük ve karşılıklı anlayış nasıl uygulanabilecek? Çocuklarımıza ve gençlere çarpıtmadan ve ırkçı hadiseleri bulaştırmadan, ırkçı emellere alet etmeden tarih öğretme yoluyla bu hedefe ulaşabilir miyiz?

Cevap: Bilmiyorum... Yugoslavya'nın tarihi gerekten de özel bir tarih ve orada devletin yapılması, zorlamaya dayalı suni bir yapılanma... Yugoslavya'da kültürlerin birbirine geçtiğini görüyoruz.

Bu arada, her ne kadar bir korku üzerine kurulu olsa da, özellikle Sarayev'o'da, zihinlerinde bir buluşma yerinin, bir kongrenin ideal formunu taşıyan insanlar görüyoruz. Kültür çeşitliliğine

kimliğin bir alternatifi olarak bakmamamız gerekir. Onu kültürel kimliğin nihai hedefi olarak görmeliyiz. Zira önce kendimizden başlamadıkça karşıdaki ne gidebilmemiz mümkün değildir. Bosna'daki trajedinin sebebi, onların, önce kendi kimliklerini güçlendirmeden kültürel yakınlaşmayı zorla elde tutarak savunmayı düşünmüş olmalarıdır. Sovyetler Birliği'ne komünizmin nasıl geldiğini anlayabilmiş değilim. Orası geri kalmış bir ülke. Komünizmin ilerlemiş devletlerde kapitalizm aşamasından sonra gelmesi gerekiyordu. Yaratıcı nüfuz hareketine ancak kendi kültürel kimliğini kuvvetlendirmiş ülkelerde ulaşabiliriz. Kendimiz kaybolup gitmekten ve yok olmaktan korkarken karşı tarafı kabullenmemiz mümkün olmaz... Yani, önce kendi kimliğimizi pekiştirmemiz gerekiyor. Bu bakış açısından hareketle Bosna'nın nüfuz hareketi için gereken doğru yola girmemiş olduğunu görüyoruz. Bu, bana göre, Sovyetler Birliği'nin içine düştüğü hatanın aynısıdır.

ABD'nin Polis Rolünü Oynamak İçin Hırsıza İhtiyacı Var

Soru: Kuzey-Güney ilişkisine dair söylenenlerle ilgili olarak burada, Fransız Le Monde Gazetesi'nde yayın-

lanan bir makaleden Huntington'un bir sözünü alınlamak ve sizin bu söze ilişkin yorumunuzu almak istiyorum. Bu makalede Huntington, Batı ve bütün Yahudi-Hristiyan dünya karşısında gelişen İslam-Konfüçyüsçülük ilişkilerinden bahsediyor. Acaba, sizin de bu husustaki kaynağınız Huntington mudur?

Cevap: Hayır. Önce bundan Clinton söz etti. Ardından ABD'de bu fikri benimseyen bir dizi enstitünün beslendiği bu görüşü Samuel Huntington bir kitapta tekrar ele aldı. Bu eğilim, bağımsız bir varlık gibi, özel olarak Avrupa'nın yapısını hedeflemiş ideolojik bir akımla örtüşmektedir.

Soru: Bu konuyu biraz daha açmak istiyorum. Bu arada, geçen sene Temmuz ayında Le Monde Diplomatique'te yayınlanan Alain Greche'in makalesiyle ilgili görüşünüzü de almak istiyorum. Greche orada; Avrupa'ya karşı ayrılıkçı görüşlerin ve medeniyet savaşlarının güçlü bir devlet olmaksızın uygulama alanına geçemeyeceğini vurgulamaktadır. Sizce, İslam ile Konfüçyüsçü'nün böyle bir blok oluşturması bir gerçek mi, yoksa efsane mi?

Cevap: Günümüzde ABD'nin sorunu, hırsız polis rolünü oynama sorunudur. Böyle bir polis gücünün ayakta kalabilmesi güçtür. Onun için bir hırsız çetesi bulunmalıdır. Bu hırsız acaba Çin olabilir mi? Yoksa Rusya'yı yeniden hırsız mı yapmalı veya İslam bu görevi üstlenebilir mi? ABD'nin bu hırsız İslam'da görmesi güçtür, zira onu Sovyet dünyasına karşı kendi menfaatleri doğrultusunda epey kullandı. Öyleyse açıkça ve kesin bir şekilde bir radikalizme karşı savaş ortamı oluşturuncaya kadar köklü bir stratejik değişim teşekkül ettirecektir.

Ben uygarlıklar savaşının çıkacağına inanmıyorum, çünkü hepimiz, her şeyin son derece çeşitlendiği ve aheniklik kazandığı bir dünyada yaşıyoruz. Bu sayede örneğin bir Çin uygarlığını Los Angeles'ta, Paris'te veya dünyanın her hangi bir yerinde görebilirsiniz. Aynı şekilde blok çatışmalarının çıkacağına da inanmıyorum. Dünyanın bu tür çatışmalarla korkutulabileceğini sanmıyorum. Dünyanın korkacağı şey, kesinlikle alışılmış bir şey olmayacaktır. Her medeniyet asimile olmayı kabul edemeyeceği ve bu nedenle kimi zaman saldırganlaşabileceği için, şurada burada bazı uygarlık çatışmalarının patlak ver-

mesi mümkündür. Yalnız bütün medeniyetleri içine alacak bir çarpışmanın olacağını zannetmiyorum. Fakat Avrupa'nın yapısını kendi başına apayrı bir yapı gibi görüp reddeden bir eğilimin olduğundan da adım gibi eminim.

Soru: Üç semavi dine mensup geçmişlerimizin birbirlerini unutabilirsek çatışma ve nefreti aşabilir miyiz?... Barış içerisinde birlikte yaşayacağımız yeni bir hayat tarzına ulaşmamız mümkün müdür?

Cevap: Bu güzel bir benzetme... Gerçekten pratik olarak geleceğe önem vermemiz gerekiyor, geçmişe değil; bu geçmiş her ne kadar bizim kimliğimizi beslese ve bireye bu kimlikle üzerinde yürüyeceği bir program çizse de... Kişinin başkasından nefreti, kendinden nefret etmesiyle başlar. Bu hususta büyük Hristiyan filozof Renan Gerard'ın görüşüne dayanıyoruz. O açıkça ortaya koymuştur ki; biz, hiç bir zaman bizim gibi düşünmüyor, bizim rağbet ettiğimiz şeylere rağbet etmiyor diye, ayrı düştüğümüz kişilere karşı nefret duymayız. Şu halde o bizim rakibi-miz ve hasmımız değildir. Biz ancak bize benzer olan, bizimle aynı eğilimlere sahip kimselerden nefret ederiz ve o da bu şekilde bize rakip kesilir. Gerard, bu durumu "andırma ile rekabet" olarak adlandırmaktadır. Bu teoriye dayanılarak, hedefimiz için son derece önemli şöyle bir düşünce geliştirilebilir: Farlılıkların bulunup ortaya çıkartılması, kabalığın ve hoşgörüsüzlüğün izalesi için yegane yöntemdir.

Şu halde kişi öncelikle kendi kişiliğinden nefret etmemeli, kendisiyle barışık olmalı ve başkasına da kulak vermeli, hatta aynı anda hem kendi ve hem de başkası olmaya çalışmalı. Bu durum, başkasını dinler hale gelebilmemiz için bizim önce kendi benliğimize yönelmemizi gerektirmektedir, ta ki hep birlikte güneşin üstüne yükselip, orada olana erişebilelim.

Batı Medeniyetinin Duvarlarındaki Çatlaklar, Yıkılışına Yol Açabilir

Soru: Batı medeniyetinin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Cevap: Soğuk savaşın bitiminden ve Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılmasından itibaren başarının

pazar ekonomisi ve demokrasi ile olabileceği açığa çıktı. Bu ikisi, artık uluslararası topluluğa kabul edilmeye veya uluslararası mali kuruluşların desteğini elde etmeye çalışan her devletin önündeki yolu açar hale geldi. Böylece Batı medeniyeti nihai zafarını bütün dünyaya tescil ettirdi. Artık Amerikan diplomasisinin esas hedefi, bu konsepti yitirmiş ve yeniden arayışa geçmiş ülkelere -Amerikan çıkarlarına hizmet edecek vaziyette- üretip pazarlamak olmuştur. Gelişmenin üzerinden asırlar geçtikten ve iki dünya savaşı patlak verdikten sonra Batılı değerler kalıcılık özelliği kazandı. O Batılı değerler ki, insanlığın kazandığı bazı zaferlerin ardından, bu gün ekonomik refah, kişisel hürriyet ve savunma gücünün temel direkleri haline gelmiştir.

Pazar ekonomisi ve demokrasinin birbirine bağlı iki halka oldukları, biri olmadan diğerine ulaşamayacağı açığa çıkmış vaziyettedir. Bu ikisinden her birinin karşılıklı diğerini desteklediği de kesinlik kazanmıştır. Örneğin, pazar ekonomisi, ferdi mülkiyete, serbest çalışan işçilere ve yeniliklere ihtiyaç duyar; bu söylediklerimiz de, düşünce, ifade ve teşebbüs hürriyetini gerekli kılar.

Fakat itiraf etmek gerekir ki, Amerikan siyaset mimarlarının pazar ekonomisi diye adlandırdıkları şeyin kolaylıkla gerçekleşmesi mümkün değildir. Örneğin, Rusya gibi önceden sosyalist olan bir devlette pazar ekonomisini verimli hale getirme teşebbüsü, sanayinin özelleştirilmesi, fiyatları belirlemenin ve pazarı sınırlamanın bırakılmasından daha fazla şeyler isteyecektir. Aynı şekilde Kamboçya gibi kendisini savaşların parçalara böldüğü bir ülkede gerçek manada demokratik bir sistemin kurulması, hür seçimlerin uygulanmasından daha fazlasına ihtiyaç duyacaktır. Şu halde pazar ekonomisi ve demokrasi, ancak hukukun üstünlüğü, anayasal sistem, basın özgürlüğü ve zorunlu vergi ödemelerine karşı toplanma ve bildiri dağıtma gibi, hiçbir devletin kayıtsız kalamayacağı bazı temel karakterler üzerine

kurulan devletlerde ayakta kalabilecektir.

Pazar ekonomisi ve demokrasinin daima hareketli bir mekanizma ile insanlığı ilerlemeye ittiği yönündeki hakim inanca rağmen; zaman zaman kendilerine isabet edip onları çöküşün eşiğine getiren zaafiyet hallerine bakılacak olursa, yalnız başına bu değerlerin herhangi bir medeniyeti muhafaza edebilmesi mümkün değildir.

Batıya düşen, pazar ekonomisinin ve demokrasinin belası olan bu tür kusurları itiraf etmektir; ta ki bu durum, tedrici bir dağılmaya ve hatta batı uygarlığının tamamen yok olmasına sebebiyet vermesin.

Soru: *Pazar ekonomisi ve demokrasinin başarısız yönleri nelerdir?*

Cevap: Batı uygarlığının duvarlarındaki çatlaklar açığa çıkmış vaziyettedir. Bu duvarların temelle-

ABD'nin sorunu, hırsız polis rolünü oynama sorunudur. Böyle bir polis gücünün ayakta kalabilmesi güçtür. Onun için bir hırsız çetesi bulunmalıdır. Bu hırsız acaba Çin olabilir mi? Yoksa Rusya'yı yeniden hırsız mı yapmalı veya İslam bu görevi üstlenebilir mi?

rine aydınlatıcı ışıklar tuttuğumuzda, bu medeniyetin tam bir yıkılışına neden olacak ciddi zaafiyet kendini belli edecektir.

Böyle bir felakete karşı dikkatli olmak istersek, demokrasi ve pazar ekonomisi arasındaki evliliğin üç tür problemi doğuracağını bilmemiz gerekir:

1- Bu birlikteliğe hakim olan ilkelerin Batı toplumlarının daha büyük parçalarında tatbiki mümkün değildir.

2- Bazen bu ilkeler birbiriyle uyum içinde yan yana gitmek yerine, birbiriyle boğuşur vaziyette paradoksal bir durum arzederler.

3- Bunlar aynı zamanda kendi çöküş tohumlarını kendi bünyelerinde taşırlar.

Pazar Ekonomisi ve Demokrasi Kendi İçinde Çelişkiler Taşımaktadır

Soru: *Uygulanmaya elverişli olmayan bu ilkeler nelerdir?*

Cevap: Öncelikle kuruluşları, özel şirketler ve kamu hizmeti olarak iki türde ele alalım. Pazar ekonomisi ve fertler arası eşitlik hakkındaki konuşma-

larımıza rağmen, yine de şirketlerimiz ve bürokratik kurumlarımız sabit prosedür ve katı görev formalite-lerimize takılı kalacaktır. Aynı şirketin değişik şubeleri arasında gerçek bir pazar ekonomisi ilişkileri dü-şünebilir miyiz? Yahut müdür ve yardımcıları arasın-da, müdürün ve hatta büro sekreterinin aldığı bir karar hakkında görüş alış verişinin gerçekleşebilece-ğini hayal edebilir miyiz? Bizzat Batılı sistemin kal-binde yer alan kuruluşlarda uygulanabilir olmayan bu Batılı değerler hakkında ne söyleyeceğiz?

Aynı şekilde, ABD'nin de içinde bulunduğu Ba-tılı devletlerden pek azı, gerçek manada demokrasi-yi uygulayarak uluslararası topluluğa saygı göstere-bilmektedir. (Mesela; Birleşmiş Milletler Teşkila-tı'nın en önemli kararlarını, beş Güvenlik Konseyi ülkesinin oyuna hiç aldırış etmeden, genel kurul üyelerinin tercihleri-ne dayanarak ve her devletin oyunu hesa-ba katarak aldığını düşünelim...) Eğer uluslararası para ku-ruluşları '80'lerde gerçekleştirdikleri ve

'kapsamlı görüşmeler' diye adlandırdıkları oturma-ları esnasında bu demokratik sistemi uygulama kara-rı alsalardı, servet dağılımının niteliği konusunda köklü bir değişiklik meydana gelirdi. Bunun genel-de Batılı çıkarlar için, özelde ise Amerikan çıkarla-rı için bir tehlike oluşturması mümkündür. Sonra devletlerin kendi içlerinde ve aralarında pazar eko-nomisini uygulamaları, istenilmeyen bir problemi daha ortaya çıkarıyor. Serbest piyasayı adil bir çer-çeveye oturtmaya veya bu hususla ilgili var olan ya-saları uygulamaya çalışan hiçbir Batılı ülke bulun-mamaktadır. Şüphesiz nükleer silahların, yasal ol-mayan uyuşturucuların ve ileri teknolojilerin, hatta içme sularının serbest piyasaya sürülmesi, ulusal hü-kümetlere meydan okuyabilecek yeni siyasi örgüt-lenmelerin ve korkunç bir nüfusa sahip sivil olu-şumların süratle gelişmesine yol açabilecektir.

İkincisi; pazar sistemi ile demokrasinin kendi içinde var olan çelişkiler. Batı medeniyetinin üzeri-ne kurulduğu bu sütunlar, birbirleriyle karşılıklı ola-

rak dayanışmaktan çok birbirlerinin yıkımına eği-lim göstermektedir. Bu çatışma türünden meydana gelen bazı durumları örnek olarak burada zikrede-lim:

1- Demokratik bir toplumda nihai hedef, bireyin durumunun yükseltilmesidir. Halbuki pazar siste-minde fert, bazı becerileri, ayırıcı karakterleri ve öğ-renim özellikleri araştırılıp kullanıldıktan sonra bir köşeye atılabilecek bir metaya dönüşmektedir.

2- Demokrasi temel haklarda bütün vatandaşla-rın eşitliği esasına dayanırken, pazar ekonomisi ikti-sadi faaliyette bulunanlar arasında eşitsizliği benim-ser, hatta bunu teşvik eder. Pazar ekonomisi bazı ki-şileri zorunlu ekonomik ihtiyaçlarını temin etmek-ten mahrum bırakmakla kalmaz, peşi sıra onları si-yasi haklarını tam olarak kullanmaktan da mahrum

eder. Sözün burasın-da Avrupa devletle-rindeki işsizler ordu-sunun korkunç bi-lançosuna işaret ede-lim. Toplum dışına itilmiş ve göç etmek-ten bahseder hale

gelmiş bu ıstıraplı kişiler seçimlerde oy kullanma haklarını düşünecekler mi acaba?

3- Pazar ekonomisi gücün bir elde toplanmasına çalışır ve ortaklar arası anlaşmayı teşvik etmez, ak-sine egoizme cesaret verir. Demokrasi ise siyasi so-rumluluğun açık bir şekilde sınırlandırılması, siyasi partilere üye olan vatandaşların karşılıklı olarak an-laşmaları ve sonucu hepsinin ortaklaşa belirlemesi esasına dayanır. Demokratik sistemler, değişik bakış açılarının arasını bulup, onları ortak bir zeminde birleştirme kudretine haiz siyasi partilere ihtiyaç du-yarlar. Buna karşın pazar ekonomisi ben merkezli sürtüşmelere ve rekabete dayanır.

4- Demokrasi yalnız gerçek topluluklarla birlikte iş yaparken, pazar ekonomisi daimi bir ikameti ol-mayan gezginler dünyasına yol açar. Ticari malların, hammaddelerin ve bireylerin hareket serbestliğini talep etmek, ülke sınırlarını rahatça geçmeye yol açarken, demokrasi, yabancı vatandaşlar ile seçimde oy kullanma hakkı bulunan yerli vatandaşları birbi-

rinden ayırabilmek için bütün bunları yerli yerinde muhafaza etmeye ihtiyaç duyar. Böylece ABD'de yahut Avrupa'da giderek artan yabancı akını sebebiyle kabaran güçlü halk öfkesi harekete geçtiğinde, bu çelişkiden doğan bunalımlar su yüzüne çıkmaktadır.

5- Pazar ekonomisi, bütün iktisadi destekçilerinin egoist tavırlarının birikimi sayesinde gerçekleşen toplam faydaya önem verirken, demokrasi, en iyi sonuca, azınlığın, çoğunluk tarafından alınan kararlara uymakla ulaşılabilirliğine inanır. Bunun tam aksine azınlıkta kalan zenginler, yoksul tabakaların yararına olan vergi düzenlemelerinden nefret ederler. Daha da kötüsü,

genç kuşaklar, yaşça kendinden büyük kuşakların maaşları için vergi ödenmesini nefretle karşılar ve bununla birlikte gelecek yıllarda kendisinin (yaşlanmak yerine) sanyai dünyasına hakim olacağını düşünür.

Demokrasi temel haklarda bütün vatandaşların eşitliği esasına dayanırken, pazar ekonomisi iktisadi faaliyette bulunanlar arasında eşitsizliği benimser, hatta bunu teşvik eder.

Demokrasi, Yerini Piyasa Diktatörlüğüne ve Fesat Mekanizmasına Bırakacak

Soru: *Şu halde çöküş kaçınılmaz mı?*

Cevap: Buna inanıyorum. Pazar ekonomisi ve demokrasiden her biri, durum ister siyasi otoriteyle, ister tüketicilerle, isterse teknoloji ve kültürel faaliyetlerle ilgili olsun 'tercihlerin giderek gerilemesi (müptezelleşmesi)' ilkesine odaklanıyor. Bu açıdan pazar ekonomisi de demokrasi de kalıcı bir medeniyet için sağlam bir temel sunamaz. Örneğin; pazar ekonomisine dayalı demokrasilerde şehir planına ilişkin sağlıklı ve daimi bir siyaset veya anlayış bulunmaz. Demokrasiler arasında herhangi bir ilişki dengesi de görmüyoruz.

Hem pazar ekonomisi hem de demokrasi, devletlerin istikrarını bozabilecek olan 'sürü akılcılığına' cesaret veriyorlar. Bu eğilim, sorunların hacmini artırabilir, piyasalarda ve mali kuruluşlarda rekabeti körükler ve hatta siyasi krizlerin çıkmasına sebebiyet verebilir. Medya da bu işe karışır ve piyasa ve se-

çimlerle ilgili eksik bilgiler vermek suretiyle, istikrarı bozan, halkın moralini alt üst eden bu eğilimi iyice azdırır.

Bu koşulların doğuracağı yıkıcı sonuçlar gerçekten de çok önemlidir. Uzun süreli işletmeler gerçekleştirmek için piyasa fırsatları azalacaktır mesela. O anki mevcut kuşaklar, gelecek kuşakların çıkarını asla düşünmeyecek ve kendi çocuklarının mislini bile asla elde edemeyeceği ayrıcalıklar ve maaşlar isteyeceklerdir. Siyasi sahada ise, çoğu kararlar doğrudan siyasi mülahazalara uygun hale gelinceye kadar sonsuzca tehir edilecektir. Topluma kamuoyunun nabzını tutmada ve sorumluluktan kaçmada uzman-

laşmış siyaset kurtları yön verecektir. Bu toplum, gerek siyasi ve iktisadi kuruluşların güçlendirilmesi, gerekse toplumda hasarlara yol açan ikiyüzlülük aracılığıyla olsun, uzun süre meydan

okumalar karşısında direnemeyip, giderek güçsüz duruma düşecek ve pes edecektir.

Soru: *O halde demokrasi ile pazar ekonomisi arasında gizlenmiş bulunan bu tenakuz nasıl sona erecektir?*

Cevap: Kuşkusuz pazarın çıkarına uygun olarak son bulacaktır. Her birinin diğeriyle olan çelişkisine bakacak olursak, iki mefhumdan birinin başarıya ulaşması gerekir. Bu durumdan pazar ekonomisinin kazançlı çıkacağı açıktır. Pazar diktatörlüğünün yükselişine tanık olacağız, bunda şüphe yok ve bu, batı uygarlığına hükmeden değerlerin getireceği en tehlikeli sonuç olacaktır. Burada piyasanın zaferine imkan tanıyan bir çok fırsat var. Onları sayacak olursak: Seçim kampanyalarını finanse etmek için kaynakların açık kullanımı, bozulmanın yaygınlaşması, suç ekonomisi oranının yükselmesi. Bütün bunlar pazar ekonomisinin demokratik etik'e baskın çıkacağının göstergeleridir. Pazar ekonomisinin kazanacağı bu zaferin ciddi bazı yansımaları olacaktır. Pazar ekonomisinin bütün imkanlarını kullanarak başarının yollarını araştırarak nüfuz sahibi azınlıklar, onun gelir kaynaklarına tam bir egemenlik kurmaya çalışacak ve durum, fakir çoğunluğun alacağı top-

lumsal demokratik kararları tanımamakla sonuçlanacaktır.

Yasama ve yargı organları, elit tabakanın demokrasideki hesabına yazılmak üzere, piyasadaki nüfuzunu daha fazla artırmak için, merkez bankaları ve büyük şirketlerin işine yarayacak şekilde etkisini kaybedecektir. Gelişen teknolojide uzman, uluslararası görevleri bilgi ve haber üretip-yönlendirmek olan yeni bir gezgin sınıfın yükselişini göreceğiz. Medya, dünya ölçeğinde vatandaşların davranışları üzerinde denetim kurabilen ve bu sayede demokratik değerler hakkında kuşku eğilimini yücelten muazzam bir kampanyanın eline düşecektir. Çağdaş teknoloji, adem-i merkeziyetçiliği teşvik ederek demokratik kurumları aşamalı olarak çökertmeye devam edecektir. İnternet, mukavele şirketleri ve banka sahipleri

gibi geleneksel araçların giderek ortadan kalkmasına neden olacak, yerel düzeyde vatandaşlara direkt ulaşma imkanı olduğu için, belirli tarifeleri olan yenilikler getirerek, büyük televizyonların ve dünya pazarlarının yerini alacaktır.

Doğal olarak demokrasi, yerini piyasa ve fesat mekanizmasına bırakmak üzere ortadan çekilecektir. Karşısında güçlü demokratik kuruluşlar olmaksızın bir tür pazar diktatörlüğü kurulacaktır. Bu sayede siyasi nüfuzla ticaret yapmak mümkün olacak ve pazar ekonomisi, kamu hayatının -polis gücü, yargı, sağlık, eğitim ve öğretim ve hatta burnumuza çektığımız hava gibi- bütün unsurlarına tahakküm edecektir.

Bu koşullar altında batı uygarlığı kesinlikle çökecektir. Ulusal üyeliğin gerilemesi, siyasal elitin sorumluluğunu yerine getirmeyi terketmesi, ulusal devletin geleneksel varlığını zayıflatacaktır. Bu arada Almanya örneğinde olduğu gibi, güçlü ve her şeye hakim -hatta kimi zaman yasal olmayan- yeni oluşumlar, uyuşturucu üreten veya nükleer maddelerin ticaretini yapan şirketler birliği, bizim sosyal varlığımızı ve güvenliğimizi ve hatta parçalanmış olan dini inançlarımızı -çünkü din ticari değerlerin

hakimiyeti sonucu bozulacaktır- tehdit etmek için, güçlü yerel yönetimlerin yokluğunda pazar ekonomisini bağımsızlaştırmaya çalışacaktır.

Batı Medeniyetinin Diğer Medeniyetlerden Öğreneceği Şeyler Var

Soru: Bu çöküşün nasıl önünü alabiliriz?

Cevap: Eğer böyle bir korkunç senaryo gerçekleşecek olursa, ABD, diğer herhangi bir devletten daha fazla kayba uğrayacaktır. Pazar diktatörlüğünün gelişi, Amerika'nın iç oluşumunu tehdit edecek ve Amerikan 'eriyik kabı' (melting pot), her grubun

kendi kişisel çıkarından başka bir şey için çalışmayacağı "grupların yükseliş kabı"na dönüştürecektir. Hari-ci olarak da; yalnızca Amerikan çıkarlarının geniş kesimini tehdit etmekle kalmaz, aynı zamanda

uluslararası platformda Amerikan liderliğine ilişkin ideolojik kuralı da tehdit eder. Özetle, Amerikan uygarlığının çöküşü, Avrupa uygarlığının çöküşünden önce gerçekleşecektir.

Böyle bir sonucun önünü alabilmek için öncelikle şu bir kaç sorunun cevabını aramamız gerekiyor:

1. Büyük kararlar alınırken, bunların vatandaşlar üzerindeki gerçek tesiri ne olacaktır?
2. Milletlerarası demokrasinin gerçek durumu nedir?
3. Neden bazı milletler sürekli kazançlı çıkıyor da, diğerleri hep kaybeden taraf oluyor?
4. Pazar mekanizmaları sayesinde yoksulluk altı edilebilir mi?

Bu soruların cevabını bulmamız için öncelikle Batı medeniyetinin kendi değerleri hakkında büyük bir açıklık göstermesi ve Pazar ekonomisi ile demokratik veya diktatör karar alımına hakim olan mekanizmalar arasında ortak bir çözüm yolu bulmanın zarureti itiraf etmesi gerekir. Bizim, kendi toplumumuzda ancak sınırlı şekliyle güç olarak uygulanabilecek olan bu değerleri övmeye aşırılığa gitmek yerine, bu ortak çözümün bulunmasını sağlayacak

yöntemleri bulmamız gerekiyor. Avrupalılara düşen, kendilerinin Amerikalılarla eşit olduklarını bilmeleri; Amerikalılara düşen ise, Avrupa ile ilişkilerinin karşılıklı saygı ve dayanışma esasına dayandığını bilmeleridir. Batı medeniyetinin, Atlantik'in iki yakası üzerindeki iki ayağı üzerinde durmayı öğrenmesi gerekir.

Yine bize düşen bir görev de, Batı uygarlığının öbür medeniyetlerden de bir şeyler öğrenebileceğidir. Zira sağlıklı bir toplumun, diğerlerinden farklı yönlerini tespit edebilmesi ve kendi değişmez toplumsal bakış açısını ifade edebilmesi gerekir. Şüphesiz bizim, insan onuru, karşılıklı güven ve dayanışmaya destek olma ve 21. yüzyılda özenle üzerinde durduğumuz dünyanın ileride alacağı hale ilişkin kararlarımızı uzak hedefler gösteren bir anlamla doldurma gibi hakkında başarısızlığa düştüğümüz hususlarda -Konfçyüsçülük, Budizm vb. gibi- diğer medeniyetlerden onların felsefi ve ahlaki düşüncelerini alabilen uygarlıklar başarılı olmuşlardır. Kimi İslam ülkelerinde uygulanmakta olan İslam'ın bazı yönleriyle ayrılığa düşebiliriz. Fakat bu, İslam toplumlarından öğrenebileceğimiz bir şey olmadığı anlamına gelmez. Burada öbür medeniyetlerin Batı uygarlığını taklit etmeye çalıştığı esnada, bir kaç yerde Batılı değerlere karşı duran bazı hareketler zuhur etmiştir. Asya'da -mesela Malezya örneğinde olduğu gibi- medeni yaşamda bizim yaşama tarzımıza karşı direniyorlar ve orada toplum mühendisleri, motorlu araçların kullanımına odaklanmayan bir toplum düzenini yeniden kurma konusunda düşünceler geliştiriyorlar...

Asya toplumları, pazar ekonomisi ve demokrasiye hakim olan çelişkiler için mümkün olan bir çözüm öne sürüyorlar. Bu da, rekabetin artarak husumete dönüşmesi tehlikesine karşı vatandaşları koruma amacıyla devlete daha fazla yetki tanımak esasına dayanıyor... Bu topluluklar çeşitli kuvvetleri bir arada dengede tutuyorlar.

Meseleye bizim açıımızdan baktığımızda Batıya düşen, demokrasi ile pazar dinamikleri arasında dengeyi sağlayıncaya kadar demokrasiyi güzelleştirmek ve zenginleştirmektir. Bu amaca ulaşmak için, kanun hükmüne destek vererek hükümetin icra edeceği fonksiyonu kuvvetlendirmemiz, sosyal adaleti güvenceye alacak eğitim ve çalışma ilkelerine

yandaş çıkmamız ve bozulmaya ve yasal olmayan ekonomik faaliyetlere karşı savaş açmamız gerekiyor. Nasıl işçiler, aldığı özel kararlarda şirketlerine katılım gösteriyorlarsa aynen öyle...

Yine pazarın globalleşmesi karşısında güçlü olmak ve bu sayede (kültür, dil, ahlak ve yaşam tarzı konularında gelecek kuşakların tercih hürriyetini sınırlandırmaksızın) önceki kuşakların gerçekleştirdiği faaliyetlerin özünü alarak uygulayabilmek için küçük devletlerin komşularıyla birlik oluşturması gerekir. Nitekim Avrupa Birliği, izlediği ve ABD'nin sürekli eleştirip durduğu, ortak tarım politikası sayesinde bu yönde aktif bir rol oynamıştır.

Batı toplumlarının, kendi içinde oturan yabancılara seçilme hakkını ne zaman ve nasıl vereceğini tayin etmesi gerekir. Zira, evrensel pazar ekonomisinin gelişmesinin bir sonucu olarak ülkelere art arda gelen yabancı sayılarındaki artışa nazaran, aynı yerde yaşayan insanlar arasında ortak duygunun güçlendirilmesi yönünde harcanan yoğun çabalarla birlikte oy kullanma hakkı da temel bir hak haline gelecektir. Sonuçta zafere ulaşacak olan medeniyet, dağınık haldeki etkin güçleri bir sistem halinde düzenleyebilen medeniyet olacaktır... Birden fazla vatandaşlığı anlayışla karşılamamız ve değişik oluşumlara üye olan gruplar arasında insicamı sağlamamız gerekir. Aynı şekilde ulusal anayasaları belirleyip değiştirebilecek güçte bir demokrasiye ait uzak hedeflere esnek bir çerçeve oluşturabilmeliyiz. Bu düsturlar, (çocuk sahibi olmak ve benzeri gibi) insan onuruyla ilgili bazı unsurları henüz yeterince koruyabilecek şekilde kuşatıcı olamamıştır.

Batı medeniyetinin sönmesiyle ilgili birçok tahminler ve kehanetler bulunmaktadır. Bunların bir kısmı tarihselcilik teorisinden, bir kısmı da kültürel ve iktisadi kehanetlerden istifade etmektedir. Zamanın geçmesiyle birlikte bu kehanetlerin içerdiği hatalar da kesinlik kazanacaktır. Hiç kimse, -ne kadar parlak olursa olsun- herhangi bir uygarlığın sonuza değin ayakta kalacağını tasavvur edemez... Bununla birlikte Batı medeniyetinin varacağı son ve bu medeniyeti ayakta tutabilme imkanı bizim elimizdedir. ■

* *Al-Siyassa Al-Dawliya*, Kahire, April 2001, sayı: 144, s. 108-128'den seçildi.

insan yayınları'ndan dev kampanya

"OKUR"sanız HEDİYE SİZİN!

Vayınlari'n

21 OCAK - 21 ŞUBAT 2002

TARİHLERİ ARASI

1 KİTAP ALANA 1 CD HEDİYE

AYRICA %20 İNDİRİM + POSTA MASRAFI BİZE AİT

**> İnsan Yayınları'nın
330 kitabından
HERHANGİ birini alana,
TEFHİMU'L KUR'AN
CD-ROM'u hediye!**

KAMPANYA ŞARTLARI

- > Kampanyamız 21 Şubat 2002 tarihine kadar geçerlidir.
- > Kampanya süresince satın aldığınız her kitap için bir Tefhim'ul Kur'an CD-Rom'u hediye edilir (talep ettiğiniz kitap adedi kadar CD hediyesi verilecektir).
- > Kampanya süresince talep ettiğiniz bütün siparişleriniz için perakende satış fiyatı üzerinden %20 indirim uygulanır. Kitap satış noktalarından da aynı indirim oranından faydalanabilirsiniz.
- > Yurt içinden gelen siparişlerin posta ve kargo masrafları bize aittir; bu taahhüt doğrudan yayinevimize yapılacak siparişler için geçerlidir. Yurt dışı taleplerde ise posta masrafları alıcıya aittir.
- > Tercih ettiğiniz seçeneğe göre sipariş bilginiz bize ulaştığında, kitap ve hediyeeleriniz kargo veya PTT ile adresinize gönderilecektir (İstanbul ve Ankara içi 3 gün içinde, Türkiye geneli 7 gün içinde teslimat yapılır; yurt dışı taleplerinde ise mesafeye bağlı olarak farklılıklar gösterir).
- > Kampanya stoklarla sınırlıdır.
- > Fiyatlara KDV dahildir.

KAMPANYA KATILIM FORMU

☐ Aşağıda ismi verilen kitaplarla ilgili TL tutarındaki ödemeyi "İnsan Yayınları 171 999" no'lu POSTA ÇEKİ hesabına yatırdım.

☐ Aşağıda ismi verilen kitaplarla ilgili TL tutarındaki ödemeyi KREDİ KARTI'ndan çekiniz:

Kredi kartı no:

Son kullanma tarihi: /

☐ Visa ☐ Mastercard

☐ Aşağıda ismi verilen kitaplarla ilgili ödemeyi TESLİMAT SİRASINDA yapmak istiyorum.

ADI SOYADI:

TELEFON:

E-MAIL:

ADRESİ:

ŞEHİR:

İSTEDİĞİM KİTAP/LAR:

İMZA:

Lütfen bu formu (0 212) 554 62 07 no'lu faks merkezimize gönderiniz.

> CD-ROM'UN İÇİNDEKİLER

- Kur'an'ın Arapça metni
- Tayyar Altıkulaç'ın sesinden okuma
- Kur'an'ın Türkçe meali
- 7 ciltlik Tefhimu'l Kur'an tefsiri
- Tasnifli konu indeksi
- İki ayrı kitabı aynı ekranda görüntüleyebilme imkanı
- Bütün metinde kelime arama imkanı
- Ses ve görüntü efektleri...

* Tefhim'ul Kur'an CD-Rom'u Windows 95 ve 98 işletim sistemleriyle çalışmaktadır.

ÜCRETSİZ BİLGİ ve SİPARİŞ HATTI

0800 219 65 25

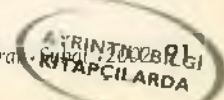
Telefon: 0212 557 96 36/68 Faks: 0212 554 62 07

www.insanyayinlari.com.tr

İnternette sipariş için

www.kitapyurdu.com

www.ideefixe.com

DÜŞLEYEBİLİYORUM, O HALDE VARIM

HASANALİ YILDIRIM

"Gerçek kurmacadan daha gariptir."

Edgar Allan Poe

Kısa hikâye türünün kurucusu, gerçeğin kurmacadan daha garip olduğunu vurgularken, acaba kurmacanın gerçek'ten daha acı olabileceğini unutmuş olabilir mi? Kurmacayla oluşturduğu tablolarla gündelik hayatın sahici tablolarından daha keskin ve daha çarpıcı resimler çizen biri, alçakgönüllülük yapmadığına göre, içkinin yardımına başvurarak, dahası bu başvurunun delirium tremenslere bile taşınmasına göz yumarak kaçtığı gerçek ile sığındığı kurmacayı karşılaştırdığında, beklendiği gibi kurmacadan, yani ustaca düşlenenden değil

Bugün Batı düşünce paradigmalarını belirleyen birçok kavramın, birçok kabulün ve olgunun Haçlı Seferleri'nden devşirildiğini söylemek kaç kişiye abartısız bir tespit gelebilir?

de gerçeklikten yana tavır alırsa acaba gerçekten neyi kastediyor olabilir?

İlk bakışta herkesin kabulleneceği apaçık(=bedihi) bir doğrudan yana tavır almak ona yakışmayacağına göre demek ki işin içinde iş var. Hem kurgunun pirinin gerçek'le iç içe yaşama oranını da bu denli kesinlikte biliyorsak... İşin içinde sahiden iş var: gerçek ile onun yerine geçmeye çalışan ara-

sındaki hukuk, öyle aforizmaların yardımıyla çözümlenebilecek türden değil.

Edebiyatı meramını daha iyi ifade etmenin aracı sayanlara bu çetrefilin söyleyebileceği hiçbir şey yok ama ya yüzleştiği gerçekle düşgücünün denizinde yüzdürdüğü kurmacanın çatışmasının çatırtılarını ruhunun derinliklerinde duyan? Ya beynine ve onun onayladıklarına tapınmanın ötesine geçebilen ve gerçeğin boğuculuğunun kuruttuğu yaratıcılığı düşlemnin yardımıyla görüntülediği seraplarla canlandırabilen? Ya çöldeki kum kadar çok, soğuk, sarı, kuru

ve çıplak gerçeklik yığınınından bezip gözü açık seraba yatan? Gündelik gerçekliğin tüketen apaçıklığı yerine, bile isteye yanılsamayı seçen ve onun sisli gerçekliğine meftun olan?

Düşler Nasıl Bir Sığınaktır?

Yalnızca büyümemişlikle mi açıklayacağız düşlerin peşinde at koşturmayı? Gerçeği, içine kurmaca

karıştırılmadan, sek sevenlerden olmak ne tür bir kişilik kaymasıdır? Ya da gerçeğin kuru ve çıplak ifadesinin sıkıcılığından kaçmak için sığınılan sahte bir barınak mı sayacağız sanatı?

Asıl soru: Düşlerinin peşinde koşan ve kotardıklarıyla yeni bir dünya kurgulayan adam mı, yoksa aklının sınırlarını sonuna değin gererek devşirdikleriyle dünyasını kurmaya çalışan adam mı?

Modern psikiyatriden öğrendiğimiz bir gerçek: beyin, birbiriyle ilintili iki odacığa bölünmüş olarak ele alınabilir. Bunlardan biri, birbiri üzerine yığılmacı bir akılyürütmeye yatkın, her öğeyi ötekiyle ilişkilendirmekten yana, varolanların tümünü sınıflandırma ve düzenleme eğilimli ve çelişkiden hazzetmeyen bir nitelikteyken, öbürü varolanlarla pek ilgilenmeyen, varolması gerekenlerle veya varolmasını diledikleriyle ilgilenmeyi seçen, yoksa yaratan bir nitelikte. Sol beyin denilen ilk odacık, sağduyumuzu temsil eder ve akılyürütmelerimizi denetler; bilimsel düşüncemizin muhafızlığını üstlenir. Sağ beyin denileniyse gerçeklikten, yasalardan, yasaklardan bunalan ruhumuzu kışkacına alan sınırlardan kurtulabilen, aklın alamayacağı yerlere uçarcasına gidebilen, oradan derleyip topladıklarıyla aklın uzun süreler harcayarak elde ettiklerini şıppadanak yakalayıp bünyesine katabilen, düşlerimize açılan kapımız.

Sağ Beyin mi, Sol Beyin mi?

İşte bu kabule göre beynin bu iki odacığı arasındaki dengeli durum,

bizim zihin ve ruh sağlığı diye anlayabileceğimiz durum demek. Bunlardan birinde bir dengesizlik varsa, öbürünün hakkı elden gidiyor demektir. Sol beynin haddini aşarak her şeye hakim olması, bakılan ve görülen her yerde bir yasanın, yasağın, dahası zorunluluğun varlığını aramayı doğuruyor. Hayal kurma gereksiniminin duyulmaması ve rüyaların azalması, görülen rüyaların daha sonradan hatırlanılmaması da bu durumun göstergelerinden.

Sağ beynin daha aktif olması ise gündelik gerçeklik ile kurgulanmış gerçeklik arasındaki ayırmanın azalması, birinin öbürünün yerine geçtiğinin kişi tarafından ayırt edilememesi gibi sonuçlar doğurabilmekte.

Yine aynı beyin sınıflandırması anlayışı başka bir genellemeye başvurarak Batılı zihnin sol beyine, Doğulu zihnin ise sağ beyine yatkın olduğu sonucuna varmakta. Bu sonuçta, geleneksel oryantalist bakış açısının ne denli payı olduğu da sorguya değer bir konu. Çünkü geleneksel oryantalist bakış, daha çok suçlama niteliğinde Batılı zihnin felsefe ve bilime yatkınlığını, Doğulu zihnin ise şiire ve hayale yatkın olduğunu vurgulamakta.

Binbir Gece Masalları'nın Payı

Daha Haçlı Seferleri'nden başlayarak Batılı bakış açısının kalıplarıyla değerlendirilmeye başlanan Doğu insanı, yani o zamanki Müslüman, neyi ne zaman yapacağı, neyi nereye değin sürdüreceği kestirilemeyen, hangi olgudan ne tür sonuçlar devşireceği öngörülemeyen bir kişilik olarak algılanageldi Batı'da. Bu akli karışık insan tipinin 'kâfirliliği'ne, zındıklığına, yoldan çıkmışlığına gerekçe olarak gösterilenler arasında da ünlü Binbir Gece Masalları'nın payı, sanıldığından çok büyük. Tüm aydınlanmacı aydınların 20. yy başlarına değin Doğu kabulünü ve hayalini süsleyen imgelerin kaynağı, bolluk, bereket, zenginlik, eğlence, zevkü safa ve akla gelebilecek her türlü ahlâkdışılığın dayanağı hep, nerede ve ne zaman söylendiği bilinmeyen, Arap, İslam, Hind ve öteki Doğu kültürlerinin harmanı niteliğindeki Binbir Gece Masalları olmuştur.

Haçlı Seferleri'ne hem dini, hem de ruhi gerekçeyi hazırlayan Binbir Gece Masalları, Doğu'nun, yani İslam'ın kesin yenilgisinden sonra, kabaca 19. yy sonlarından başlayarak başka bir anlama büründürülmüş, artık Doğulu insanın hayal gücünün verimleri olarak anlaşılmaya başlanmış ve o bildik fantastik yazarların ana malzemesi ve ilham kaynağı haline gelmiştir.

Fantazy Bizim Malımızken...

Bu alışverişten kazançlı çıkan kim olduğu açık: O güne değin

çevresinden ötesine bakış atmadan ürken Batılı sanatçı, birden mal bulmuş mağribi gibi hayale ve onun arkadaşlarına sarılmış, böylelikle de kimi sanatçıların elinde, resimde, müzikte, tiyatrodan edebiyatta gündelik gerçekliğe meydan okuyabilecek bir düşünmüş gerçeklik kurgusunu yakalayabilmiştir.

Yalnız bu kadar mı? Bugün Batı düşünce paradigmasını belirleyen birçok kavramın, birçok kabullen ve olgunun Haçlı Seferleri'nden devşirildiğini söylemek kaç kişiye abartısız bir tespit gelebilir? Halbuki öyle. O kadar ki, olgular dünyasını başka türlü anlamak ve anlatmayı ifade eden görüntü, görme yanılgısı ve hayalet anlamlarına gelen 'fantazma'; düş, düşle ilgili ve düşünmüş anlamlarına gelen 'fantastik'; sınırsız hayal, düşlem veya müzikte serbest tarzda yazılmış parça anlamlarına gelen 'fantazi'; bilen özne ile bilinen nesne arasında yer alan dış-görünüşün kurgusu diye özetlenebilecek 'fantazmagorik' ve görüntücülük karşılığı kullanılan 'fantazmatizm' gibi kavramların atası niteliğindeki 'fantazy' Arapça'dan Batı dillerine geçmiş bir kavram.

Anlamı Batılı zihin tarafından epeyce çarpıtılmış olsa da Araplar usta at binicilerinin kendi aralarında yaptıkları at yarışlarına bu adı verirler. Usta atların elinde birbirini geçmek için kıyasıya yarışan ve ortalığı toz dumana bulayan atların uzaktan sisler arasında bir tür bütünleşik canavara benzetilmesinden yola çıkılarak elde edilen bu kavram, Batılı zihnin elinde bir kez daha eğilip bükülmüş ve birçok öteki kavram gibi ona da Grek bir soyağacı bulunmakta zorlanılmamış.

Yalnızca fantazyadan mı ibaret bu durum? Etimologlara soracak olursak, sayısını onlar bile şaşırır. Ama burada sayıyı artırmanın gayretinde olmak değil, anlamı saptırmanın üzerinde durmak daha sağlıklı.

Neydi Batılı zihni daha öncele-ri fantazyadan mahrum bırakan nitelik? Dahası, Haçlı Seferleri'nin açtığı kapıdan, Doğuya özgü hangi niteliklerle birlikte düşgücü de Batı'ya kaçırdı?

Türkçe'nin Prensisi: Düş

Türkçe'nin en güzel sözcüklerinden biri düş. Türkçe'de pek sık karşılaşmayacağımız bir çift anlamlılığa da sahip. Hem hayal anlamına gelmekte, hem de rüya. Hem göz kapalıyken görülenlerin adı, hem de gözü açık ve bile isteye rüya görmenin...

Aralarındaki ayrımı düş görmek ile düş kurmak kullanımında görebiliyoruz. Birinde bütün bütüne iradesizken ve bu dünyanın dışındaki bir dünyaya ruhumuzun hazırlanmasını görebiliyorken, öbüründe cüzi irademizin bir cüzünü devreye sokuyoruz ve ruhumuzu bu dünyaya ısındırmaya çalışıyoruz. Gerçekliğin yavanlığına bir-

şeyler ekleyerek onu ruhumuzun sahip çıkacağı bir anlam zenginliğine erdirmeye çalışıyoruz; kendimizi gündelik gerçekliğe uyarlamaya çalışırken aynı zamanda onu ululuyoruz da. İşte bu işin sanat kurallarına uygun olanına da fantastik edebiyat diyoruz.

Batı'da bir alt tür olarak kabul ediliyor fantastik edebiyat; her iki anlamıyla da. Hem öteki edebiyat türlerine göre daha aşağıda ve onlara göre daha az değerli anlamında, hem de öteki edebiyat türlerine göre özel bir donanım gerektirdiği için ayrıntı niteliğini vurgulamak amacıyla bir alt tür. Dahası, bilim-kurgu Batılı zihnin, fantastik ise Doğulu zihnin üretimi olarak kabul edilegelmekte. Fantastik edebiyat ürünü veren yazarların neredeyse tümü Doğuya ve o kültüre aşına isimler. Borges'i hatırlamamak mümkün mü?

Harry Potter Yüzüklerin Efendisi mi?

Bu ürünlerini kotarıırken de Doğumalarını, efsanelerini, halk hikâyelerini ve en başta da Binbir Gece Masalları'nı ana kaynak olarak kullanmaktalar. Hayaletlerin cirit attığı, akıl almaz olayların pe-

şisıra birbirini kovaladığı, ne zaman neyin olacağının kestirilemediği, hiç akla gelmeyecek tesadüflerin her an ortaya çıkabildiği bu edebiyat türünün iki ünlü ürünü, son zamanlarda artık düşgücünü yitiren Türk insanının gündemini ciddi biçimde meşgul etmekte.

Bir İngiliz edebiyatı tarihçisiyken, yazdığı kitapların kızı tarafından okunmadığını görerek onun da okuyabileceği bir kitap yazmak için yola çıkan ve Yüzüklerin Efendisi üçlemesini kotaran Tolkien ile edebiyatla sıkı bir bağı olmayan bir ev kadının kaleme aldığı Harry Potter serisi, Türkiye'de uzun zamandır çoksatran kitapların başında. İlkini edebi değerinden güç alan ve usta bir yönetmenin elinde sinemanın büyüleyici yeteneğinden güç alarak kotarılan serinin ilk film versiyonu, handiyse herkesin gönlünü fethetmiş durumda.

Harry Potter serisinin ilk film versiyonu da gösterime girmek üzere. İkincisi, büyük bir olasılıkla tıpkı kitabı gibi kalıplara mahkum olmak gibi bir kaderde görünüyor ama asıl önemli olan, Doğunun öz malı düşün yaban ellerde düştüğü durum değil mi? Düşün de tüm öbür insani değerler gibi yitirilmesine mi yanmalı, yoksa boynuzun kulağı geçer gibi görünmesine mi?

Yoksa biz düşlerimizin peşinde koştuğumuz ve kotardıklarımızla yeni bir dünya kurgulayamadığımız için mi aklımızın sınırlarını sonuna değin gererek devşirdiklerimizle dünyamızı kurgulamaya çalışıyoruz? İkincisini sahiden seçmiş miyiz? Eğer sahiden öyleyse "İnsanlar uykudadır, öldüklerinde uyanırlar" hadisi bize ne söyleyebilir?

Bugünün dünyasını kültürler değil, savaşlar belirliyor. Dünya sistemi, sosyal programlara değil, askeri programlara ağırlık veriyor. Dünya sisteminin, sosyal gücü ve kültürü yok, yalnızca askeri gücü var. Yeni dönemin savaş biçimi ve araçları geleneksel savaş kuramlarını geçersiz kılıyor. İleri teknolojinin gücü, maalesef insan gücünü eziyor. Bugünün savaşları bilgisayarlaşmış ve otomatlaşmıştır.

Yüksek beyin gücüne ve yüksek teknolojiye sahip olmayan toplumların, hamasetle ya da sayılarla bugünün gerçekliğine yanıt vermesi zordur. Sanayileşme süreçleri, her alanda kitlesel üretim ve tüketimi doğurdu. Aynı süreç savaşlarda da kitlesel imha silahları üretti. Böylece ölümler de sanayileşmiş oldu. Dünya sisteminin, günümüzde yeryüzünün en uzak noktalarını vurabilecek kıtalararası silah sistemlerine sahip olduğu görülüyor. En uzaklara, en hızlı şekilde ulaşabilen teknolojilere sahip olanlar, savaşlarda üstünlük kazanıyor. Bu teknolojilere sahip olmayanların yapabilecekleri şeyler çok sınırlıdır.

Günümüzde yeni üretim unsurları; bilgiler, imajlar, kültür ve ideolojidir. Bu alanda egemen sistemle rekabet edebilmek için İslam Dünyası toplumlarının yüksek nitelikli kadrolara ihtiyacı olduğu açıktır. Bugün, savaş, yalnızca savaş cepheleriyle sınırlı değildir. Hayatın her alanında, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda sürdürülen topyekün bir savaş karşısındayız. Her alanda İslam kültür ve uygarlığına meydan okuyan bir sis-

UFKUMUZU VE ÇERÇEVEMİZİ YİTİRMEMELİYİZ

ATASOY MÜFTÜOĞLU

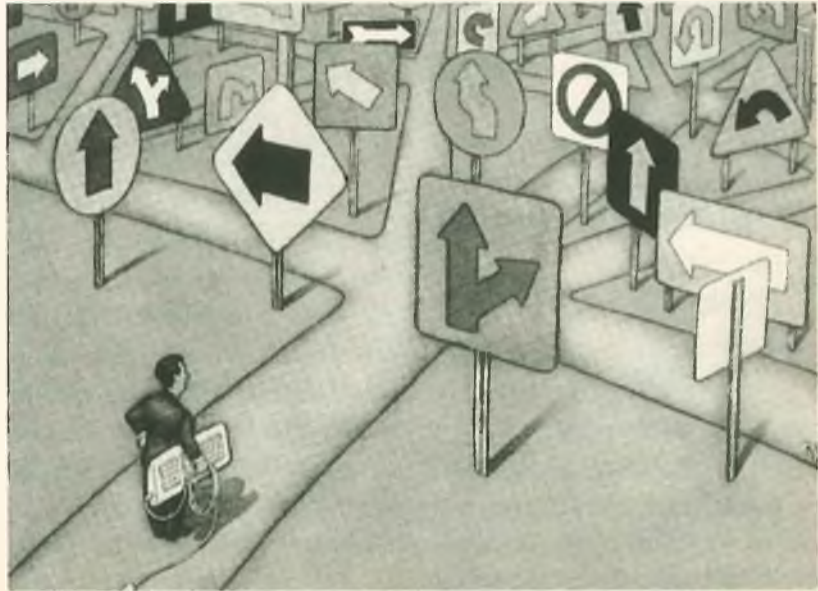
tem karşısında, romantik ve teslimiyetçi inanışlar ve düşüncelerle değil, her alanda değişimi gerçekleştirebilecek ve yeniden yapılanmayı gündeme alacak inşa'larla tutunulabilir. Eski bilme ve algılama biçimlerini yeni bir değerlendirmeye tabi tutmalıyız. Kitleleri uyutan düşüncelerden, kitleleri uyandıran düşüncelere geçmeliyiz. Büyük bir asabiyetle korumaya çalıştığımız kültürel konservele bugün çok şey ifade ediyor.

Egemen sistem sahip olduğumuz inançları ve değerleri bir tarihsel araştırma konusu haline getirmeye çalışıyor. İnanışlarımız ve değerlerimiz bir hayat tarzı olmaktan çıkarılarak, bir söylem konusu

haline getiriliyor.

İslam Dünyası toplumları maruz bırakıldıkları politik ve kültürel tahakküm ve sömürü nedeniyle, kendi anlam sistemlerine yabancılaşıyorlar. Hemen her toplumda, toplumumuzda da izleneceği üzere ciddi anlam kaymaları yaşanıyor. Kimi İslam toplumlarında, hikmetten, irfandan, estetikten, derinlikten bağımsız bir fıkıh anlayışı ve zihniyeti; katı, yavan, içeriksiz, soğuk, sert tavırlar, yorumlar üretiyor. Kimi toplumlarda yer yer bir hiçleşme süreci ile karşılaşılıyor.

İslam Dünyası toplumları çok dramatik, çok trajik süreçlerden geçiyor. Afganistan'da, Filistin'de

seller gibi kan akıyor. Afganistan ve Filistin acılar ve ıstıraplar coğrafyası haline gelmiştir. Afganistan'da ve Filistin'de, emperyalist şiddet, terör ve savaş son sınırlarına kadar uygulamaya konulmuştur.

İslam Dünyası ülkeleri savaşları önleyebilecek politik iradeye, bilince ve güce sahip bulunmuyor. Buna ilave-ten İslam Dünyası ülkelerinin kültürel ve entelektüel silahları, birikimi de, küresel propagandanın kuşatması karşısında yeterli olamıyor. Ahlaki değerlendirmelere, vicdani ve insani değerlendirmelere imkan vermeyen, ihtiyaç duymayan bir zamanda yaşıyor olmak, insanda korku ve dehşet uyandırıyor.

Çok karanlık ve çok acımasız bir tarih kesitindeyiz.

İslami ufkumuzu ve çerçevemizi asla yitirmemeliyiz.

İnançlarımıza yakışan bir hayat tarzını, her türlü ucuzluğa, her türlü sıradanlığa, her türlü çözülmeye ve yozlaşmaya karşı, onurla sürdürmeliyiz. İnsani yetilerimizi dumura uğratan, pasiflik ve egoizm üreten yeni süreçler karşısında, özverili, titiz ve ateşli çabalar göstermek durumundayız.

İnsanlık yoğun sisler içerisinde.

Dünya sistemi tarafından putlaştırılan, dokunulmaz kılınan, 'liberal-demokratik' söyleme rağmen, bugün yeni toplama kampları kurulabiliyor, dünya çapında sansür uygulanabiliyor. Sermayenin ve enformasyonun küreselleş-

mesi nedeniyle, yerel yapılar, sermayeyi ve enformasyonu denetleyemiyor. Denetlenemeyen sermaye, büyük ekonomik ve sosyal uçurumlara, büyük mahrumiyetlere yol açıyor. Akıl almaz zenginlikler akıl almaz adaletsizlikleri doğuruyor. ABD'nin sahip olduğu küresel ayrıcalıklar, küresel bir öfkeyi tahrik ediyor.

Bilinen, belirlenen nesneler olmaktan çıkarak; bilen ve belirleyen öznelere dönüşmemiz gerekiyor.

İslam düşüncesini, kültür ve uygarlığını asli saygınlığına kavuşturabilmek için, bütün yeteneklerimizi inançlarımızın hizmetine ayırmalıyız. Hayatımız üzerinde derin etkiler uyandıracak çapta düşünceler üretmeliyiz. Bireyin, toplumun ve hayatın iyileştirilmesine, özgürleştirilmesine katkıda bulunmayan düşüncelerimizi gözden geçirmeliyiz. Hiçbir şekilde sessizliğe gömülmeden, düşünce mimarları, bilinç mimarları, temel ve asıl çerçevelere bağlı kalarak

yeni düşünce politikaları, yeni bilinç politikaları geliştirebilmelidir.

Hayatımız büyük ölçüde, pek çok boyutuyla küresel süreçlerin etkisi altındadır. Yerel yapılar, yerel siyasetler ve sınırlar işlevlerini yitiriyor. İslami siyasal oluşumların başarısızlığı, kendi içsel yetersizliklerinden ve yerel nedenlerden çok, küresel nedenlerden kaynaklanıyor. Politik süreçler de, küresel sistem nedeniyle büyük kısıtlamalar içerisindedir. Yerel politik aktörlerin işlevleri

zayıflamakta, yerel politik belirsizlikler çoğalmaktadır. Küreselleşme ekonomik süreçlerle sınırlı değildir. Küreselleşme süreçleri özellikle İslam Dünyası devletlerinin egemenliklerini önemli ölçüde zayıflatmıştır.

Bilgi, bilim, politika, enformasyon, tarih, kimi inançlar, kimi kültürleri ve kimi uygarlıkları, haklı ya da haksız, geri ya da ileri, doğru ya da yanlış olarak tanımlamak üzere, özel amaçlara, ideolojik ve politik amaçlara hizmet edecek şekilde kullanılmamalıdır. Bilim, politika ve tarih ideolojik müdahalelerin, rekabetlerin ve karşıtlıkların aracı haline getirilmemelidir. Hiçbir irade, hangi gerekçeyle olursa olsun, dünyayı kendi siyasal çıkarları doğrultusunda tanımlamaya çalışmamalıdır. Bugünün gerçekliği Amerikan dünya görüşüyle sınırlandırılmamalıdır. Amerikan dünya görüşünün entelektüel içeriği ve derinliği olmadığı gibi, ahlaki değerleri de yoktur. ■

İRAN SİNEMASINA DAİR

İHSAN KABİL

Istanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Dairesi Şubat ayı içinde İran sinemasından bir seçmeyi seyircilere sunuyor. İhtilal öncesi ana karakteri itibarıyla büyük ölçüde Türk sinemasını andıran bu sinema, ihtilal sonrasında ilerleyen ve artan bir ivmeyle beklenmedik bir şekilde, özgün bir dil kurarak ve teknolojiden ziyade sinemanın imgesel ruhuna ağırlık vererek gerçeği bir kaleydoskop ışıltısına maruz bırakıp, dünya sineması içinde kendi binasını kurdu ve dünyanın en önemli festivallerinde ciddi ödüller kazanarak yeni bir nehir yatağı açtı. Bu yazıyı oluştururken Cihan Aktaş'ın değerli ve niteliği yeterince farkedilmemiş oldukça kapsamlı çalışması *Şark'ın Şiiri İran Sineması* eserinin verilerini başka şeylerin yanında, kullanacağını belirtmek istiyorum. Aktaş'ın 1998'de, Nehir Yayınları'ndan çıkan kitabı, hemen tamamıyla Farsça kaynaklara dayanıyor ve her olgu onlarca kaynakla dipnotlandırılıyor. Eser İran sinemasının hem tarihi hem de zihni arka planını içeriden bir gözle ortaya koyuyor; bu sinemanın yine iç tartışmaların ışığında, artı ve eksilerini derinlemesine bir tahlile tabi tutuyor. Sinemanın genel olarak İran kültürü sanatı ve maneviyatı içindeki yerine içi do-

lu bakışlar getiriyor ve toplumsallığı ve entelektüel çerçevesi içinde karşılıklı etkileşimle, sinemanın her iki çerçeve için ne ifade ettiği hususunda canlı tablolar sunuyor. Kitabın belirtilebilecek belki en önemli zayıflığı, örneklendirilen filmlerin sayısal azlığı ve eleştiri vasfındaki bölümlerin pek derinlemesine irdelenmeyişi. Bu vesileyle Aktaş'ın *Gerçek Hayat*'ın 30. sayısında haklı olarak öne koyduğu si-temi bir nebze olsun hafifletmeyi umuyor. İran sinemasının Batılı sinema çevrelerinin ilgisinden yıllar sonra Türkiye'de tanınmaya, kabul görmeye başlanmasının bir sebebinin, sistemin İran üzerinde genel olarak tuhaf bir bulut meydana getirmesinden, diğerinin eleştirmenlerin bu sinemayı alternatif bir sinema olarak gündeme sokmayışın-

dan, dolayısıyla bir çeşit dayatmayla karşı karşıya kalındığından meydana geldiğini düşünüyorum. Manevi duyarlılığı olan seyirci ne yazık ki söz konusu durumdan münezzehe değildir; aynı duyarlılıktaki sinema üstüne düşünen kişilerin durumu ise ancak bir dağınıklıkla tanımlanabilir.

İran sinemasının başat özelliği, kurduğu sinema diliyle, kendi milli kültürünü tarihin başlangıcından bu yana terketmemesi, aynı izlek üzere ilerlemesi, meydana getirdiği yalın ama derinlikli, problematik ama insanlar arası uzlaşmacı yönelimidir. Bu sinemada husule gelen önemli özelliklerden biri, kendi ruh bütünlüğünü koruması, toplum içi sorunların çizilmesi ve çözümlenme aşamalarında aşkın bir boyuta ışık tutulmasıdır. Ayrıca bu sinemanın şiddet ve açıklık içeren sahneleri kendi bünyesine sokmamasından bahsetmemize gerek yok sanırım.

Aktaş'ın kitabında verdiği bilgilerden hareketle İran'da ihtilalden önce, Türkiye'deki Yeşilçam sineması benzeri, daha çok melodramatik yapıda seyircinin duygula-

rını öne çıkartan ve bu duygulara iç uyarın noktasında hitab eden Farsi sinema mevcuttu. Bunun yanısıra yine Türk sinemasında olduğu gibi, az sayıda kişisel kaygılarla bezeli muhalif bir sol söylemin ve entelektüel sinemasının hakim olduğu bir damar da mevcuttu. İhtilalden sonra, yönetici idarenin sanatta yerli ve yapıcı hamle hareketiyle, sinemada da manipülasyona ve konformizme son veren yaklaşım tercih ediliyor, yine yabancı manipülatif film gösterimine müsaade edilmiyor ve yeni anlayışla filmler yapılmak üzere Farabi Sinema Vakfı kuruluyordu. 1980'lerin ortasına doğru Kültür ve İrşad Bakanı olan şimdiki Cumhurbaşkanı Hatemi, İran sinemasının bugünkü gelişim çizgisine gelmesinde en önemli adımları atan kişi olarak baş gösterir. Devletin böylesi mali ve lojistik desteğini esirgememesi, sinema salonlarının eski devasa varlıklarını idame ettirmelerine imkan tanınması, sinema okullarının tam teçhizatla eğitim faaliyetlerine devam etmesi, Humeyni'nin sürgünden İran'a dönmesiyle başlayan Fecr şenlikleri arasında yer alan film festivalinin sinemacıları teşvik etmesiyle İran sinemasını

bugünlere getirecek tohumlar atılmış oldu. Mevcut yönetmenlerin bir kısmının ihtilalle beraber yurt dışına göçetmelerine rağmen önemli bir kısmı da içeride kalmış oldu ve yeni anlayış ve yaklaşıma ayak uydurarak film kariyerlerini devam ettirme yoluna gittiler. İran'da uluslararası Fecr Film Festivalinin yanında belgesel, kısa film ve çocuk filmleri festivalleri, genç sinema derneği faaliyetleri gibi ihtisaslaşmış ve gençleri sinemaya özendirici, önceleri 8 mm sonra sonra videonun yanısıra 16 ve 35 mm formatlarında film yapımları için imkanlar seferber edilmiştir. Sinema okullarının ciddi eğitim vermeleri, film laboratuvarlarının dünya standardında kaliteyi yakalamaları, kültürel ve dini kuruluşların sinema birimlerinin teşkili, sinemanın maneviyat dairelerinde tartışmaya açılması ve entelektüel boyutlarının enine boyuna ele alınması sinemanın bugünkü sıçramasını gerçekleştirmesinde mühim amillerdir.

Bu sinemayı ele alırken Hollywood ve popüler Avrupa sinemasındaki yıldız oyuncuların ağırlığının yerine, sanat sinemasındaki ve entelektüel Avrupa sinemasındaki

yönetmenlerin ağırlığının öne geçtiği belirtilmelidir. Bağımsız Amerikan sinemasında veya Yeni Dalgayla beraber kişisel dünyalarını sergilemeye başlayan ve herbiri yönetmenin onik izdüşümünü taşıyan yönetmenler, kendiliğinden ortaya çıkmakta olan estetik ve ahlaki bir form tutturmaya başlamışlardır. Tabi; bu kendiliğindenlik üzerinde durmakta biraz fayda var. Film yapımındaki genel estetik ve ahlaki normlar, sinemacıların da içinde bulunduğu kurumlar tarafından belirlendikten sonra, bir mecra tedricen meydana gelmeye başlamıştır. Kıyafetten diyalog kuruluşuna, temanın insan ruhuna olan denkliğinden estetik kaygılara belli bir uzlaşma ve ortak düşünmeyle, sinemanın kitlelere ulaşan büyük gücünün bir mesuliyet duygusunun süzgeciyle yansıtılması öngörülmüştür. Dini sinema dillendirildiğinde, doğrudan din kökenli, dini hayat, dini tarih konularını işleyen filmlerin niteliği ve temaşa özellikleriyle, güncel hayatta geçen, doğrudan dini unsurlara değinilmese de yarattığı imge dünyasıyla bir mana perdesini aralayan veya yine bir görsel kurguyla insan ruhunda meydana getirilen aşkınlık ihtimalinin manevi vasfının diniliği tartışmalara konu olmuştur. O zaman, sorunun, anlatılan konu kadar çizilen estetik çerçeve olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. 1996'dan bu yana düzenlenmekte olan "Sinema Gözlüğüyle Din" sempozyumunun yöneticileri arasında bulunan Hüccet'ül-İslam Ali Efsahi, dini sinema yerine 'dini düşüncenin ışığında sinema' deyimini tercih ediyor. (s. 108) Bu arada, Salih Diriklik'in 'manevi duyarlıklı sinema' deyimini anma-

dan geçmeyelim. Efsahi, örneğin Batı sinemasından Altman (*Kes-tirmeler*) Alan Parker (*Duvar*), Dreyer (*Söz*) ve bazı Bergman, Rossellini, Bresson, Bunuel, Truffaut gibi yönetmenlerin filmlerinin manevi bir dile sahip olduğunu vurguluyor. Hatemi'nin sinema yönetimine atadığı bir sinema yönetmeni olan Seyfullah Dad ise bu gün yapılabilecek en iyi dini filmin, sosyal adaleti ve adaletin anlamını ortaya koyan olduğunu belirtiyor (s. 111). Devamla, manevi bir anlayışla, idari yozlaşmaya karşı yapılan siyasi eleştirel bir filmin dini çerçeveye sahip olduğunu savunuyor.

İran sineması dendiğinde, irfan sineması, entelektüel sinema, halk sineması, tefekkür sineması gibi tanımlamaları da irdelemek gerekir. Sinemanın üst çizgisini temsil etmekte olan nitelikli sinema örneklerinin yanı sıra İran'da halkın günlük heyecanlarına da cevap verebilecek, Farsi sinemanın biraz daha ölçülü ve korumacı tavırlı versiyonu avami bir sinema da mevcuttur. Kiyarüstemi, Mehrcui, İbrahimifar tarzındaki entelektüel eğilimli yönetmenlerin filmleri, sinema salonlarında halk sineması örneklerine kıyasla daha az seyirci karşısına çıkabilmektedir. Aslında bu bir toplum idealini inşa etmek üzere yola çıkan yönetimlerin de bir ikilemidir. Seçilmiş bir kültür varlığını insanına sunmak, ondan feyz almasını sağlamak, üstün bir estetik beğeniyle donanmasına yol açmak üzere asil bir sanat anlayışıyla yönetici irade gösteren siyasi yapılar, halktan aynı kalibrede estetik bir taleple karşılaşmamaktadır. Dolayısıyla bu uzun bir eğitim mesafesi olarak belirmektedir.

İran'da festivallik filmler ve diğerleri olarak iki ana kanal böylece açılmış ve araları da gitgide açılmaya başlamıştır. Oysa festival filmlerini, entelektüel, irfan veya tefekkür sinemasını ortalama halkın çaba göstererek, gayret sarfederek, bu son derece modern ve aynı zamanda içkin hususiyetleri münasebetiyle kadim dili anlamaya, kavramaya çalışmaları gerekmektedir. Her sanat dalının olduğu gibi sinemanın da kendine has, geleneklerini imbikten geçirerek kurmuş olduğu, sadece kendi normları algılanarak bir iletişime girilecek otantik bir yapısı ve bütüncül bir dili mevcuttur. Abbas Kiyarüstemi ve Daryuş Mehrcui, ihtilal öncesinden gelerek kariyerleri boyunca sinemaya bağlı kalarak, hayatlarını Batılı benzerleri gibi adeta sinemayla özdeşleştirerek özgün sinemalarını kurmuşlar, yalınlığın derinliğini, görünür imgenin öteliliğini, sadenin aşkınlığını bir tuval olarak meydana getirmişlerdir. Ayrıca filmlerinde, kahramanlarının duhulde dinamik ruh yapıları, görüntünün kendi diliyle aşkın ruh halini çizmesi sonucu ki-

şisel bir dünyayı içten içe haberle-mişlerdir. Şimdi, bu dünyaları anlamak, anlamlandırmaya çalışmak, hayatı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan bir sinema seyircisinin tavrı olmamalı mıdır?

İran sinemasında öne çıkan temel hususiyetlerden biri, film karakterleri arasında meydana gelen anlaşmazlıkların, çelişkilerin, insanların toplumsal yapıyla olan problemlerinin insan insanın kurdu olmadan, bir karşılıklı anlayışlılık içinde, insanın insana eza etmesine izin vermeden dolayısıyla da fitrata uygunluğuyla ve duyguları sömürmeden yine insan yaratılışı dairesi içinde çözümlenmesi ve böylesi Şark'a has bir insancılığın çizilmesidir. Bu duruşun, insanın insanca varlığına, şahsiyetine, hatta ferdiyetine olan saygının ön kabulünden kaynaklandığını, özlenen insan tipinin ve toplum modelinin de bu malzemeden neşet edeceğini, toplumların bir yerde vicdanı olan/ olması gereken sanatçı duyarlılığının bir neticesi olduğunu vurgulamayı belirtmeden geçmemelidir. ■

BEKLENEN*

A. ALİ URAL

Sabah, atını çatlatırcasına koşuyor gece içinde. Siyahın dalgalanmasından anlıyoruz hızını. Kan ter içinde gece; sabahı taşıyor çünkü. Gece bitmiyor; sabahın ağırlığı. "Çabuk!" sözünü duymamak için kara eliyle, kara eliyle sıkı sıkı ağzını, kapatıyor, ışık sızacak açılma kapı, kapatıyor ve camda belirliyor: "KAPALI." Bekliyor, dükkan açılmadan alamaz; bekliyor, dükkan açıldığında alamaz; beklemese yükselmezdi eşyanın fiyatı.

Gözlerden kaçan ışık pencerelerde. Hastalar tutuşmuşlar elele, aydınlatmaya çalışıyorlar zifiri karanlığı. Tutuşmuşlar, suları çekilince dünyanın. Bozulmuş med- cezirin saati. Şimdi fısıldıyorlar birbirlerine, kulaktan kulağa korkunç bir sırrı. Dökülüyor ses kulaktan kulağa, yüzden yüze sığıyor sarartı. Kimse yüksek sesle söyleyemiyor. Fısıltılar ürpertiyor koridorları. Hastanenin duvarları terliyor. Serum şişelerinde bitiyor sıvı.

Bu haber yarın manşetlere çıkacak. Bu haber, dokuz sütuna basarak ayağını. Kendinden emin ufku süzecek. Ucu yumruklu simsiyah kollarını, kaldırarak bağırarak korkunç bir sesle:
ARTIK SABAH OLMA-

YACAK! SABAHIN ATI ÇATLADI!

Oysa ne müthiş bir koşuydu bu! Bir koşu, kulvarını melekler çizmiş. Oysa ne müthiş bir koşuydu bu! Geminden bembeyaz köpükler akan. Oysa ne müthiş bir koşuydu bu! Bir at, değdiği yeri ağartan. Oysa ne müthiş bir koşuydu bu! Fecr-i kâzib, tezkib etmezse bu korkunç sırrı. Morgların kapıları bir bir aralanacak, bir bir aralanacak ölü göz kapakları. Son kez görmek için dünya gözüyle. Gecenin rahminde kalan bebeği. Madem güneş hiç doğmayacak...

Gecenin küreği işlesin artık. Toprak çekiştirsin eteklerinden. Arlarını mahmuzlasın şeytanlar. Şeytanlar bile mazlum beklerken.

Ah beklemek! Ah tırnakları hayatın! Öyle bir bekleyiş ki hepsiyle kıyaslayın:

*Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar,*

*Ne de şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar.*

Seni beklediğim kadar bekleseydim dağları, yıkılır giderdi bu ayrılık anıtları. Seni beklediğim kadar bekleseydim güneşi, güneş ayla yer değiştirirdi. Seni beklediğim kadar bekleseydim kendimi. Hırsızlar gözlerime ilişmezdi...

Beklenen!

Sen nereden bileceksin! Yaprakları titreten zemheri soğuktur. Beklenen! Sen nereden bileceksin! Sırtlanların sığınağı bir çift göz kovuktur. Beklenen! Duraklardaki yüzlere sen hiç dikkat ettin mi? Beklenen! Bilmem sen hiç bekledin mi?

Saniyeler geçti, dakikalar geçti, saatler geçti, günler geçti, haftalar geçti, aylar geçti, yıllar geçti. "GEÇTİ İSTEMEM GELMENİ!" Sahi geçti mi?

Geçmedi. Çünkü öpülmedi çocuğun eli. Geçmedi. Çünkü bütün seferler iptal edildi. Geçmedi. Çünkü değişmedi ışığın rengi. Geçmedi. Yokluk perdesi hâlâ geliyor...

*Geçti, istemem gelmeni,
Yokluğunda buldum seni;
Bırak vehminde gölgeni,
Gelme artık neye yarar!*

Sabah, atını çatlatırcasına koşuyor gece içinde. Siyahın dalgalanmasından anlıyoruz hızını...

Hastaların gözü perdede!

* Beklenen, Necip Fazıl Kısakürek.

Umran Toplantıları" adıyla tertiplediğimiz; yazarlarımızın aktüel, düşünsel ve siyasal konular etrafındaki görüşlerini okuyucularıyla yüzyüze paylaşma imkanı buldukları sıcak sohbetler, seminerler ve paneller Aralık ayından itibaren düzenli olarak sürüyor.

Dergi sayfalarından canlı sohbet mekanlarına taşıdığımız bu toplantıların ilkinin geçtiğimiz Kasım ayı başlarında İstanbul-Vezneciler'deki İstanbul Kitap Kültür Merkezi (İKM)'nde gerçekleştirmiştik. 11 Eylül'den sonra yeni bir şekil vermeye çalışılan dünya düzeninin, İslam dünyası ve özellikle de Türkiye üzerindeki yansımaları Cevat Özkaya ve Yusuf Kaplan'ın ufuk açıcı tespitleri ve yorumlarıyla değerlendirilmişti. Çay eşliğinde karşılıklı soru cevaplarla süren toplantımız ikili tanışma ve sohbetlerle son bulmuştu.

Umran Toplantılarının ikincisini Aralık ayı sonlarında İzmit Ensar Vakfı lokalinde düzenledik. İzmitli okuyucularımızın yoğun ilgisine mazhar olan toplantıda konu başlığı "11 Eylül Sonrası Değişen Dünya Düzeni ve Türkiye" idi. Abdurrahman Arslan, Cevat Özkaya, Şemseddin Özdemir ve Yusuf Kaplan'ın konuşmacı olarak katıldığı toplantıda konu farklı açılardan tartışıldı. Cevat Özkaya; 11 Eylül ertesinde yaşanan durumun derinlemesine bir tahlilini yaptıktan sonra, İslam dünyası üzerinde yürütülen "psikolojik savaş"ı tanımlamaya çalıştı. Abdurrahman Arslan bu yoğun baskı atmosferinde müslümanların 'inümince' bir durumu nasıl hayata geçirecekleri ve Batı'ya karşı itirazlarını hangi noktalardan hareketle geliştirmeleri gerektiğiyle ilgili stratejik bir perspektif çizdi. Yusuf Kaplan İslam'ın 'tehdit' olarak algılandığı bu dönemde operasyonlara maruz kalan Kafkas-

UMRAN OKUYUCULARIYLA BULUŞUYOR

lar, Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu gibi bölgelerin, eski Osmanlı coğrafyası olduğunu vurgulayarak, günümüzde Osmanlı misyonuna sahip çıkılması halinde İslam dünyasının yeniden şahlanacağını belirtti. Şemseddin Özdemir ise müslümanların, baskı dönemlerini nasıl bir imkana ve özellikle içsel bir arınmaya dönüştürmeleri gerektiği ile ilgili Kur'an ve Sünnet ekseninde yerine getirmeleri gereken sorumlulukları hatırlattı.

Üçüncüsünü 26 Ocak 2002'de Bağcılar Belediyesi Kültür Merkezi'nde panel biçiminde tertiplediğimiz geniş katılımlı toplantıda yine "11 Eylül, Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye" konusu masaya yatırıldı. Uğur Altun'un yönettiği panele konuşmacı olarak Abdurrahman Arslan, Abdullah Yıldız ve Cevat Özka-

ya katıldı. Cevat Özkaya Afganistan'da geline son noktayı, yeni şekillenmekte olan uluslararası denklemleri ve Türkiye'nin bu yeni denklemlerdeki konumunu değerlendirirken; Abdurrahman Arslan, Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezinden hareketle, Batılı pagan kültürün son operasyonlarla küreselleşme sürecini tamamlamak istediğini, ancak bunun kendi içinde helak taşıyan bir süreç olduğunu vurguladı. Abdullah Yıldız; Halil Cibran'ın dinleyicileri duygulandıran kısa bir metninden yola çıkarak, "sert zayıflık ile uysal güç" arasında Kur'an kırsaları ekseninde bir mukayese yaptı ve İbrahim gibi halim ve reşid bir durum ortaya koymayı önerdi.

Kültür Merkezi'nin girişinden itibaren, Umran'ın on yıllık dergi kapaklarının kronolojik düzen içerisinde görsel malzemelerle zenginleştirilerek okuyucuya sunulması, toplantıya bir "Umran sergisi" boyutu da kazandırdı.

9 Şubat'ta Ankara Pınar Kitap-Kültür Merkezi'nde dördüncüsü planlanan toplantının başlama saati 14.00.

Umran yazarlarının okuyucularıyla kucaklaşacağı "Umran Toplantıları" önümüzdeki aylarda da Türkiye'nin farklı merkezlerinde gerçekleştirilecek.

NEBİ

NURİ GÜNER

...Kasım ayı ... Kudüs sokakları ... Gazeteciliğinin kendisine vermiş olduğu büyük merak hissi ve araştırma arzusuyla, Kudüs'e, mukaddes beldeye, bir arap toplantısını takip amacıyla yola çıkar Ömer Rıza Doğrul. Kudüs'e varışının birkaç gün sonrası, yoğun çalışma temposundan birazcık olsun sıyrılmak umuduyla kendisini Kudüs'ün dar ve baharat kokulu sokaklarına atıveren Doğrul, "her sıkıntılı yolun bir hayırlı varışı vardır"ı yaşarcasına kendini Mescid-i Aksa'da bulur. Zaten Doğrul, Kudüs'e ilk gelişinde onu farklı bir şeylerin beklediğini anlamıştı. Kendisi, Hz. Davud misafirhanesinde ağırlandı. Mescid-i Aksa'da bir müddet ruhunu dinlendirdikten sonra düşünceli ve bir o kadar da huzurlu bir şekilde

Kudüs'te gezmeye başlayan Doğrul, kalabalık ve kapalı şehrin baskısından sıyrılarak kendisini yokuş üzerindeki bir kitabevinin önünde bulur. Vitrini incelerken birden gözü Nebi isimli bir kitaba ilişir. Yazarın Yakın Şarklı olduğunu farkettiğinde ve de kitabın Amerika ve Avrupa'da neşredildiği gündən beri 44 baskı yaptığını öğrendiğinde daha da heyecanlanır ve bu merakla kitabı bir solukta okuyuverir. Dahası Doğrul kitabı aldığı ilk gecesi kırk sayfasını da Türkçe'ye çevirir. Kitaptan ne kadar etkilendiğini, "İçinde kalan herşeyi dışa vuran ve apaçık söyleyen bir kitap. Tabiat ananın öz evladı ve tercümanıdır bu eser." diyerek dile getirir. Doğrul'un hayatında böylesine derin bir etki bırakan feylesof ise Halil Cibran'dır. Cibran Lübnanlı ve Batı'da yaşamış biri olarak hem Doğu'nun birikimini ve hem de Batı'nın fikriyatını özümsemiş bir düşünür. Bu ayrıcalıklı özelliği ona, özgün bir üst dil geliştirebilmesinin yolunu açmıştır. Nebi'nin batı dünyasında bu kadar teveccühe mazhar olmasından dolayı şaşırdığını ve "umumi alaka ve sempati karşısında arasına utandığını" belirtmiştir. Nebi, Cibran'ın 48 yıllık ömrünün belki de hasılasıdır. Cibran Nebi'yi yazmaya karar verdikten sonra yaşamının her anını onunla birlikte geçirdiğini, yazım işlemi bittikten sonra da 4 yıl yanında gezdirip sürekli üzerinde düzeltmelerde bulunduğunu aktarıyor.

Nebi, Mustafa adında bir uyarıcının Orfalıs adlı bir şehirde tebliğ göre-

vinin bitirip doğduğu beldeye dönerken halkıyla yaptığı son konuşmaları aktarır bizlere. Mustafa şehirden gemi ile ayrılacakken limanda toplanan halk ona, uzun yıllar kendilerine hiçbir karşılık beklemeden yaptığı hatırlatmalar/uyarılar dolayısıyla şükranlarını sunar ve giderayak ona çeşitli sorular sorar. Nebi'nin bu sorulara verdiği hikmetli cevaplardan birkaçı bile, dünyada neden kitabın bu kadar ilgi gördüğünü anlamaya yeter sanıyoruz:

"Yavrusunu göğsüne dayayan bir kadın ona bakarak: Bize, dedi, çocuklardan bahset."

Nebi: "Siz onlara benzetmek için uğraşabilirsiniz. Fakat onları kendinize benzetmek için uğraşmayınız. Çünkü hayat geriye adım atmaz ve dün'le ilgilenmez."

"Zengin adam sorar: Bize, vermekten bahset."

Nebi: "Mukaddes şehre giden hacıların peşine düşüp ne olur ne olmaz diye çölün kumları içine bir kemik saklayan tedbirli köpek, yarından ne bekleyebilir?"

İhtiyaçtan korkmak ihtiyacın ta kendisi değil mi?

Sarıncınız su ile dolu olduğu halde susuzluktan korkmak, en tatmin edilmez susuzluk değil mi?"

"Şehrin hakimlerinden biri sorar: Bize cürüm ve cezalardan bahset."

Nebi: "İçinizden her kim hak namına ceza vermek ve baltasını kötü ağaca indirmek isterse evvela, köklerini yoklasın!"

"Bir genç ilerleyerek: Bize dedi, dostluktan bahset."

Nebi: Dostunuzdan ayrılınca, kederlenmeyin!

Çünkü onun en çok sevdiğinin cepheleri ayrılık içinde daha iyi görünür, nasıl ki dağa bakan kimse onu tırmanırken değil, fakat ovadan bakarken çok daha iyi görür."

Halil Cibran, *Nebi*, Pinar Yayınları, 111 s.

Modernliğin Çıkmazı

Batı'da rönesansla ortaya çıkan fikri devrim, Batı'nın kendi iç dinamiklerini sorgulayıp yeni bir dünya - insan- mekan tasavvuru geliştirmesinin imkanını üretmişti. Nitekim bu, beraberinde kendi öz uygarlığının ana temalarını batı-dışı (öteki) tüm toplumlara; sömürgecilik, ticaret ve ideoloji yoluyla ihraç etmeyi getirmişti. Aydınlanmanın birikimi, Batı'yı 19.yy sonlarına kadar fikri alanda tatmin ederken, dünyanın, yine modernliğin üretimi olan, yeni haliyle, batı felsefesi tıkanmaya başlamış ve "ölü" ilanları dünyaya feylesofların ağzıyla duyurulmuştu.

Günümüz Batı dünyasında modernlik olgusunun zayıfladığı "çıplak gözle" seçilirken, artık Batı'nın mutlak güven ve buna bağlı hakimiyet ruhu da akamete uğramıştır. Netice de; yüksek suç oranından, uyuşturucu kullanımının patlamasına, pornografinin alabildiğine yayılmasına, aile kurumunun tasfiyesinden kadın erkek ilişkilerinin yozlaşmasına kadar bir çok alanda tıkanığının sinyali veren bir uygarlık(!), şimdi canhıraş çılgınlarla "modernlik" oyununun oynanma süresini, perde-

leri kapatan sahnecinin ellerini bağlayarak ertelemeye çalışıyor. İşte bu noktada Cahoon, finalin daha gelmediğini savunur bir tarzda; hem ".... modernlik kuruyup gidiyor; güvenini, gelecek ve meşruiyet duygusunu yitiriyor" diyerek durum tesbiti yaparken; diğer taraftan ".... bu gidişin, aralarında hümanizm ve demok-

rasinin bulunduğu kazanımları da beraberinde götüreceği için, modernliğin böyle sessizce ölüp gitmesine izin verilmemesi gerektiğini ve 17.-18. yy'lardaki erken modernliğin inançlarından geri dönmeden fakat onun (aydınlanmanın) geleceğe ait tasarıyla ilişkisini koparmadan kazanımlarını koruyabilecek,

ona yeni bir bağlam kazandırabilecek yeni bir sentez, yeni bir fikirler bütünü bulmanın" zorunluluğuna dikkat çekiyor.

Cahoon'un bu tutumunu "selefi" bir hareket olarak tanımlamak ve Batı düşüncesinde özellikle son dönemlerde yükselişe geçen "tekrar öze (aydınlanmaya) dönüş" hareketleriyle ilişkilendirmek pek de yersiz olmazsa gerek.

Modernliğin Çıkmazı, Lawrence E. Cahoon, İnsan Yayınları, 383 s.

Son günlerde TCK'nın 312. ve 159. maddeleri üzerinde yapılması planlanan ve "mini demokrasi paketi" olarak lanse edilen tasarı tartışılardursun, maalesef ülkemizde düşünce hala suç olarak telakki ediliyor. Düşünce özgürlüğüne yapılan müdahalelerden sonuncusu Cihan Aktaş'ın Pınar Yayınları'ndan çıkan "Bacıdan Bayana" adlı eseri oldu. Ramazan ayında piyasaya çıkan kitap, üst başlık olarak "İslamcı kadınların kamusal alan tecrübesi"ni konu ediniyordu. Fakat kitap DGM başsavcılığının kararı ve anayasanın 28, CMUK'un 86 ve 5680 sayılı yasası EK maddesi gereğince toplatıldı. Toplatma kararının en ilginç yanıysa "kitabın tamamında din farklılığı gözetmek suretiyle halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik suçunun işlendiği" iddiası. Verilen bu karar kınıyor, Cihan hanıma ve okurlarına geçmiş olsun diyoruz.

Yeni Çıkanlar

1. Felsefi ve Deneysel Kaynaklarla Ölüm Sonrası Yaşam, Metin Yasa, Ankaraokulu, 191s.
2. Doğu Metinlerine Psikolojik Yaklaşım, C. G. Jung, İnsan, 304s.
3. Antik Felsefenin İslam Dünyasına Girişi, M. Şemseddin Günaltay, Kaknüs, 96 s.
4. Efendiliğin Reddi, Tarık Aygün, Om, 371 s.
5. Gösterişçi Dindarlık, Ejder Okumuş, Pınar, 320 s.
6. Modern İnsanın Yalnızlığı, Mustafa Özodaişık, Çizgi, 122 s.
7. Sosyolojinin Temel Kavramları, Max Weber, Bakış, 126 s.
8. Yemen'de Türkler, Zeki Ehilöglü, Kitabevi, 284 s.
9. Modern Dünyada Sufilik ve Karşıtları, Elizabeth Sirriyyeh, Söylem, 250 s.
10. Din-İlim-Medeniyet, A. Yüksel Özmenre, Pınar, 350 s.
11. Edebiyatın Saklı Dili, Alim Kahraman, İz, 139 s.
12. İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler, Toshihiko Izutsu, Anka, 208 s.
13. Spor ve Kültürün Kutsal Kaynakları, Gazi Muhammed, İnsan, 128s.
14. Osmanlı Ailesi, İsmail Doğan, Yeni Türkiye, 181 s.
15. Batırılan Bir Ülke Nasıl Kurtarılır?, Ersal Yavi, Yazıcı, 631 s.
16. İslam Dünyasında Sekülerizmin Kökenleri, Ed: J. Esposito - Azam Temimi, Söylem, 200 s.
17. Türk Dış Politikası 2. Cilt, Ed: Baskın Oran, İletişim, 637 s.
18. Millet Sonrası Kimlikler ve Demokrasinin Geleceği, J. Habermas, Bakış, 180 s.
19. Yaşadığımız Sefalet, Andre Gorz, Ayrıntı, 212s.
20. Çağdaş Arap İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma, M. A. Cabiri, Kitabiyat, 227 s.
21. ABD, Terör ve İslam, Der: Ahmet Demirhan, Vadi, 196 s.
22. Masal Estetiği, Ali Fuat Birkan, Timaş, 144s.

'BİR KÖY DAHA VAR'

Temel gayesi, Müslümanların yaşadığı coğrafyalara ulaşmak, ayrı iklimlerdeki insanlarla kucaklaşmak olan İHH, İslam'ın güzel emirlerinden kurban ibadetini hakkıyla yerine getirmek isteyenlerle dünyanın dört bir yanındaki mazlumlar arasında köprü olmaya devam ediyor.

İHH savaş, tabii afetler, açlık, kıtlık ve fakirlik gibi sebeplerle sıkıntı içerisinde bulunan ve hicret etmek durumunda kalan mazlumlarla "Kurban"da "yakınlık" kuruyor. Yüzlerce senedir ayrı düşmüş, hiçbir şekilde tanışmamış, bir araya gelememiş olan müminlerin, farklı renk ve ırklara mensup kardeşleriyle aralarındaki ayrılık duvarını yıkıp, yeniden tanışıp kaynaşmalarına vesile oluyor. İHH, kardeşliğimizin ve dostluğumuzun birer ifadesi olarak bu coğrafyanın Müslümanlarından adı sanı bilinmeyen, unutulmuş insanlara, Allah rızası için bağışlanan kurban yardımlarını ulaştırarak Müslümanlar arasında yeniden dostluk bağlarını kuruyor.

Yıl 1995. Yer, Keşmir; Seylun Nehrinin kıyılarında neredeyse yarım asırlık bir çadırkente ulaşıyor. Evler, okullar, hastaneler, her şey yırtık ve iyice eskimiş çadırlardan oluşuyor. Uzun yılların ardından Türkiye'den gelen Müslümanlar ve onların getirdiği Kurban hediyeleri Keşmir'in bu unutulmuşlarını şaşırtıyor. "Demek yıllar sonra..." diyorlar. Bir zamanlar halifenin ülkesi kurtulsun diye neleri var, neleri yok Anadolu'ya gönderen bu insanlar ayların ardından ilk kez etiyorlar.

Yıl 1996. Yer, Arakan; 4 milyon Müslümanın yaşadığı,

1960'lardan bu yana 1 milyondan fazla insanını muhacir olarak göndermek zorunda kalan, toplama kamplarına dönüştürülmüş zavallı köylerinde nefes almak için bile neredeyse izin almak zorunda olan Rohingya'ların yurdu.

Sık ormanın karışıklığında ulaşılabilir muhacirler, **II. Abdülhamit'ten sonra Anadolu'dan gelen ilk ekibi hasretle kucaklıyorlar.**

Yıl 1997. Yer, işgal altındaki Lübnan toprakları. Ve Lübnan hükümetinin el uzatmadığı en güneydeki Filistinli muhacirlerin bulunduğu köyler. Burguliye, Liba, Mecariye.

Dört tarafı ince saclarla çevrili birkaç metrekairelik barınaklar. Köy halkı gelenleri bağrına basıyor. Kurbanlar kesiliyor. Dualar ediliyor. Ardından

"bir köy daha var" diyorlar...

Yıl 1998. Yer, Sudan. Ülkenin güneyinde Eritreli, Etiyopyalı, ve Ugandalı muhacirlerin de bulunduğu kampları, bir kurban bayramı sabahı beyaz insanlar ziyaret ediliyor.

Kurbanlar kesiliyor. Çocuklar el ele tutuşup şarkılar söylüyorlar. "Demek beyaz Müslümanlar da varmış!"

Yıl 1999. Yer, Kosova. Gelenler çocukların hep birlikte söyledikleri **UÇK marşları ile karşılanıyor.** İpek'te, Mitrovica'da, Priştina'da, Prizren'de şehit aileleri hediye edilen kurbanlar ile başlıyorlar bayrama ve sevinçleri tarifsiz.

Yıl 2000, Habesistan (Etiyopya); **Peygamberimizin (SAV) arkadaşlarının serinlik ve bir rahatlık bulabildiği Habesistan.**

2000 yılı Etiyopya halkı için çok zor geçiyor. Tam 12 milyon insan açlık ve kuraklık nedeniyle yalın ayak yollara düşüyorlar. Binlerce kadın, çocuk ve yaşlı insan bu zor yollarda hayatlarını kaybettiler. Dünyanın en fakir ülkesinin insanları kurbanlarını kesiyor. İnsanların sevincine diyecek yok.

Kurban, daha sonraki çalışmaların da tetikleyicisi oluyor. İlerleyen aylarda Etiyopya'nın kurak bölgelerinde tam 20 ayrı su kuyusu açılıyor.

Yıl 2001. Yer Mozambik. Hristiyanların da yaşadığı bir köye giriliyor. **Türkiye'nin adını ilk kez duyan bu insanlar,** tek tek alıyorlar kurban etlerini. Bu duygusal ortam içinde küçük bir konuşma yapılıyor. Söylenenleri Mozambikli tercüman aynen çeviriyor. Konuşmanın ardından 15 Hristiyan, İslam ile şerefleniyor. O gün hidayet bulan Müslümanların en küçüğü 6 yaşındaki Muhammet oluyor. Muhammet gerilerde kaldığında anne ve babası hala Hristiyandı. **Mozambikli Müslümanlar "yine gelin" diyorlar.**

2015'E DOĞRU TRENDLER

2 015'teki uluslar arası sistemi şekillendiren yedi etki ve trend olacak: Nüfus; Doğal Kaynaklar ve Çevre; Bilim ve Teknoloji; Küresel Ekonomi ve Küreselleşme; Ulusal ve Uluslar arası Yönetimler; Gelecekteki Savaş/Çatışmalar; ve ABD'nin Rolü. Bu trendler ülkelerin imkanlarını, önceliklerini ve davranışlarını etkileyen ve esas itibarıyla uluslar arası güvenlik ve savunma stratejilerini belirleyen trendler olacak.

Nüfus Trendleri

2015'te Dünya nüfusu, 2000 yılındaki değer olan 6.1 milyarın çok üzerinde yaklaşık 7.2 milyar olacak. Ancak nüfus artış hızı, 1985'teki yıllık yüzde 1.7 ve bugünkü yüzde 1.3 değerinden aşağıda yüzde 1 civarında olacak.

Yükselen yaş ortalamaları ve düşen doğum oranları, yüksek gelirli gelişmiş ülkelerde giderek yaşanan bir nüfusa yol açacak. Bunun da ötesinde, demografik trendler keskin farklılıklara uğrayacak. Dünya nüfusundaki artışın yüzde 95'inden fazlası gelişmekte olan ülkelere, hemen hepsi hızla büyüyen şehir merkezlerinde görülecek.

2015 itibarı ile Hindistan'ın nüfusu 900 milyondan 1.2 milyara; Pakistan nüfusu ise bugünkü değeri olan 140 milyondan 195 milyona yükselecek.

Bazı Afrika ülkelerinde ise yüksek doğum oranla-

rına rağmen artan AIDS vakaları yüzünden düşük nüfus artışları ve hatta azalan nüfuslarla karşılaşılabilir. Örneğin, Güney Afrika'da bugün 43.4 milyon olan nüfus 2015'te 38.7 milyona gerileyebilir.

Rusya ve birçok eski komünist Doğu Avrupa ülkesi azalan nüfuslarla karşı karşıya kalacaklar. Yüksek ölüm ve düşen doğum oranlarının bir sonucu olarak Rusya'nın 146 milyon olan mevcut nüfusu 2015'te 130-135 milyon arası bir değere gerileyebilir. Bununla beraber komşu Orta Asya cumhuriyetlerinde istikrarlı nüfus artışları görülecek. Japonya'da ve İtalya, İspanya gibi bazı Batı Avrupa ülkelerinde, doğum oranlarındaki ya da göçmen sayısındaki düşüşler nedeniyle nüfus azalacak.

Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi göçmenler için geleneksel birer mıknaş olan ülkelere diğer gelişmiş ülkelere nazaran en yüksek nüfus artış oranları görülecek. Bu ülkelere yıllık nüfus artış oranları yüzde 0.7 ile 1 arasında olacak.

Yaş Farklılıklarındaki Eğilimler ve Sonuçları

Gelişmiş ülkelere ve diğerlerine göre biraz daha ileri gelişmekte olan ülkelere, çalışanların emeklilere oranındaki düşüş sosyal hizmetleri, emeklilik ve sağlık sistemlerini sarsacak. Hükümetler bu sarsıntıyı hafifletmek için emekliliklerin geciktirilmesi, kadınların daha fazla iş gücü sağlamanın desteklenmesi

ve göçmen çalışanların teşvik edilmesi gibi bir dizi tedbir alacaklar. Düşen bağımlılık oranları ile etkili mücadele edebilmek için hükümetlerin, almayı düşündüklerinden daha geniş tedbirlere ihtiyacı olacak. Daha yaşlı seçmenlerin oranındaki artışlar bu ülkelerin siyasi dinamiklerinde öngörülemeyen bazı değişikliklere yol açabilir.

Aynı zamanda, bazı gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Alt-Sahra Afrika ülkelerinde ve birkaç Latin Amerika ve Ortadoğu ülkesinde genç yığınlar varlığını sürdürecektir. Genç nüfusun toplam nüfusa olan yüksek oranı özellikle işsizlik ya da toplumsal gerilimle birleştiğinde istikrarsızlığa yol açabilir.

İnsan Hareketleri

İnsan hareketlerinde, her biri beraberinde bazı imkanları ve zorlukları da taşıyan iki büyük trend gelecek on beş yılı şekillendirecek: Kentleşme ve sınırlar arası göç.

Kentli nüfusun kırsal nüfusa oranı düzenli olarak artıyor. 2015 yılında dünya nüfusunun yarısından fazlası kentli nüfus olacak. Mega-Kentlerde (on milyondan fazla nüfusa sahip kentler) yaşayan insan sayısı ikiye katlanarak 400 milyonu aşacak.

Kentleşme, birçok ülkede enformasyon (bilgi) devrimi ve diğer teknolojik gelişmelerin önünün açılması şansını doğuracak.

Şehirlerin patlarcasına büyümesi, hükümetlerin iş yaratmak ve hizmet üretmek üzere gerekli yatırımları yapması, daha yaşanılır ve dengeli şartları sürdürebilecek altyapı ve sosyal hizmetleri sağlaması için büyük bir sınav olacak.

Demografik trendlerdeki farklılıklar, iş gücü piyasalarının küreselleşmesi, siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar 2015'e doğru insan hareketlerinin küresel boyutlarda korkunç artışına sebep olacak. Yasal ve yasadışı göçmenler şu an elliden fazla ülkede nüfusun yüzde 15'inden fazlasına tekabül ediyor. Bu rakamlar devamlı olarak artacak ve sosyal/ siyasi gerginlikleri artıracak hatta bu nüfusun demografik ve ekonomik dinamizme olan katkısından ötürü ulusal kimlikler değişecek.

Ülkeler yıllık birkaç milyon insan anlamına gelen göç baskısı ve akışı ile mücadelede bir hayli zorlanacaklar.

Yüksek gelirli göç alan ülkeler için, göç iş gücü açığının kapanmasını sağlayacak ve ayrıca ekonomik canlılığın devamını güvence altına alacak. AB ülkeleri ve Japonya yaşlanan nüfus ve düşük doğum oranları nedeniyle çok sayıda yeni iş gücüne ihtiyaç duyacak. Göç, siyasi ve sosyal entegrasyonu zorlaştıracak. Bazı siyasi partiler sosyal hizmetlerdeki zayıflamayı ve benzeri zorlukları öne sürerek göçmenlere karşı milliyetçi duyguları harekete geçirebilirler. Avrupa ülkeleri ve Japonya büyüyen demografik ve iş gücü piyasasındaki dengesizliklerle ulusal sınırlar ve kültürel kimlikleri uzlaştırmakta çetin ikilemler yaşayacak.

Az gelirli göç alan ülkeler için, iç savaşlar, doğal afetler ya da ekonomik krizler sonucu gerçekleşen toplu göçler bu ülkelerdeki yerel altyapıları zayıflatacak, etnik dengeleri bozacak ve çatışmaları ateşleyecek. Yasadışı göç hükümetler arasında daha ihtilafı bir mesele haline alacak.

Az gelirli göç veren ülkeler için, toplu göçler ülkedeki işsizler ya da yetersiz istihdam edilen çalışanların oluşturduğu baskıyı hafifletecek ve ülkeye belirgin büyüklüklerde para girişleri sağlayacak. Göçmenler kendi ülkeleri aleyhine etnik lobiler gibi işlev görecekler ve hatta bazen anavatanlarındaki silahlı mücadeleleri destekleyecekler, tıpkı Arnavut, Kürt, Tamilli, Ermeni, Eritreli ve Etiyopyalı gruplar gibi. Dış göç aynı zamanda az gelirli ülkeleri eğitimli seçkinlerinden yoksun bırakacak. Gelişmekte olan ülkelere, yaklaşık olarak 1.5 milyon vasıflı göçmen şu an yüksek gelirli ülkelere istihdam ediliyor. Az gelirli ülkelere yüksek gelirli ülkelere olan bu beyin göçü önümüzdeki on beş yıl boyunca şiddetini artırarak devam edecek.

Doğal Kaynaklar ve Çevre

Yiyecek Kaynakları

Tarım teknolojisindeki ilerlemeler sonucu 2015'te dünya hububat üretimi ve stokları büyüyen dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olacak. Yiyeceklerin genel olarak yeterli olmasına rağmen, dağılım ve ulaşımındaki problemler varlığını sürdürecektir.

Alt-Sahra Afrika bölgesindeki kötü beslenen nüfus önümüzdeki on beş yılda yüzde 20'den fazla artacak.

Baskıcı hükümetler ya da iç savaş ve doğal afetler nedeniyle ortak yardım çabalarının ya da sınırlandırılmasının bir sonucu olarak açlık tehlikesi varlığını sürdürecektir; tıpkı 1990'ların başında Somali'de ve bugün Kuzey Kore'de olduğu gibi.

Bağış severler yardım çabalarının askeri çatışmalarla heba edilmesi sonucu yardımda bulunmaya daha isteksiz hale gelecekler.

Genetik değişikliğe uğramış ekinlerin kullanılması geliştirmekte olan ülkelerdeki fakir nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanmasında büyük bir potansiyele sahip. Ancak AB ülkelerinde ve kısmen de ABD'deki popüler beklentileri gölgeliyor.

Su Kaynakları

2015 yılında dünya nüfusunun neredeyse yarısı – 3 milyardan fazla insan – büyük oranda Afrika, Ortadoğu, Güney Asya ve kuzey Çin gibi su kaynakların çok önemli olduğu bölgelerde yaşayacak.

Gelişmekte olan ülkelerin su kaynaklarının yüzde sekseni tarımda kullanılıyor, bu oran sürdürülebilir bir oran değil ve 2015'de birçok geliştirmekte olan ülke sulu tarım için gerekli su miktarını karşılayamaz durumda olacak. Şu an bir ton hububat üretimi için yaklaşık bin ton su gerekli olduğu düşünülürse, yer altı sularının fazla miktarda pompalanması dünyanın önemli birçok hububat üreticisi bölgesinde büyüyen bir problem olacak.

Suyun daha verimli kullanılması arıtma çabalarının yaygınlaşması, daha az su yada tuzlu su ile büyüyen genetik değişikliğe uğramış ekinlerin geliştirilmesi ve su ithalatı gibi su imkanlarını artırmaya ve su açığını kısmaya dönük tedbirler 2015'de su açıklarına olan bakışı değiştirmeye yetmeyecek. Su fiyatlandırma politikaları önümüzdeki 15 yıl boyunca geniş ölçülerde uygulanamayacak. Su sübvansiyonu su açığı olan bir çok az gelirli ülke için politik olarak hassas bir konu olacak.

Su tarih boyunca bir mücadele kaynağı olmuştur. Ancak hiçbir su anlaşmazlığı açık bir şekilde devletler arası çatışmaya sebep olmamıştır, bunun yerine devletler bu sınırlı kaynağın kullanımında uzlaşmaya varmışlardır. Bununla birlikte ülkelerin şimdi ile 2015 arasında su kaynaklarının (imkanların) sınırları zorlamasıyla çatışma ihtimali artacak.

Dünyanın kara yüzeyinin yaklaşık birden fazla ülkenin paylaştığı su havzalarında oluşuyor. Ve , bugün

30'dan fazla ülke toplam su ihtiyaçlarının üçte birinden fazlasını dışarıdan alıyorlar.

Türkiye Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde yeni barajlar ve sulama projeleri inşa ediyor. Bu projeler ileride hatırı sayılır oranda bir nüfus artışına sahne olacak iki ülke; Suriye ve Irak'a olan su akışını etkileyecek.

Diğer gerilim kaynakları ile birlikte ortaya çıkan su açığı – örneğin Ortadoğu'da- en çok endişe verici durum olacak.

Enerji

2015'e doğru küresel ekonomi enerjiyi daha verimli kullanmaya devam edecek. Taşımacılık da dahil olmak üzere geleneksel endüstriler enerji kullanımında verimliliklerini artıracaklar. Ayrıca küresel ekonominin büyüyen en dinamik alanları olan hizmet ve bilgi sektörleri yerlerini aldıkları ekonomik faaliyetlerden daha az enerji yoğun alanlar. Ayrıca, enerji üretimi daha verimli hale geliyor. Teknolojik uygulamalar, özellikle derin-su araştırmalarında ve ham petrol üretiminde ücra ve /fakat ihtilafli alanlar açıyor.

Nüfus artışları ile birlikte sürdürülen/ devam eden ekonomik büyüme önümüzdeki 15 yılda enerjiye olan talebi neredeyse % 50 artıracak. Toplam petrol ihtiyacı 2000 yılında ki değeri olan günlük 75 milyon varilden 2015'de 100 milyon varilin üstüne çıkacak. Bu hemen hemen OPEC'in şu anki üretimi kadar bir artış demek. Önümüzdeki 15 yıl boyunca doğal gaz kullanımı diğer enerji kaynaklarının hepsinden daha fazla - % 100'den fazla – artacak. Bunun başlıca sebebi Asya'daki gaz tüketiminin üç katına çıkacak olması.

Asya, artan enerji talebiyle şu an enerji tüketiminde lider olan Kuzey Amerika bölgesinin yerini alacak ve dünyanın toplam enerji ihtiyacındaki artışın yarısı bu kıtadan gelecek.

Çin ve kısmen de olsa Hindistan özellikle enerji tüketiminde olağanüstü artışlar yaşayacak.

2015'le birlikte, Basra Körfezi'ndeki petrolün yaklaşık onda biri Batı'ya; dörtte üçü ise Asya'ya akacak.

Yer altı petrol kaynakları küresel ısınma konusundaki artan kaygılara rağmen dominant(baskın) enerji formu(şekli) olarak kalacak. Güneş pillerinin verimliliği artacak. Etanol ve hidratların yakıt ola-

rak geniş çaplı kullanımını sağlayacak olan genetik mühendislik ilerleme kaydedecek. Nükleer enerji kullanımı şu anki seviyelerinde kalacak.

Artan enerji ihtiyacı ne bir arz sıkıntısına ne de reel fiyat artışlarına neden olacak. Ücra ham petrol kaynaklarının keşfine ve daha verimli üretimdeki teknolojik ilerlemeler sayesinde dünyanın toplan enerji üretimi düzenli olarak artacak. Yakın araştırmalar dünyanın kullanılabilir petrolünün yüzde 80'inin, doğalgaz kaynaklarının ise yüzde 95'inin henüz yeraltında olduğunu gösteriyor.

Basra körfezi – büyük bir savaş olmazsa – petrol üretim kapasitesinde muazzam büyüklüklere şahit olacak ve dünya enerji piyasasındaki genel önemi artacak. Dünyanın diğer bölgeleri de – Rusya, Batı Afrika kıyıları ve Grönland da dahil – küresel enerji piyasalarındaki rollerini artıracaklar. Rusya ve Ortadoğu bilinen gaz rezervlerinin dörtte üçüne sahip bulunuyor.

Hazar'daki enerji gelişmeleri 2015'le birlikte daha hızlı olacak. Rusya'dan Hazar petrolü ve gaz ihracatı için Rusya'dan geçmeyen yeni taşıma(geçiş) yolları çalışıyor olacak.

2015'te küresel enerji piyasaları görünürde iki yarım kürede birleşecek. Asya'nın enerji ihtiyaçları hem bölgedeki kömür hem de Basra Körfezi, Orta Asya ve Rusya'daki petrol ve gaz rezervlerinden karşılanacak. Batı Avrupa ve Batı yarım küre Atlantik havzasını dünya fiyatlarında enerji kaynakları için Atlantik Havza'sını kullanacaklar.

Çevre

Önümüzdeki 15 yılda mevcut çevresel problemler sürecek ve hatta birçok yerde artacak. Tropikal ormanların yok oluşuyla birlikte toprağın artan yoğunluklu kullanımı ve ekilebilir arazinin belirgin bir biçimde azalması devam edecek. Görülen küresel ekonomik gelecek kaçınılmaz olarak yeşil alanların gaz emisyonunun artışına neden olacak. Tropik ormanlar ve diğer zengin türlere ev sahipliği yapan doğal ortamların – örneğin mercan resifleri – azalmasıyla, şimdi mevcut olan birçok varlık türünün büyük oranda yok oluşu görülecek.

Çevresel konular birçok ülkede, özellikle de gelişmiş ülkelerde en önemli konular olacak.

Havadaki yüksek yoğunluklu ozon ve zararlı kimyasallar ile nehirlerin ve göllerin endüstriyel ve ta-

rımsal artıklarla kirlenmesi gibi çevresel problemler 2015'de çevrenin durumuna bakışını karmaşılaştırıyor.

Ancak gelişmekte olan ülkeler, nüfus artışı, ekonomik gelişme ve hızlı şehirleşme nedenleriyle şiddetli çevresel problemlerle karşılaşacak. Mexico City, Sao Paulo, Lagos ve Pekin gibi halihazırda ciddi hava ve su kalitesi problemleri yaşayan şehirlerin sayısı artacak. Bazı mevcut anlaşmalar, uygulandıklarında dahi. 2015'de hedeflenen çevresel zararı tersine çeviremeyecek.

Bilim ve Teknoloji

Bilgi teknolojisini devamlı yayılması ve biyo-teknoloji alanındaki yeni uygulamalar küresel düzeyde sürecek. İki ana trend devam edecek:

Mevcut disiplinlerin yenilerini oluşturmak üzere birleşmesi: Bilgi teknolojisi, biyo-teknoloji, fiziksel bilimler ve nano-teknolojinin birleşmesi (entegrasyonu) keşiflerle olağanüstü artışlar yaratacak. İç ve dış ticarette, kamu sağlığında ve güvenlikle derin etkileri olacak.

Teknolojideki yen gelişmeler: Daha eski teknolojiler ve yeni pazarlarda ve uygulamalarda ya gelişmelere yol açacak. Örneğin, eski bilgisayar çipleri için yenilikçi uygulama geliştirilmesi gibi.

Bilimsel gelişmelerin keşfi ile uygulanması arasındaki zaman kısalmaya devam edecek. Daha hızlı ulaşılan ticari ürünler. Laboratuvarların gelişmesi ile artan yatırımlara yol açacak(!)

Bilgi (Enformasyon) Teknolojisi (IT)

Önümüzdeki 15 yıl boyunca, bir dizi gelişme birçok yeni IT imkanı cihaz ve hizmetin ortaya çıkmasını sağlayacak. IT(Bilgi Teknolojisi)'nin hızlı yayılması aşikar. Çünkü ekipman maliyetleri düşerken aynı zamanda talep artışı olacak.

2015'de bilgi teknolojisi küresel düzlemde bilgi teknolojisi küresel düzlemde şehirlerle birlikte kırsal alanlara da girecek. Ayrıca, bilgi teknolojinin önemli etkiler yaratması için çok da yayılmaya ihtiyacı olmayacak. Her toplumun ilk bilgi teknolojisi "öncüleri" yerel ekonomik ve siyasi seçkinler olacağından başlangıçtaki etkisini katlayacaktır.

Bazı ülkeler ve topluluklar yine de bilgi (enformasyon) devriminden fazlaca yararlanamayacaklar.

Gelişmekte olan ülkeler arasında, Hindistan büyüyen ileri teknoloji işçileri ve girişimcileri sınıfı ile bilgi teknolojisi geliştirme konusunda en önemli konumunu sürdürecektir.

Çin, gelişmekte olan ülkelere bilgi teknolojisinin kullanımında liderlik edecek. Şehirler bu teknolojinin kullanımında ülkeyi sürüklemelerine rağmen, Pekin'in bilginin içeriğini kontrol etme veya şekillendirme imkanı büyük ölçüde azalacak.

Latin Amerika internet pazarı katlanarak büyüyecek. Arjantin, Meksika ve Brezilya, daha büyük haberleşme şirketleri, pazarları ve uluslar arası yatırımlar sayesinde bu teknolojiye en fazla faydalanacak ülkeler olacak.

İleri haberleşme olanaklarına sahip toplumlar özel şahsi hayata karşı tehditlerden ötürü endişelenecekler. Diğerleri "kültürel kirlenme"nin yaygınlaşmasından kaygılanacak. Hükümetler her yerde sırasıyla IT(Bilgi Teknolojisi)'nin yaygınlaşmasını teşvik ederken "zararlı" etkilerini de kontrol etme talepleriyle karşılaşacaklar.

Biyo-teknoloji

2015 yılında, biyo-teknoloji devrimi hastalıklarla mücadelede, yiyecek üretiminin artışında, kirliliğin azalması ve hayat şartlarının iyileştirilmesine, gösterilen büyük ilerlemelerden ötürü kanatlanmış olacak. Bu gelişmelerin büyük çoğunluğu, özellikle de sağlık alanında, 2015'e doğru hala çok masraflı ve büyük oranda Batı'da ve diğer toplumların zengin(varlıklı) kesimlerinde kullanılabilir olacak. Bazı biyo-teknolojik gelişmeler ahlaki ve dini sebeplerden ötürü tartışmalı olma konumunu sürdürecektir. 2015'te en belirgin gelişmeler şunlar olacak:

Gen Haritasının Çıkarılması – genetik şifrelerin patoloji için çözülmesi – tıp dünyasını hastalıkların tanımlanmasında teşhis ve tedavi için daha etkili mekanizmalara taşıyacak.

Biyomedikal Mühendislik, biyo-teknoloji ve "akıllı" cihazlardaki gelişmeler yeni cerrahi prosedürler ve sistemlerin üretilmesini sağlayacak. Bunlar arasında, insanlar için daha iyi organik ve suni parçalar ile beyin ve vücut fonksiyonlarının ve yapılarının onarımı ya da geliştirilmesi için vücut hücrelerinin kullanılması da yer alıyor. Biyomedikal mühendislik ayrıca duyu ve sinirsel protezlerin geliştirilmesini de sağlayacak.

Genetik modifikasyon – mevcut teknolojik ve kültürel bariyerlere rağmen – yiyecek üretimi ve kalitesi artıracak, biyo-üretimi yaygınlaştıracak ve bazı genetik hastalıklara tedavi olabilecek organizmaların geliştirilmesini sağlayacak. Klonlama, çiftlik hayvanları üretimi gibi uygulamalar için kullanılacak. Kültürel ve siyasi kaygılara rağmen, genetik olarak değişikliğe uğramış ekinler dünyanın fakir insanları için potansiyel beslenme ve sağlık kaynağı olmaya devam edecek.

DNA teşhisleri, hukuk imkanlarının uygulanmasını geliştirecek.

Diğer Teknolojiler

Madde teknolojisindeki keşifler akıllı, çok fonksiyonlu, çevreyle uyumlu, daha dayanıklı ve pazarlanabilir ürünlerin yaygınlaşmasını da beraberinde getirecek. Bu ürünler yalnızca büyüyen bilgi ve biyo-teknoloji devrimlerine katkıda bulunmayla kalmayacak aynı zamanda üretim, lojistik alanlarına ve kişisel hayatlara da faydalı olacak. Nano-teknolojideki keşifler aşı maddelerinde bilgisayarlara, otomobil lastiklerinde henüz hayal dahi edilemeyen objelere kadar her şeyin dizaynını ve yapılışını değiştirecek.

Küresel Ekonomi

Küresel ekonomi 2015'e doğru istikrarlı bir dinamizm yakalamak için uygun durumda. Küresel ekonomik büyüme, II. Dünya Savaşı sonrası "uzun patlama"nın son yıllarında yani 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin ilk yıllarında ulaştığı yüksek seviyelere gelecek. Ekonomik dinamizm en fazla gelişmekte olan ülke ekonomisinde görülecek. Özelde Asya'nın iki devi Çin ve Hindistan, genelinde ise hem endüstrileşmiş ülkeler hem de birçok gelişmekte olan ülke bu dinamizmi yaşayacak. Küresel ekonominin yükselen dalgaları birçok ekonomik kazanan yaratacak ancak tüm botları kurtaramayacak. Bilgi (enformasyon) devrimi süregelen yoksulluğun daha belirginleşmesini sağlayacak ve bölgesel farklılıklar çok geniş olacak.

Dinamizm ve Büyüme

Yaygın ekonomik dinamizm ve büyümeyi destekleyen beş faktör bir araya gelecek:

Yüksek hayat standardı için yapılan siyasi baskılar. Mevcut sayısı iki milyar olan ve gittikçe büyü-

yen küresel orta sınıf bir yükselen istekler dönemi başlatacak. Bu , özellikle artan bilgi akışları ve birçok vatandaşlık hakkından önceleri faydalanamayan kit-
lelerin demokrasi ile tanışmaları nedeniyle gerçekle-
şecek.

Gelişen makro-ekonomik politikalar. Son yıllar-
dı ekonomik politika ve yönetim alanlarında yaşa-
nan gelişme/ilerlemeler gelecekte yaşanacak dina-
mizm için bir adım niteliği taşıyor. Birçok ülke eko-
nomisinde enflasyon oranları büyük oranda düşmüş
durumda. Asya'daki sürdürülemez sabit kur rejimleri-
nin terk edilmesi ve Avrupa Para Birliği (EMU)'nin
kurulması ekonomik büyümeye katkıda bulunacak-
tır.

Artan ticaret ve yatırım hacimleri, uluslar arası
ticaret ve yatırım akışlarının hacmi büyüyeceğinden,
dünya GSYİH'si de artacaktır. Bazı çakır grupları ve
hükümetlerin daha ileri ticaret serbestleşmesine kar-
şı duruşları ticaret hacminin büyümesi yönündeki
trendi etkilemeyecektir. Geçtiğimiz on yılda büyük
oranda artan uluslar arası sermaye akışları büyük
miktarlarda devam edecek ve gelişmekte olan ülkele-
rinin ekonomilerinin şeffaflığına katkıda bulunacak.

Bilgi (enformasyon) teknolojisinin yayılması.
Bilgi teknolojilerinin yaygın bir biçimde birleşmesi
ABD ekonomisinde belirgin kazanımlar sağlamaya
devam edecek. Bu teknolojilerin entegrasyonu ilerle-
dikçe birçok diğer ülkeler de benzer kazanımlara ta-
nık olacak. Ancak IT (Bilgi Teknolojisi)'nin ve kaza-
nımlarının edinimi otomatik olarak gerçekleşmeye-
cek. Çünkü birçok ülke yüksek eğitim seviyesi, yeter-
li altyapı ve uygun düzenlemeler gibi IT(Bilgi Tek-
nolojisi)'nin uyumu için gerekli şartları sağlayamaya-
cak.

Özel sektörlerin artan dinamizmi, birçok geli-
şmekte olan ülke ekonomisinde de özel sektörün hız-
lı büyümesi – Avrupa'da ve Japonya'da serbestleşme
ve özelleştirme yoluyla – kaynakların daha verimli
kullanılması yönünde rekabetçi baskılar yaratarak
ekonomik büyümeyi destekleyecek; firmaların dün-
yanın en başarılı girişimcilerden “en iyi uygulamala-
rı” öğrenmesini sağlayan bilgi teknolojisi devrimi ile
birlikte verimlilikteki artış katlanacak. Elbette, dün-
ya piyasa-eksenli finansal ve ticari faaliyetlerin hızla
birleşmesinin sınırında.

Farklı Büyüme Beklentileri ve Büyümenin

Eşit Olmayan Dağılımı

Ekonomik olarak geri kalma riskiyle karşı karşıya
olan ülkeler ya da bölgeler, iç savaşlar ve/veya bölge-
sel çatışmaların olduğu ve ekonomilerini yeniliklere
açmayanlar olacak. Alt-Sahra Afrika'sı'nda, Ortado-
ğu'da ve Latin Amerika'daki bazı ülkelerde ekonomi
can çekişmeye devam edecek. Avrasya Kıtasının,
Orta Asya'dan Kafkaslara; oradan da Güneydoğu
Avrupa'nın bazı bölümlerine kadar uzanan büyük bir
kısmı net olmayan ekonomik beklentilerle karşı kar-
şıya. Ayrıca, bu bölge ülkelerinde mevcut hayat stan-
dardındaki farklılıklar artacak hızla büyüyen ülkeler-
de dahi, geniş bölgeler geride kalacak.

Gelişen Asya, patlama yapmaya aday iki ülkesi
Çin ve Hindistan'ın öncülüğünde en hızlı büyüyen
bölge olacak. Çin ve Hindistan ekonomileri zaten şu
an küresel GSYİH' sının kabaca altında birini içine
alıyor. Çin'in dünya Ticaret Örgütüne katılımıyla
gerçekleştirilmesi gereken reformlar gerçekleşirse, Çin
ekonomisi daha verimli olacak ve hızlı büyümenin
devamı sağlanacaktır. Ancak Çin'in ekonomik ge-
lişmesi esas olarak dinamik kıyı şehirlerinde olacak.
Kuzey ve Batı Çin'deki tarım ağırlıklı şehirler ise bu
ekonomik gelişmenin gerisinde kalarak Pekin'in mü-
cadele etmesini gerektirecek sosyal gerilimlere neden
olacak. Hindistan'ın görece güçlü eğitim sistemi, de-
mokrasi ve İngilizce diline sahip olma vasıfları bil-
gi teknolojisinin imkanlarını iyi kullanmasını sağla-
yacak. Bununla birlikte Hindistan ekonomik büyü-
menin getirdiği faydalara karşın özellikle kuzey eya-
letlerdeki yüz milyonlarca yoksul ve genelde okuma-
yazma bilmeyen nüfusla boşa çıkmak zorunda kala-
cak.

Avrupa ve Japonya'da, tablo karışık. Batı Avru-
pa ABD ile arasındaki sürekli büyüyen ekonomik
performans açığını kapatmaya başlayacak. AB üyeli-
ği için istekli olan Doğu Avrupa ülkeleri genelde re-
form politikalarını başarıyla uygulayıp süratle büyü-
yecekler. Güney-Doğu Avrupa ülkeleri ise bölgesel
güvenliğin sağlanması ile birlikte tedrici ekonomik
büyümeler kaydedecekler. Japonya'nın önümüzdeki
15 yılda göstereceği ekonomik performans 1990'lar-
da yakaladığından daha güçlü olmasına rağmen küre-
sel dünya ekonomisindeki görece ağırlığı azalacak.
Rusya ve Avrasya için ekonomik beklentiler umut
verici değil.

Latin Amerika oldukça hızlı toplam büyümeler yaşamasına rağmen bu büyümeler bölgenin tamamına aynı oranda yansımayacak.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika, ülkelerin globalleşme sürecine sağladıkları uyum ve AB ile olan entegrasyonları konularındaki farklılıkları nedeniyle bölge içi farklılıklara sahne olacak. Alt – Sahra Afrika bölgesinde birçok ülke, süregelen çatışmalar ve istikrarsızlık, otokratik ve yolsuzluk yapan yönetimle, düşük eğitim düzeyi ve yaygın hastalıklar nedeniyle hızlı ekonomik büyüme yaşamayacak.

Eğitimin Rolü

2015'e doğru eğitim, ülkelerin geleceğinde kilit rol oynayacak. Küreselleşen ekonomi ve teknolojik değişimler kaçınılmaz olarak daha yüksek vasıflı işgücüne olan rağbeti artıracak. Hemen her ülkede okuma-yazma bilirlilik oranı ve okul kayıtlarında artış görülecek. Doğu ve Güneydoğu Asya ile Latin Amerika'da eğitimde mevcut cinsiyet farklılıkları azalacak belki de kaybolacak.

İlerlemeler, bölgeler, ülkeler ve sosyal gruplar arasında değişme göstereceğinden ülkeler arası gelir adaletsizliklerine neden olacak

Fakir ülkelerde eğitimin durumu gittikçe kötüleşecek. İç sosyal ve siyasi çatışmalar ve hastalık oranları artacak.

Ekonomik Krizler ve Düzelmeler

Küresel ekonomi ve periyodik olarak finansal krizler yaşamaya eğilimli ancak kendisini düzeltme imkanı güçlü olacak. 1997-98 finansal krizinden hızlı bir biçimde çıkış, üçe katlanan petrol fiyatlarının küresel ekonomiye olan sınırlı etkisi ve "Yıl 2K" problemi ile yapılan başarılı mücadele küresel ekonominin esnekliği konusundaki en son manifestolar olarak görülebilir yine de, ekonomik liberalizasyon ve küreselleşme bir takım risklere neden olacak ve bu yolda bazıları oldukça yıkıcı etkilere salıp tümsekler ortaya çıkaracak.

Artan ticari bağlar ve küresel finans piyasalarının entegrasyonu nedeniyle bir ülkedeki ekonomik kriz ve çalkalanmalar diğer ülkeleri de etkileyecek.

Uluslar arası ekonominin kuralları ve işleyişi konusunda anlaşmazlıkların patlak vermesi, uluslar arası ekonomik sistemin gelişimini olumsuz yönde etki-

leyecek.

Global Trendler: Alternatif Yaklaşımlar

Küresel ekonominin geleceğinin güçlü olacağı öngörülerine rağmen yüksel düzeyde küresel büyüme önündeki çeşitli engellerin kaldırılmasına düzeyde küresel büyüme önündeki çeşitli engellerin kaldırılmasına bağlı olacak. Bu olası engeller/duraksamalardan beşi aşağıdaki gibi olabilir:

ABD ekonomisi istikrarlı/sürekli bir düşüşe maruz kalacak. Yeni küresel ekonominin en önemli itici gücü olan ABD ekonomisinde büyük ticaret açıkları ve düşük iç tasarruflar nedeniyle büyüme beklentilerine olan güvensizlik geri kalan ülkeler içinde son derece zararlı ekonomik ve politik sonuçlara yol açabilir. Dünyanın en büyük pazarının daralmasıyla önemli ticari partnerleri de sıkıntıya düşebilir ve finansal piyasalar derin istikrarsızlıklarla karşı karşıya kalabilir.

Avrupa ve Japonya demografik düzensizlikler ve sıkıntılarla mücadelede başarısız olacaklar. Avrupalı ve Japon nüfusu gittikçe yaşlanıyor. 2015 itibarı ile çalışanlar ve emekliler arasındaki bağımlılık oranlarını şimdiki seviyelerinde tutmak için 110 milyondan fazla yeni çalışana ihtiyaç duyacaklar. Bu ülkelerde işgücü gereksinimlerini karşılama anlamında göç (alımı) tartışılmalı bir seçenek olarak duruyor. Büyük Avrupalı ülkelerde toplumsal uzlaşma ve göç politikaları konularındaki anlaşmazlık ve çatışmalar ekonomik büyümeyi yavaşlatacak. Japonya daha ciddi işgücü açığı ile karşılaşacak ve buna cevap verecek stratejiler belirlemede sıkıntılar yaşayacak. Deniz aşırı ülkelerdeki Japonların ülkeye dönüşü, kadınlar için mevcut imkanların geliştirilmesi il ve Asya'nın başka yerlerinde oradan yatırımlarla başa çıkma zorunda kalacak. Eğer Avrupa ve Japonya'da istikrarlı büyüme duraklarsa, ABD ekonomisi üzerindeki yük artacak ve küresel dengeleri zayıflatacak.

Çin ve/veya Hindistan yüksek büyümeyi sürdüremeyecek. Çin'in ekonomide gerçekleştirmeyi düşündüğü reformlar gerçekleşmeyebilir. Kamu kurumlarının yeniden yapılandırılması, bankacılık sisteminin temizlenmesi ve dönüştürülmesi, hükümetin istihdamını yarı yarıya azaltılması ve ekonominin daha büyük dış rekabete açılması gibi bir dizi reform sırada bekliyor. Bu reformlar ters gidecek olursa büyüme ya-

vaşlayabilir ve sırasıyla bürokratik çekişmeyi şiddetlendirip; reform takvimine olan muhalefeti artırabilir. Hindistan'ın istikrarlı bir ekonomik büyüme için gerekli olan- reform araçları, toplumsal bölünmeler ve kamu personelinin bürokratik kültürü dolayısıyla yoldan çıkabilir.

Gelişmekte olan ülke ekonomileri : finansal kurumlarını yeniden yapılandırmakta başarısız olacaklar. Birçok gelişmekte olan ülke ekonomisi 1997-98 finansal krizini umulduğundan daha çabuk atlatmasına rağmen, gelecekteki ekonomik krizlerden kurtulmaları için gerekli finansal reformları henüz gerçekleştirmemiş durumdadır. Bu reformların yokluğunda, Pazar(piyasa) ekonomisini benimseyen gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde yüksek oranlı ekonomik büyüme için elzem olan sermaye akışları suyunu çekecektir.

Küresel enerji kaynakları büyük karışıklıklara maruz kalacak. Dünya ekonomisi 1970'lerde enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı daha dayanıklı ise de küresel enerjinin arzındaki bozulmaların yıkıcı etkileri olacak. Önemli enerji – üreticisi ülkeler arasındaki çatışmalar, iki ya da daha fazla büyük enerji üreticisi ülkelerde devam eden iç istikrarsızlık ya da büyük terörist saldırılar böylesine büyük arz dengesi bozulmalarına neden olacak.

Ulusal ve Uluslararası Yönetim

Devlet 2015'e doğru siyaset, ekonomi ve savunma meselelerinde en önemli organize kurum olmaya devam edecek ancak etkili yönetim konusunda esaslı sınavlarla karşılaşacak. Bunlardan birincisi küreselleşmenin birçok yönü ile baş ederken ondan yararlanmasını da bilmek olacak. İkincisi ise bu süreçte sayılan gittikçe artan; seslerini yükselten ve organize kurumlarla uğraşmak olacak.

Bilgi(enformasyon), sermaye, mal, hizmet, insan akışının daha büyük ve serbest oluşu ve gücün her bakımdan gayri resmi kuruluşların geçişi gibi küreselleşmenin bazı öğeleri hemen hemen her hükümetin otoritesine meydan okuyacak. Küreselleşme aynı zamanda, çok uluslu meselelerde artan uluslar arası işbirliği meselelerinde artan uluslar arası işbirliği talepleri yaratacak.

Bütün devletler daha fazla demokratikleşme ve şeffaflık sağlayacak siyasi katılım ve haklar için toplumsal baskılarla karşılaşacak.

Başarılı devletler bağımsız kuruluşlarla temasa ge-

çerek otoriteyi sağlayacak ve sorumluluğu paylaşacaklar. 2015'e doğru devletler üç önemli meydan okuma ile karşı karşıya kalacak:

Gayri resmi bağımsız kuruluşlarla olan ilişkileri biçimlendirmek;

Suç örgütleriyle savaşmak; ve

Zayıf ya da dinamik dini ve/ veya etnik gruplarla mücadele etmek.

Gayri resmi/Bağımsız Kuruluşlar

Devletler kar amaçlı ya da kar amacı gütmeyen özel sektör kurumları ile temas etmeye devam edecek. Bu bağımsız kuruluşlar ve de önümüzdeki 15 yıl boyunca, küresel finans ve ticaretin ileri liberalizasyonu ve bilgi(enformasyon) teknolojisinin sunduğu imkanlar sonucu artan kaynaklar ve güç elde edecek.

(Sivil)Kar Amaçlı Kuruluşlar: Bu kuruluşlar önümüzdeki 15 yıl boyunca hızla büyüyerek; yasal ve hukuki reformlara öncülük edecek ve hükümetlerin daha şeffaf ve istikrarlı olmaları yönünde zorlayacak hükümetler aynı zamanda kamu yararı doğrultusunda alacakları tedbirlerle şirketleri manda yararı doğrultusunda alacakları tedbirlerle şirketleri denetlemek ve düzenlemek mecburiyetinde kalacaklar.

Şu an sayıları 50.000'i bulan ve yaklaşık yarım milyon çalışanı olan çok uluslu şirketlerin sayısı, hükümetlerin ekonomilerinin serbestleştirmeleri, kamu kurumlarının özelleştirilmesi ve ticaret/finans piyasalarının liberalizasyonu nedenleriyle son yıllarda katlanarak arttı. Bu trend devam edecek.

Komünizmin ve diğer sosyalist modellerden kaçış ve finansal hizmetler ile bankacılık sistemlerinin gelişmesi sonucunda birçok ülkede orta ölçekli ve büyük oranda yerel firmaların sayısı katlanarak artacak. Çoğu ülkede küçük ölçekli ticari faaliyetlerin engellenmesinin zorlaşması ve de serbestleşme neticesinde küçük ölçekli işletmelerin sayısı arttıkça, çok çeşitli küresel kuruluşlarla bağlantı kurabilecekler.

(Sivil)Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar: 1964 ile 1998 arasında sayıları 20 katına çıkan uluslar arası kar amacı gütmeyen yapılar 2015'e doğru gittikçe büyüycek. Tek tek ülkelerde de kar amacı gütmeyen

kuruluşlar hızla artacak.

(Sivil)Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların/Kurumların Rolü

Kar amacı gütmeyen kuruluşlar yüzde 67'si sadece sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerde olmak üzere kişilere ve topluluklara birçok hayati hizmet götürüyorlar. Uluslar arası kurumlar, bu kurumlar yararına danışmanlık ve avukatlık hizmetleri verme yanında bilgi ve uzmanlık hizmeti de sağlıyorlar. Bu tür kar amacı gütmeyen kuruluşlar birçok geliştirme projesinde ve insani yardım konularında en çok yardımı hükümetlerden ve uluslar arası kurumlardan almaya devam edecekler.

Önümüzdeki 15 yılda uluslar arası ve ulusal boyuttaki kar amacı gütmeyen kuruluşlar yalnız büyümekle kalmayacak aynı zamanda belirgin biçimlerde değişime uğrayacak.

Kar amacı gütmeyen kuruluşlar faaliyetleri için daha çok kaynak elde edecek ve daha güçlü olacak. Bu kuruluşlar çeşitli hizmetler vermenin ötesinde, bazı kurumlarla ve hükümetlerle beraber ya da bunlara rakip olarak politika yardımına katkıda bulunacak.

Asya ve Latin Amerika'daki ekonomik büyümelerin sivil toplumu da desteklemesi sonucu Batı'nın üstünlüğü azalarak devam edecek. Buna ilaveten, otokratik hükümetler ve müslüman ülkeler veya sivil hareketler kendilerine sempatiyle baktıkları birtakım sivil kuruluşlara destek verecek.

Sivil toplum örgütleri giderek şeffaflaşan hükümetler ve diğer kurumlar gibi birtakım yönetim gereklerinin yerine getirmek durumunda olacaklar gibi birtakım yönetim gereklerini yerine getirmek durumunda olacak.

Değişen Toplumsal Kimlikler ve Örgütler

Dini ya da etnik olsun geleneksel topluluklar yönetimler için birtakım zorluklar yaşatacak. Küreselleşme ve açık sivil toplum olgularının getirileri sonucu toplumsal gruplar, dindaşların ya da soydaşlarının çıkarları doğrultusunda harekete geçirmek ya da ekonomik/siyasi ayrımcılıklara karşı savunmak için daha güçlü olacak. Yurtdışındaki gruplar da içerideki kardeş gruplara siyasal, finansal ve diğer konularda des-

tek verecek.

2015'le birlikte en büyük iki dini grup olan Hristiyanlık ve İslam belirgin bir şekilde büyüyecek. İkisi de birçok kıtaya yayılacak ve "imanı artırmak" için bilgi teknolojilerinden faydalanacak. Ayrıca bağlılarına bir çok sivil toplum örgütü ve siyasi kurumu desteklemeleri çağrısında bulunacak. Bu iki grubun ve diğer dini grupların ateşli unsurları genetik değişiklikler, kadınların hakları ve zengin-fakir arasındaki gelir uçurumu gibi konularla mücadele edecek. Daha geniş bir dini ya da ruhani hareket ise doğal değerlere salip çıkabilir.

2015'te, uluslar arası göç ve göçmenler ile yerli halkın doğum oranlarındaki farklılıklar etnik heterojenliği artıracak.

Kimi zaman çatışma ile sonuçlanabilen toplumsal gerilimler 2015'e doğru artabilir. Şu an devam eden bazı toplumsal sürtüşmeler ve yeni gerilimlerin tetikleyicisi olabilecek gelişmeler şunlar:

Devlet baskısı. Düşük ekonomik büyüme hızına sahip ve/veya iktidarın dışlayıcı bir siyasi elitin elinde olduğu, hukuk kurallarının ve azınlık haklarının zayıf olduğu ülkelerde azınlıklara karşı ayrımcılık görülebilir. Bu gibi durumlar, Alt-Sahra Afrika'sı, Orta ve Güney Asya ve Ortadoğu'nun bazı bölgelerinde özellikle de hızla büyüyen şehirlerde etnik gerilimleri tahrik edecek Rusya, Çin, Brezilya ve Hindistan gibi belli güçlü ülkeler politize olmuş azınlık gruplarını bastırmaya çalışacak.

Çoğu zaman etnik tepkilerle karışan Dini Gerilim. Pek az Müslüman ülke dini azınlıklara tam siyasal ve kültürel haklar verecek. Aynı zamanda birçoğu Rusya, Endonezya, Hindistan/Kaşmir, Çin ve Balkanlar gibi değişik bölgelerde tehlike altında olan müslüman gruplara karşı kayıtsız kalmayacak. Diğer dini paydalar/unsurlar da kuşatma altındaki dindaşlarına destek verecek.

İç göçlere Karşı Dirençler. Asya ve Avrupa'da kısmen homojen yapıdaki bazı ülkeler veya alt bölgeler etnik açıdan farklı olan göçmenlere karşı direnç gösterirken, bu gerilimlere neden olacak.

Yerli protesto hareketleri. Bu tür hareketler, yerli sağ gruplardan oluşan çok uluslu şebekeler ile uluslar arası insan hakları örgütlerinin ve çevreci grupların mali desteğiyle büyüyecek. Gerilimin yoğun olarak yaşanacağı bölgeler Meksika'dan Amazon bölgesine; kuzeydoğu Hindistan; ve Malezya – Endonezya

takım adaları olacak.

Ülkeler Üzerindeki Genel Etkiler

Gelişmiş demokrasiler iyi yönetim için hazırlıklı olacak. Çünkü gelişmiş demokratik sistemler, kar amaçlı kuruluşlar ya da sivil toplum örgütleri olsun tüm yasal bağımsız kurumu destekleyecek; değişik toplumsal guruplara yer veren enstitülere ve oluşumlara yardım edecek; hükümette şeffaflık ve kamu hizmetlerinde verimlilik için çalışacak; ve yasal olan tüm bağımsız kuruluşları düzenleyecek ve yasal olmayan suç şebekelerini kontrol edecek kurumlar oluşturmaktadır.

Bazı yeni demokratik ve modernleşen otoriter ülkeler teknolojik değişimlere uyum sağlayan liderlere sahip olacak ve gerekli insan kaynaklarına ve mali olanaklara ulaşacak .Bu gibi ülkelerde hükümeti destekleyen şirketlere yada sivil toplum kuruluşlarına destek verilirken bağımsız düşünen veya hükümet politikalarını eleştiren kuruluşları bastırma yoluna gidecek. Sivil kuruluşların enerjileri, fikirlere kaynaklarını kullanmada kısmi bir başarı elde edilecek.

Diğer ülkeler ise etkili yönetime sahip olmak için gerekli olan kaynaklardan ve liderlikten değişik aralarda yoksun kalacak. Ortadoğu ve Afrika'daki çoğu otokratik ülke bazı insani yardım kuruluşları dışında sivil toplum kuruluşlarının imkanlarında faydalananak kurumlara sahip olmayacak. Bu ülkelerin bir çoğunda bağımsız kuruluşlar sağlık klinikleri ve okullar gibi hizmet alanlarında hükümetlerden daha önemli konuma gelecek .Bu ülkelerin en zayıflarında toplumsal, kriminal veya terörist gruplar hükümet kurumlarının ve /veya sahasının kontrolünü ele geçirecek .

Genel olarak, -1945'ten bu yana sayıları üçe katlanan ve 1990'dan beri yüzde 20 artan- ülke sayısı 2015'e doğru daha düşük bir oranda artacak. Bu artış, geriye kalan dekolonizasyon hadiseleri ve büyük ihtimalle Alt-Sahra Afrika'sı, Orta Asya ve Endonezya'da ülkelerin parçalanmalarına yol açacak toplumsal gerilimler sonucu ortaya çıkacak .Bazı durumlar, ortaya çıkan yeni ülkeler, daha önce ayrılması düşünmeyen azınlıklara ayrılıkçı hareketleri ilham edecek ve bir takım ülkeleri istikrarsızlığa sürükleyecek. Aynı zamanda, belirli bir ülkeye olan "aidiyet" hissi çok uluslu bağları olan, birden fazla ülke vatan-

daşı olan yada birden fazla yerde ikamet eden insanların sayısındaki artışla birlikte aşınmaya uğrayacak.

Uluslararası İşbirliği

Küreselleşme ve teknolojik değişimler ülkelerin tek başlarına çözemeyeceği uluslar arası meselelerde işbirliği beklentilerini artıracak. Bu beklentileri gerçekleştirme çabaları artacak ancak ulusal çıkarlar ve bazı uluslar arası hareketlerdeki riskler başarıyı sınırlandıracak. Ülkeler arasındaki ayrılıkların çözümü, ortak çıkarların ortaya konması ve pazarlıkların kolaylaştırılması için gerekli uluslar arası işbirliği mekanizmalarının sayısı son on yıllarda arttı

Uluslar arası kurumların sayısı 1985'ten1999'a kadar üçte iki oranında arttı. Bu kurumlar aynı zamanda daha karmaşık, birbirleriyle daha bağlantılı ve çokuluslu yapıları ile özel gruplara daha sıkı bağlı hale geldi.

2015'e doğru uluslar arası işbirliği, özellikle geniş ekonomik imkanların kar amaçlı kuruluşları harekete geçirmesi ve/veya sivil toplum örgütlerinden ciddi çıkar sağlaması ile artmaya devam edecek.

Bir çok gelişmiş demokratik ülke, kendi çıkarlarını korumak ve etkilerini artırmak için çok sayıda uluslararası kuruma katılacak ve çok geniş bir yelpazedeki konularda işbirliğine gidecek.

Güçlü bir biçimde milliyetçi ya da otokratik olan ülkeler hükümetler-arası organizasyonlarda seçici roller üstlenecek. Çıkarlarını korumak ve sağlamak için bu organizasyonlarda bulunurken, kendi iç dinamiklerine ve ulusal egemenlik IMF ve WTO gibi hegemonik güçler olarak gördükleri ve kendilerine karşı kullanıldığını düşündükleri uluslararası bağımsız kuruluşlara karşı mücadele edecekler.

Az gelirli gelişmekte olan ülkeler uluslar arası organizasyonlara ve anlaşmalara aktif olarak katılarak egemenlik hakkı iddiasında bulunacak, sosyal ve ekonomik gelişme için kaynak toplayacak ve hükümetlere destek sağlayacak. Bu ülkelerin en istikrarsız ise uluslar arası organizasyonlara ve anlaşmalara katılarak temelde rejim için uluslar arası tanınma sağlayacak.

Gelecekteki Çatışmalar

2015'e doğru iç savaşlar dünyanın her yerinde istikrara yönelik en sık ve ciddi tehdit olacak. Ülkeler arası savaşlar daha az olmakla birlikte yıkıcı teknolo-

jileri kullanma imkanı nedeniyle daha ölümcül olacak. Uluslar arası toplum, Çin'in ve Hindistan'ın yükselişinin ve Rusya'nın devam eden düşüşünün askeri, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla başa çıkmaya çalışacak.

İç Çatışmalar /Savaşlar

Birçok iç savaş, özellikle de yerel gruplar arasındakiler, tehlikeli, uzun süreli ve sonraki nesillere daha acı bir miras olarak kalmaya devam edecek

Sık sık iç göçler, mülteci akımları insani dramlar ve bölgesel istikrarsız yerleşimler görülecek

İç savaşlar, komşu ülkelerin çıkarları doğrultusunda veya kendilerine yönelik tehditleri savmak amacıyla hareket etmesi ile ülkeler arası savaşlara dönüşebilir

Zayıf ülkeler, küreselleşen uluslar arası sistemin istikrarını tehdit eden iç savaşların tekrür etmesini engelleyemeyecek.

Devlet baskısı, dini ve etnik çekişmeler, artan güç baskısı ve/veya iç protesto hareketleri sonucu ortaya çıkan iç savaşlar en sık Alt-Sahra Afrika'sı'nda, Kafkaslar'da, Orta Asya'da, Güney ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerinde, Orta Amerika ve And bölgesinde görülecek.

Büyük ülkelerin iç tepkiler, başarısızlık riski, siyasi iradenin eksikliği veya sınırlı kaynaklar dolayısıyla iç savaşlara doğrudan müdahalesi gerçekleşmeyecek. Dolayısıyla BM ve birçok bölgesel organizasyon iç savaşları kontrol altına almak üzere görevlendirilecek. Ancak herhangi bir Batı ülkesinin belirli bir yerdeki iç çatışmalara müdahalesinde Çin, Hindistan, Rusya ve birçok gelişmekte olan ülke bu ülkelerin egemenlik haklarına karşı olduğu gerekçesiyle müdahaleye karşı çıkacaktır.

Uluslararası Terörizm

Kötü bir yönetimin; etnik, kültürel veya dini gerilimlerin; zayıf ekonomilerin mevcut olduğu ülkeler terörizmi besleyen kaynaklar olacak. Bu gibi ülkelerde ülke içi gruplar hükümete ve ülkede emniyeti sağlayan uluslar arası örgütlere zorluk çıkaracak.

Aynı zamanda, devlet-destekli siyasi terörizmden daha serbest hareket eden ve bilgi teknolojisi sayesinde uluslar arası olan örgütlere doğru giden trend devam ede-

cek. Bugün terörizmi aktif olarak destekleyen bazı ülkeler 2015'te rejim değiştikdikleri, konusu ülkelerle uzlaşma ve terörizmin ters etkileri nedeniyle bu desteklerini azaltacak ya da tamamen bitirecekler. Ancak zayıf ülkeler terörist gruplarla işbirliğine devam edecek.

Bugün ile 2015 arasında terörist taktikler artan bir karmaşıklığa sürükleyecek ve toplu ölümler hedeflenecek. Terörist saldırılardaki ölüm oranlarının daha büyük boyutlarda olacağını tahmin ediyoruz.

Ülkelerarası Çatışmalar/ Savaşlar

Önümüzdeki 15 yılda uluslararası sistem dünyanın önemli bölgelerinde değişen güç dengelerine uyum sağlamak durumunda kalacak:

Çin'in potansiyeli. Çin'in önümüzdeki beş yılı bilinmeyenlerle dolu. Bazı öngörüler Çin'in ekonomik ve askeri imkanlarının artması ile birlikte gücünün de artacağına işaret ediyor. Diğer bazı öngörülere göre ise bir dizi siyasi ve ekonomik baskı rejiminin istikrarının ve meşruiyetini tehlikeye düşürecek. Birçok değerlendirmeye göre Çin, istikrarlı ekonomik büyümeyi desteklemek ve istikrarı korumak için bölgesel çatışmalardan uzak duracak. Diğer görüşler ise güçlü bir Çin'in bölgesel güç anlaşmalarını kendi lehine döndürmeye çalışacağına ve komşuları ve bazı bölge dışı güçler ile çatışma riskini göze alacağını işaret ediyor. Zayıflar bir Çin ise suç olaylarında, narkotik trafiğinde, yasadışı güçlerde, kitle imha silahlarının üretiminde ve hızla yayılan sosyal istikrarsızlıkta artışlara neden olacak.

Rusya'nın düşüşü: 2010'te Rusya dünya liderliği için azalan kaynaklarıyla bu günden çok daha zor şartlarla mücadele edecek. Rus yönetiminin kalitesi bölgesel istikrarı koruması yada bozması ihtimali nedeniyle açık bir soru işareti olacak.

Japonya'nın Belirsizliği: Bir çok uzmanın bakışına göre Şu an dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olan Japonya'nın bu konumu 2015'te koruması zor olacak. Tokyo, Asya'daki lider konumunun uğradığı erozyonu yavaşlatmak için gerekli araç gereçleri uygulama konusunda henüz bir isteklilik göstermedi. Her hangi bir dış şok olmazsa, Japonya savunma güvenlik politikasında bir değişikliğe gitmeyecek.

Hindistan'ın Beklentileri: Hindistan bölgesel bir güç olarak konumunu güçlendirecek, ancak küresel trendlerin toplumsal kast sistemi üzerindeki etkileri-

nin yaratacağı belirsizlikler Hindistan'ın ne kadar ileriye gidebileceği konusunda şüpheler uyandıracak. Hindistan zengin- fakir arasındaki derin uçurum, doğal kaynaklar üzerindeki karışık bir tablo ve ülke içi yönetim konusundaki problemlerle karşılaşacak.

Devlet gücünün değişen dinamikleri diğer faktörlerle birleştiğinde değişik bölgelerde çatışma riskini artıracak. Savaş riskini ortaya çıkaran faktörler arasında askeri imkanlar en önemlisi olacak. Güney Asya'da örneğin, bu risk önümüzdeki 15 yıl boyunca hayli yüksek olmaya devam edecek. Hindistan ve Pakistan, yanlış adımlar atabilir. İki ülke de nükleer ve füze güçlerini oluşturmaya devam edecek.

Hindistan büyük ihtimalle nükleer gücünü artıracak. Pakistan'ın nükleer ve füze gücü de artmaya devam edecek. İslâmahad nükleer gücünü "minimum" caydırıcılık seviyesinde tutacağını açıkladı. Ancak Hindistan'ın güç artırımı söz konusu olursa, Pakistan da buna karşılık verecektir. Rusya hem büyük çaplı hem de modern konvansiyonel güçler elde etmekte zorlanacak. Rus ordusu büyük oranda stratejik ve savunma amaçlı nükleer gücüne güveniyor.

Moskova START I veya II anlaşmalarını sınırladığı ölçülerde mümkün olduğu kadar stratejik füze ve birleşik nükleer savaş başlığı almaya çalışacak. 2015'te toplam Rus askeri gücü havadan havaya roketler de dahil olmak üzere 2500 başlığın altında olacak.

Rusya emellerini sınırlayan az kaynaklarını seçilmiş ve gizli askeri teknoloji programlarına, Batının konvansiyonel ve stratejik üstünlük sağladığı alanlara özellikle kitle imha silahlarına aktaracak.

Çin Halk Kurtuluş Ordusu(PLA) 2015'te de dünyanın en büyük ordusu olacak. Ancak ordunun büyük çoğunluğu tam anlamıyla modernize edilmemiş biçimde kalacak. Çin bir yada daha fazla önemli silah sistemlerinde Batı ile arasındaki teknolojik farkı kapatabilir. Çin'in bölgesel askeri operasyonlar için imkanı 2015 'de belirgin bir biçimde artmış olacak.

Çin, Tayvan ve Güney Çin denizindeki diğer potansiyel rakiplerine karşı deniz ve hava güçlerini entegre edebilmek için Rusya, İsrail, Avrupa, Japonya ve ABD'den aldığı gelişmiş silahları ve üretim teknolojilerini kullanacak.

Tayvan konusunun barışçı bir yöntemle sonuca kavuşması durumunda Çin'in Basra Körfezi petrole-

ri için deniz yollarını koruma altına alam gibi bazı askeri hedefleri ABD'ninkilere daha uygun olacak. Yine de büyüyen bir bölgesel güç olarak Çin, ABD'nin çıkarlarından bağımsız bir şekilde etkisini artırmaya devam edecek.

2015'te Çin, elinde ABD'ye karşı binlerce nükleer başlıklı füze bulunduruyor olacak. Ayrıca bölgesel savaşlarda kullanmak üzere yüzlerce kısa menzilli balistik ve güdümlü füzeye sahip olacak. Bu kısa menzilli füzelerin bir kısmı nükleer başlıklı ise büyük çoğunluğu konvansiyonel başlıklı olacak.

Çin: Artan Zenginliği ve Gücü Nasıl Değerlendirilmeli?

Çin yirmi yıllık bir ekonomik büyüme rüzgarını arkasına almış durumda. Bir çok uzman Çin'in daha uzun yıllar ortalama yüzde 7'lik bir büyüme sağlayabileceğini düşünüyor. Böylesine hızlı bir büyüme elbette ki Çin'in askeri imkanlarını da belirgin ölçülerde artıracaktır. Fakat daha güçlü bir ekonominin daha büyük bir askeri güce dönüşümündeki başarısı belirsizliğini koruyor.

Ekonomik büyüme ve Çin'in genel gücü arasındaki ilişkiyi rejimin istikrarını sağlamak için çalışan Pekin'deki liderlerin öncelikleri belirleyecek. Çin liderleri birkaç yıldır kapsamlı bir ulusal gücün hem ekonomik istikrar hem de geniş ekonominin sağladığı askeri ve diplomatik kaynaklardan meydana gelebileceğini söylüyorlar. Öncelikli olan tarımsal ve ulusal altyapı modernizasyon projelerinin askeri gelişmeye örnek teşkil etmesi gerektiğinde birleşiyorlar. Ciddi bir askeri tehlike olmadığı sürece Pekin'in bu baskısının değişmeyeceği söylenebilir. İstikrarlı bir ortamda bugün ile 2015 arasında Çin'de iki yönetim değişimi gerçekleşecek. Deliller yeni liderlerin ekonominin gelişmesiyle birlikte diğer ulusal projelerin hayata geçirilmesini askeri kaynaklarda önceleyeceğini gösteriyor. Mevcut öncelikler ve savunma projeleri PLA'nın en büyük bölgesel güç olmasını sağlayacaktır.

Kaynak meseleleri dışında Çin'in savunma sistemleri üretme konusunda ciddi zorlukları olacak. Pekin öncelikle, gittikçe karmaşılaşan bilim ve teknoloji gelişmelerini birincil derecede askeri üretime nasıl uyarlanabileceğini ispat etmek.

Çin'in bunu gerçekleştirebilmesi için kamu ku-

rumlarındaki reformlarını hızlandırması, ileri teknoloji sistemlerinin entegrasyonunun sağlanması ve bunun içinde gerekli personeli toplaması gerekiyor.

Askeri gelişmeyi önceleyen bir karar değişikliği bir liderlik değişimini gerekli kılacak, iç istikrarsızlık veya yükselen milliyetçilik böyle bir değişikliğe yol açabilir, ancak ekonomik gerilemeyi de beraberinde getirecektir.

Japonya her hangi bir Asya ülkesine nazaran büyük miktarda yeni silah entegre edebileceği küçük ama modern bir askeri güce sahip. Japonya'nın gelecekteki askeri gücü ekonomisinin durumu ve ABD ile olan güvenlik ilişkilerinin sağlığını da yansıtacak. Tokyo, ABD ile olan işbirliğine katkıda bulunmak için güvenlik alanında daha fazla otonomi talebinde bulunabilir.

Birleşmiş bir Kore, ciddi bir ABD askeri varlığı ile birlikte bölgesel bir güç haline gelebilir. Ancak önümüzdeki 10 veya 15 yıl boyunca birleşme süreci Güney Kore'nin enerjisini ve kaynaklarını tüketecektir.

Birleşmenin gerçekleşmemesi halinde, **Kuzey Kore**'nin kitle imha silahları bölgesel istikrarı gölgelemeyi sürdürecektir.

Ortadoğu'da iç ekonomik baskılar ve bölgesel düşmanlıklar ortak etkisi sonucu kitle imha silahlarının üretimi ve bunlara olan talep artacak. Buna karşılık bir çok ülkede konvansiyonel silahlara yapılan harcamada büyük ihtimalle aynı kalacak ya da azalacak. Bazı ülkeler çok sayıda fakat az eğitilmiş ekipmanlı askerler istihdam edecek. Bölgede konvansiyonel bir savaştan çok terörizm, isyanlar ve dini yada etnik kimlikler yüzünden çıkabilecek iç karışıklıklar görülecek.

İran kısa ve orta menzilli füzelerini caydırıcı güç olarak görüyor. İran yakın zamanda nükleer füze üretme imkanına erişebilir. 2004'te bir IRBM(orta-menzilli balistik füze) veya nükleer başlıklı güdümlü füze hatta ICBM (kıtalararası balistik füze) atış denemesi yapabilir.

Irak'ın kitle imha silahları elde edebilmesi BM Güvenlik Konseyinin önümüzdeki 15 yıl boyunca bunun geliştirilmesini veya teorik edilmesini ne kadar engelleyebileceğine bağlı. Bazı senaryolara göre Irak 2015'ten önce ABD'ye yönelik nükleer başlıklı bir ICBM gönderebilir. Irak bu periyotta nükleer bir silah da geliştirebilir.

ABD'nin Askeri Üstünlüğüne Karşı Hareketler

Uzmanlar, bilgi ve silah teknolojisindeki bariz üstünlüğü ile ABD'nin 15 yıl boyunca dünyada hakim askeri güç olacağına inanıyorlar. ABD'nin dünyadaki bu güçlü konumunu ekonomik gücü, üniversite sistemi, araştırma ve geliştirme yatırımları da destekliyor.

ABD'nin çeşitli rakipleri –ülkeler ve uyuşturucu kaçakçıları, teröristler ve yabancı asiler gibi bağımsız aktörler- ABD ordusunun ilgisini üzerlerine çekmek istemeyecek. Onun yerine ABD'yi güç kullanımından vazgeçirebilecek; değilse bile askeri gücünü, dayanıklılığını azaltacak siyasal ve askeri stratejiler tercih edecekler. ABD ordusu, belirli bir alanda ya da ABD topraklarında, geniş çatışmalar spektrumundan dolayı ortaya çıkan asimetrik tehditlerle karşı karşıya kalacak.

Orta Asya: Sıcak Bölge Mi?

Rusya'nın, Çin'in ve Hindistan'ın- tabii İran ve Türkiye'nin de- çıkarları Orta Asya'da çakışacak. Bölge ülkeleri herhangi bir dış güç tarafından hakimiyetlerinin engellenmemesi için ABD'yi ve Batı'yı yanlarına çekmek istiyor. Ancak bölge için en büyük tehlike ülkeler arası çatışmalar değil; toplumsal çatışmalar ve alternatif siyasi hareketlerin yıkıcı etkisi olacaktır.

-Ulusal Füze ve Geniş Füze Savunma Sistemleri de dahil olmak üzere- rakiplerinin teknolojik gelişmelerden yararlanmasını engellemek için ABD ve diğer gelişmiş ülkeler siyasal, ekonomik ve teknolojik üstünlüklerini kullanacak.

Hayati Önem Taşıyan Altyapılara Yönelik Tehditler. Bazı potansiyel rakipler ABD topraklarını tehdit etmenin yollarını arayacak. ABD'nin haberleşme, taşımacılık, finansal hareketler ve enerji altyapıları birbirlerine bağımlı olmaları nedeniyle fiziksel ve elektronik saldırılardan etkilenecek. Ayrıca bu altyapıların bilgisayar ağlarına olan bağımlılıkları siber saldırılardan zarar görmelerine sebep olacak. Yabancı hükümetler veya güçler bu tür zayıflıklardan faydalanabilmek için konvansiyonel savaş araçlarını, enformasyon operasyonlarını ve hatta kitle imha silahlarını kullanmayı deneyecek. ABD'nin rakipleri konvansiyonel silahlardan çok eğilimleri ve becerile-

ri oranında siber saldırılar için çalışacak. Siber saldırılar hem düşman ülkeler hem de gruplar için ABD'ye karşı hareketler için yeni seçenekler ortaya koyacak.

Bilgi(Enformasyon) Operasyonları. ABD'nin ulusal altyapılarına yönelik tehditlerin yanısıra, düşman ülkeler ABD'nin askeri varlıklarına yönelik tehditlerini de elektronik savaş, psikolojik mücadele yöntemleri ve yeni teknolojilerin kullanılması yoluyla sürdürecektir. Başlıca hedef ABD'nin enformasyon üstünlüğüne meydan okuyarak, ABD güçlerinin kullanımını engellemek ve askeri hareketlerden ABD halkının desteğini çekmesini sağlamak olacak. Potansiyel rakipler ayrıca, ABD'nin daimi askeri varlığını azalttığı bölgelerde uygulamaya koyduğu güç projeksiyonlarını(?) siber saldırılar yoluyla karıştırmaya çalışacak. Birçok ülke bu teknolojilerin geliştirilmesi için gerekli programlara sahip. Ancak pek azı bu çok çeşitli araçları kapsamlı bir saldırıya dönüştürecek entegrasyonu sağlama kapasitesine sahip. Fakat diğerleri de bu teknolojik imkanları önümüzdeki on yıl ve sonrasında geliştirebilirler.

Terörizm. Terörist hareketlerin büyük bir bölümü ABD'ye ve onun denizasırtı varlığına yönelecek. ABD karşıtı terörist hareketler çoğunlukla etnik, dini ya da kültürel çatışmalar sonucu ortaya çıkacak. Terörist gruplar ABD'nin yurtdışındaki askeri varlıklarına ve diplomatik faaliyetlerine saldırı yollarını bulacak. Bu saldırılar ABD şirketlerini ve vatandaşlarını da hedef alacak. ABD'yi en çok Ortadoğu ve Güneybatı Asya kaynaklı terörist hareketler tehdit edecek.

Kitle İmha Silahları(WMD). Kitle İmha Silahları programları, bu silahların üretimini yapan ülkelerin hedeflerini ve eğilimlerini de yansıtacak. Dolayısıyla bu programlar, ancak bir rejim değişikliği ya da rejimlerin bu programlara bakış açılarında bir değişim ile durdurulabilecek. Eğer bu hedefler ve eğilimlerde herhangi bir değişiklik söz konusu olmazsa doğrusal projeksiyonlar tablonun nasıl şekilleneceğini bizlere haber verecektir.

Kısa ve orta menzilli balistik füzeler, özellikle Kitle İmha Silahları ile donatıldığında ABD'nin denizasırtı çıkarlarına, askeri varlıklarına ve müttefiklerine mevcut durumda ciddi tehlike arz ediyor. 2015'te büyük siyasi değişiklikler olmadığı takdirde Kuzey Kore, İran ve Irak gibi ülkelerin ICBM(Kıtalararası Balis-

tik Füze) tehditleri ile karşı karşıya kalacak. Bunlara ilaveten, Rusya'nın ve Çin'in uzun dönemli tehditleri devam edecek.

Çoğunlukla dış destekli olan silah geliştirme programları, İran'ın 1998 ve 2000'deki Şahab-3 füze denemeleri ve Kuzey Kore'nin Ağustos 1998'deki Taepo Dong-1 Uzay mekiği fırlatma denemesi gibi birtakım yeni teknolojik imkanların ortaya çıkmasını sağlayacak. Ayrıca, füze teknolojilerinin geleneksel alıcıları olan ülkeler, bu teknolojileri ihraç eder konuma gelecek.

ICBM(Kıtalararası Balistik Füze)lerin ve uzay araçlarının satışları, ABD'ye bir füze tehdidinde bulunabilecek ülke sayısını artıracak.

ABD güçlerini ve çıkarlarını tehdit eden Kitle İmha Silahları destekli füze tehdidi ihtimali bugün Soğuk Savaş döneminden daha fazla. Ve bu ihtimal gittikçe artıyor. Ancak birçok ülkenin geliştireceği füze imkanları Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli stratejik füzeleri ile karşılaştırıldığında sönük kalacak. Kuzey Kore'nin Ağustos 1998'de gerçekleştirdiği uzay mekiği denemesi P'yongyang'ın, ABD'nin yurtdışı askeri güçlerine ve çıkarlarına hatta ABD topraklarına yönelik uzun menzilli füze geliştirme eğiliminde olduğunu kanıtıyor. Ayrıca çeşitli ülkelerin geliştirdiği daha uzun menzilli füzeler ABD'ye yönelik birer tehdit olmaktan öte; ABD'nin kriz yönetimini zorlaştıracak ve Washington'u belli hedeflerinden caydıracak.

Kitle İmha Silahlarının alımı, ABD'ye karşı, eski nesil ICBM(Kıtalararası Balistik Füze)lerden daha ucuz, daha güvenilir sağlam bir tehdit oluşturuyor. Bu tür saldırıların gerçekleşme olasılığı, eski nesil bir ICBM(Kıtalararası Balistik Füze)ler ile yapılacak saldırısı olasılığından daha fazla olacak. ABD'ye düşman ülkelerin amacı bu tür silahları, kısa ve orta menzilli füze taşıyan gemilerle ya da gizli askeri araçlarla taşımak olacaktır.

Kitle İmha Silahlarının Üretimi: Konvansiyonel Olmayan Savaşlar ve Yeni Yükselişler için Potansiyel

Kitle İmha Silahlarına sahip olunmasıyla birlikte karşılıklı silahlı çatışmaların yükselmesi riski artacak; sonuç olarak bu silahların üretimi misillemeler, yıkımlar, terörizm ve gerilla hareketleri gibi uzun dö-

nemli, düşük yoğunluklu çatışmaların meydana gelmesini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu trend İsrail ve bazı komşuları ile Hindistan ve Pakistan arasındaki meselelerde kendisini kanıtlamış durumda. Savaş durumunda, sokak çatışmaları sonucu askeri kayıplardan çok sivil kayıplar verilecek. Teknolojinin, geniş ve gözü kara genç nüfuslar için fazla bir değeri olmayacak. Ülkeler, herhangi bir düşman ülkenin içerisindeki toplumsal ayrılıkların kullanılması, bu ayrılıkların derinleşmesi ve uzamasını sağlayacak.

ABD'ye yönelik kimyasal ve biyolojik silah tehdidi gittikçe yaygınlaşacak. Bu tür olanaklar, nükleer silahlardan daha kolay geliştiriliyor, saklanıyor ve depolanıyor. Bazı terörist veya isyancı gruplar bu gibi silahları ABD'nin kendisine, deniz aşırı askeri güçlerine ve yapılarına veya müttefiklerine karşı kullanmaya kalkacak. Ayrıca, bu gibi silahların dünyanın diğer bölgelerinde kullanılması ABD'yi yakından etkileyecek. Çünkü dünya Washington'u bu silahların etkileri ile mücadeleye çağıracaaktır. Bu silahlar -füzeler de dahil olmak üzere- insansız uçaklar veya kara, hava ve deniz uyumlu araçlar gibi çok çeşitli yollarla elde edilecek.

Küresel Savunma Harcamaları ve Silahlanma Trendleri

Önümüzdeki on beş yılda başta tam isabetli silahlar, enfomasyon sistemleri ve haberleşme alanlarında olmak üzere savunma amaçlı teknolojiler hızla gelişecek. Bu teknolojilerin geliştirilmesi ve entegre uygulamaları büyük oranda gelişmiş ülkelerde özellikle de ABD'de olacak. Bu teknolojilerin teknik ve operasyonel entegrasyonunun son derece masraflı ve karmaşık olması dolayısıyla pek az ülke bu gibi askeri teknolojilerin içeride geliştirilmesine öncelik verecek.

ABD dışında, dünyadaki savunma harcamaları 1980'lerin sonundan bu yana yüzde 50 azaldı. "Askeri Modernizasyon Harcamaları", özellikle savaş araçları tedariki, hızlı bir düşüş yaşadı.

Aynı dönemde küresel silah pazarları da yüzde 50'den fazla daraldı.

Göstergeler küresel savunma harcamalarının 1990'ların ortalarındaki düşük seviyelerinden yukarı çıkabileceği yönünde. Örneğin, Doğu Asya'nın bir bölümü önümüzdeki on yılda savunma harcamala-

rında artışlar yaşayabilir. Ancak yine de uzun dönemli harcama büyüklükleri belirsiz koruyor.

Geçtiğimiz on yıl boyunca, ülkelerin silah alış ve verisi yavaş fakat istikrarlı bir şekilde devam etti. Birçok ülke silahlanma için ayırdıkları kaynakları, silah ambargosu korkusu, küçülen savunma bütçeleri veya sınırlı oranlarda yeni teknoloji alımı nedenleriyle başka alanlara kaydırıyor. Bu ülkeler yerli, karmaşık bir teknolojik ürünün geliştirilmesi; diğer ülkelerle ortak geliştirme projeleri, ortak üretimi veya lisansının alınması karşılığında büyük silah sistemleri satın almayı hedefliyor. Aynı zamanda, birçok silah üreticisi ülke azalan iç talep nedeniyle savunma amaçlı ürünlerini pazarlama ve silah ihracatını artırma yoluna gidiyor.

Yukarıdaki faktörler, birlikte düşünüldüğünde şu na işaret ediyor:

Silah sistemleri ve askeri teknolojiler, ticari kaygıların güvenlik kaygılarının önüne geçmesiyle ulusal sınırların (ABD sınırları) dışına çıkarak ve hızla el değiştirerek; bazı ülkelere, silahlanma amaçları doğrultusunda, teknoloji akışına ve bu ülkelerdeki ekonomik kaynakların da aynı yönde kullanılması na neden olacak. Küresel Yer Belirleme Sistemi, Uydu İzleme ve Haberleşme Sistemleri gibi askeri teknolojilerde, teknolojik üstünlüğün uzun zaman boyunca sürdürülmesi güçleşecek.

Geniş teknolojik yayılmanın olduğu bir ortamda strateji, doktrin ve tatbikat gibi askeri gücün maddi olmayan parçaları önümüzdeki on beş yılda savaş kararlarında büyük önem taşıyacak.

Ihracat kısıtlamaları ve yaptırımlar, askeri güçlerin ve silah teknolojisi transferlerinin kontrolünde zayıf ve etkisiz kalacak.

Sonuç olarak, Kitle İmha Silahlarının üretilmesi ve uzun mesafeli taşınması dünya istikrarını ve dengelerini bozacak ve yanlış hesaplamalardan kaynaklanan çatışma riskini arttırarak ölümcül neticelere yol açacak.

Bu süreçte, güçlü bir teknolojik ticaret sektörüne sahip olan ve bu teknolojik imkanları ulusal savunma endüstrisiyle birleştiren ülkeler kazançlı çıkacak. Özel sektör ve kamu sektörü bağlantılarını iyi yapabilen ülkeler silah sistemlerinde belirgin ilerlemeler kaydedecek.

Yukarıda sözü edilen iki gelişme, yani artan aske-

potansiyel ile birlikte dünya çapında savaş araçlarının artışı mecburiyeti, ABD'nin gelecekteki rakiplerinin ne tür teknolojik imkanları; askeri sistemleri hangi boyutlarda ve ne şekilde kullanabileceklerine dair öngörülerini sınırlıyor. Birçok durumda soru, hangi teknolojilerin en büyük askeri potansiyeli sağlayacağından çok ne tür teknolojik imkanların elde edilmesi ve yerleştirilmesi için siyasi destek ve mali kaynak alabileceği olacak. Ayrıca, sivil teknolojik gelişmeler zaten birçok ülkede askeri teknolojinin gelişmesini de sağlıyor.

Uzun menzilli; balistik ve nükleer başlıklı güdümlü füzelerin üretimi devam edecek. Üretilen füzelerin birçoğu, öncü ülkelerdeki füze sistemlerinden bir ya da iki nesil geride olmalarına rağmen diğer ülkelere yeni teknolojik imkanların yolunu açacak. Bu tür füzeler Kitle İmha Silahları ya da konvansiyonel savaş başlıkları taşıyabilen; bölgeler arası sabit hedefleri vurabilecek füzeler olacak. ABD'nin büyük hava ve deniz limanları, lojistik merkezleri ve binaları, askeri birlikleri ve sabit haberleşme merkezleri artan bir riskle karşı karşıya kalacak.

Karadan karaya güdümlü füzeler hedefini balistik füzelerden daha az şaşırarak.

Uzaya Giriş. ABD'ye rakip ve düşman ülkeler uzay imkanlarının ABD askeri gücü açısından ne denli önemli olduğunu kavramış durumdadır. Ve, 2015'le birlikte ABD'nin uzaydaki hakimiyetine karşılık verebilmek için büyük adımlar atmış olacaklar. Uzaya erişimin küresel boyutlarda pazarlanması ile birlikte diğer rakip ülkeler ya da bağımsız gruplar, yüksek çözünürlükte tetkikler ve hava tahminleri, küresel çapta haberleşmelerin izlenmesi gibi günümüzün en önemli uzay gücü alanlarına girecek. Bu imkanlar, ABD ve müttefiklerine karşı tetikte bekleyen düşman ülkelere, hedeflerine daha kesin bir şekilde ulaşmalarını ve bu hedefler doğrultusundaki operasyonlarını küresel boyutlarda koordine edebilme imkanlarını da sağlayacak. Ayrıca, birçok düşman ülke ABD'nin uzay araçlarını yeryüzü tesislerine yönelik saldırılar, elektronik savaş gibi yollarla çöktirebilecek imkanlara da sahip olacak. 2015'te an-

cak sınırlı sayıda ülke, gelişmiş uzay araç izleme sistemleri, sinyal bozucu ve düşük enerjili lazerler benzeri doğrudan enerji kullanan silahlar gibi karşı-uzay teknolojilerine sahip olacak.

Silahlanma Yarışının Kontrol Altına Alınması: Geleceği Belirsiz Bir Gündem Maddesi

Geçtiğimiz otuz yıl, ABD ile Sovyetler Birliği (sonrasında ise Rusya) arasında bu konuda ciddi müzakerelere sahne oldu. Gelecekte ise, bu yöndeki çabalar aynı ölçülerde olmayacak.

INF(?), CFE(?) ve START I anlaşmaları ve kısmen de CWC(?) ile Soğuk Savaş dönemindeki gerginliğin azaltılması sağlandı. Her bir anlaşmanın doğrulanması ve izlenmesi uygulanabilmeleri açısından gerekti.

Büyük güçler arasında, silahlanma yarışının kontrol edilebilmesi için iki taraflı anlaşmaların önümüzdeki on beş yıldaki geleceği pek parlak görünmüyor. Bu genellemelerin ötesinde

Çabalar esas olarak, ABD ile Rusya arasındaki START III anlaşması veya Biyolojik Silah Konvansiyonunun teyidini öngören protokoller gibi mevcut anlaşmaların kapsamının genişletilmesi, yeniden düzenlemeler yapılması konularında olacak.

Çabalar, söz konusu büyük güçlerin kendi Kitle İmha Silahlarını geliştirmeye devam etmeleri halinde bölgesel nitelikte olacak.

Nükleer silah ve füze rampaları sistem teknolojilerinin ve parçalarının transferini engellemek ve kontrol etmek daha fazla önem kazanacak.

Resmi anlaşmalar, ülkelere büyük oranda sınırlı izleme veya doğrulama imkanı tanıyacak.

Anlaşmalar, hedefleri ve sonuçları açısından, daha asimetrik (ya da tutarsız) olacak. Örneğin bir alış-veriş biçimi, alış-verişlerde ölçü/norm halini alacak. Taraflar anlaşma için müzakerelerde bulunurken birbirinden farklı taahhütlerde bulunacak. Buna bir örnek; Kuzey Kore'nin elektrik enerjisi ve uzay mekiği imkanları karşılığında nükleer silahlarından ve füzelerinden vazgeçmesi olabilir.